

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Afşar Timuçin

Ölümü Kapıda Bekletmek

Gönül Gözüyle 3

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ÖLÜMÜ KAPIDA
BEKLETMEK
AFŞAR TİMUÇİN

Gönül Gözüyle 3
Ölümü Kapıda Bekletmek

AFŞAR TİMUÇİN

ISBN: 975-286-275-3

© Bulut Yayınları, 2007

1. Basım: Mart 2008 İstanbul

Ofset Hazırlık ve Kapak: Bulut Yayınları

Baskı: İdil Matbaacılık

Davutpaşa Emintaş Kazım Dinçol Caddesi No: 19-20

Zeytinburnu / İstanbul

Tel: 0212 674 66 78

Bulut Yayın Dağıtım Tic. ve San. Ltd. Şti.

Caferağa Mah. Safa Sok. No: 8 Moda

34710 Kadıköy-İstanbul

Tel: (0 216) 330 59 24 - 414 21 75 Faks: 0216 330 30 59

E-Mail: bulutyayinlari@bulutyayin.com

bulutyayinlari@gmail.com

www.bulutyayin.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

Bir Çalışma / 7
Bozulma Nasıl Olur? / 9
Tetrapharmakon / 11
Acılarımız Tembelliktendir / 13
Tembellik Hırsızlıktır / 15
Gene Tembellik Konusunda / 17
Bir Komünist Düşmanı / 19
Kopmuşluk / 21
İçtenlikli Olmak / 23
Ne İnsanlar / 25
Epikuros'çu Aynılma / 27
Turgenyef / 29
Toplum Karşısında Birey / 31
Demokrasinin Kökleri / 33
Gene Turgenyef / 35
Alt Kimlik Sorunum / 37
Üniversitenin Başarısı / 39
Patlama Oldu Bence / 41
Ödüllere İnanmak / 43
Acıklı mı Gülünç Mü / 45
Çekme Layn! / 47
Toplumsal Çılgınlık / 49
Düşünce Tembelliği / 51
Siyasetin Acıklı Durumu / 53
Sansür Duygusu / 55
Tarih Konusunda Garip Görüşler / 57
Avrupa Tutkusu / 59
Şiirin Gücü / 61
Yapmadıklarımız / 63
Çürüme / 65
Yaşamın Mantığı / 67
Boşluklar... Boşluklar... / 69
Küçük İnsanlar / 71
İnsanın Değeri / 73
Ahlak Bozukluğu / 75

Batılı Olmak / 77
Resmilik / 79
Orhan Veli'yi Düşünürken / 81
Yunus Emre'yi Anlamak / 83
Osman Abim Evde mi / 85
Dostoyevski'nin Dünyası / 87
Ben Olsaydım / 89
Sevmek / 91
Konu Aşk Olunca / 93
Ölümü Kapıda Bekletmek / 95
Güngör'ün Antolojileri / 97
Kadın ve Erkek Sefaleti / 99
Dün Gibi / 101
Zamana Uymak / 103
Üç Ayrı Sorumluluk / 105
İşin Güzelliği / 107
Ayrı Gitsin / 109
Uzun Gezi / 111
Gene Yolculuk Üzerine / 113
Küçük İnsan Korkunçtur / 115
Güç Koşulları / 117
Aptal Yerine Konmak / 119
İnandırıcı Olmak / 121
Öfkeli Toplum / 123
İnsan Bedeni / 125
Nietzsche'yi Düşünürken / 127
Geçmişle Hesaplaşmak / 129
Keçiye Kaçırarak / 131
Sıtmalı Günler / 133
Donkişot Evine Döndü mü? / 135
Topal Teyze / 137
Isabel Allende'yi Okurken / 139
Düz Lise ve Normal Ekmek / 141
Atmayı Beslemek / 143
Sabırlı Olmak / 145
Kim Karışsın / 147
Çocuk Yuvaları / 149

Kötü Eğitim /	151
Mülkiyet Duygusu /	153
Çocukluğu Öldürmek /	155
Estetiksiz Toplum /	157
Şehit Değil Kurban /	159
Vakit Yeter mi? /	161
Bağırıp Çağırarak /	163
Dördü Bir Yerde /	165
Felsefe Neden Verimsiz? /	167
Flaubert'i Düşünmek /	169
Hepsi Onların Olsun /	171
Aydın Yok Da Ondan /	173
Ah Solon Ah! /	175
Mozart'ın Acılı Dünyası /	177
Önce Semaver Delindi /	179
İnsan Güzelliği /	181
Aman ne İyi /	183
Bir Başbakan Örneği /	185
Kolay Sürü Filozofluğu /	187
Uygarlıklar Çatışması mı? /	189
Ezber Dersler /	191
Düşünmeye Yarar mı? /	193
Ölümü Konuştuk /	195
Şiddet Doğurgandır /	197
Yönetme Çılgınlığı ve Eğitim /	199
Dostlar ve Dostluklar /	201
Çocuklar Harcanıyor /	203

BİR ÇALIŞMA

Ne zamandır Sabahattin Ali üzerine bir çalışma yapmayı kuruyorum. *Nazım Hikmet'in şiiri* adlı çalışmamı yayımladıktan hemen sonra yani 1980'lerde tasarlamıştım bunu. Bir türlü elim değmedi. Başka işler girdi araya. Başka çalışmalar girdi. Geçenlerde birden aklıma esti, haydi Aşar dedim ve başladım. Kolay kolay bitmeyecek. Gene başka işler giriyor araya. Neylersiniz, iş bir değil ki. Bir yandan öğretmenlik, bir yandan hastalıklar ameliyatlar, bir yandan başka uğraşlar bizi iyiden iyiye engelliyor. Ne yapacaksınız, yaşam bu. Düşe kalka, bata çıka, eğrisini doğrusuna denk getirerek bir şeyler yapmaya çalışıyoruz işte. Bu işe yıllardır kalkmayışımın nedeni artık kapsamlı çalışmalar yapmama kararlılığımıyla ilgilidir. Kararsız mıyım demek ki yeniden böyle bir işe girdim. Öbür türlü de iyiden iyiye boşlukta duyuyorum kendimi. Her neyse efendim, durum budur.

Sabahattin Ali öleli elli yılı çoktan geçti, şimdiye kadar onunla ilgili pek çok çalışma yapılmalıydı. Artık ikide bir bu toplumdan yakıma alışkanlığımı bırakmak istiyorum ama nasıl bırakayım? Bizim edebiyat adamlarımız Sabahattin Ali'yi incelemeyecekler de kimi inceleyecekler rica ederim. Arkasına bakmadan alıp başını giden insanlar toplumu bu. Genç insanlar Sabahattin Ali gibi büyük yazarlardan yararlanmayacaklar da kimden yararlanacaklar? Bir yazarın kitaplarının vitrinlerde olması yeterli mi? Onu enine boyuna kavramamız için onunla ilgili inceleme kitaplarının da olması gerekmez mi? Adı edebiyat incelemecisine ya da araştırmacısına çıkmış kişiler, eleştirmeci diye bilinen kişiler oturup şimdi benim burada yaptığım gibi masa başı yazıları yazmakla yetiniyorlar yazık ki. Tamam, onlar da gerekli ama öbürleri de gerekli, hatta daha çok gerekli.

Yalnız Sabahattin Ali değil, daha pek çok yazarımız incelenmeyi bekliyor. Bir incelemeci yalnız sevdiği yazarları değil kendine pek de yakın duymadığı yazarları da inceleyebilmeli. Yazar örgütlerinin listesinde bine yakın insanın adı var. Bu insanlar kendilerini göstermekten, kendilerini edebiyat dünyasına benimsetmekten başka bir şey düşünmüyorlar mı? Birileri adlarını şaire, öykücüye, romancıya çıkarabilmek için var güçleriyle çalışırken biraz da gözlerini yaşamını çoktan yitirmiş değerlere de çevirebilmeliler. Geçmişteki değerleri unutturur-

sak bizi de anımsamazlar. Kaldı ki *geçmiş değer* diye bir şey de yoktur. Değerse yaşamaktadır, yaşamını bugün de sürdürmektedir.

Kimseden ölmüş ya da unutulmuş değerlerle ilgilenmesini isteyemeyiz. Öyleleri vardır ki edebiyat dünyasının sayfalarında her gün biraz daha solarak ya da soluklaşarak hiçliğe doğru kayarlar. Bunlar belki de kalıcı olmak için yeterli çabayı gösterememiş kişilerdir. Bin kişiden bize kalacak olan kaç kişidir, kaç kişi olabilir? Ama bazı değerler zamana direnirler hatta zaman geçtikçe pırıltıları artar. İşte onların daha belirgin bir biçimde etkin olmalarını sağlamak bizim işimiz olmalıdır. Geçmişte bizim için oldukça önemli bir kaynak vardır. Kim olduğumuzu bize öğretecek olan güç öncelikle bizden önce yaşamış olan yetkin bilinçlerde içkindir. Kimileri kendi yaşam deneyleriyle yetinmek gibi bir kolaylığı seçmişlerdir. Onlar hatta okumanın bile büyük bir önemi olmadığına inanırlar. Ama kendini gerçek anlamda bir insan olarak yetiştirmek isteyen kişiler başkalarının bilgilerinden ve deneylerinden yararlanmadan edemezler. İşte bu nedenle birilerinin, birilerinin değil de bir takım yetkin kalemlerin, edebiyat alanında belli bir bilgi birikimine ulaşmış kişilerin bize geçmiş zamanlara doğru uzanmamızı sağlayacak yolları göstermesinde yarar vardır.

Sanırım hiçbir ülkenin insanı geçmişine bizim insanımız gibi ilgisiz davranmıyor. Bize kim olduğumuzu gösterecek edebiyat kaynakları geçmiş zamanın derinlerinde hiç kullanılmadan duruyor. Yalnızca Sabahattin Ali'yi değil daha başkalarını da yavaş yavaş, usul usul, azar azar unutmaya doğru gidiyoruz. Sait Faik, Metin Eloğlu, A.Kadir, Nurullah Ataç, Memduh Şevket Esendal, Osman Cemal Kaygılı, Fahri Celal Göktulga, Faruk Nafiz Çamlıbel, Asaf Halet Çelebi ve şimdi aklıma gelmeyen birçokları zamanın karanlıklarında çürümeye bırakılacaklar. Bu ilgisizlikten Nazım Hikmet bile kurtaramaz kendini. Siyasal nedenlerle bir süre bilinçlerde olmasa bile dillerde yer eder, sonra unutulur gider.

BOZULMA NASIL OLUR?

Bazı kişiler kendi kurumlarının toplumdaki değer kaymalarından pay almadığını söylerler zaman zaman. Altında ince bir hesap yoksa, bu onların iyi niyetleriyle belirgin bir saptamadır. Kim ne derse desin, bir toplumda bozulma bir ya da birkaç kesimle sınırlı kalmaz, bütün kesimlere yayılır ve her bünyede kendini değişik biçimlerde dışavurur. Gelin, ortamlara ya da kurumlara göre bu bozulmanın nasıl olduğunu düşünelim sizinle.

Siyaset alanında, yasama ve yürütmede bozulma nasıl olur?

Siyasal topluluklar ya da partiler çıkar topluluklarına dönüşürler ve toplumun yararını gözetecek yerdekendi çıkarlarını, bir başka deyişle küçük grupların çıkarlarını gözetirler ki burada bir sınıfın çıkarları da amaçlanmaz. Bu durumda siyasetçiler öncelikle kendi çıkarlarını ve yakınlarının çıkarlarını düşünürler, toplum yararına kararlar alır gibi yaparak kendilerini ve yakınlarını gönendirmenin yollarını ararlar. Bu çerçevede aralarında üçe beşe bölünürler, bununla birlikte hep birlikte iş görme tutumunu da çok zorda kalmadıkça elden bırakmazlar. Buna göre zaman zaman bir bölüntünün topluluktan ayrıldığı ya da dışlandığı olur. Siyaset alanındaki bozulma öncelikle yasamada kendini gösterir.

Bugünkü dünyada erkler ayrılığı tam olarak gerçekleşmediği için, özellikle yasama ve yürütme bir bütün oluştururcasına birbirine kenetlendiği için denetim tümüyle ortadan kalkmıştır ve sözde kalmıştır. Yürütme yasamaya hesap vermekte gibidir, oysa gerçekte yasama yürütmenin gözünün içine bakmakta ve onun dümen suyunda gitmektedir. Yasama yürütmeden çıkarların kollanması konusunda her zaman destek bekler. Çünkü yürütme yasamanın kaymak tabakasından oluşmaktadır. Zaten yasamayı oluşturan kişilerin siyasal yazgıları yürütmede yer alan etkili kişilerin elindedir ve yasamacılar yürütmeci kesimle iyi ilişkiler kuramadıkları zaman sonlarının iyi olmayacağını iyi bilirler. Bu tablo üçüncü büyük erkin, yargılama erkinin durumunu da zora sokar.

Yargılamada bozulma nasıl olur? Yasamayla yürütmenin bütünleşmesi yargılamanın bağımsızlığını zora sokar. Zaten dünyanın hiçbir yerinde yargılama erki kendini denetleyecek ölçüde özerkleşmiş değildir. Yargılamacıların yazgısı sıkı sıkıya yasamacıların ve yürütmecilerin belirleyici gücüne bağlıdır. Yargıçların bağımsızlığı sorunu

bildiğimiz kadarıyla dünyanın hiçbir yerinde tam olarak çözümlenebilmiş değildir. Kendini denetleyemeyen bir örgüt değer kaymalarına uğramaya son derece yatkındır. O zaman yargılama düzeyinde en büyük tehlike yargıçların bir takım çıkar topluluklarına bağımlı duruma gelmesi ve bireysel çıkarlar adına hukuku kullanarak adaleti zedelemesidir. Buradaki uygunsuzluk kişisel ilişkilerin niteliği çerçevesinde kendini göstereceği gibi alınan kararların tutarsızlığında da pek güzel gözlemlenebilir.

Yasama yürütme ve yargılamadaki bozulmalara benzer bozulmaların başka kurum ve topluluklarda da gözlemlenebileceğini söylemek elbette bir öngörü olmayacaktır. Sözkonusu bozulmanın belki de en yoğun yaşanacağı kurumlardan biri eğitim kurumlarıdır ve özellikle üniversitelerdir.

Üniversitelerde bozulma nasıl olur? Üç erkin bir bütün oluşturmasına içiçe geçtiği durumlarda her üç erkin cisimleştiği devlet bir hizmet devleti olmaktan çok bir baskı devleti özelliği gösterir. Bu koşulda üniversiteler özerk kuruluşlar gibi görünseler de gerçekte sıkı sıkıya devletin ve devletçe temsil edilen güçlerin bağımlısı durumuna düşerler. O zaman temel kaygı bilim sanat ve felsefe üretmekten çok kurulu düzene yarar üretmektir. O durumda devlete bağlılık bilim, sanat ve felsefe üretmekten daha önemli olacaktır. İnsanların bilime sanata ve felsefeye katkıları ölçüsünde değil de devlete bağlılıkları ölçüsünde değerlendirildikleri görülür, buna göre yetersiz kişiler çok önemli yerlere getirilirler. Böylece bozulma üniversitede dalga dalga yayılır. Bozulma doğal olarak başka kurumlarda da görülür.

Sendikalarda, odalarda, barolarda, derneklerde, basında ve benzeri kurumlarda bozulma nasıl olur? Bu koşullarda bütün bu kurumlar iç denetimden de dış denetimden de yoksun kalırlar. Bu yüzden bu kurumların herbiri asıl amaçlarının dışına çıkarak boş işlerle uğraşmaya başlarlar. Bunlar zaman zaman gözyaşartıcı eylemlerde bulunarak çeşitli biçimlerde olumlu izlenimler yaratsalar da genelde işlevsiz kurumlardır. Gerçekte herbiri bir takım *güçlü* kişilerin belirleyiciliğinde iş tutarak varlıklarını sürdürürler.

Bereket bizim ülkemiz gibi demokrasi yolunda epeyce ilerlemiş toplumlarda bu gibi bozulmalara ya hiç raslanmıyor ya da bu gibi bozulmalar bir iki kişinin dünyasıyla sınırlı kalıyor. Ne mutlu bizlere ki bizler bu ve buna benzer sıkıntıların uzağında yaşıyoruz.

Felsefenin ne işe yaradığı sorunu toplumda oldukça sık konuşulan bir sorundur. Felsefe üzerine en çok konuşanlar, sanırım, felsefeyle sağlam bir ilişkisi olmayanlardır. Olsun, konuşsunlar, ağızlarına sağlık. Ben az buçuk demokrat bir yanım olduğundan her şeyin açık açık konuşulmasından yanayım. Sözü uzaktan dolaştırıp bir şeyler anlatmak isteyen yüreksizlerle ilişkim yok. Konuşmaya konuşsunlar da biraz felsefeye yakından bakarak konuşsalar daha iyi yargılara varacaklar. Bu felsefe denilen şey kimilerinin candan yürekten inandığı gibi iyiden iyiye boş gevezelik olamaz. Bilmem siz ne düşünüyorsunuz? En iyisi yıllarca felsefeyle uğraşmış birinden, doğru uğraşmış ya da yanlış uğraşmış birinden sormak: “*Arkadaş, felsefe sana ne kattı?*” İzin verirseniz bunu ben yanıtlayayım. Gönül ister ki felsefeyle şöyle ya da böyle uğraşmış ne kadar adam varsa bu soruyu kendine göre yanıtlamaya çalışsın. Yanıtlar hepimizin işimize yarayacaktır.

Felsefe bana ne öğretti? *Felsefe bana öncelikle sabırlı olmayı öğretti.* Genç yaşlarımda anında ve aşırı tepki veren ben şimdi bir tepki vermek istediğim zaman bazen günlerce düşünüyorum. Hatta bazen tepki vermemin doğru olmadığını düşünüp bir köşeye çekiliyorum ve zamanın iyileştirici etkisini bekliyorum. Buna bağlı olarak önceleri bazı davranışların kaldırılabilceğini bazı davranışların kaldırılamayacağını, bazı durumlarda insanın katil bile olabileceğini düşünürdüm. Şimdi en beklenmedik durumlar karşısında bile anlayışlı olmanın bir zorunluluk olduğunu biliyorum.

Bunun dışında felsefe bana ne öğretti? *Felsefe bana her insanın kendi dünyasında değerli bir varlık olduğunu öğretti.* Şunu düşünürüm: geleceği yani umudu ve tasarıları olan her varlık değerlidir, umudu ve tasarıları olan tek varlık da insandır. Kimi insanlar bize ters gelirler, onlardan uzak durmamız doğaldır. Ama bu bizim onları aşağılamamızı, fırsat buldukça küçük düşürmemizi, itip kakmamızı gerektirmez. Mesafe koymayı bildiğimiz zaman ilişkilerimizde herhangi bir olumsuzluk sözkonusu olmayacaktır. Bize düşen tek tek insanlarla uğraşmak değil, İnsan için, bütün insanlık için bir şeyler yapabilmektir.

Bir şey daha var. *Felsefe bana ölümden korkmamayı öğretti.* Ölümün kendinde varolan bir şey olmadığını, yaşamla ilgili bir koşul olduğunu öğrendiğimde rahatladım. O durumda ölüm korkulası bir şey

olmaktan çıkıyor, hatta belli koşullarda istenebilir bir şey oluyordu. İyi yaşayanların ölümle bir sorunu olmamak gerekir. İyi yaşamak da kendiyle dost olabilmekten başka bir anlam taşımıyor. İyi yaşamamanın Boğaz'daki pahalı lokantalarda tıkmak olmadığını tartışmamız sanırım gereklemiyor.

Daha başka? *Felsefe bana yetinmeyi ve katlanmayı öğretti.* Ya gerçek anlamda insanca koşullarda yaşamak için canınızı dışınıza takacaksınız, gerektiğinde onurunuz adına bir lokma bir hırka yaşamayı göze alacaksınız ya da yaşamın kirli ilişkilerine girerek kendiniz için bir şeyler elde etmeye çalışacaksınız. Felsefe sizi pis ilişkilerden korur. Öyleyse? İnsanca koşullarda yaşamamanın bir suç sayıldığı durumlarda dıştan gelecek her türlü kötülüğü göğüslemeye hazır olacaksınız. Bu durumda gene de bir şeylerden hoşnut olmayı becereceksiniz hatta mutlu olduğunuzu düşüneceksiniz, kendinizi kandırarak değil esenlik içinde düşünerek buna ulaşacaksınız. Bunun yanında acıya katlanmayı bileceksiniz. Evet, öyle. *Felsefe bana acıya dayanmayı öğretti.* Önceleri bedeninin acılarından korkardım. Sonra sonra anladım ki ruhun acıları bedeninin acıları yanında hiç kalıyor. Hele ihanetin acısı!

Evet, ben bunları felsefeden öğrendim. Yalnız o kadar değil, felsefeden daha pekçok şey öğrendim. Dostlar, size de öneririm, ben yıllardır Epikuros'un ünlü ilacı Tetracharmakon'u kullanıyorum. Acılı bir toplumun acılı filozofu bizlere şu dörtlü ilacı bıraktı: *Tanrılardan korkmaya gerek yok. Ölümden korkmaya gerek yok. Mutluluğa ulaşılabilir. Acıya katlanılabilir.* Dostlarım size de Epikuros'un bu çok etkili ilacını ya da iksirini öneririm. Bu ilacı bir süre kullanın, en azından kendinizle uğraşmayı bırakırsınız, kimsenin etlisine sütlüsüne karışmazsınız, kendi dünyanızda her türlü korkuyu yenmiş olarak yaşayıp gidersiniz. Bu ilacı mahalle bakkallarında ya da semt eczanelerinde aramaya kalkmayın sakın. Bu ilacı size felsefe sağlayacak. İstemiyor musunuz? Siz bilirsiniz.

ACILARIMIZ TEMBELLİKTENDİR

Rahmetli annem sık sık “*Ben çok talihsiz bir kadını*” derdi ve bunu söylerken neredeyse öğünürdü. Çünkü o da bu toplumun insanıydı, yaşamı kımıldatma yolunda hiçbir şey yapmamış, kendisine sunulan her koşulu bağına taş basarak benimsemek durumunda kalmıştı. Kendi halinde bir Anadolu kadını ne yapabiliirdi hele o zamanlar? Göğüslerin büyüdü okulu bırak demişler pekiyi demiş, seni evlendirelim demişler pekiyi demiş. Bütün dünya ona egemendi sanki. Doğal olarak onun da bana egemen olması gerekiyordu. Her zaman acılıydı. Zor durumunuzda her zaman yanınızda olurdu, mutluysanız hemen alınganlık etmeye başlardı. Sevinç gibi, esenlik gibi, dinginlik gibi şeyler besbelli ona tehlikeli görünüyordu. Benim de tehlikelerden uzak durmamı, yaşamımı neredeyse bütünüyle kendime adamamı istiyordu. Uzun sürmüş yoksulluklardan sonra insanın güzel yollardan dünyalığı doğrultması ve *adam gibi* yaşamanın pek de güç olmayan yollarını bulması hiç de kötü olmazdı. Kafasında benim için gezdirdiği “eczacı” imgesi bana ne kadar gülünç görünmüştü ona gerçek bir kurtuluş koşulu olarak görünmüştür. Edebiyat okumaya yöneldiğimi işitince çok kötü oldu, ağladı. Beni adam olmuş görme umudu hepten suya düşmüştü.

Gerçekte annem bu özellikleriyle toplumdan uzak düşmüş biri değildi, tersine bu toplum insanının tüm temel özelliklerini ruhunda barındırıyordu. En çok da o acılı dünyası bu toplumun görünür görünmez kalıplarından çıkmış gibiydi. Vaktiyle ben bu toplum insanının bu acıya bu ölçüde tutkun oluşunu doğrusu pek anlayamazdım, bunun yalnızca toplumun *öylesine* bir özelliği, bir yerleşik özelliği, yüzyılların getirdiği yaşam koşullarından da bağımsız neredeyse kökel bir özelliği olduğunu düşünürdüm. Sonra sonra gördüm ki bütün bu başeğışlerin atında tembelliklerin kışkırttığı bir kumazlık yatıyor. Yazgı fikri eski toplumlarda bir inanç ögesiydi, bugünün toplumlarında –kafasıyla Tarihöncesi’nde kalmışları bir yana bırakırsak- doğrudan doğruya bir tembellik, bir üçkağıtçılık, bir zavallılık belirtisidir.

Bu toplumun insanı tembeldir, dolayısıyla korkaktır, en çok Tanrı’dan korktuğunu söylese de öncelikle devletten korkar, daha geniş bir çerçevede yaşamaktan korkar. Onun bütün korkuları “yazgı” adlı bir kavramın içine tıkıştırılmıştır. Bu çerçevede durmadan çok sevdiğini

söylediği Tanrı'yı da en yüce şiddet düzeneği olarak görmektedir. Yaşamaktan korkmak özellikle gelecekte korkmaktır. Gelişigüzel yaşamakta olan bir yaşamda gelecek ne olduğu hiç bilinmeyen bir korkunçluklar ülkesidir. Ancak yaşama gerçek anlamda etkin bir biçimde yerleşmiş olanlar korkmazlar yaşamaktan, doğru dürüst yaşamayı beceremeyen her kişinin kafasında öncelikle ölüm ürküntüsüyle belirgin büyük bir korku vardır. Yaşamaktan korkan kişi yaşamın bütünü karşısında tedirgindir: yalnız aç kalmaktan korkmaz, aşktan da korkar; yalnız babasından korkmaz, kaymakamdan da korkar; yalnız kimsesiz kalmalardan korkmaz, dostluklardan da korkar...

Tembellik aşılsa korku kalmayacaktır. Çünkü gerçek anlamda etkin kişi az çok bilgeleşmiş kişidir ya da en azından bilgeleşmekte olan kişidir, böyle bir kişi için insanın kaldırmayacağı acı yoktur. Bedensel acılar karşısında tüm ruhumuzla sağlam durmamız, ruhun acılarını da usumuzun ışığında dindirmeye çalışmamız gerekir. Ama her şeyden önce bir toplum koşulu olarak yazgıyla yıkışabilmek gerekir, kökel yazgıya sahip çıkmamak gerekir, acıya abone olmamak gerekir, kederden iyilik ummamak gerekir, ben güçsüz değilim ve bir üfürükte yıkılacak bir varlık değilim diyebilmek gerekir.

Belki de önce şu acı kusan şarkılardan vazgeçebilmek gerekir. O şarkılar bizim tükenmişliğimizin simgeleridirler. Özleminle yıkılmış durumdayım, gözlerimden sızan yaşları silen yok, bu acı yüreğimi durduracak, ne çare ayırdı felek ikimizi, aşkın ile ben kendime kıydım, yak-tın beni yokettin, ağlar gezerim orada burada, her an ağlasam haksız mıyım, her köşe başında durup ağlıyorum, ahıma benzer ah var mı, hicran yine hicran, ben yaşadıklarına yanarım, ayrılığınla perişan olmuşum, bırakma beni sensiz ölür giderim, bir gün kurbanın olursam ne olur kabrime gel, ölürsem kabrime gelme sakın, anladım sen beni sevmeyeceksin ve ben böyle seni çılgınca severek öleceğim, özlem beni tüketti artık, ruhunda bir gölge olsam, bir harap ülkeye döndü gönlüm, aylar geçiyor sen bir türlü gelmiyorsun, sevmezdin ama acıydın hiç değilse, ruhumda bir azaptan başka bir şey değilsin...

Bunlar bizim tembelliklerimizin, ona bağlı olarak korkaklıklarımızın ürünleridirler dostlarım. İçimizdeki tembeli bir öldürebilsek!

TEMBELLİK HIRSIZLIKTIR

Miletos’lu şair Phokylides *“Tembellik hırsızlıktır”* dermiş. Tembellik hırsızlık mıdır bilmem ama hırsızların iyileşmez tembellerolduğunu bilirim. Çocukluğumda Fevzipaşa’da Camız derler bir hırsız vardı. Yokuşa vuran kamyonlardan mal aşırır, vagonları soyar, feleğin gözünden sürmeyi çekerti. Benden epeyce büyüktü ama azçok arkadaşlık. Babam çok uğraştı onunla. İşe koyardı hırsızlığı bıraksın diye. Yol çavuşları yakınırlardı: *“Beyim bu Camız’ı işe alıyorsunuz ama bu çalışmıyor. Elli kere helaya gidiyor, helaya diye bir yerlere kaçıp kayboluyor...”* Babam aldırılmazdı: onun iş yaparak adam olacağına inanmıştı bir kere.

Camız’ın varlığı varsa başka hırsızlar için bir güvenceydi. Bir yerde bir hırsızlık oldu mu sen mi yaptın demeden Camız’ı yakalarlardı. Kaç kere yakınmıştı bana: dayaktan korkmuyordu, ama bir yerlere elektrik bağladılar mı canı pek kötü yanıyordu. Galiba da bu elektrik bağlama işini o dönemin koşulları içinde manyetolu telefonda yararlanarak yapıyorlarmış. *“Ben artık hırsızlık yapmıyorum ama hep beni alıp götürüyorlar”* derdi. Hırsızlık yapmadığına inanmak zordu, çalışmadığına göre çalması bir zorunluluktur. Babası bir gece bekçisiydi. Kardeşine Potuk derlerdi, o da düz bir serseriydi. Bundan birkaç ay önce Osmaniye’de bir kültür şenliğinde Fevzipaşa’lı bir aileye rasladım. Onlardan öğrendim: Camız ölmüş. Benden çok çok büyüktü.

Hırsızlıkla ilgili bir konu açıldı mı benim aklıma hemen Camız gelir. Onun hırsızlıktan başka bir seçeneği yoktu, çünkü çalışmayı hiç sevmiyordu, çalışmak onun için ölmek gibi bir şeydi. Ben bu toplum insanının da son derece tembel olduğuna inanıyorum. İnanıyorum da ne demek, açık açık görülmüyor mu? Bu kadar çalışan insan var, bunlar varken sen insanımıza nasıl tembel dersin? Böyle diyorsunuz değil mi? Demeyin. O çalışanların çok büyük bir bölümü çalışıyorum ayağına tembellik ediyor. Pekçok insan çalışır gibi yapıp sırtüstü yatıyor. Pekçok insan iş üretmeyen ya da hizmet üretmeyen görevlerde emekli yaşamı sürdürüyor.

Tembelliğe elverişli işlerin başında memurluk gelir. Kazancı az olsa da memurluk iyidir. Bu yüzden hemen herkesin gözü memur olmaktadır. Bir yerde bir memurluk kaptın mı ömür boyu yat aşağıya.

Bu arada bazı görevler rüşvet denilen o pis kazanç yoluna da açıktır. O zaman bu “ek gelir”le ağalar gibi yaşarsın. Rüşvetin para karşılığı yapılan fuhuş gibi onur kırıcı bir iş olduğunu söyleyenlere inanmadan sen indir cebine banknotları. Ailen de sayende efendiler gibi yaşasın. Durum böyle olunca, görüyorsunuz, gül gibi yaşayıp gidiyor memur dediğin. Kimse bir şey üretmeyi düşünmüyor, herkes tüketmeyi düşünüyor.

Bakın, üniversitelerde yükselmek için çok büyük kolaylıklar var. Biz doktora sınavında iki alandan sorumla olurduk ve sınav zorunlu olarak üç saat sürerdi. Doçent olmak iyice zordu. Önce kitabını yazıp *adamlara* göndereceksin. Onlar tamam derse yabancı dil sınavına gireceksin: hem o dilden bu dile hem bu dilden o dile çeviri yapacaksın. Ondan sonra seni gene üç saatlik bir sınava alacaklar. Onu da başarırsan ders verme sınavını geçmek zorundasın... Şimdi öyle kitap yazmalar, üç saat içinde kalmalar, yabancı dilden meslekle ilgili metinler çevirmeler falan yok. Sonra sonra ayıp oluyor diye bir takım ölçütler koydular. O ölçütlerin başında da uluslararası düzeyde yayın yapmaz zorunluluğu var. Sömürge aydını ruhsallığı diye düşünüyordum baştan. Sonra sonra anladım ki tümüyle işi yokuşa sürmek adına koyulmuş bir ölçüt bu. Nereden anladın? diyeceksiniz. Anlamamak için eşek olmak yeterlidir. Bakıyorum, birileri tek satır yazmadan, tek bir ürün ya da çaba ortaya koymadan profesör oluyorlar, doçent oluyorlar. Demek ki bu insanların daha başka nitelikleri var ki onlardan uluslararası düzeyde çalışma sorulmadığı gibi *ulusal* bir istekte de bulunulmuyor.

Emeğin bir kaçınılmazlık olduğu alanlarda da, görüyorsunuz, korkunç bir kargaşa sürüp gidiyor. Hastanelerin durumuna bakın, mahkemelerin durumuna bakın, her şey içler acısı. Bunda kimsenin suçu yok dostlarım, bizler tembeliz ve iyilikleri havadan bekliyoruz. Piyanodan bir para vursa, Avrupa Birliği’nden biraz para gelse, cebi dolu bir eş bulsak kötü mü olur! Tadından yenmez.

GENE TEMBELLİK KONUSUNDA

Rahmetli anacığım iş yapmayı pek sevmezdi ama aramızdan birilerinin tembelliğinden yakınırdı sık sık. “*Tembele iş buyur sana akıl öğretsin*” derdi ara sıra. Ben tam bir ders tembeliydim ama başka işlerde tembelliğim yoktu. Ders tembeli olmakla da iyi etmişim, kafamı boş bilgilerle doldurmadım. Birileri dillerine pelesenk etmişlerdir, “ezberci eğitim” der dururlar. Öyle şeyler koyarlar ki eğitimciler önümüze, bilgi diye ezberlesen ne olur ezberlemesen ne olur! Yürekten bilsen ne olur belleğinde kalıp gibi taşısan ne olur! Neyse, biz gelelim gene tembelliğe. Evet, ben hiç tembel olmadım. Genç yaşlarımda günde on altı saat çalıştığımı bilirim. Son zamanlar gene öyle oldu. Tatili kısa kesip İstanbul’a evime döndüm. Gene, pek saymadım ama, enaz on iki saat çalıştım şu son günler.

Bunları neden anlatıyorum? Çalışmayı çok sevdiğim için olacak, tembellerden nefret ederim. Bilirim, onlar her zaman kendilerine karşın tembeldirler. Vauvenargues gibi düşünürüm ben de. Bana göre de tembel her zaman bir şeyler yapmak isteyen insandır. Her zaman bir şeyler yapmak ister ama bir türlü denklenemez. Ne güzel tasarıları vardır onun. Hele, bilmem bilir misiniz, bazı tembeller çok hırslı olurlar. Tembellikle hırs bir arada gider mi? Ya hırslı olacaksın ya da tembel. Hırslı tembeller iş yapmazlar da durmadan birileriyle uğraşırlar. O yüzden hileye hurdaya yönelmek hırslı tembelin başlıca özelliğidir.

Anneannem bir saniye boş durmayan bir kadındı. Bazen tembel diye gördüğü bizlerden birine “*Söylemeye üşenmedin mi?*” dediği olurdu. Onun bu hafif alaylı yönelimi genelde bana değildi. O ve ben tatil günlerinde bile çok erken kalkar, hemen bir şeyler yapmaya başlardık. O mutfağa yönelirdi, ben dersten başka şeyler çalıştığım masamın başına geçerdim. Annem bizden sonra kalkardı. Tatil günleri ablamla babamı uykudan kaldırmak tam anlamında bir azaptı. Yatakta döne döne öğleni buldururlardı. Benim yatağım dikenliydi sanki, uyanır uyanmaz fırlar kalkardım.

Ne derler? Tembel adam çık git diyenlere dışarıda aslan var dermiş. Bense hep dışarılara meraklıydım. Şimdi öyle değil, artık yaşlandım, ama gençliğimde hep bir yerlere gitmek istemişimdir. Benim bu sokağa dönüklüğüm annemi zaman zaman öfkeliendirirdi. “*Canın sokakta çıkacak*” derdi annem bana. Evlendik, çoluk çocuğa karıştık,

binbir güçlükle, sayısız aptallıkla cebelleştik, o zaman sokaklar çekiciliğini yitirdi. Son zamanlar çok sevdiğim Boğaz'a bile gitmiyorum. Boğaz y r y şlerim iyiden iyiye tavsadı. Bir alman atasözü şöyle der: *“ alışanın haftası yedi gündür tembelin haftası yedi yarındır.”* Evet, dostlarım, hep bir şeyleri yarına erteleyerek yaşayanlar gördüm. Duruyorlar duruyorlar, yumurta kapıya gelince aceleyle bir şeyleri yarım yamalak yapıp çıkıyorlardı. Bunu yaparken yaptıkları işi önemsemez gibi durmayı da pek güzel başarıyorlardı. Canım kim uğraşacak şimdi onunla, yaptık bir şey işte, yasak savmak için. . .

Tembellere acımalı mıyız yoksa kızmalı mıyız? Doğrusu bu konuda ben tam tamına ortadayım. Onların tembellikleriyle yalnız kendi dünyalarını değil bütün bir dünyayı yaşanmaz ettiklerini biliyorum. Doktor hastasını y k görüyor,  ğretmen şu öğrenciler olmasaydı diye düşünüyor, lokantacı çırağının d ş  bir lokanta sahibi olup dükkana doğru dürüst uğramadan yan gelip yatma düşüdür. Memur Bodrum'da her akşam balık yiyip şarap içebileceği bir emekli yaşamı tasarlar. Ev kadını yerden göğe haklıdır: kocası için ve evlatları için saçını süpürge etmiştir, ondan bu süpürge olma görevinin dışında bir şey beklenmemelidir. Kitaplık memuru kitap isteyen kişiye bozulur: *“Sabahtan beri bu alıp verdiği yedinci kitap, bu salak ne arıyor bu sayfaların arasında?”*  ğrenci ister ki on sekiz sayfada bütün bir konuyu özetleyen ders notlarını okuyup ezberleyip sınavda yüz alsın. Öğretmen ders anlatıyorum diye fikra anlatır. Bilim adamı görünümündeki  ğretim  yesi ilaç içer gibi makale yazmaktadır: bunu yapmadığı zaman işinin çok zor olacağını ama bunu yapmanın da hiç kolay olmadığını düşünür durur.

Bir tembeller toplumunun üyeleriyiz dostlarım. Kim ne derse desin ülkemiz kocaman bir tembelhanedir. Bu tembelhanede en güzel iş yasadışı yollardan gelir sağlamaktır ya da en azından para üzerinden para kazanmaktır. Kaç kişinin canı yandı, para ticareti yapalım derken tüm birikimlerini kendilerinden biraz daha kurnaz birilerine kaptırdılar. Ben size s yeleyeyim, bu işin çözümü, kim ne derse desin, Avrupa Birliğine girmektedir. Gerisi palavra.

BİR KOMÜNİST DÜŞMANI

Marx'a "Markıs" derdi. Bu "Markıs" onun gözünde Şeytan'ın insan kılığında cisimleşmiş biçimiydi. Dünyadaki bütün pislilikler bu kö-tü ruhun ürünü olmalıydı. Bir topluluğa girdi mi domuz domuz bakardı: besbelli komünist kolluyordu. Benzerleri komünizmi bir düş sayarken o bir korku nesnesi olarak algılıyordu. Sinsi sinsi yanıma sokulur, kendi anlayışına göre çok ince bana göre çok kaba bir biçimde beni sorguya çekmeye başlardı. İleri derecede cahil olduğu için karşısındakini aptal sayma konusunda hiçbir sıkıntısı yoktu. Birileri mi o cahil o sefil yarattığı benim üzerime gönderirdi yoksa o kendiliğinden mi gelirdi, bilemiyorum. Zaten benden çekindiği için ikide bir bizim eve düşmesi olası değildi. Bize gelmesi öbürlerinin Ankara'dan bize gelmiş olmasıyla ya da onlara gelip bize uğramak istemesiyle olasıydı.

Hiç sıkılmaz, bir yandan beni hain hain süzerken bir yandan da sorguya çekerti. Bu işi yemekte yapmak onun için büyük bir zevkti. Öbürü bunun bu telaşını sezer, ara sıra "*Hey, gene mi başladın?*" diye azarlardı. Beriki "*Yok ağabey vallahi bir şey demirem, sen yanlış anlirsin*" der, bir süre başını kabuğunun içine çeker, az sonra gene başlardı. Ona ters tepki vermeyişim sırf onu adam yerine koymamakla ilgiliydi. Çok sevimsiz ve çok zavallıydı, ona kızabilmek için için insanın boş kafalı ve boş yürekli olması gerekirdi.

Ömür boyu çıkar kollamaktan başka bir iş yapmadı. Durmadan para kazanıyor ve paranın tek değer olduğu konusunda görüşler bildiriyordu. Kendinden başka kimseyi sevmeyi, sevmek istese de sevmeyi. Canından bir parça saydığı kişi de parayı tek değer sayıp başka topraklarda iyi kazançlar elde etmeye gitti ve bunu neredeyse tanımaz oldu. Birine beşikten başlayarak bencillikleri öğreteceksiniz ve karşılığında özveri toplayacaksınız, olacak şey mi bu? Bu soğukluk onu iyiden iyiye sarstı. Ne var ki böyle şeylerle yıkılacak gibi değildi. Bir yerlerden ya da memleketten sevgili getirttiğini, onu öbür eve yerleştirdiğini duyduk.

"Hayat arkadaş" ölünce iyiden iyiye yalnız kaldı. Onu candan sevecek tek kişi yoktu. Zaten onu candan sevebilmek için midesiz olmak gerekirdi. Kadın gördü mü gözleri dönerdi, güzel çirkin ya da genç yaşlı demez, bakışlarını iki yeşil sinek gibi kadına yapıştırırdı. Sonra avına yavaş yavaş sokulmaya başlardı. Elle küçük küçük giri-

şimler... Karşıdaki tedirgin olana kadar. Bunları yaparken sesine ve duruşuna iğrenç bir sevecenlik kılıfı giydirmeye çalışırdı. Bir takım kadınlarla bu anlamda pek düzayak ilişkiler içine girebildiğini duydık. Ama bir kadınla doğru dürüst bir yakınlık kurabilecek bir yatkınlığı yoktu.

Onunla ilgili olarak duyduğum şeyler beni pek şaşırtmıştı. Memlekette askerlik görevini yaparken birden kendini ateşin ortasında buluyor. Karşı tarafın yani işgalcinin daha güçlü ve kendisi için daha verimli olduğunu düşünüyor, nasıl yapıyorsa karşı tarafa geçiyor. Sonra onu Almanya’da SS’ler arasında görüyoruz. Amacı orada kalıp bu yönde bir şeyler elde etmek mi? Değil. Onun tek amacı para kazanmak. Onun için ikinci yurduna, Türkiye’ye gelmeyi düşünüyor. Şöyle dedi bir gün bana: *“Ben Türkiye’ye gitmeyi kafaya koymuşam, bana dirler ki gitme orada iş yok, ben sınırı geçerken anladım ki burada çok iş var!”* Diploma falan hak getire ama nasıl ettiyse diplomalı bir meslek sahibi konumunda iş görmeyi başardı. Nasıl ettiyse diyerek kendimizi gülünç etmeyelim. Onun nasıl edeceği bellidir.

Son zamanlarında burayla memleket arasında mekik dokuyordu. Hem burayı hem orayı bilen biri olarak birilerini yeni koşullara uyarlayıp onların para kazanmasını sağlamak için canla başla çalışıyordu. Bana anlattığına göre bir pazarlık ve rüşvet uzmanı olarak iş görüyordu. Sovyetler Birliği’nin yıkılmış olması ona mutluluklar getirmişti. Karısının ölümüyle iyiden iyiye yalnız kalmış. Aradakiler ölünce ben onu göremez oldum. Sonunda o da acı içinde kıvrana kıvrana ölmüş. Canından çok sevdiği varlık nerede? Nerede olacak, uzaklarda bir yerde para kazanıyor, beşikten bu yana kendisine belletilen ilkeyi, *“Sakın kendinden başkasını düşünme”* ilkesini yaşama geçiriyor.

Kimileri hiç ölmeyecekmiş gibi yaşıyorlar dostlarım, sonra da ölüp gidiyorlar. Burada kimseye kızmak olmaz: insanlık henüz bulunması gereken yerde değil. Sevmeyi bilmeyenlerin acısı büyük olacak. Her zaman böyle olacak bu, her zaman böyle oluyor.

İnsanların birbirlerinden kopmuşluğu benim gözümü korkutuyor. Bence vebadan bile kötü bu. Veba bir ülkenin yarısını alır götürür, öbür yarısını bırakır. Oysa bu toplumsal atomlaşmışlık her bireyi tek kişilik bir dünyada yaşamaya mahkum ediyor. Bugün bizim insanımız bu duruma geldi. Ne yazık! Kimse kimseyi sevmiyor, kimse kimseye güvenmiyor, kimse kimseye acıymıyor... Her gün gazetelerde ve televizyonlarda yakası açılmadık cinayet haberleri buluyoruz. Adam karısını bir inşaata götürüyor, orada sorguya çekiyor. İhaneti (ne demekse!) itiraf ettiriyor. Bu sırada konuşmaları filme alıyor. Ve kadını bilmem kaç yerinden bıçaklayarak öldürüyor. Bunu yapan adam ormandan kopup gelmiş biri değil. Okumuş etmiş biri. Ağzına mı burnuna mı okumuş bilemem, ama okumuş. Bir kadını nikah denilen usulle tapuladın mı o kadın artık ömür boyu seni sevmek zorunda. Sevmese de eşeğin gibi bağlı kalacak sana. Her türlü pisliğinle, her türlü sevimsizliğinle, her türlü bencilliğinle senin olacak, senin kalacak. Görülmüş şey değil.

İlişkilerinizi bir gözden geçirin bakalım, göğsünüzü gere gere güveneceğiniz kaç dostunuz var? Size dost görünenlerin çoğu arkanızdan bin türlü oyun oynamaya hazır değil mi? Çok zaman koynunuzda yılan beslediğiniz duygusunu yaşarsınız. Bir insan için bundan daha acı bir duygu olabilir mi? Her koşulda önünüze çıkan şeyler insana yaraşmaz zavallılıklardır. Kime kendinizi yakın duysanız içinde hemen bir sinsi kuşkunun kimildanmaya başladığını sezersiniz. Her şeye karşın candan dostlar da vardır. İyi ki vardır onlar. Onlar bizim akciğerlerimizdir: soluk almamızı sağlarlar. En zor şey içtenlikli görünen içtenliksiz bir ortamda yaşamaktır. Sürekli yabancılik duygusu yükler bu insana. Oysa içtenlikli olmak içtenliksiz olmaktan daha kolay görünmüştür bana hep. Oyun oynamak oyun oynamamaktan daha kolay değil mi? Bu parçalanmış toplumda daha kolay değil belli ki. Sevgili sevgiliye üç kağıt açar mı dostlarım? Bu toplumda bal gibi açar.

Bir ara bu sütunlarda ikiyüzlü sevgililerden söz etmiş, artık kendi adıma aşkın da sevginin de bir anlamı kalmadığını yazmıştım. Her kişi her fikri kendi kafa düzeyine göre anlayabilir. Birileri bu sözlerimden neler neler çıkardılar. Yok ben böyle yazmakla kendi usulümde av yapıyordumşum ya da ben çok açık sözlü biriymişim de kendi durumu-

mu açıklamaktan çekinmiyordum. Ben yalnızca bu toplumda yaşamının her türlü ilişki çerçevesinde çok güç bir iş olduğunu anlatmak istemiştim. Yarım yüzyıldır yazı yazdığımı göre anlatmak istediğimi anlatamayacak kadar zorda olduğumu da sanmıyorum. Bizde gazeteciliğin bir yüzü ölü kaldıracılık gibi bir şeydir, çok değerli gazeteci dostlarımız alınmasınlar.

Oysa, bilmem siz de benzer duyguları yaşıyor musunuz, bu toplumda özellikle son beş on yıldır gelişen içtenliksizlik ve çıkarıcılık içimi kanatıyor. Yirmi yaşında güzel mi güzel bir genç kızın yağlı kapı olarak gördüğü bir evliliği gerçekleştirmek adına ne kadar bayağılaşabildiğini, bu konuda benim diyen sokak kadınına taş çıkartacak yöntemler edindiğini görerek ağlamaklı oluyorum. Bu *saatte bir* olur olmaz biçimde acele bir şeylerden “gurur duyan” insanlar toplumunda “onur” denilen değerın tümüyle yaşam dışına çıkarıldığını görüyoruz. Bu bir insanın, gerçekten kendini insan gören bir insanın kolayca katlanabileceği bir şey mi?

Adı büyük bir siyaset adamı “*Bizim işimiz bu toplumu çağdaş uygarlığa taşımak*” demiş. Sizler belki bu söze gülüp geçtiniz. Ben bu sözü ikide bir anımsıyorum ve her yanıma ter basıyor. Söyle adam, nasıl taşıyacaksın bu toplumu çağdaş uygarlığa? Çağdaş uygarlık nerede? Oraya da bu sefilliklerle mi gideceğiz hep birlikte? Biraz tarih, biraz felsefe, biraz toplumbilim, biraz ruhbilim bilen birinin böyle bir söz söylemesi olası mı? Cahillik mi kötü niyet mi? Benim için değişmez. Bu neye benzer? İntihar etmek için mi alkol komasına girdi yoksa alkol komasına girdiği için mi öldü araştırmasına benzer.

Artık bu toplumda olmak içimi acıtıyor. Kültürüne karınca kadeince emek verdiğim insanların bir bölümünü üçkağıtçı, kolaycı, ikiyüzlü ve büyük bir bölümünü de mutsuz, umutsuz, isteksiz ve başı eğik görmek kanıma dokunuyor. Bu cinayetler, hırsızlıklar, tecavüzler, vurgunlar ortamında hele birilerinin sicilli avrupalılığa baş koymuş görünmesine hiç mi hiç dayanamıyorum. Gülmekle ağlamak arasında bir yerlerde taştan bir yontu gibi durup dururken gerçekte bir kesime, bir topluluğa ya da bir sınıfa değil tepeden tırnağa bütün bir topluma öfkeli olduğumu biliyorum. Bazen çok kötü sıkılıyorum...

İÇTENLİKLİ OLMAK

Kimsenin içtenlikli olmadığı bir ortamda yaşamdan hoşnut olabilir misiniz? Olabilirseniz ne güzel ne hoş. Ben olamıyorum. Görüyorsunuz, adam karşınızda oyun oynuyor. Bu dünya komedisinde yerini almış bir güzel. Oyununu oynarken içtenlikli adam rolünü ustaca kıvırıyor. Kıvırtmayı ya da kıvırmayı çok iyi bilen bir arkadaşım, bana olan herhangi bir kızgınlığından olacak, felsefe adamlarını dansözlere benzetmişti de karnımı tuta tuta gülmüştüm. Neden dersiniz bu dansözlük işinin meslekle bir ilgisi yok, ahlakla bir ilgisi var. Her meslekten çok iyi kıvırtan insanlar çıkıyor. Bizim de çok iyi dansözlerimiz vardır. Onlar da içtenlikli adam rolünü pek güzel oynarlar. Ama benim bize dansözlük yakıştıran arkadaşım kadar kıvırtanı da az bulunur doğrusu.

İnsanoğlu öyledir, eksiklerini ya da yanlışlarını başkasına yansıtarak rahatlar. Pek tatlı bir ağabeyimiz vardır, şimdi iyice yaşlandı, bir ayağı üzerinde bin türlü yalan söyler, kendi çıkarına yapamayacağı gariplik yoktur ve ikidebir birilerini ahlaksızlıkla suçlar. Onu o içtenlikli havası içinde dinleyenler yahu bu adam gerçek bir peygamber demekten kendilerini alamazlar. Dolapçılık, ikiyüzlülük, çıkarıcılık, üçkağıtçılık her zaman bir içtenlikli olma oyunuyla bize yutturulmak istenir. Doğrusu genç yaşlarımda ben de bu gibi oyunları pek güzel yutardım. O pek tatlı ağabeyimizin de kaç kere oyununa geldim. Olsun, bana bir şey olmadı. Onun adına üzüldüm her zaman.

Korkunç bir içtenlik eksikliği yaşıyoruz. Karı kocaya oyun oynuyor, koca karıya külah giydiriyor, oğlan babayı ters kındeye getiriyor, kız annenin sırtını bir çırpıda yere değdiriyor, arkadaş arkadaş kazıklıyor, gazete toplumu yönlendiriyor... Adam nasıl olduysa nasıl yaptıysa yukarıdan kıpkırmızı eti koydu, aşağıdan vıcık vıcık yağlı bir kıyma çıkardı. Göz göze geldiğimizde ikimiz de gülmemizi tutamadık. Sonra o işi gereği ciddileşti, bir kaşını gerçek bir türk Einstein'ı gibi havaya kaldırdı ve paketi bana uzattı. Gık diyemedim.

Gerçek anlamda içtenlikli olmak zordur, biliyorum. Gerçek anlamda içtenlikli olabilmek için insanın iyi bir iç'i olmalı. Gerçek anlamda içtenlikli insan iç'ini göstermekten çekinmez. Elbet içimizi biz de tam olarak göremiyoruz. Ama biraz da görüyoruz. Pasaklı kadınlar vardır (Gülçin kardeşim tertemiz oluşunu unutup gene bana kızacak, hatta hiç ilgisi yokken kadın olmak adına üstüne alınacak), komşular

kapıya dayandığında ortada ne varsa sedirin altına tıkan kadınlar vardır, kimimizin içimiz o pasaklı kadınların oluşturduğu o sedir altlarına benzer: kokmuş iki çift çorap, köhne bir terlik teki, oğlanın fizik ödevi, köpeğin eski tasmaı, kızın yazlık ayakkabısı...

İçten olamayışın tek nedeni ruh sefilliğidir. İnsanoğlu öyledir, kendini olmadık biçimde büyük ya da eksiksiz göstermeye bakar. En korkak adam Çar Petro gibi dolaşır, en terbiyesiz adamda bir incelik bir incelik, en yeteneksiz kişi bağıra bağıra şarkı söyler de bağirtisiyle mahalleyi kırana koyar, en sefil futbolcunun çalımına bakın siz, en sefil romancı yazdığı her satırda toplumu bir kere daha kurtarır... Siz adamın içini görene kadar atı alan Üsküdar' ı çoktan geçmiştir. Nice aşıklar sevgilinin içini gördükten sonra yandım Allah diye kaçarlar. Bu muydu benim sevdiğim, bu muydu benim gönül verdiğim, gece uyku-larımı kaçıran bu muydu?

Evet dostlarım, içtenlikli olabilmek zordur, bunun için insanın iyi bir iç'i olması gerekir. İnsanlar içlerini göstermemek için kalın maske-lerle dolaşırlar. Her maskenin arkasında nice olumsuzluk gizlidir. Neden böyle? Çünkü kendimize saygımız yoksa bilincimizi çalakalem oluş-tururuz. İnsanlar genellikle kişiliklerini kurarken özensiz olurlar. İçin-deki hırsları erkenden öldürebilen kaç kişi tanıyorsunuz? Kimseyle yarışmayan, kimsenin işine burnunu sokmayan, kimseyle uğraşmayıp kendi yoluna giden kaç kişi tanıyorsunuz? İnsanlar kişiliklerini oluştu-ramadıkça garipleşirler, o zaman içlerini göstermemenin iyi bir maske takmakla olası olduğunu anlarlar. O zaman kimi iyilikçi rolünü oyna-maya girer, kimi sessiz adam rolünü, kimi ciddi adam rolünü. Bakma-yı bilen kişi o oyunun arkasında yatanı bir çırpıda görecektir.

Doğrusu ben içtenliksiz davranışlara hiç mi hiç kızamıyorum. İn-sanoğlu olabileceğinin ötesine geçemez, yapabileceğinden daha ço-ğunu yapamaz, bunu özellikle şu ileri yaşlarımda iyice gördüm. Daha kaç yıl yaşarım bilmiyorum ama yaşadıkça bin türlü içtenliksiz davra-nışla karşılaşacağımı iyi biliyorum. İçimizi özene bezene kuralıyız, yoksa kendimi gizleyeceğim diye uğraş dur. Maske tak maske çıkar. Yazık değil mi?

NE İNSANLAR

Son derece bayağı ve son derece zavallıdırlar. Avanta bir kap yemeğin başına oturabilmek için olmadık kişilere kuyruk sallarlar. Birini sömürmek istedikleri zaman olmadık biçimde yağcılık yaparlar. Yaşamlarını daha düzenli kılmak için çaba göstermeyi düşünmezler. Onlara ne! Çabayı ahmaklar gösterebilir. Birilerini küçük ölçülerde yola getirmeye çalışmışlardır. Zaman zaman büyükçe bir vurgun yaptıkları da olur. Yapacakları en büyük vurgun tutun ki beş milyar olsun. Deveyi hamuduyla götürenlerin yanında onların sözü mü olur! Ona vurgun bile denmez. Nedir ki o! Diyelim bir dostunu havasına getirip iki milyar çarpıvermişsin, afiyet şeker olsun, konuşmaya değmez. Oh, yarasın. Önünde sonunda sen de şu ya da bu biçimde yurduna hizmet ediyor değil misin?

Bu durumlarını görmememizi sağlayacak biçimde kendilerini büyük ülkülere adanmışlardır. Öyle bir görünüm ortaya koyarlar ki sanırsınız dünya onların yüzü suyu hürmetine ayakta duruyor. Solculuk da onların işidir, insancılık da onlardan sorulur. İnsan olmak adına anlamadıkları iş, çevirmedikleri dümen yok gibidir. Bu işin o kadar ustası olmuşlardır ki hiç yoktan sizi azarlayabilirler. Onlarla konuşurken özenli olacaksınız, öyle ileri geri sözler etmeyeceksiniz. Bilgisizliğinizi hemen yüzünüze vurabilirler. Bükemedikleri eli öpecek yumuşaklıkları yoktur. O yüzden zaman zaman sert kayaya çarparlar. Bu da bir aydın tipidir.

Bir başka aydın tipi sessizliğin ve yumuşaklığın simgesidir. Bu tipe girenler iyimserlikleriyle, efendilikleriyle, dünyanın girdisine çıktısına önem vermeyişleriyle ilgi çekerler. Yüzlerinde gülümsemeye benzer bir şeyler vardır. her zaman. Bunlar tehlikeli yerlerde dolaşmazlar. Bilgiçlik taslamaz, birileriyle takışmak istemezler. Zaten bir şeylerle savaşmak gibi bir eğilimleri yoktur. Elde ettikleri her şeyi bu sessizlikte elde etmek isterler. Hırslı değildirler ama dünyalık sağlama konusunda görülür görülmez becerileri vardır. Hiç beklenmedik bir biçimde dostlarına hainlik edebilirler. Çıkarları onu gerektirmiştir. O zaman sessizce o hainlik ettikleri kişiyi ya da kişileri küçük düşürmek için çok etkili bir yıkma siyaseti izlerler. Bu siyaseti izlerken katı çıkışlarda bulunmazlar. Zaten yüksek sesle konuşma alışkanlıkları olmadığı için

yıkıcı tutumlarında etkili olmakla birlikte bir peygamber görünümü içindedirler. Onlar çeledir, onlar bilgedir, onlar...

Bir de bakarsınız hiç hak etmedikleri bir yere gelivermişler. Bin türlü çaba gösterip de çok bir şey elde edemeyenlerin karşısına geçebilir, üstüne çıkabilirler. Saygıdeğer havaları, uyumlu kişilikleri, kurulu düzenle hiçbir alıp veremediklerinin olmayışı onlara iyiliklerin kapısını açar. Beceriksizlikleri ve yetersizlikleri görülmez de o iyi insan havalarındaki afyonun etkisiyle sözde çok temiz yürekleri hemen görülür. Oysa ruhlarında temizlikten çok hesaplı bir zavallılık egemendir. İyi yanları çarpıcı olmayışlarıdır: kimsenin beş kuruşunda gözleri yoktur. Ama bu konuda da çokça titiz olmaları gerekmez. Özel yaşamlarında belli bir dürüstlük kuralına sıkı sıkıya uyar görünürler: kimsenin malını mülkünü ya da ilişkilerini ağızlarına sakız etmedikleri gibi kimsenin karısında kızında gözleri yoktur. Zaten o tür işlerin yükünü de göze alamazlar.

Bir başka tip yırtık aydın tipidir. Bu tipe girenler hırslarıyla dikkat çekerler. Bunlar alabildiğine rahat, son derece farfara, her zaman güler yüzlü, gerektiğinde saldırgandırlar. Yeteneksiz ve tembel oldukları için ve buna koşut olarak iyiden iyiye hırslı oldukları için hileli hurdalı yollara başvurmak zorundadırlar. Kendilerini birilerinin kullanmasına rahatça izin verirler. Onlar kullanılmaktan sıkılmadıkları gibi kullanmayı da iyi bilirler. İnsanı her anlamda kullanmaya yatkındırlar. Ancak kullandıkları insanı bir gün kaldırıp çöpe atabilirler. Cahilliklerini çekici davranışlarla ve tumturaklı sözlerle kapamayı bilirler. Onları yakından tanımayanlar bu çokbilmiş havaya kapılıp gidebilirler. Genellikle huzursuz olsalar da çok dingin görünürler. Çıkarları için yapamayacakları iş yoktur. Ödün vermekte ustadırlar. Çok rahat yalan söylerler. Kendilerini yutturamadıkları zaman huzursuz olurlar, tersleştikleri insanları hiç acımadan harcayabilirler. Çıkarları neyi gerektiriyorsa onu yaparlar: bugün bununla olmaları yarın başkalarıyla olmalarını kesinlikle engellemez.

Çevrenizde böyle tipler vardır. Siz de tanıyorsunuz onları. Tanıyorsunuz ama onlardan söz etmek işinize gelmiyor. Çünkü benim gibi enayi değilsiniz. Siz hiçbir koşulda değirmenlere saldırmazsınız dostlarım. İyi de edersiniz.

EPIKURO'S'ÇU AYRILMA

Şairin dediği gibi, “Yaşamım korkunç bir fırtına oldu” ve ben altmış beş yıla yakın bir süre bir o yana bir bu yana savrulup durdum. Arabeske kaçmayalım. Ne yazgı ne de başka bir şey, bu benim seçimimdi. Bazıları durdukları yerde tek duramazlar, ille belalar ya da en azından fırtınalar ararlar. Ben de onlardanım. Belki bundan sonra değişirim, kim bilir! Hastalığın ve ameliyatın verdiği duygularla belki de bundan sonra daha edilgin bir yaşamın izlerini sürmeye çalışırım, kalan ömrümü belli bir dinginlikte sürdürmenin ömür boyu düşleyip de bir türlü yaşayamadığım hazzını yaşamaya koyulurum.

Bir yandan hastalığın izlerini silmeye çabalarken bir yandan gene bir şeyler yazıp çizmeye çalışıyorum. Paul Nizan’dan yaptığım ve 1998’de yayımlanan *Eskiçağ maddecileri* adlı çevirinin yeni baskısını hazırlıyorum ağır ağır. Kitabı yeniden okurken Epikuros’dan dinginliğe bir çağrı almış gibi oldum. Şu son üç beş gündür emeklilik bana bayağı çekici gelmeye başladı. Dinginlik mi istiyorsun, al sana dinginlik! Diyor ki Epikuros: “*İnsanların saldırılarından korunmak söz konusu olduğunda bu amaca ulaşmayı sağlayacak her şey doğaya uygun bir iyiliktir.*” Pek güzel, Epikuros’dan onayı almış bulunuyorum.

Dünyanın hay u huyundan kurtulmak, kendi küçücük ve tek kişilik dünyamda küçük mü küçük, ufacık, el kadar bir alanı işlemek, ondan sevinçler dokumak. Bu bana en azından güvende olduğum duygusunu verecek. Gene diyor ki Epikuros: “*İnsanlar karşısında güvende olmanın en arı kaynağı, bir dışlama gücüyle belli bir sınırdan güvence altına alınmış olan bu kaynak gerçekte barış içinde bir yaşamın ve dünyadan kopmanın sonucu olan bağışlıktır.*” Bunun için ne yapmalı diye soralım filozofa. Diyecektir ki: “*İşlerin ve siyasetin hapisanesinden kurtulmak gerekir.*” Evet ama, dünyadan tümüyle kopmak olmasın bu işin sonu?

İş benim için hiçbir zaman bir hapisane olmadı, kendimle başbaşa kaldığım, kalabildiğim sürece. Ben kendinden sıkılan insanlardan değilim. Siyasetin hapisanesinde vaktiyle kısa bir süre kaldım. Ahlak-sızlıklarına iğreti bir ideoloji kılıfı geçirenlerin, boşluklarını bir yurtseverlik gösterisiyle süsleyenlerin, çıkarıcılıklarını bir erdem gibi pazarlamayı becerenlerin, dünyayı düzene koymaya çalışan o dünyadan ha-

bersizlerin dünyasına girmemle çıkmam bir oldu. Öte yandan kaba hazların peşine gittiğimi sananlar aldandılar, ben yalnızca güzel olanın peşindeydim. O serüvenden de eli boş döndüm. Gene de kimseyi suçlamış değilim. Çünkü, biliyorum, herkes birbirinin yanlışını yüklenerek bir sefillikten bir sefilliğe koşuyor. Bakıyorsunuz, karşınızda hasta debilecek kadar zavallı bir adam duruyor. Kim bilir kimden miras kalmıştır hastalığı! Ondan, bundan, dedesinden, annesinden, çevresinden, toplumundan, mahalle bekçisinden... Ruh bozukluklarını kuşaktan kuşağa taşıyıp duruyoruz. Evet, bu durumda ben birilerini suçlamayı da beceremedim. Çünkü, biliyordum, her bireysel suç gerçekte insanlığın ortak suçudur.

Ruhumun bir yanı Stoa'cıysa bir yanı da Epikuros'çudur. Ussallığın etkin veriminden de hazların eşsiz güzelliğinden de ayrı düşünmem yaşamımı. Artık dingin bir yaşam sürmek, bir yandan kalan ömrümü tam bir Stoa'cı gibi usa ya da doğaya başeğerek yaşamak, öte yandan bir Epikuros'çu olarak biraz bir şeylerden uzakta durmak ve bu arada kendime ve başkalarına yük yüklemeyecek biçimde dünyanın zehirsiz meyvalarını yemekten geri kalmamak. Sabahların güzelliğini, uzun yolların yorucu çekiciliğini, nereye gideceğini bilmeden evden çıkmanın hoşluğunu, birilerini ya da bir şeyleri uzaktan gözlemlemenin tadını enine boyuna yaşamak. Ve hep yaptığım gibi, yalnız yazları ve baharları değil acı rüzgarlarıyla, dizboyu karlarıyla uzun kışları da sevmek. Hep bir şeylere uzanmak. Yani bir takım kendini bilmezlerin zavallı dünyalarından sevinçler derlemeye kalkmadan kendini yaşamak. Hırsları birilerine bırakmak, para tutkusunu daha başka birilerine bırakmak, gösterişi daha da başka birilerine bırakmak... Zaten bizim için hiçbir zaman sözkonusu olmamış olan bu şeyleri hastalanmışlara bırakmak... Biraz daha iyileşsem kendimi sokaklara vuracağım.

Diyorum ama yapabilecek miyim? En azından kafama estikçe bir yerlere gidebilecek miyim, örneğin o çok sevdiğim Boğaz'ın mavi sularında ışıkların çocuklar gibi oynaşmasını gözlemek için ayda bir ya da iki defa kendime vakit ayırabilecek miyim? Bana pek olacak gibi görünmüyor ya dur bakalım!

Turgenyef'in *Babalar ve oğullar*'ını çok küçük yaşlarımda babamın kitaplığında tanımış ve pek sevmiştim. O ne istediğini biraz bilen biraz bilmeyen Bazarof'u sakınlık bir ürküntüyle çok ama çok beğenmiştim. Belki de Bazarof'da bana yakın bir şeyler bulmuştum, gerilimlerle ve hatta tehlikelerle dolu yaşamımın ya da daha doğrusu geleceğimin gölgelerini görmüştüm onun kişiliğinde. Turgenyef'in *İlk aşk*'ıyla çok daha sonra tanıştım. Turgenyef'le ilgili yazılar da okudum zaman zaman, ama doğrusu onun nasıl bir adam olduğunu pek kavrayamadım. Bana o gereksiz biçimde batılı, biraz da çokbilmiş biri olarak görünmüştü: onda ne Dostoyevski'nin taşkın ve gizemciliğe çalan gerçekçiliğinden ne Tolstoy'un kabasaba ama gene de incelikli doğalcılığından ne de Çehov'un akıllara durgunluk veren gözlemciliğinden izler vardı. Belli ki biraz soğuk ve bencil bir adamdı. Ama gene de onu hiç mi hiç tanıımıyordum.

Hastaneye bir sahaftan alınmış fransızca eski püskü birkaç kitap götürdüm. Bunların arasında André Maurois'nın *Turgenyef*'i de vardı. Ameliyat öncesinde ve sonrasında dört beş gün içinde kitabı okuyup bitirdim. André Maurois'nın kitabı benim sezgilerimi hem doğruladı hem yalanladı. Bir kere Turgenyef biraz gelişigüzel yaşayan biriydi ama öyle buz gibi soğuk falan değildi. Avrupalı yanı her şeye karşın onun rus olma özelliklerini örtememişti. Ayrıca kendi yurdunun sorunlarına iyice yabancı bir kişi de değildi, öyle olsaydı çarlık yönetimi onu bir aylığına da olsa içeri atmazdı. Belli ki Turgenyef ağırbaşlılığının altında delilikler gizleyen biriydi, bir yanı sorumluydu bir yanı sorumsuzdu. Belli ki onda azçok ilgisiz bir babayla tuttuğunu koparan cin gibi ya da gardiyan gibi bir annenin çocuğu olmanın getirdiği sıkıntılar vardı. Çarlık döneminin güçlükleri içinde bir eli yağda bir eli balda yetişmiş olmanın garip çelişkilerini de katın buna. Hepülkeleri için iyi şeyler isteyen ama çene çalmaktan başka bir iş yapmayan bir aydınlar çevresinde büyümüş olan bir gencin bilinç bulanıklıkları ve öfkeleri... Bu bilinç bulanıklıkları ve bu öfkeler Bazarof'un kişiliğinde cisimleşmiş gibidir. Her şeyi yadsımaya kadar ıran bir yenilikçilik, ama her şeyden önce ne istediğini bilememenin sıkıntıları...

Çarlık: çocuklaşmış bir matlakyönetim düzeni. Gülmekten ölürsünüz: Çariçe Katerina Kafkaslar'a yolculuğa çıkıyor. Bayan o kor-

kunç yıkıntıları görüp üzüntüye kapılmasın diye yol boyu boyalı kartondan birçok hayalet köy kuruyorlar. Düşte görerseniz inanmazsınız, öyle değil mi? Bu arada dışarıdan düşünceler geliyor: Rousseau, Diderot, Voltaire, Hegel... Rus aydınları Hegel'i anlamasalar da seviyorlar. Onun öğretisinden kimileri karşı devrimci savlar üretirken kimileri ondan devrimin ruhunu süzmeye çalışıyorlar: her gerçek ussal ve her ussal gerçek olduğuna göre... Bu arada hemen herkes muhaliftir, her yan ne yapacağını bilmeyen ve hatta düşünmeyen aydınlarla ya da aydınınımsılarla doludur. Bir gün Fransa elçisi Ferronnays Çar Nikola'ya Rusya'da tüm üst düzey insanların muhalif olduğunu söyler.

Turgenyef'in ailesi toprak sahibidir. Karısından altı yaş küçük olan baba ailenin başkanı gibi görünse de anne yönetimi tümüyle ele geçirmiştir. Baba bu yüzden bir süre sonra gidip başka topraklarda yerleşecektir. Annenin ailesi az tanınmış ama yaman bir ailedir. Ailede her türlü olmaz iş olur kılınmıştır: bu yırtıcı ve dur durak bilmez ailede cinayetden yakınıyla cinsel ilişkiye kadar her türlü gariplik vardır. Bayan Turgenyef kendini çiftliğinde bir kraliçe gibi görür, kahyasına "saray bakanı" unvanını verir, mektupları götürüp getiren uşak da "posta bakanı"dır. Bir de "polis müdürü" vardır ortalarda doğal olarak. Anne Varvara Petrovna bu arada ihanete uğramış ve yıkılmış kadın ruhsallığında ortaya çıkan fırtınaları çevresindeki herkese, özellikle de o zavallı serflere yöneltir.

Turgenyef çocukluğundan çok sarsıcı bir olayı anımsıyor. Varvara Petrovna bahçede kendisini gördükleri halde yerlere kadar eğilip selam durmayı unutan iki köylüyü Sibirya'ya gönderir. Daha sonraki zamanlardan birinde Turgenyef o koca çiftlik evindeki pencerelerden birini konuklara göstererek şöyle der: *"Annem bu pencerenin önünde oturuyordu. Hiç unutmuyorum. Bir yaz günüydü, pencere açıktı, ben de oradaydım, bu iki adam geldiler, yola çıkmak üzereydiler, yaklaştılar, şapkalarını çıkardılar, annemden gitmek için izin istediler."* Bayan Varvara Petrovna iki oğluna fransızca ve almanca öğretmeye gelen öğretmenlere de tıpkı hizmetçilerine davrandığı gibi davranırmış. Köylü çocukları bu iki kardeşle oynayabilirlermiş ama oyunda uygunsuz bir tutum aldılar mı çok kötü cezalandırılırlarmış.

Ben de Turgenyef'in ikide bir Avrupa'ya kaçışının nedenini düşünürdüm.

TOPLUM KARŞISINDA BİREY

Düşünürüm düşünürüm de bir türlü çözemem şu sorunu: toplumsal olaylarda bireylerin belirleyici gücü ne kadardır? Kişilik yapılarımızla olayların akışını nereye kadar değiştirebiliyoruz? Kaba bir deyişle dersek, toplumsal yaşam tüm bilinçlerin katkısıyla belli bir yöne doğru akarken hiç değilse bazı kişiler bu akışın yönünü ya da en azından niteliğini az da olsa değiştirebiliyorlar mı yoksa toplum kralıyla, bakanıyla, sokak satıcısıyla, mafyacısıyla, fahişesiyle bir yöne doğru sürüklenirken birileri de düpedüz gerçeklikte hiçbir karşılığı olmayan birer yönlendirici rolü mü oynuyorlar? Bu sorun geçen gün André Maurois'ın *İngiltere tarihi* 'ne yeniden şöyle bir göz atarken karşıma gene dikiliverdi. Sorun şu: Yurtsuz John'u anası doğurmasaydı?

Toplumsal olayları doğrudan doğruya kendileri olarak açıklamamız olası değil. Modern ingiliz toplumunu toplumsal ve siyasal açıdan doğru olarak kavrayabilmek için de en azından Ortaçağ'ın ortalarına kadar inmek gerekir. Yeni İngiltere'nin kuruluşunda XIII. yüzyıl olaylarının, özellikle Magna Carta'nın büyük bir etkisi vardır. Ortaçağ'da ingiliz toplumu kralların baskıcı tutumu karşısında tepkili olmamıştır. O dönemde İngilizler en kötü kral en basit kargaşadan daha iyidir diye düşünüyorlardı. Hep biliriz, İngilizler patırtıdan hoşlanmazlar.

Yurtsuz John bütün bir toplumun, özellikle soylu kesimin hemen tümünün tepkisini çeken ilk kral oldu. Son derece zeki bir devlet adamıydı, ilginç bir kişilikti. İyi avcı, iyi kadın avcısı, kaskatı ve hileci bir ruh... İnsanları kendinden uzaklaştırma konusunda onun üstüne yoktu, kendinden nefret ettirmenin nasıl oluyorsa birinci ustasıydı. Fransa kralıyla savaştığı sırada tüm ingiliz soyluları ona karşı birleştiler. Yurtsuz John bir süre sonra kiliseyle de takıştı: papa onu aforoz etti. İngiliz soyluları daha önce Henry II'nin zorbalığına katlanmışlardı, ama o çok güçlü ve saygın bir kişilikti. Yurtsuz John öyle değildi. Soylular yalnız kadınlardan yakınlık gören bir sefilin karşısında ne diye eğilip bükülselerdi!

Baronlarla kral arasındaki ilişki giderek gerildi. 1213'de piskopos Langton baronları gizlice bir araya getirdi ve onlara vaktiyle Henry I'in koymuş olduğu yasaları anımsattı. Bu yasalar birey haklarına saygı temelinde yazılmış kurallardı. Baronlar 1215'de krala ultimatom verdiler. Kral bunun üzerine tüccarların desteğini almaya çalıştı ama ol-

madı. Bütün ülke kralın karşısındaydı. Baronların kurduğu küçük orduyu Londra’lılar sevinçle kucakladılar. Kral köşeye sıkışmıştı: bağırıp çağırıyor ama olanların önüne geçemiyordu. Başkent ayaklanmacıların eline geçmişti. Kralın yumuşamaktan başka yapacak işi yoktu. Baronlarla görüşmeyiş kabul etti ve Manga Carta’yı yani büyük sözleşmeyi imzaladı.

Tarih boyunca kimileri Manga Carta’nın önemini abartmışlar, kimileri de onu önemsiz göstermeye çalışmışlardır. Onun 1215’de kaleme alındığını unutmamak gerekir. Modern zamanlarda ortaya konulan özgürlük fikri, André Maurois’nın da pek güzel belirttiği gibi, o zamanlarda sözkonusu değildir. O zamanlar özgürlük denilen şey kralın soy-lulara tanıdığı ayrıcalıkların genel adıdır. Magna Carta geriye dönük bir bildiridir: kralın daha önce elde edilmiş olan haklara saygı göstereceğini belirler. O zamanın insanı toplumsal kavrayışlar açısından elbette bugünün insanına benzemezdi. Bugünün insanı ilerlemeye inanmış insandır, daha çok ileriye, geleceğe bakar, onun geçmişle ilişkisi gelecek adınadır. Bugünün insanı dünün insanına göre değişime daha yatkındır. O zamanın insanı yaşam için en sağlam dayanakları geçmişte arar, geçmişte elde edilmiş değerleri korumaya çalışır.

Baronlar da yeni bir yasa yapmayı düşünmeden kazanılmış hak-ları sağlama bağlamak yolunu tuttular: daha önce elde edilmiş olan haklara kralın saygı göstermesini istiyorlardı. Bununla birlikte Magna Carta gelecek zamanlara da açılan bir sözleşme niteliği taşır. Özellikle şu sözler Locke’a kadar uzanan toplumsallık anlayışının çıkış noktasını oluşturur gibidir: *“Devletin yasaları vardır, toplumla ilgili hak-lar vardır. Kral bu haklara saygı göstermek zorundadır. Kral bu hakları çiğnerse yasalara uyma bir yükümlülük olmaktan çıkar ve kişilerin başkaldırma hakkı doğar.”*

Düşünüyorum düşünüyorum bir türlü içinden çıkamıyorum: an-nesi Yurtsuz John’u doğurmuş olmasaydı Magna Carta olmayacak mıydı?

DEMOKRASİNİN KÖKLERİ

Bir İngiliz aydınıyla konuşursanız bir ara size İngiliz sömürgeciliğinin öbürlerine göre çok daha ılımlı ve çok daha insani olduğunu söyleyecektir. Bu korkunç bir yalandır. Bunun ne biçim bir yalan olduğunu örneğin Hindistan halkının bugünkü yaşam koşullarında da görebilirsiniz. Başka örnekler vermek de elbet olasıdır. Öte yandan İngiltere'nin demokrasiye geçişte dünyada tam tamına öncü rolü oynadığı da tartışma götürmez bir olgudur. Bugün Türkiye'yi Avrupa'dan saydırabilmek için canını dişine takmış görünen ve zaman zaman hiç de hoş olmayan tutumlar ortaya koyan siyaset adamlarımız bazı gerçekleri ya bilmiyorlar ya bilmez görünüyorlar. Atalarımız at üstünde gelip Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleşmeye çalışırken İngilizler modern yaşamın kapısından ilk giren insanlar oldular. Demek istediğim, yaşamda biçimi kurtarmak her zaman olasıdır ama özü gerçekleştirmek bireyler için de toplumlar için de çok uzun ve acılı deneyleri gerektirir.

İngiltere toplumsal ve siyasal anlamda modern yaşama geçişin ilk atılımlarını XIII. yüzyılda yaptı ve bu konuda Avrupa'da ya da bütün dünyada öncü oldu. Bu yüzyılda Magna Carta denetlenmeyen ya da daha doğrusu denetim kabul etmeyen mutlak yönetimlerin İngiltere'de sonunu getirdi. Böylesi bir olgu için XIII. yüzyıl pek erken bir tarih gibi görünür. Çünkü XIII. yüzyıl tüm Avrupa'da mutlak yönetimlerin yeni yeni güçlenmeye başladığı yüzyıldır.

Magna Carta gerçekten kralların gücünü kıran ve parlamenter yaşamın yolunu açan bir sözleşme oldu. O her şeyden önce kralların kafalarına göre vergi koyma rahatlıklarına bir son verdi. Krallar olağandışı vergi koyacakları zaman Büyük Kurul'a yani baronlar meclisine danışacaklardı. Magna Carta ayrıca insanların gelişigüzel bir biçimde hapsedilmesini ya da sürgüne gönderilmesini de engelledi. Yirmi dört barondan ve bir de Londra Belediye Başkanı'ndan oluşan yirmi beş kişilik bir kurul kralla ya da sarayla ilgili yakınmaları inceleyecek, gerektiğinde krala ya da çevresindekilere dur diyebilecekti. Kral her şeye karşın bildiği gibi davranmak isterse baronların krala karşı silaha sarılma hakkı olacaktı. Buna göre Magna Carta modern bir yasa metni olmamakla birlikte İngiliz toplumunun bir ulus olma yolunda attığı ilk somut adımların ve ayrıca parlamento yaşamına geçiş yolundaki ön-görülerin belgesidir diyebiliriz. Özetle, İngiltere'de Magna Carta'yla

birlikte feodal yönetim düzeninden parlamento düzenine geçiş başlamış oldu. Artık burjuva sınıfı yaşama yavaş yavaş ağırlığını koyuyor, savaşçı ve tarımcı toplum koşulları silinmeye doğru gidiyordu. André Maurois *İngiltere tarihi*'nde şunları yazar: “*Kentlilerin, tüccarların, öğrencilerin, kısaca feodal toplum düzeninden kaçan herkesin şansı ancak ve ancak topluluklar halinde bir araya gelmekte yatıyordu. Bir kentin burjuvaları, bir loncanın zanaatçıları, bir üniversitenin öğrencileri, bir manastırın keşişleri saygın topluluklar oluşturmuşlardı.*” Bu da bize demokrasinin yalnız parlamentoyla yürümeyeceğini, bu yolda güçlü sivil toplum örgütlerine ya da meslek örgütlerine gereksinim olduğunu gösterir.

Henüz kentsel yerleşim düzeni çok yenidir. Kentler pistir. Evler küçük yollar dardır. Londra’da ilk çeşme bu dönemde yani XIII. yüzyılda yapılmıştır. Çeşmenin yapılma nedeni de ilginçtir: çeşme bira içme olanağı bulamayan yoksulların su içmesi içindir. Sokaklar tıklım tıklım çöple doludur, her yer pis kokular içindedir. Kent yarı kırsal bir yaşam düzeni sürdürmektedir. Kentin içinde hayvan çiftlikleri vardır. Londra Belediye Başkanı domuzların kente başiboş salınmaması için ikide bir bildiri yayımlar. Üniversiteler bugün bizde olduğu gibi temmuzdan ekime kadar kapalıdır, bu da öğrencilerin tarlalarda çalışmasına olanak sağlamak içindir. Bundan böyle aynı meslekten insanlar belli yerleşim yerlerinde bir araya geleceklerdir. Kasapların sokağı başkadır, terzilerin sokağı başkadır, silah yapımcılarının sokağı başkadır. Loncalar hem meslektaşları dış rekabetten korurlar hem de tüketici için güvence oluştururlar. Bir adam öyle elini kolunu sallayarak bir yerlerden gelip bir mesleğe girmek gibi bir hakka sahip değildir. Loncada olmak babadan oğla geçen bir ayrıcalıktır. Bir kişi altı yedi yıl çıraklık yapmadan usta olamaz. Henüz iktisadın *istem ve sunum yasaları* geçerli değildir, her malın belli bir fiyatı vardır. Bu koşul üreticiye ve tüccara aşırı kazancın da bir lokma ekmeğe muhtaç olmanın da yollarını kapamıştır.

Avrupalı olmak için canını dişine takmış görünen toplumumuzun biraz sağına soluna bakmasına katkıda bulunabilir belki diye düşünerek bu bilgileri buraya geçirmekte yarar gördük. Saygılar!

GENE TURGENYEF

1873’de Flaubert Turgenyef’le yemek yerken ona Rouen lisesinde öğrenci olduğu yıllarda Louis XI üzerine bir oyun yazdığını, orada halk insanların şu sözü söylediklerini anlatır: “*Bayım, bizler yediğimiz sebzeleri gözyaşlarımızla tuzlamak zorunda kaldık.*” Bu sözler o zaman İvan Turgenyef’e çocukluk yıllarını anımsatır. Bir yaramazlık yapmış, bunun üzerine kamçılanmış, aç bırakılmış, bahçede tek başına dolaşırken gözyaşlarının tuzunu tatmıştır. İki kardeş, İvan ve Nikola hemen her gün sopa yerler. Çocuklarını özenle yetiştirmek için elinden geleni yapan yumuşak bir baba ve onları iyi terbiye edebilmek adına iyiden iyiye hırpalayan kaskatı bir anne. Baba evden kaçır ama gene de çocuklarının eğitimiyle uzaktan da olsa ilgilenir. Sergei Nikolayeviç çocuklarına sevgi dolu mektuplar yazarken onların özellikle ana dillerini çok iyi bilmeleri gerektiği konusunda dirençlidir. O zamanın soyluları ana dile önem vermezler, onlar için çocukların fransızca ya da almanca öğrenmeleri, bu iki dili sular seller gibi konuşabilmeleri önemlidir. Baba Turgenyef öyle düşünmez. Çocuklarına yazdığı bir mektupta şöyle der: “*Bana mektuplarınızı inatla fransızca ya da almanca yazıyorsunuz, ana dilinizden ne diye nefret ediyorsunuz bu kadar?*”

O dönem rus soylularının Batı’ya bilir bilmez hayran oldukları bir dönemdir. Ne varsa Batı’da vardır, durmadan Batı’dan bir şeyler getirmek gerekir. Bu telaş içinde rus kültür değerleri hatta aşağılanırduruma gelmiştir. O dönem ayrıca yaman bir baskı dönemidir. Üniversiteye girerken Turgenyef’e gizli hiçbir örgütle bağlantısı olmadığı konusunda bir belge imzalatılır. Baba Turgenyef ölünce Varvara Petrovna aşırı ölçülerde yerine getirdiği annelik görevine babalık görevini de ekler. O da öbür rus soyluları gibi ülkesindeki üniversiteleri alaya almakta, her türlü bilgi kaynağı olarak Berlin’i görmektedir. Bu yüzden oğlunun eğitimini Almanya’da tamamlamasına karar verir.

Başta Tolstoy, Dostoyevski, Çehov olmak üzere hemen bütün büyük rus yazarları tepeden tırnağa “rus”dur, Turgenyef’se “batılı”dır. Turgenyef’in iyiden iyiye avrupalı kokması elbette yaşadığı bu serüvenlerle ilgilidir. Toplumsal değişimi gerçekleştirmek hevesiye yanan pekçok rus aydını vardır Batı’da: Herzen’ler, Bakunin’ler... Bakunin’i Almanya’da tanır Turgenyef. Tek benzerlikleri ikisinin de iriyarı

oluşudur. Yalın kişiliğiyle Turgenyef karmaşık ruhsal yapısı içinde Bakunin'i kendi karşıtı gibi görür. Bu arada anneden mektuplar gelir: *"İvan, güneşim benim, gözüm senden başka bir şeyi görmüyor."* Bazen oğlunu kızımıymış gibi düşünür: *"İvan'cığım, güzel kızım, sen benim her şeyimsim."* Tepeden tırnağa erkeksi anne, oğluyla yoğun bir ruhsal yakınlık kurabilmek için onun cinsiyetini değiştirir kafasında. Ama oğlunun cinsel deneyimlere ulaşabilmesi için ona orta yaşlı bir kadın bulmayı da tasarlar.

Nitekim Turgenyef Rusya'ya döndüğünde çiftliklerinde annesinin terzilerinden birini metres tutar ve ondan bir kızı olur. İşin cinsel yanını böylece geçici bir biçimde de olsa kurtaran Turgenyef işin ruhsal yanını da Bakunin'in kızkardeşi Tatyana'ya gönül vererek kurtarır. Zaten düzenli bir yaşamı yoktur. Ne yapmak istediği de belli değildir. Önce felsefe profesörü olmak ister. Ancak bunun çok külfetli bir iş olduğunu düşünür, boşverir. Annesi için bu hiç önemli değildir. *"Hiçbir iş tutmak istemiyor musun? Tanrı seni korusun. Hiçbir iş yapma. Nerede istersen, nasıl istersen keyfince yaşa. Yazmayı mı seviyorsun, gezmeyi mi, ava çıkmayı mı, yolculuk etmeyi mi? Kim engelliyor seni? Kışı Petersburg'da geçir bir güzel, eğlen, tiyatroya git. Baharda çiftliğe dön, yazın yolculuk yaparız. Güzün ava çıkarsın sen. Yaşa ve bırak biz de senin yakınında yaşayalım."*

Turgenyef ömür boyu bir oraya bir buraya sürüklenir, daha çok Avrupa'da yaşar. Madam Viardot'ya tutulur. Madam Viardot ünlü bir opera sanatçısıdır. Evlidir. Turgenyef uzun yıllar onun yakınında yaşar, onun gölgesi gibi olur. Paris'de Madam Viardot'nun yakınında olmaktan mutludur. 1883'de hastalanır. Madam Viardot'ya beni şu pencereden at da kurtulayım diye yalvarır. Ünlü hekim Charcot ona "angine de poitrine" tanısı koyar. Ama belli ki bu koca adam kansere yakalanmıştır. 3 eylül 1883'de ölür. Cesedi Rusya'ya götürülür.

Turgenyef'in yazdıklarını çok severim ama onda gene de bir şeyler eksik gibidir. O eksik gibi olan şey eksik yaşanmış bir şeylerin sonucu olmasın?

ALT KİMLİK SORUNUM

Ameliyat masasında kalsaydım da bu günleri görmeseydim. Benim alt kimlik sorunum nasıl çözülecek? Bu yaşıma kadar böyle bir şey duymamışım. Ölüp gitseydim böyle bir sorunum olmayacaktı. Önüme gelene, karşıma çıkana soruyorum: “*Benim alt kimliğim ne olabilir?*” Bu konuda kime başvuracağımı da bilmiyorum. Ve bu konuda kimse bana doğru dürüst bir şey söyleyemiyor. Derdimi anlattığımda “*Haydi yahu git işine, başka işin mi yok!*” diyenlerin sayısı da az değil. Çocuklara henüz bir şey söylemedim, onların durumu benimkinden daha karışık. Ben bir kırma’yım. Biz kırmaların alt kimlik sorunu çözülebilir gibi görünmüyor. Alt kimlik olmadan üstkimlik olmayacağına göre bizim işimiz hepten Allah’a kalmış görünüyor.

Nereden çıktı bu alt kimlik sorunu? Kim çıkardı bunu? Çıkarırken bizleri hiç mi düşünmedi? Bendeniz, efendim, gürcü ve azeri kırmasıyım. Ana tarafım 93 harbinde —ne demekse- Batum’dan gelmişler, Artvin’e, sonra Amasya’ya yerleşmişler. Bizimkiler *dil bilmez gürcü* kesimindendir. Anneannem gürcüce bilir miydi bilmiyorum. O içi görünmeyen kadın, kemik gibi dirençli kadın belki bilirdi. Bilse de kimi kimsesi yoktu gürcüce konuşacak. Ama dünyayı pek de doğru dürüst algılamamış olan ananın hiçbir şey bilmediğini, dolayısıyla gürcüce de bilmediğini çok iyi biliyorum. Babam annemi kızdırmak için şöyle dedi: “*Gürcüce diye ayrı bir dil yoktur, bir torbaya çakıl taşı doldurup sallarsan gürcüce olur.*”

Babam da işgalden sonra Baku’dan çıkmış, bir dizi serüvenden sonra bu topraklara gelmiş. Sarıkamış’da anamı istemiş, vermemişler. Hem yaşı ileri hem de içkisi var demişler. Sabahtan başlarmış rahmetli. Babam içkiyi bırakmış ve annemi almış. Önce ablam dünyaya gelmiş Sarıkamış’da, yıl 1936. Birkaç yıl sonra da ben doğmuşum Akhisar’ında Manisa’nın. Tevellüdüm 31 ağustos 1939 oluyor. Ölü doğduğum, uzun uğraşlardan sonra devletimizin başına bela olmak üzere diriltildiğim sorunu ayrı bir sorundur.

Şimdi bu durumda efendi ağabeylerim ben neyim? Gürcü ve azeri kırması diye bir alt kimlik olamayacağına göre benim alt kimliğim ne? Ben bu durumda Gürcülere gitsem Gürcüler almazlar, Azerilere gitsem Azeriler kapıdan kovarlar. Ablamın işi sanki biraz daha kolay: o kendini azeri olarak görüyor. Ama kendini görmekle de olmaz ki ca-

nım. Eskiden bilmem neyime bakarak birileri benim çingene olduğumu söylerlerdi. Hatta aklıevvel bir rejisör bozuntusu da çingene kültürü konusunda benden yararlanmaya kalkmıştı. Aptalımı işletmek vardı ama o sıralar bu türlü saçmalarla uğraşacak durumda değildim. Açlıkla ve safilikle uğraşıyordum, çocuklarımın karnını doyurmaya çalışıyordum. Şimdi olsa...

Benim oğlanların durumu daha da karışık. Rahmetli anneleri İstanbul doğumluydu. Yedi sülalesi de İstanbul'lu. İstanbul'lu ama ne? İstanbul'lu diye bir alt kimlik de olamaz zaten. Dünyada bilmemek diye bir konusu olmayan rahmetli bacanağım bizimkilerin su katılmamış boşnak olduklarını söylerdi. (Keşke ben de su katılmamış herhangi bir şey olabilseydim efendiler.) Çocuklarımın durumunu düşünebiliyor musunuz? Şu an kesseniz bir damla kanım akmaz. Bizler duygulu insanlarız. Bu çocuklar bir gün çıkıp bana "*Baba bizim alt kimliğimiz ne?*" deseler ben ağzımda ne geveleyeceğim? Bereket şimdi daha uyanmadılar da böyle bir şey sordukları yok.

Neden ama neden böyle yaptılar? Bizim gibi kanı karışık olanları hiç mi düşünmediler? Demediler mi ki bir gün bu tür insanlara alt kimlik gerektiğinde biz ne vereceğiz? Bizim gibileri ayrı bir konumda ele almak ve bizleri belki de iki alt kimlikli diye belirlemek doğru olur. İki alt kimlikli de biraz garip kaçmaz mı? "*Senin alt kimliğin gürcü-azeri.*" Al bakalım! Bu konuda kiminle görüşmemiz gerektiğini bilemiyorum doğrusu. Belki de bize ayrı bir alt kimlik vermek isterler. Neyse, bir alt kimliğimiz olsun da, bu sefil durumdan kurtulalım da sorun nasıl çözülsün. Elbet büyüklerimiz bu alt kimlik sorununu ortaya atarken bizim gibilerin durumlarını da düşünmüşlerdir. Her şeyi düşünerek yapmadıklarına göre, efendim, belki de düşünmemişlerdir.

Bir de üst kimlik sorunumuz var ki onun daha da zor bir sorun olduğunu düşünüyorum. Sorun şu: benim büyük oğlum 1966'da Kanada'nın Québec eyaletinin Montréal kentinde dünyaya geldi. Kendisi doğal olarak aynı zamanda Kanada yurttaşıdır. Kendisi acaba üst kimlik olarak Türkiye'li mi yoksa Kanada'lı mı sayılacak? Ya da her ikisi mi? Ayrıca üst kimlikte ülke kadar eyalet de belirleyiciyse aynı zamanda kendisi Québec'li mi olacak? Bütün bu sorunların altından nasıl kalkacağımı bilemiyorum.

Biri bu konuda bana yardım edemez mi?

ÜNİVERSİTENİN BAŞARISI

“Benim üniversitem daha iyidir” duyarlılığı bir izci duyarlılığından başka bir şey midir? Özentiye düşkün arkadaşlarımız izci olurlardı. İzcilik kendini gösterme tutkusunun en zararsız ve en anlamsız biçimlerinden biridir. Kimileri okudukları liselerle, kimileri okudukları üniversitelerle öğünürler. Bu toplum çok kısa bir sürede seksene yakın üniversite üretmiş bir toplumdur. Bilimdeki, sanattaki ve felsefedeki geçmişi oldukça sıkıntılı olan bir toplumun birden yüze yakın üniversiteyi yaratmış olması bir mucize değildir de nedir? Yaşamda böyle mucizeler vardı. Lisede sınıf arkadaşlarımızdan birinin babası gece bekçisiydi. Arkadaşımız bir mucizeyle karşı karşıya olduğunu düşünüyordu. Neden mi? Babası gece bekçisi olduğu için geceleri zorunlu olarak uykusuz kalıyordu. Bu adam gündüzleri de uyumuyor, vaktini kahvede şurada burada geçiriyordu. Mucizeden başka bir şey miydi bu? Arkadaşımız konuyu herhangi bir meraklı olarak babasına açtığındazılgıtı yemiş. Gel de mucizeye inanma sen!

Bir üniversitenin başarılı olup olmadığı neye göre belirleniyor? SCI ve SSCI diye bilinen bir takım *uluslararası* yayın organlarında yayımlanan makale *sayısına* göre belirleniyor. Bir kere makale bana göre bir bilim adamının bilim adamı sayılması için yeterli bir ölçüt oluşturmaz. Makale bilim adamı için arada bir uğraştır. O kişi yapmakta olduğu çalışmalarla ilgili bir takım bulgularını bir makalede bir araya getirecektir. Ama biz bir bilim adamından gerçek anlamda fikir üretimi bekleriz. Böylesine geniş çaplı bir fikir üretimi de ancak geniş çerçeveli bir çalışmada, bir kitap çalışmasında dışlaştırılabilir.

Kaldı ki bir ülkenin bilim adamının kendini kanıtlamak için bir başka ülkede yayımlanan bir dergiye gereksinimi olmamalıdır. Bizler hepimiz kendimizi bu ülkenin aydınları olarak bu ülkede öncelikle bu ülke için ürün vermek zorunda duymalıyız. Beş kişi bir araya gelecek, bu beş kişi ne olduğu belirsiz o yabancı dergilerden birinde bir makale yayımlayacak, bu beş kişinin herbirinin başarı tahtasına birer çizik daha atılacak? Alır da kaçır mısın, yoksa oracıkta bırakır gider misin? Bu dergilerde yazı yayımlatma işinin gerektiğinde ne biçim karanlık ilişkilere bağlı olduğunu da işitmiyoruz değiliz. Öyle olmasa bile ben bilim adamlığını benden çok ileri olmadıklarını hatta bazı durumlarda ben-

den çok geri olduklarını bildiğim üç beş kişiye onaylatmayı düşünmem doğrusu.

Buna göre ben bu ülkenin en başarısız bilim adamlarından biriyim. Yıllar önce arkadaşlar beni profesörlüğe yükseltmek istediler. Ben istemedim, başıma gelecekleri bildiğim için. Neyse, o konuya girmeyelim, o konudan üç ciltlik bir roman çıkar. Sonunda ben de pekiyi çok istiyorsanız yapın dedim. Bir ara bir arkadaş geldi sordu bana: *“Yabancı ülkelerde yayınlanmış yazın var mı?”* Benim tepem attı: *“Yabancı ülkelerde yayımlanmış çok şeyim var. Bunların hiçbirini ben yayımlatmadım, birileri yayımladılar, sonra haberim oldu. Senin dediğin gibi bir yayınım yok benim. Yok, çünkü ben sömürge aydını değilim, kendimi elin adamına beğendirmek zorunda değilim!”*

Gazetelerden öğrendiğimize göre İstanbul Üniversitesi’nin tam bin altmış dört tane yabancı yayını varmış. Oh, beyim, canlarına değsin. Boşuna değil bu üniversitede duvarların bile *bilim bilim* diye inlediği. Gerçi bu üniversitede bilim adamı sayısı da yüksektir, sanırım hiçbir üniversitemizde oradaki yığılışma yoktur. Bu üniversitedeki kadrolarla enaz on taşra üniversitesi kurabilirsiniz, geriye gene epeyce bilim adamı kalır. Gelin bu oyunu bozalım ve işi başka bir yönden ele alalım. Gerçek anlamda fikir üretmek koşuluyla kitap yazmış, yani kendi alanına gerçek anlamda bilimsel katkı sağlamış adamları sayalım. Adam kitap yazmamıştır da kimyada, fizikte, matematikte, tıpta bir yepyeni buluş ortaya koymuştur. Onları da kitap yazmış adamlar arasında sayalım. Bu sayı bir yılda yüzü geçerse ben bir daha eğitim konusunda tek bir söz etmeyeceğim.

Gazeteci arkadaşlar konunun içinde olmadıkları için, elbette büyük bir iyi niyetle, bu SCI ve SSCI ölçütlerine bakarak kendilerine göre değerlendirmeler yapıyorlar. Sayılar çok yüksek, bazen de çok düşük çıkıyor. Seksene yakın üniversite otuz bine yakın bilimsel bilgi üretmiş görünüyor. Pekiyi, doğru söyleyin, size öyle geliyor mu? Üniversite öğretim üyelerinin şurada burada, televizyon ekranında ya da gazetelerde bugün bile *“Toplumsal patlama olabilir mi?”* tartışması yapabildiği bir ülkede bu sayılar bana biraz abartılı görünüyor.

PATLAMA OLDU BENCE

Bir yanda “gerici” taşkafalılık öte yanda “ilerici” budalalık. Bu arada tam bir açgözlülükle malı götüren bir cahiller topluluğu. Doğru dürüst bilgiyle donanmak gereği duymadan sağcı olmaya çalışmak da solcu olmaya çalışmak da tam anlamında bir zavallılıktır. Bu ülkede yıllardır hatta yüzyıllardır bir takım kendini kurtaramamış insanlar küçücük akıllarıyla toplumu kurtarmaya çalışırken toplumsal yaşam bir oraya bir buraya savruluyor. Dikkat edin, bizim gericilerimiz ilericilerimize çok benzerler, ilericilerimiz de gericilerimizin hık demiş burnundan düşmüştür. Birileri kendilerine göre bir yol tutmuşlardır, öbürlerinin yolu da bundan iyice ayrı değildir. Zaman zaman bir araya gelmeleri, ortak eylemlere girişip ortak fikir üretir gibi yapmaları bizi hiç yadırgatmaz, yadırgatmamalıdır. Her iki kesimin de birbirine çok benzeyen takıntılı ya da dogmaları vardır. Onlar bu gariplikleriyle taşkafalılık üretmekte Ortaçağ’ın papazlarına taş çıkartırlar.

Bütün bu olan bitenler arasında halkın yazgısı değişmeden kalır ya da gün geçtikçe kötüler. Gerçek halk insanların (ayaktakımının değil) ilerici olmak ya da gerici olmak diye bir lüksü yoktur. O gerektiğinde akşam vakti dağılan pazarlardan artık sebze toplayarak yaşamını sürdürmeye çalışır, gerektiğinde Eminönü’nden aldığını Sirkeci’de satıp ekmeğini çıkarmaya bakar. Savaşta şehit veren bu insanlar barış döneminin mutsuz insanlarıdır. Garip işler yaparlar. Küçük kurnazlıkları vardır. Bir bakarsınız on iki yaşında bir kız çocuğu üç çocuklu itin birine kaçırılmış, bir bakarsınız adamın biri dördüncü karıya imam nikahı yaptırıyor. Bu insanlar zaman içinde fire verirler, açlığın verdiği itici güçle çocuklarından bazılarını uyuşturucu tüccarlarına, genelev patronlarına, büyük toprak sahiplerine, sokak mafyalarına kaptırırlar. Bu yüzden halk olmakla ayaktakımı olmak arasında ince bir ayrım vardır. Gene de gerçek halk insanları onurlarını yitirmeden yaşamak için canlarını dişlerine takmışlardır ve her sınıftan insanı barındıran ayaktakımı kesiminden uzak durmayı bilirler.

Sefillik arttıkça birilerinin düşgücü kamçılanır. Yok efendim, derler, bu böyle gitmez, yakında patlama olacak. Hatta televizyon ekranlarında bazı öğretim üyesi arkadaşlarımız zaman zaman açık ya da örtülü bir biçimde patlama diye bir şeyden sözederler. Onların bu öngörülerinde bir *maksat muhabbet olsun* havası yok değildir. Neyi

düşünürler patlama diye, açık açık söylemedikleri için bilemem. Bak-
kal dükkanlarına saldıran kalabalıklar mı düşünürler? Bağıra çağıra
ellerinde baltalarla yürüyen kalabalıklar mı? Bu arada kendine göre
devrim tasarlayan da vardır. Benim katlanmayı bilen sağduyulu hal-
kım böyle bir şeyi aklının ucundan bile geçirmez. Yapılması gereken,
ona göre, şu ya da bu yolla karnını doyurabilmektir. Ramazan çadırla-
rında kuyruğa girer halk insanı, televizyon kanallarında gösteri olsun
diye yapılan yardımları kabul eder. Bu arada bol çocuk yapar. Elinden
tutacak birilerini bekler. İyilikleri kendinden beklemez o. Hiç bekle-
memesi gereken yerlerden ya da kimselerden bekler. Önemli olan
başını belaya sokmadan yaşamaktır. Ancak o da dile kolaydır. Kadı-
nın karnına bıçağı sokup hapisaneye düşmek işten bile değildir. Hapi-
saneleri halk insanları tıklım tıklım doldururlar. Bir hapisanede ayakta-
kımından üç kişi varsa halktan üç bin kişi vardır. Neden mi? Nedeni
apaçık değil mi?

Her şeyi çok iyi bilen, yazıları indeksli dergilerde yayımlanan bi-
lim adamları bazen aralarında tartışır: patlama olur mu? Bendeniz
kısacık aklımla buna gülerim. Patlama oldu bile, patlama çoktan oldu.
Evli barklı çoluk çocuk sahibi otuz adam on üç yaşında bir çocuğun
ırzına geçebiliyor ve elini kolunu sallayarak dolaşabiliyorsa, adaleti
gerçekleştirmekle yükümlü olanlar terazinin bir kefesine vicdanlarını
öbür kefesine cüzdanlarını koyabiliyorsa, rüşvet hırsızlık sayılmıyor-
sa ve bu kargaşada yükseklerle çıkmayı nasılsa başarmış birileri birile-
rinden açık açık rüşvet isteyebiliyorsa hatta yatmak için kadın iste-
yebiliyorsa, bir takım üçkağıtçılar yoksul insanların paralarını iç ede-
rek kocaman kocaman çiftlikler kurup kendileri ve yakınları için kral-
ların bile yaşamaktan utanacağı lüks bir yaşam düzeni kurmaktan sı-
kılmıyorlarsa, toplumun vicdanı olmak durumunda olan aydınlar bir
takım karanlık ilişkiler içinde dış kaynaklardan beslenmeyi bir alçaklık
değil de bir yücelik olarak yaşıyorlarsa, kentin en olmadık yerine ya-
sadışı koşullarda gökdelenler dikilebiliyorsa, yalan yanlış çabalarla ve
boş kafalarla bir takım adamlar televizyon ekranlarını işgal edip sanat
ürünü diye her türlü değeri hiçe sayan ürünler ortaya koyabiliyorsa
ve bu yüzden tepki görecektir yerde alkışlanıp baştaçı edilebiliyorlar-
sa... patlama olmuş demektir dostlarım.

Bu durumda patlama tartışması yapmak su içen eşeğe ıslık çal-
maktır.

ÖDÜLLERE İNANMAK

Siz hiç ödül aldınız mı? Almadınızsa hayıflanmayın. Ama plaket almışsınızdır. Yalan? Onu da mı almadınız! Aşk olsun size, siz ne yapıyorsunuz öyle! Herkes birbirine “...*katkılarından dolayı*” plaket veriyor. Keşke bir tane de siz denk düşürseydiniz. Evinizin baş köşesine şöyle açarak koyardınız. Hısım akraba onu görünce dudaklarını ısırırdı. Ama bir yandan da aldırılmaz gibi yapardı. Siz kasıldıkça onlar da “*Bu da bir şey mi sanki, eniştemde üç tane var*” gibilerden havaya girerlerdi. Haydi siz de bir şeye katkıda bulunun da alın bir plaket. Demokrasi bilincine katkıda bulunun örneğin. Olamaz mı? Bütün bir dünyaya karşı sokak köpekliği kurumunu savunun, nasıl olsa birileri çıkıp size bir plaket verecektir: “...*Sokak köpeklerinin yaşam hakkını savunmalarından ötürü Sokak Köpeklerini Koruma ve Kurtarma Derneği falanca kişiye...*”

Plaketin bir kat yükseği bildiğim kadarıyla ödüldür. Seçici kurul üyeleri toplanmıştır, birçok kişinin yapıp ettikleri yanında sizinkileri konuşmuş ve sizi candan ve yürekten ödüle uygun görmüştür. Bunun böyle olduğu duyulmuştur kısa zamanda, hatta *Cumhuriyet* gazetesinin görünmez bir yerinde haberi bile çıkmıştır. Hatta toplantı bile yapılacaktır sizin için, size çok şık bir törenle bir ödül kağıdı verilecektir. Dürülüp bükülmüş ve kurdeleyle bağlanmış bu kağıtta başarınız ve yeteneğiniz onaylanmaktadır. Bu işin dış görünüşü böyle pırıltılıdır. Gelin ben sizi bir de bu işin mutfağına götürüyüm, bir daha o tencerenin başına geçmek istemezsiniz.

Sahne: Büyükçe bir masa. Masanın çevresinde iskemleler. İskemlelerde kimi bilge kimi bilgin havası veren kimseler. (Aralarında bir kadın da bulunabilir, ayrıca öyle olması daha iyi olur.) Ortalıkta sessiz bir telaş, havada garip bir gerilim vardır. Yüzlerdeki gülücükler havadaki gerilimi gidermeye yetmiyor. Seçici kurul üyelerinden biri çantasından bir dosya çıkarıp masanın üzerine bırakıyor. Birkaç üye ceplerini karıştırmayı sürdürüyorlar. (Ceplerin karıştırılması şu anlama gelir: ben de her yapıt için ayrıntılı rapor yazmıştım ama evde unutmuşum.. “*Beyamca bu senin raporunu evde bu kaçınıcı unuttuğun? Yoksa rapor mapor yazmadın mı, ihtiyar doğru söyle!*”)

Birinci ve sonuncu perde: Seçici kurul üyelerinden bir bölümü toplantıdan bir ya da birkaç gün önce ödülün kime verilmesi gerektiği

konusunda anlaşmışlardır. Haklı olarak şöyle düşünmüşlerdir: “*Falancaya vermezsek çok ayıp olur, gücenir adam bize. Aman ne yapıp yapıp şu işi çözümlerim.*” Bunun için yapılması gereken bir tek şey vardır, henüz toplantı açılmadan ilk girişimde bulunmak ya da daha doğrusu toplantı açılmadan toplantıyı açmak.

BİRİNCİ ADAM- *Yahu arkadaşlar okudunuz mu bizim Minürdün’ün romanını? Yahu aşkolsun çocuğa. Ben hep derdim zaten, bu böyle bir şey yapacak diye. O ne görüş, o ne bakış, o ne anlatım...*

İKİNCİ ADAM- *Bacak kadarkenden tanırım keratayı. Babasına her gittiğimde o da yanımıza gelirdi. Kısa pantolonlu, şu kadar. Büyürmüş de roman yazarmış köftehor...*

ÜÇÜNCÜ ADAM- *Zaten bu defa katılanların hepsi başarılı. Bence ödölü buna verelim, ama öbürlerine de birer mansiyon verelim...*

DÖRDÜNCÜ ADAM- *İyi ama arkadaşlar bu arada Cemallettin’i unutuyorsunuz. Vallahi adam topa tutar bizi.*

BİRİNCİ ADAM- *Öyleyse ona da bir başarı ödölü verelim...*

ÜÇÜNCÜ ADAM- *Bence de verelim...*

Bunları okurken sizlerin nasıl bir düş kırıklığına uğrayacağınızı şimdiden sezer gibiyim. Hatta aranızdan birileri, belki en iyimserleriniz şöyle bir şeyler de söyleyeceklerdir: “*Atıyorsun Toraman, desteksiz atıyorsun. Böyle şeyler ancak komedi filmlerinde olur. Yapma allasen, yeme bizi. Sen böylesin zaten, bir şeyin olmaz yanını, olumsuz yanını görebilmek için çirpınırsın, bu arada masallar da uydurursun. Yıllar önce bir ödöl toplantısında rahmetli Azra Erhat senin yüzüne karşı ‘Yahu Afşar, sen ne biçim adamsın, sen yalnız her şeyin olumsuz yönünü mü görürsün, pekiyi biz neden göremiyoruz?’ diye bağırmamış mıydı?’*”

Bu gibi toplantılarda gözyaşartıcı ve eşi görölmemiş dürüstlük gösterileriyle de karşılaşabilirsiniz. Örneğin seçici kurul üyelerinden biri kapıya doğru ilerlerken şöyle der: “*Kendimle ilgili bir karar verilirken benim bu salonda bulunmam ahlak kurallarıyla bağdaşmaz arkadaşlar. Çok rahat karar verebilmeniz için ben dışarıya çıkıyorum...*”

Bir garip oyun işte.

ACIKLI MI GÜLÜNÇ MÜ

Bugüne kadar acıklıydı, bundan sonrası gülünçtür. Göbek atma-ya başlama sınırı rahatça aşılmıştır. Ses duvarını aşmak gibi Ondan sonra sorun yok. Ondan sonra herkes bildiği gibi davranabilir. Gülünç olan acıklı olanın üzerine kuruluyor, yani onun bir ileri biçimi. Borcunuzu ödemeye çalışıp oraya buraya koştururken, birinden borç alıp bir başka borcu kapamaya çalışırken durumunuz acıklıdır. Borçlar ödenbilir ölçüleri aştığı zaman korkunç bir rahatlama... Ruhunuz gevşer, bedeniniz gevşer... Oh, dersiniz, dünya varmış. Adam ağlayacak yerde gülüyor diye eleştirirler sizi. Boş sözlerle uğraşmak ya da oyalanmak gerekmez, dönün arkanızı gidin...

Acıklının gülünçlüye dönüşmesi kaçınılmaz mıdır? Değildir ama acıklının sınırı aşılmayagörsün, bundan böyle en acıklı olanı bile gülünçlünün açısından görme rahatlığı başlar. Yoksa acıklı gene yerinde durmaktadır. On yıl önce görsem şaşardım, gece uykumu kaçırmır ya da uykumda karabasana dönüşürdü. Oysa çok olağan karşıladım. Bir delikanlı çöp bidonunun başında karnını doyuruyordu. Hava kararmış, Sirkeci tenhalaşmıştı. Cağaloğlu'ndan aşağı yürüyorduk konuşa konuşa. Ne öfkelen dim ne acı dim ne tedirgin oldum. Yalnız midem bulandı. Evet, bir delikanlı çöplerin başında karnını doyuruyordu. Bizi görünce elindekini yere bıraktı. Arkadaşlara bir şey söylemedim.

Birkaç yıl önce gene bir çöpten beslenme olayıyla karşılaşmış biraz sarsılmıştım. Geveze bir yanımdır, bazen duygularımı ona buna anlatırım. Bunu da anlattım. Bir arkadaşım karşı çıktı. Dedi ki onun yoksullukla falan ilgisi yok, bazı kimseler buna alışmışlardır, hatta bu onların bir bakıma zevkidir. Pek aklıma yatmamıştı ama o görüşü benimsemek işime de gelmişti. Demek öyle dedim ve gördüklerimi unuttum. Bu bir zevkse bile kötü bir zevk ve sanırım giderek yaygınlaşıyor. Neden yaygınlaştığı konusunda birine fikir sorsam belki de şöyle diyecek: zevk dediğin böyledir arkadaş, yayılır da yayılır, bir kere başladı mı büyür, durmadam gelişir, evlere sokaklara taşar... Eloğlunda akıl çok, birilerine vermek için bahaneye bakıyor. Al allasen, bak gücenirim almazsan, tamam mı?

Evet, ciddiliğin sınırları aşılmış, gülünçlünün alanına çoktan girilmiştir. Bu noktada ciddi olmak gülünç olmak demektir. Çünkü artık her şey birbirine karışmıştır. Siz bütün bunları düşünüürken, nereden

nereye, örneğin dizgici arkadaşlardan biri “fransızca”nın “f”sini büyütmede ya da “hala mı hâlâ mı” tartışmasına girerek a’nın üzerine bir takım kirli şapkalar yerleştirmeli mi yerleştirmemeli mi tartışması yapmaktadır. Ya da anasıyla babasını doğramış ve kızkardeşini asmış bir rezil “ağır tahrik”den cezası şu kadara inip affa da uğrayınca dışarı çıkmış, içlerinin özlemiyle bıçağını bilemeye başlamıştır. Ya da varolan onlarca gazetenin hık demiş bumundan düşmüş yeni bir gazete yenilik savlarıyla “yayın yaşamına” başlamıştır. Ya da o sefil o aptal romanlardan biri daha tantanayla yayımlanmış ve çıkar çıkmaz sağduyulu okurlarca kapışılmıştır. Bunlar ve buna benzer şeyler oldu ve daha da olacak.

Tatil dönüşü telefonla görüştüğüm bir genç mimar iki aydır işsiz olduğunu söyledi. Evi kira. Eşi çalışmıyor. Çocuğu daha bir yaşında var yok. Hayran oldum iyimserliğine. Benim başıma da gelmişti vaktiyle: bir gün işe gidiyorsunuz, sizi aşağıya çağırıyorlar, diyorlar ki arkadaş senin artık burada işin bitti. Pekiyi, ne yapacağım ben? Ne demek ne yapacağım, ne yaparsan yap, o senin sorunun. Sana bir de “tazminat” ödüyoruz. Pekiyi, yıpranan ruhumun karşılığını nasıl ödeyeceksiniz? Haydi çok konuşma da yürü, neyin varsa hepsini al çık, giderken muhasebeye uğra, bizi unutma, gönülden silme, bayramlarda ve özel günlerde uğra, bir çayımızı kahvemizi iç, şekerimizi neyimizi ye, bize sakın gücenme, çıkarken kapıyı dışarıdan kapat... Ne zorluklar, ne acılar yaşamıştım, bir baba olarak... Belki de bu durumda “fransızca”nın “f”sini büyütmede yarar var.

Gerçekten hiçbir şeye aldırmiyorum artık. Çünkü acıklının sınırları çoktan aşılmıştır. Ancak, yapabileceğim tek şey var, ben de onu yapıyorum: bu garip komedide rol almamak. Yürüyüşe çıkıyorum, yazı yazıyorum, ders veriyorum, yemek pişiriyorum, dostlarımla görüşüyorum, ama bu komedide rol almıyorum. Bilmiyorum, hoş olmuyor, daha doğrusu hoş gitmiyor, ben de katılsam iyi olacak. Bir yerde de ben çıksam sahneye. Ben de oyunumu oynasam. Hiçbir şey yapamıyorsam üç beş kişi bulup parti falan kursam. Bu koskocaman acıklı komedide rol almamak biraz ayıp oluyor değil mi? İnsanların şakır şakır oynadığı yerde bir yontu soğukluğuyla durmak... Ayıp da olsa ben oynamıyorum dostlar, siz çekinmeyin, buyurun!

ÇEKME LAYN!

Utanma duygusu insana yaraşır bir duygudur, tıpkı pişmanlık gibi. Gerçekten utanabilmek de eskilerin deyişiyle bir meziyettir. Utanma duygusunu yitiren insan yüz­süz­lük ya da yırtıklık denen o pis ama rahat koltuğa yerleşiverir. Ondan sonra onun yapamayacağı yoktur. Publilius Syrus “*Utanç öğretilmez, doğuştandır*” demiş. Ben buna inanmam. Utanmayı bilen insan iyi bir eğitimden geçmiş insandır. İnsan ne utanmayla doğuyor ne de utanmazlıkla. Bu gibi duyguları yaşamımız boyunca ediniyoruz. Utanç duygusu hem ahlaklı hem terbiyeli olmanın bir koşuludur. İnsan bu iki kazanımını elden kaçırdıktan sonra her şeyi yapabilir. Yeğenin ırzına geçen dayı, babasının cebinden para çalan genç, uyuşturucu satan sefil, uyuşturucu alan zavallı, halkın parasıyla ya da onun bunun alınteriyle kendi ve çocukları için *iyi bir yaşam* kurmaya azmetmiş bir kurnaz ilkin utanma duygusunu elden kaçırmış olmakla belirgindir.

Adamın biri vaktiyle bizim iki bin liramızı çarpmıştı. Kaçıyordu benden. Ben de zaman zaman telefonu açıp sıvıyordum onu. Onu sıvamayı bir süre sonra eğlence durumuna getirdim. Canım sıkıldı mı telefona sarılıyordum. Adam o kadar yüz­süz­dü ki bir zaman sonra “*Sen unutmuşsun, ben sana o parayı ödedim*” dedi. Ondan sonra ben onu aramayı kestim. Utanmazlığın bu kadarı görülmüş şey değildi. O zamanlar gene de insanların az çok utanmayı bildikleri zamanlardı. Şimdi bu duygu pek az insanda kaldı. Ayak oyunları, yalanlar, kolay yoldan ün ya da onur elde etmek için düşülen onursuzluklar, ikiyüzlülükler, bükemediği eli öpmeler şimdiki kadar *yasal* değildi. Hele benim çocukluğumda hiç değildi. Biri rüşvetten yakalandı mı resmini gazeteye basarlardı. O da eliyle yüzünü kapardı. Utanıyor ya. Şimdi rüşvetçi kitap yazıp anı pazarlıyor.

Benim anlamadığım, insan bir kötülüğü yaparken nasıl utanmaz da yaptığı kötülük açığa çıktığı zaman utanır. Ben bunu çözebilmiş değilim. Örneğin on iki yaşındaki bir çocuğu şuya da bu yolla kandırıp kirletiyorsunuz. Böyle bir şeyi yaptığımı düşünüyorum, soluğum kesiliyor. Bunu yapan adamın yakalandığında gerçekten utandığını düşünemiyorum ben. Bence gene de kendinde bir takım değerler olduğuna birilerini inandırmaya çalışıyor. O yüzden akşam haberlerinde sergilenen utanç görüntüleri bana hiç de inandırıcı gelmiyor. Adam bir pislik

yapmış. Yakalamışlar. İki polisin arasında gidiyor. İyice asılmış polis-
lere, neredeyse yere paralel gidiyor. Polisler de nasıl oluyorsa onu
kuzu kuzu taşıyorlar, birazdan sen bizi taşıyacaksın dercesine. Adam
üç saniyede bir bağıyor: “Çekme layn!” Besbelli “kamara”dan kor-
kuyor.

Bence bunu gösteri olsun diye yapıyor. Her anlamda *toplumun malı* olmak için yapıyor. O artık tanınmış bir kişidir. Bundan böyle mahallenin belalısı, semtin kabadayısı, kentin elebaşlarından biri olma-
ya adaydır. Vaktiyle rahmetli Muammer Karaca’nın bir oyununu iz-
lerken o sahnede gülmekten kırılmıştık. Kadın bir otelde yakalanıyor.
Perişan durumdadır. Baskında fotoğrafları çekilmiştir. Sevgilisi (Mu-
ammer Karaca) onu avutmak ister. Der ki: “Boş yere kendini üzü-
yorsun. Üzüleceğine sevin. Sen artık dünkü sen değilsin. Dün
seni kimse tanımıyordu. Sen neydin ki dün! Yarın gazeteler sen-
den sözecek. Boy boy fotoğrafların yayımlanacak. Sen artık
toplumun malısın. Sen artık bir tabak balsın, gelen geçen kaşığ-
ını sana daldıracak...

Utanmanın insana çok şey kaybettirdiği doğrudur. Aşırı utangaç
kişiler ki onlara pısırlıklar da diyebiliriz, utanmaları için hiçbir neden
yokken utanırlar. Hırsızın yüzü kızarmaz da pısırlığın yüzü kızarır. Bu
yüzden pısırlık kimselerin suyun başında susuz kaldıkları, zengin sofral-
ardan aç kalktıkları olur. Suçlu gibi dururlar. Suçlu gibi yaşar suçlu
gibi ölürler. Pısırlıklık iyi dikkat etmezsek alçakgönüllülük gibi görüne-
bilir. Alçakgönüllülük bir erdemdir, pısırlıklık bir eksiklik. İkisinden
birini seç deselerdi bana, pısırlıklığı mı yırtıklığı mı seçerdim? Elbet
ikisini de seçmezdim, ne diye seçeyim. Ama pısırlıklık bizim yapımıza
daha uygundur. Analarımız babalarımız bizi biraz da pısırlık yetiştirdi-
ler. Ben kalabalığın önünde, diyelim üç yüz kişilik bir salonda çok ra-
hatımdır da tanımadığım beş kişiyle ya da hatta iki kişiyle konuşurken
tedirginimdir.

Şu utanma duygusunu vaktiyle içimizden atabilseydik çok iyi ola-
caktı. Ne biçim yükselirdik gözüm çıksın. Ama artık bu yaştan sonra
böyle köklü bir değişimi gerçekleştiremeyiz. Adımız aptallar listesinde
ön sıralara yazıldı bir kere. İlerde adımızı duyan gülecek. Nah şuraya
yazıyorum. Dedişdi dersiniz...

TOPLUMSAL ÇILGINLIK

Ruhbilim kitapları bize “topluçılgınlık” (fr.*délinquance*) diye bir şeyi tanımlıyor. Yasalara ve davranış kurallarına topluca karşı çıkıştır bu. İnsanlık değerlerini hiçe saymadır. Vurup kırarak, cinayet işleyerek, çalıp çırparak yaşama eğilimidir. Özellikle genç insanların suça eğilimli duruma gelmesidir. Bu toplumsal çılgınlık ya da “topluçılgınlık” (bu terimi ben önerdim ve sözlüğümde kullandım) genelde üç alanda kendini gösteriyor ya da daha doğrusu gelişimini üç alanda yapıyor: hırsızlık, fahişelik ve serserilik. Bu durum elbette sınıflarüstü bir durumdur. Paralıyı da parasızı da, köylüyü de kentliyi de içine alır. On dan kurtulabilenler yalnızca ve yalnızca her şeye karşın değerlerine bağlı kalmayı başarmış sizin ve benim gibi müzelik insanlardır.

Toplumsal çılgınlık çok zaman hukukun duvarlarına da çarpmaz. Toplumsal çılgınlık durumları aşırı olmayan biçimlerinde hukuka teğet geçen durumlardır. Özellikle serseriliğin ve fahişeliğin çok zaman hukukla bir alıp veremediği yoktur. Ancak onların getirebileceği kötü sonuçlar hukukun konusu olabilir ya da zaten olmaktadır. Hırsızlık doğrudan doğruya suç oluşturur. Ancak onun da hukukta yüzde yüz karşılığını bulmakta olduğunu söyleyemeyiz. Hırsız kendini olabildiğince korur, koruyabilir. Ayrıca hırsızlığın rüşvet gibi bir panzehiri vardır. Hele küçük ya da büyük çeteler içinde yapıldı mı gün olur *insana adanmışlık* izlenimi bile verebilir. İyi bir hırsız, yüksek düzeyde bir hırsız her şeyi yurdu için yaptığı yalanına insanları inandırabilir.

Diyeceksiniz ki, bütün bunlar her ülkede olan şeylerdir. Biz işin her ülkede olan biçiminden sözetmiyoruz burada. Her ülkede değer açısından bir takım alt düzey insanları diyebileceğimiz insanlar elbette vardır. Hırsız uğursuzu olmayan, çamaşırını birilerine para için ya da içinden öyle geldi diye bir çırpıda çıkarabilen insanları olmayan, tüm bireyleri tartışma götürmez biçimde yüzde yüz efendi olan ülkeler yok mudur? Yoktur. Ancak topluçılgınlık dediğimiz şey bundan epeyce ayrıdır, topluçılgınlıkta neredeyse bütün bireyler özellikle bu üç kötülüğün kışaklarına düşmüş gibidirler. Onlar hırsızlığın, fahişeliğin, serseriliğin ötesinde birçok kötülüğün yapıcıları ve yaratıcılarıdır. Bugün bizim toplumumuz topluçılgınlık kasılmaları yaşamaktadır. Bir takım kişiler, siyaset bilimcileri, ev kadınları, gazeteciler, hukukçular, ruhbilimciler, eğitimciler ve benzerleri televizyonlarda bu soruna köktenci

bir bakışla eğilir gibi yapsalar da inanmayın, herkes bunun çözümünü en kısa ve en verimsiz yolda, *şiddetle cezalandırma* yolunda arıyor. Ne var ki topluçılgnlık sorunu cezalandırma yoluyla çözülebilecek kadar basit bir sorun değildir.

Değildir, çünkü suçlu ya da uyumsuz insan yelpazesi oldukça geniştir, hatta cezalandırma işinden sorumlu insanların bile çok zaman topluçılgnlık bunalımlarına düştükleri görülebilir. Hemen herkes bu işin kökten çözümünü cezalandırma düzeneklerinin iyi işletilmesinde görürken kimileri de eğitime ağırlık verilmesini isteyeceklerdir. Kimin kimi hangi koşullarda eğittiği belli olmayan ortamlarda iyiliği eğitimden beklemek de hoş bir iyimserliktir. Haklı olarak bazıları da topluçılgnlıkta iktisadi yaşam koşullarının belirleyici olduğunu, o durumda iktisadi yaşam koşulları iyileştirildikçe bu tür sakatlıkların kalmayacağını söyleyeceklerdir. Evet, onlar da haklıdırlar. Ancak haklı olmak her şey demek değildir. Haklısınızdır ama yapabileceğiniz bir şey yoktur.

Topluçılgnlığı besleyen en önemli kaynak parçalanmış ailelerdir ya da en azından aile uyumsuzluklarıdır. Parçalanmış ailelerden arta kalan ya da uyumsuz ailelerden kurtulan erkek çocuklarının sığınacağı yer serseri topluluklarıdır, kız çocuklarının sığınacağı yer de fuhuş yuvalarıdır. Serserilikle hırsızlık arkadaştır. serseriye bekleyen en verimli iş hırsızlıktır, hırsızlığın çeşitli biçimleridir. Televizyonlarda zehir saçan vurdulu kırdılı filmler ya da diziler binbir yoksunluk içinde yaşamını sürdürmeye çalışan insanları serseriliğe özendirmektedir. *Tatlı kazanç* peşindeki insanlar, en başta da çok bilinçli ve dürüst kimseler olması gereken sinema ve tiyatro oyuncularını bu akış içinde yahey bir tutum almaktan çekinmedikçe topluçılgnlığın canına can katılacaktır.

Bir çağdaşımız şöyle diyor: “*Serserilik suçun ilkokuludur, hapisane yüksek okuludur, mahkeme ilamı da diplomasıdır.*” Kendini dağıtmışlık erkek çocuklardan çok kız çocuklar için kazançlıdır: serserilik pahalı bir zanaattır, fahişelik çok daha kazançlı bir meslektir. Her ikisinin sonu mutlak yıkım da olsa. Gene de kızlardan çok oğlanlar çizginin dışına çıkmaya eğilimli oluyorlar. Bu her zaman böyle değildir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yaşamı kaymış erkekler yaşamı kaymış kızların üçte biri kadardı. Bir küçük fahişeyi ya da bir aptal serseriye cezalandırmak herhangi bir olumlu sonuç getirmeyecektir.

DÜŞÜNCE TEMBELLİĞİ

Kimileri, akılsızca, düşünceyi yapan dildir derler. Düşüncenin gelişimi dille sağlanır ama düşünceyi dil yapmaz, düşünce dili yapar. Dil düşüncenin bir yansımasıdır. Düşünce dille taşınır. Dil düşüncelerin ortak bir zemine iletilmesini sağlar. Buna göre dil bilincin dışı açılımını getirir. Öte yandan bilincin dışı beslenmesine olanak verir. Yaşam koşulları düşünceyi, düşünce de dili belirler. Yaşam ne ölçüde karmaşık-sa dil o ölçüde karmaşıktır. Yaşam kargaşık-sa dil de kargaşık olacaktır. Kimileri kendilerini her türlü olumsuzluğun dışında tutarak zaman zaman dil bozuluyor gibi dil kirleniyor gibi sözler ederler. Düşünce bozulmadan dil bozulmaz. Yaşam kirlenmeden dil kirlenmez. Her bilinç dile kendince bir özellik kazandırır. Dilimiz ortak da olda herkesin dili bilinç koşullarının ayrılığı gereği ayrılıklar gösterir.

Ortak dilin koşulları ortak bilincin koşullarını ortaya koyar. Toplumda dili çok iyi kullanan ve geliştiren bir takım görünür görünmez kişilerin varolması ortak dilin özelliklerine bir takım değişimler getirir de dil her koşulda toplumun ürünüdür. Kafalar ne kadarsa dilin yetkinlikleri o kadardır. Gerçekte dili halk yapar. Halk yaptığı dili çok zaman kötü kullanır. Halkın yaptığı dil gelişimlere açık zengin gereçlerden oluşmuştur. Dili elbette üst düzeyde düşünen insanlar geliştirirler. Dili verimsizleştirenler, dile kaba söyleyişler getirenler ortadaki insanlardır ya da her şeyi çok iyi bildiğini sana yarı cahillerdir. Bugün bu yüzden bizim dilimiz anlamsız bir biçimde genelleşici sözcüklerle donanmıştır.

Bugün dilimizde her türlü hazzın karşılığı *keyif*'dir. Dil kaygısı taşımayan televizyon kanallarında birileri günde beş yüz kere keyiften sözederler. Bilim adamı bile onunla bir şeyleri açıklar. Örneğin son araştırmasından çok keyif almıştır. Oysa hiçbir bilimsel çalışma keyif versin diye yapılmaz. Bütün iyiliklerin, güzelliklerin, tutarlılıkların sıfatı olan *inanılmaz* da artık bizleri sinir edecek duruma gelmiştir. Bir şey çok güzel değildir de inanılmaz güzeldir. Tam anlamında zavallılık. Birileri derin görünmek için "ayrıca" yerine, "bununla birlikte" yerine, "öte yandan" yerine *artı* diyorlar. Bu matematik terimini kullanırken gülünç olduklarını değil de derin göründüklerini sanıyorlar.

Bütün alanların, toprak parçalarının, ülkelerin, bölgelerin adı *coğrafya*. Her türlü başarı, yetkinlik, elde edilmiş her türlü sonuç *performans*. Bu yabancı sözcük dilimizde kelebek gibi duruyor. Her türlü

ruhsal yakınlığın, her türlü olumlu duygu alışverişinin adı da *elektrik*. Öte yandan, dostlarım, "...den sonra" diye bir şey kalmadı. Onun yerine o artık bir yüzyıldır kullanılmaz olmuş sefil sözcüğü kullanacaksınız, *itibariyle* diyeceksiniz. "*Bu sabah itibariyle ...*" İğrenç! Her nesnenin ve her durumun adı *olay*. Dili güzel güzel üreten sağduyulu halkımız da bu dil sefilliğine pek güzel katılarak adım başı "*olay*" der. "*Şeker abim, ben senin şeyini yiyim, benim olayım başka...*" Patlasın senin olayın, biz de dilde sana güveniyorduk.

Çok kötü, çok acı olayların karşısında insanların gösterdiği tepki de *sinir krizleri geçirmek* diye belirlenir. Televizyoncu ve gazeteci arkadaşlar ölümle biten kaza haberlerini verirken bu deyim ne yapıp edip kullanırlar. "*Olayı duyan yakınları sinir krizleri geçirdi.*" Ne yapacaklardı yani, çalıp oynamalarını mı bekliyordunuz? Bizim Rıfkı mı ölmüş? Yapma yahu! Haydi oğlum, yandan yandan... Bütün kesinlikli durumlar ve bütün yüzyüze ilişkiler *birebir* 'le açıklanır. "Kullanılmamış" yerine, "yükseltisi hiç olmayan" yerine, "ek bir yük getirmeyen" yerine *sıfır* deyip çıkın! Sıfır kilometrede bir otomobil alın, ona sıfır faizle benzin koydurun ve onu götürüp denize sıfır bir yere bırakın. Bütün kapalı yerlerin, özellikle meyhanelerin ve eğlence yerlerinin adı *mekan* 'dır. Herhangi bir konuda örnek gösterecekseniz kafadan atın gitsin. "*Atıyorum...*" At, at, bekleme! "Hoşça kal", "sağlıcakla kal", "şen ve esen kal" ve benzerleri için tek bir kalıp yeter: *kendine iyi bak*.

Kafayı iyi çalıştırmadığımız zaman bize böyle kalıplarla konuşmak kalıyor dostlarım. O zaman da bir kaşımızı kaldırarak elimizdeki o sefil kitaba, yazım kılavuzu kitabına bakıyoruz, "katır tırnağı" mı yoksa "katırtırnağı" mı yazalım diye. İçimizdeki sesi duysak o ses şöyle diyecektir: "*Aptal herif, katırın tırnağı mı olur? Ben o güzelim sarı çiçekleri anlatmak istiyorum!*" Belki de hiçbir zaman içimizde böyle bir ses duymamışızdır. Köftehor uçkurunu bağlamayı bilmez de *hostes* 'in "*göksel avrat*" olduğunu domuz gibi bilir. O bir yana "k" nın "ka" mı yoksa "ke" mi okunması gerektiği konusunda görüşleri vardır. Ve özellikle a' nın üzerine inceltme işareti konulması yolunda herkesle tartışmaya girebilir.

SİYASETİN ACIKLI DURUMU

Bir ülkede yaşamın niteliğini yükseltmenin tek yolu siyaset dünyasının kalitesini yükseltmektir. Bunu söylerken öncelikle siyasetin yaşamı değil yaşamın siyaseti belirlediğini düşünmüyor değilim. Bir toplumun bütün renkleri kurumlarının özelliklerine yansır. Yani yaşamın özellikleri siyasetin özelliklerini belirler. Öte yandan, siyaset de yaşam için vardır, yaşamın niteliğini yükseltmek için vardır. Siyaset yaşamın perdesinde bir gölge oyunu değilse onun topluma getireceği bir takım iyiliklerin olması gerekir. Siyaset tıpkı bilim gibi sanat gibi felsefe gibi insanın düşünüldüğü ve tartışıldığı bir alan olmalıdır. Siyaset insanların kendini topluma hatta insanlığa adadıkları bir alan, bir hizmet alanı olmaktan çıktığı zaman her siyasal yönelim toplumun zararına işleme-ye başlar. Toplumsal yaşamı geriden koşullayanlar, siyasette niteliği olabildiğince düşürmenin iyi bir iş olduğunu, bunun toplumu sağlıklı bir biçimde yönetmenin tek yolu olduğunu, en azından tüm yaşamı kavgasız gürültüsüz bir biçimde bir kesimin yararına geliştirmenin tek yolu olduğunu düşünürler. Kavga gürültü olur: doğa yasalarınca koşullanan toplumsal yasaların böylesi bir hileyi sonuna kadar kaldıramayacağı kesindir. Siyaset düzeneğini bozarak bütün bir toplumsal yaşamı verimli kılmaya kalkmak çocukluktan başka bir şey mi? Kaldı ki siyaset denen düzenek toplumun en önemli parçalarından biridir. Onun iyi işlemediği yerde herhangi bir kesimin yararını sonuna kadar sağlamak olası değildir.

Demokrasi bir kavrayış biçimidir, bir yönetim biçimi değildir, ancak her türlü toplumsal ortaklaşmanın insana yaraşır koşullarını sağlar. Günümüz toplumlarında siyasal yaşam demokrasinin yani karşılıklı saygı anlayışının uzağında gelişiyor. Görünüşte siyasal yaşamda geçerli olan temel ilke demokrasi bilincine bağlılıktır. Gerçekte böyle bir tutum, böyle bir eğilim geçerli değildir. Her ülkenin elbet kendine göre koşulları vardır, ne var ki dünyanın her yerinde siyasal partiler önder partileri olma koşulunun rahatlığına iyiden iyiye yerleşmiş görünüyorlar. Bu önderlerin seçkin insanlar olmaları bir zorunluluk gibi görünür. Oysa önderler büyük bir belirleyici neden olmaksızın bir araya gelmiş olan ve siyasetle kaba ölçüler dışında bir yakınlığı bulunmayan bir takım insanlardan bir *takım* oluşturmayı başarmış denge uzmanlarıdır. Önderin kanatları altında buluşan kimseler onun koruyuculuğunda

siyaset yaparak maddi ve manevi bazı kazanımlar elde etmenin peşindedirler.

Siyasal partilerin toplum yaşamında büyük bir ağırlık taşıyor görünmesi siyasal örgütlenmenin biçimsel yapısının yurttaşlarca iyiye yorumlanmasıyla ve yanlış algılanmasıyla ilgilidir. Bu siyasal partiler özellikle muhalefette son derece verimlidirler ve muhalefette umut üretirler. Her zaman gündemde *yakında düşürülmesi gereken* bir iktidar ve *yakında iktidar olması gereken* bir *kurtarıcı* muhalefet vardır. Bir türlü gerçekleşmeyen kurtuluş bu defa gerçek olacaktır. Oysa soruna yakından bakmayı bilenler iktidarla muhalefet arasında kurulu düzenin huzurunu bozacak ölçülerde bir ayrılığın olmadığını görürler. Gerçekte siyasal düzenek büyük bir uyum içindedir. Tarihte devrim diye adlandırılan bir takım katı dönüşümler olmuştur, tarih kitapları anlatırlar. Bunlar toplumsal dengenin bozulduğu olağanüstü oluşumlardır. Bu olağanüstü oluşumları kısa bir süre sonra yeni bir denge dönemi izlemiştir. Tarihte bugünkü anlamda siyasal partiler olmadığı için umut iktidardakinden beklenenecekti. Bugün umut her zaman vardır: iktidardakiler bu seçimlerde düşebilirler.

Dünyanın her yerinde siyasal oluşumlar tabandaki insanların güç yaşam koşullarına elle tutulur bir iyileştirme getirmeden gerçekleşiyor. İyileştirmelere en çok gereksinimi olanlar tabandaki insanlardır. Çünkü bu insanlar enaz yaşam koşullarında varlıklarını sürdürmeye mahkum edilmişlerdir. Makinelerin küçülmesi, makine üreten makinelerin küçülmesi, buna bağlı olarak fabrikaların küçülmesi, emeğe giderek azalan gereksinim ve onun doğurduğu işsizlik, işsiz insanların insanca yaşam koşullarını bulamamaları, işsizlik koşullarında kendini gösteren ruhsal ve ahlaki bozukluklar dünyanın her yerinde insanların yaşamını cehenneme çeviriyor. Siyasal düzenek buna karşılık bir yandan doğrudan doğruya bir yandan da denetlediği kurumlar ve örgütler aracılığıyla umut üretimini canla başla sürdürüyor. Öte yandan kitle iletişim araçlarını kullanarak kurulu düzenler tabandaki mutsuz insanları yanlış bilinçle donatmak için ellerinden geleni yapıyorlar, bunun için en başta duygu sömürüsü yapmaktan geri durmuyorlar. Hayırlısı olsun!

Biyografler, hele kısa biyografler bizi pek güzel aldatırlar. Onları okuyunca büyük adamların yaşamlarına imreniriz, keşke biz de öyle biri olsaydık deriz. Aslında öyle biri olmanın yolları açıktır. Hodri meydan! Gücü yetene... Uzaktan en kötü kentler bile birer güzellik anıtdırlar. Uzaktan her şey güzel görünür. Danzig'de doğdu, Jena'da okudu... Oryol'da doğdu, Moskova ve Petersburg'da okudu... Bu kaba bilgiler çekilen acıların hiçbirini yansıtmaz. Bir Descartes olmak, bir Beethoven olmak, bir Molière olmak dile kolaydır. Nitekim büyük insanların yaşamlarıyla ilgili ayrıntılı bilgilere ulaştıkça onların tam tamına insanlık adına dünyayla yıkışmış insanlar olduklarını görürüz.

Geçenlerde bir dergiye Molière'le ilgili bir yazı yazmak istedim. Ne güzel *güldüren biri* olabilmek, belki de Molière'in bu yanı bana çekici geldi. Birkaç yapıtını okumuşum, özellikle *Les précieuses ridicules*'ü (Gülünç kibarlar) pek sevmişim ama onları yazan adam nasıl bir adamdı pek merak etmemişim. Tek bildiğim iyi bir öğrenim gördüğü, babasının saray döşemecisi olduğu... Geçenlerde onun yaşamını birkaç kaynaktan ayrıntılarıyla inceleyince korktum. Sonra dedim ki kendi kendime, o kadar çabayı, o kadar acıyı göze alabilseydim ben de ona benzer bir şey olurdum elbet. Aman, dedim, uzak olsun, biz kendi dünyamızda rahatız, ağzımızın tadı bozulmasın! Onun gösterdiği çabanın beş yüzde birini gösterenin adı bu ülkede hatta bu dünyada büyük yazara çıkıyor.

Beethoven'ın en verimli döneminde müzikle geçireceği saatleri ünlü bir edebiyat profesörünün derslerinde geçirmesi bana ne kadar şaşırtıcı görünürse Molière'in arkadaşı Cyrano de Bergerac'la gidip atomcu filozof Gassendi'nin derslerini dinlemesi de bir o kadar şaşırtıcı görünür. Sen onu bunu güldürmeyi kafaya koymuş bir adamsın, ne işin var Gassendi'nin derslerinde? Ayrıca Molière'in sağlam bir skolastik bilgi birikimi olduğunu biliyoruz. Buna da ne gerek vardı aslında! Hepsi bir yana, babasının yerine saray döşemecisi olması beklenen birinin hukuk okuduktan sonra her şeyi bir yana bırakıp tiyatro sevda-sına düşmesi...

Borçlanmalar, borç yüzünden hapse girmeler, şansını yıllarca taşrada denemeler... Sonra Paris'e dönüş ve o büyük zafer. Büyük zafer dediğimiz nedir? Kendini tiyatrocü diye ortaya atmış bir takım in-

sanların kıskançlık duygularını kamçılıyarak alabildiğine düşman kazanmaktır. Ne kadar başarılı olursanız o kadar düşmanınız olacak, buna katlanabilecekseniz böyle buyurun. Düşmanlıklar öylesine bilendir ki bir süre sonra kral Louis XIV de Molière'i koruyamaz olur. O belki de kralın koruyucu gölgesinde çok büyük felaketlere uğramaktan kurtulmuştur ama yapıtlarının yasaklanmasıyla gelen acıyı yıllarca derinden derine yaşamıştır.

Molière en büyük acıyı en önemli oyunlarından biri olan *Tartuffe*'ün yasaklanması nedeniyle çekmiş olmalı. Düşünün kralın karşısında oynadığınız oyunu halka oynayamıyorsunuz. Oyunu halka oynatmaya kralın da gücü yetmiyor. Bir takım din tüccarları sahte sofu Tartuffe'ün kişiliğinde kendilerini bulmuşlardır. Daha önce kimileri *Gülünç kibarlar*'da kendilerini bulmuşlar ve ortalığı birbirine katmışlardı, sonra da birileri Tartuffe'den başkası olmadıklarını anlayınca öfkeye kapıldılar. O sıra yazarın sesini duyurabilmek için çırpınışını düşünün. İşi bu oyunu yeniden yazmaya kadar götürüyor ama nafile! Nice sonra oyuna izin çıkıyor, ne var ki artık Molière'in dayanacak gücü kalmamıştır. Yataklara düşmüş, acıyla kıvranmış ve bir savaş alanına benzeyen yaşamını artık sürdüremez olmuştur. Bir dehanın elli bir yaşında ölümü gerçekte bütün bir insanlık için bir utanç tablosu değil de nedir?

İnsanlığın ilerlememek için direnmek yolunda bulduğu yöntemlerin en kötülerinden biri işkenceyse öbürü de sansürdür. Yapıtlarını yayımlayamayan bir yazarın nasıl bir ruh durumu içinde olabileceğini hiç düşündünüz mü? Belki de düşünmemişsinizdir. Ya da düşünüseniz bile anlayamazsınız. Bazı şeyler uzaktan uzağa az çok anlaşılabilir, bazı şeyleri anlayabilmek için onları doğrudan doğruya yaşamış olmak gerekir.

Bugün Molière'i izlerken onun önünde saygıyla eğilen kimseler dün onu kıskanan, onu yoketmeye çalışan insanların torunlarıdır. Elbette kaç göbek önce yaşamış olan zavallı dedelerinin kim olduklarını bilmezler ama Molière'i onun soyundan gelmiş gibi tanır ve severler. Belki onun çektiği acıları da sorun etmezler ya da hatta bilmezler. Acılardan süzülenler kalıyor geriye. Acılar çoktan toprağa ya da zamanın derinlerine gömülmüştür.

TARİH KONUSUNDA GARİP GÖRÜŞLER

Prosper Merimée *Charles IX zamanının tarihi* 'nde “*Ben tarihte yalnızca ilginç olayları seviyorum*” der. Bana sorarsanız bu bir kötü tarihçilik bildirisi. Zaten Merimée de tarihçi değildi, biraz da günün modasına uyup tarihi bir roman yazmıştı. Tarihle ilgisi olmayan kişilerin tarihle ilgili yazıları tarihle pek ilgili değildir. Nitekim bir başka edebiyat adamı Anatole France da *Epikuros'un bahçesi* 'nde şöyle der: “*Tarih bir bilim değildir, bir sanattır. Onda ancak düşgücüyle başarıya ulaşılır.*” Tarih bir sanatsa onda öznelliklerin büyük bir karşılığı olmalıdır. Henri Lacordaire tarihi “*insanın onursuzluklarının zengin hazinesi*” diye tanımlar. Tarihte onursuzluklar elbette vardır, ama tarih aynı zamanda onurlu insanların da tarihidir. Nedense düşünen adamların çoğu tarih dediğimiz olaylar alanına bakarken karamsar bir havaya girerir. Tarih sözünü duyar duymaz gözleri dolan, hemen elini cebine atıp mendil çıkarmaya davranan bu insanların yeterince tarih bilgisine sahip oldukları konusunda benim derin kuşku-
rım vardır.

Jules Romain de aynı karamsarlık içinde şöyle der: “*Tarih için yapılabilecek en iyi tanım felakete eğilimli insani olguların alanı olabilir; ya da onu isterseniz şöyle de tanımlayabilirsiniz: felaketlerin birbiriyle örgülediği ortak yaşam.*” Sanırsınız ki insanlık Tarihöncesi'nden bugüne kadar bomboş yaşamıştır, insanın hiçbir başarısı yoktur. Albert Camus o karamsar varoluşçu düşünür kimliğiyle işi biraz daha ılımlı almaya eğilimli gibidir: “*İnsan tümüyle suçlu değil, çünkü tarihi o başlatmadı; tümüyle suçsuz değil, çünkü tarihi sürdürdü.*” Tarihi insanın başlatmamış olduğu gerçeğini benim zavallı kafam nasıl alsın! Neyse, çokça altını kurcalamak doğru olmaz. Alain'in Romain Rolland'a yazdığı mektupta geçen şu söz az çok kafama yatar dersem yalan söylemiş olmam: “*Tarih insanların kendi dehalarına karşı yaptıkları şeylerden oluşmuştur.*” Dehaların ne büyük acılar çektiğini aramızda bilmeyenimiz var mı? Alexis de Tocqueville “*Tarih bir resim galerisidir, orada özgün çok az yapıt vardır, çoğu kopyadır*” derken tarihten pek de haberli olmadığını gösterir. Sen tarihte insanları insanlara, olayları olaylara benzet, sonra çıkıp tarih kopyalardan oluşmuştur de.

Friedrich von Schiller de tımtıraklı bir söz söyleyip çıkmıştır ta-

rih konusunda: “*Dünyanın tarihi dünyanın yazgısıdır.*” Schiller bunu söylememiş olsaydı dünya bir inciden yoksun kalır mıydı? Hiç sanmıyorum. Bizim buraya gelişimiz yolculuğumuzun bir sonucudur gibi bir söz bu. Schopenhauer gibi karamsarlığı meslek edinmiş birinin “*Tarihin anlattığı şey olsa olsa uzun bir düştür, insanlığın ağır ve karmaşık düşüdür*” demesi çok doğaldır ve bir düşünen kişinin tarihle ilgili çok şey düşünmediğine tanıklık eder. Benjamin Disraeli’nin “*Adam öldürme hiçbir zaman dünya tarihini değiştirmedir*” sözünde bir gariplik sezmiyor musunuz? Adam öldürmenin dışında bir tarih varmış gibi, kansız bir tarih varmış gibi, bu tarihle karşılaştıracığımız bir başka tarih varmış gibi. Chateaubriand’ın “*Ben size tarihin göstermediği şeyi, olayların öbür yüzünü gösteriyorum*” demesi de bir garip. Olayların öbür yüzünü görmeden tarih olur mu?

Jean Guéhenno’nun “*İnsanların tarihi her zaman onların açıklıklarının tarihi oldu*” demesi pek boş değil. En azından tarihsel olayların temelindeki iktisadi belirleyenlerin varlığını duyuruyor. Öte yandan Paul Morand gibi “*Tarih bir aptal gibi kendini durmadan yineler*” diyebilmek için düpedüz düşüncesiz olmak gerekir. Maurice Merleau-Ponty’yi anlamak yolunda canım çıkmıştı öğrenciliğimde. Onun şu sözünü de anlamış değilim: “*Felsefe bir yanılsama değildir, o tarihin cebiridir.*” Raymond Queneau “*Gerçek tarih buluşların tarihidir*” derken büyük ölçüde haklıdır. Aragon da yerden göğe haklıdır: “*Bir kitap bir kere yazılıp bitirilmiş bir şey değildir, o gerçekte büyük bir kitapsa insanların tarihi ona kendi duygusunu ekler.*” Gaëton Picon’un “*Yargıyı yapan tarih değildir, tarihi yapan yargıdır*” sözünü isterseniz aceleye getirip de şurada tartışmaya kalkmayalım. Fénelon tarihte bütünsel bakışın önemini ve tarihin tek tek olaylarla değil değişimler ya da dönüşümler çerçevesinde anlaşılabilceğini bize şu sözlerle duyurur, bence yerden göğe haklıdır: “*Ulusun varlığında her şey zamanla değişti.(..) Bütün bir ulusun bu değişimini gözlemlemek tek tek olayları basit bir biçimde saptamaktan yüz kere daha önemlidir.*” Doğrusu Fénelon’un tarihe bakışı benim kafama yatıyor. Bir başka yerde de şöyle diyordu: “*İyi bir tarihçi ne bir zamanın ne bir yerin adamıdır: yurdunu sever ama onu yokyere göklere çıkarmaz.*” İlahi Fénelon amca, nereden bulacağız öyle tarihçiyi biz?

Bilirim çok kişi beni fransız toplumunun hayranı gibi görür. Oysa ben yoksullukla geçen bir gençliğin sonunda ancak fransızca'yı orta düzeyde öğrenme şansını elde edebilmişimdir, o yüzden çalışmalarım da zorunlu olarak yalnız fransızca kaynaklara başvururum. İyi koşullarda olan dostlarımız para gücüne en iyi okullarda okurken bizler sokak satıcılığına kadar her işi yapmak zorunda kalıp kendi olanaklarımızla ancak tek bir yabancı dille yetinmişizdir. Bu yüzden hayıflandığımız olur ama pek de önemsemeyiz. Yeteneklerimizi yeterince geliştirme olanağı bulamadıksa biz niye utanalım, başkaları utansın. Bu kadar zaman birkaç dil öğrenemeyişimin beniaşan nedenleri olmalı. “*Hicab etsin tabiat yerde kalmış kabiliyetten.*” Böyle mi diyordu şair? İngilizce bilmemenin yararını o sekiz günlük Amerika yolculuğunda gördüm, hiçbir Amerikalı benimle ilişki kuramadı. Bir ara geç zamanda almancaya sıvanmıştım ama ayağım yanmış gibi geri döndüm. Dil öğrenme konusunda yetenekli olmadığımı biliyorum.

Hayranlığa gelince ne bir topluma ne bir kişiye hayranım. Hayranlık duygusu benden uzaktır. Fransız toplumuna hayran olmadığım gibi kendi toplumuma da hayran değilim. Hep öyle derim: kıskanma duygusu olsaydı bende, yalnızca Beethoven’i kıskanırdım. Belki de müzik bilmediğimden, neyi nasıl yaptığını, onca duyguyu ve düşünceyi en ince ayrıntılarına kadar nasıl anlattığını kavrayamadığım tek kişi odur. Ne Fransa’yı bilirim ne fransızı yakından tanırım. Fransız denince ben biraz kendini beğenmiş, insana yukarıdan bakan birini düşünürüm. Ama birkaç nitelikli fransız tanıdım, onlar hiç öyle değillerdi. İnsanın iyisi kasılmaz. Üst düzeyde değerler yaratmış bir toplumun kasılan üyeleri kültür açısından en paspal kimselerdir. Descartes’ı benim kadar bilmeyen bir fransız benim karşımda kasıldı mı kendini gülünç eder. Kendi bileceği iş. Ne Fransa’yla bir ilişkim vardır ne de fransızlarla.

Daha öğrenciyken pasaporta “paspor” diyen arkadaşlarımız vardı. Sonra onlar Fransa’ya gittiler, orada kaldılar. Onların *fransız gibi* olmaları pek de özenilecek bir şey değildi. Bir ara birileri bana estetik konularını fransızca anlatmayı becerip beceremeyeceğimi sormuşlardı. Ben bu soruyu “*Ben sömürge aydını değilim*” diye yanıtlamıştım. Bir ara da yabancı ülkelerde yayımlanmış makalen var mı diye

sordular ve aynı yanıtı aldılar. Oysa bizim de sağda solda yayımlanmış iyi kötü bir şeylerimiz vardır. Zaman zaman dışarıya çağırıldık, oralar da dostlar edindik, ama özenli davranma çizgisinin aşılması bir olasılık olarak kendini gösterdiğinde ayağımızı çekiverdik. Bir ispanyol şairinden ya da bir fransız yazarından daha aşağı bir düzeyde olduğumu düşünmüyorum.

Bu çerçevede ben büyüklerimizin ille avrupalı sayılmamız konusundaki direncini ve kaygısını doğrusu bir türlü kavrayabilmiş değilim. Uygarlık yolunda eksiklerimiz varsa bu açığı ancak kendi gücümüzle ve kendi olanaklarımızla kapatabileceğimizi bilmemiz gerekir. Bir ulusun bir başka ulustan göreceği iyilik sınırlıdır. Uluslararası ilişkilerin duygusal ilişkiler olduğunu düşünmek bu toplumun en eski yanlışlarından. François beni düşünebilir ama Fransa bizi düşünemez. Fransa bizi ancak, doğal olarak, kendi çıkarları çerçevesinde düşünür. Siyaset adamları Fransa’da da Türkiye’de de birer çocuktan başka bir şey olmayan halkları kendi anlayışları çerçevesinde bir şeylere inandırır. Bir toplumun insanı hiç tanımadığı bir başka toplumun insanıyla ilgili fikir üretiyorsa anlayın ki bir güzel doldurulmuştur. Su içerken bile aynı biçimde davranan bir türk toplumuyla bir yunan toplumunu birbirine düşman eden Vasili’yle Hasan’ın birbirine düşman oluşu mudur?

Doğrusu ben fransız toplumunun türk toplumuyla ilgili oylama yapmasını ne yapsam kavrayamam. Bu yalnız bu toplumun onurunu zedelemeyiz, fransız toplumunun da onurunu zedeler. Descartes’ların, Auguste Comte’ların, Molière’lerin torunları bizim için ciddi ciddi sandık başına mı gidecekler? Bence bu çok ayıp olur. Aklı başında bir fransızın böyle bir şey yapabileceğini düşünemiyorum, düşünmek de istemiyorum. Bizim avrupalı olup olmadığımız konusuna gelince, elbet bal gibi avrupalıyız. Bulgar nasıl kendine göre avrupalıysa, alman nasıl kendine göre avrupalıysa biz de kendimize göre avrupalıyız. Dünyada iki ayrı uygarlık olduğunu düşünmeye gelince, dünyayı müslüman ve hristiyan diye ikiye ayırmaya gelince bunun nasıl tehlikeli bir iş olduğunu insanlık bugüne kadar çeşitli örneklerle görmüştür ve bugün de görmektedir. Bir ucundan öbür ucuna on iki saatte gidilebilen bir dünyada uygarlıklardan değil uygarlıktan sözedilebilir ancak. Kalanı bağnazlıktır.

ŞİİRİN GÜCÜ

Yaşamın vazgeçilmez yasası her doğurmanın acı içinde gerçekleşeceğidir.

Yaşamak acıyı göze almak demektir: acıyı göze alamayanlar çok acı çekerler. Acı çekmeyi bilmek de bir üstünlüktür. İyi şeylere yazık ki kolay yoldan gidilmiyor. Hamlet ölürken Horatio'ya şöyle der: *"Eğer beni bir parçacık sevdinse cennete kavuşmakta biraz geç kal. Bu sıkıntılı dünyada acı çekmeyi sürdürerek yaşa ki başımdan geçenleri anlatabilesin."* Dönüşmek dönüştürmek istiyorsanız acı çekeceksiniz. Acı çekmek istemiyorsanız olduğunuz gibi kalın. Kalın ve *mutlu* olmanın yollarını arayın. Gerçek anlamda yaşamayı göze alanlar mutluluğun peşine gitmezler, bir şeylerin peşine gittiklerinde zaman zaman kendilerini mutlu saysalar da. Mutluluğun izini sürenler aptallardır. Mutluluk diye diye ve mutluluğu bulamadan yaşamlarını tüketirler. Evet, mutluluk yalnız aptalların sorunudur.

Gerçek yaşam bize mutluluktan daha başka bir şeylerin peşinde olmamız gerektiğini bildirir. Mutluluktan başka bir şeylerin peşinde olmak acıyı göze almaktır. Acı çekmeyi bilmeyenler sevinmeyi de bilmezler. Stoa filozofları haklıdır öyleyse: yalnız kaybedenler kazanacaktır. Gerçek yaşamın koşullarını göze alan insanlar kazanmaktan daha başka bir şeylerin peşindedirler. Kaç yazıma almışım Jean-Paul Sartre'ın Baudelaire'le ilgili şu sözünü: *"Mutlu insan ruhunun gerilimini yitirmiştir, düşmüştür. Baudelaire hiçbir zaman mutluluğu benimsemeyecektir, çünkü mutluluk ahlakdışıdır."* Bu durumda, Prometheus'la başlayan serüvenin sürüyor olması gerekir. Bilimin de sanatın da felsefenin de işte bu kaybetme noktasında parıldadığını görürüz. Dolayısıyla şiir de bu noktada parıldar. Demek ki gerçek şiir uydurma yaşamların değil gerçek yaşamların toprağında yeşerir demek hiç de yanlış olmayacaktır. Yaşam bana her zaman Herakles'lerle Prometheus'ların savaş alanı gibi göründü, bir başka deyişle kazananlarla kaybedenlerin savaş alanı gibi göründü. Montaigne şöyle diyordu: *"Dünyanın tüm erdemi ve tüm sözleri gelir bu noktaya, ölümden korkmamak noktasına dayanır."* Bu sözü sınırlarımı aşarak şöyle değiştireceğim: *"Dünyanın tüm erdemi ve tüm sözleri gelir bu noktaya, kaybetmekten korkmamak noktasına dayanır."*

İşte bu yüzden şiir sürüngenlerin işi değildir. Karanlıkta avlananların işi hiç değildir. Şiir ancak dupduru yaşam kaynağından fıskırır. Yaşamı üçkağıda getirenler ya da getirdiğini sananlar şiiri de akılları sıra üçkağıda getirmişlerdir. Canilerin kanıt bırakmadıklarını sanmaları gibi. Hamlet'in ikinci perde sonunda söylediklerini anımsıyorum: "*Cinayetin dili yoktur ama en olmadık yerden kendini dışavurur.*" Güzelliklerin de çirkinliklerin de gizlenemediği bir dünyada gerçek şiir bir insan olma bildirisi. Dostoyevski "*Dünyayı güzel kurtaracak*" derken bunu söylemek istiyordu sanırım. Dünyayı şiir kurtaracak da denebilir. Oysa birileri dünyayı kanın kurtaraacağını sanıyorlar. Kan hiçbir şeyi temizlemez, namusu bile. Bize düşen katlanmak ve savaşmaktır. Katlanmayı bilmiyorsanız nasıl savaşacaksınız? Şiir savaşmaz, şiir savaşan insanın yaşamının anlamıdır. Şiir insanın insan olma gücüdür, direnen insanın anlamıdır.

Önce kendi küçüklüklerimizle savaşmalıyız. Şiir bize küçüklüklerimizle savaşırken ne yapmamız gerektiğini pek güzel duyurur. Kendimizle savaşırken en büyük dayanağımız şiir olacaktır. Kimileri sanki daha yüce bir şeyler adına şiiri gözden çıkarmış görünürler. Özellikle felsefe adına. Bu tam anlamında aptallıktır. Şiiri tanımayan felsefe insanı nereden öğrenmiş olabilir, söyleyebilir misiniz? O durumda felsefe bir takım taşkafalı adamların kuruntusudur. Şiir olmadan felsefe olmaz. Felsefe ciddi iştir ama şiire yan çizecek kadar değil. Kaldı ki dünyada ciddilikten daha büyük sululuk yoktur. Yılışık adamlar yeri gelince öyle ciddi görünümüler altına girerler ki şaşar kalırsınız.

Şiiri büyük bir güç kaynağı olarak görebildiğimiz gün, yaşama gücümüzü, direncimizi ondan alabildiğimiz, sevinçlerimizi ondan derleyebildiğimiz gün, acılarımızı onunla dindirebildiğimiz, kötülükleri onunla unutabildiğimiz gün, onunla düşünüp onunla mutlu olabildiğimiz gün yaşamımız elbette daha tutarlı, daha sevimli, daha anlamlı olacaktır. Kendimizi yapayalnız duyduğumuz anda şiir bizi dünyaya, bütün insana, bütün bir evrene kavuşturacaktır. Kötülükleri onunla yenebiliriz, ihanetlerin yükünü onunla hafifletebiliriz, birilerinin bitmez tükenmez zavallılıklarını onunla hoşgörebiliriz. Şiirsiz bir yaşam düpedüz anlamsız bir yaşamdır. Onun yerini ne zenginlikler, ne ünler, ne unvanlar tutabilir. Zaman zaman içine düştüğümüz boşluk duygusunu bize unutturacak olan odur. Ölümünden bile korkmayacaksa onunla korkmayacağız.

YAPMADIKLARIMIZ

Yaşamı zorda bırakan, yaşamı ikide bir açmazlara düşüren nedir diye sorsak hemen herkes *yaptıklarımızdır* ya da daha doğrusu *yanlış yaptıklarımızdır* diye yanıtlayacak ve doğru bir fikir üretmiş olmanın rahatlığıyla yüzümüze bir de gülücük fırlatıp bir köşeye çekilecektir. İnsanların gözü yapılmayanların değil yapılanların üzerindedir. Görünürü görmek görünmezi görmekten daha kolaydır. Örneğin ülke bu duruma nasıl geldi dediğinizde parmaklar siyaset adamlarına doğru uzanacaktır: bunlar yaptılar. Siz o adamlara gelişmiş bir bilinçle yakından bakarsanız bunların herhangi bir şey yapma güçlerinin olmadığını göreceksiniz. Öyle ya bunlar yapsalar yapsalar ne yapabilirler? Efendim? En çok aralarından bir baş seçip bilir bilmez onun peşinden giderler. Giderken de elbet birçok uygunsuz iş yapmak durumunda kalırlar. Ancak gene de onların yaptıkları değil yapmadıkları önemlidir.

Diyeelim ben bir parti kurdum. Partimde çatlak ses istemiyorum. O benim partim, tamam mı? Bir gün genel kurulu topluyorum, çatlak seslerden birine eşek sudan gelene kadar sopa attırıyorum. Benim adamlarım beni *aferin Afşar abimize, helal olsun adama* rahatlığıyla izliyorlar ve benim yaptıklarına ses çıkarmıyorlar. O zaman onların beni eleştirme ya da bana karşı çıkma hakları kesinlikle kalmıyor. Çünkü bir gün çıkıp ba Afşar denen adam böyle böyle yapmıştı deseler ben de onlara siz de bir güzel ses çıkarmadan izlemiştiniz diyeceğim. Adam otomobille yolda kalır. Ne oldu diye sorsanız yanıtı hazzıdır: güzel güzel gidiyorduk, ben bir şey yapmadım, motor duruverdi. Pekiyi neden bir şey yapmadın? Örneğin uzun yola çıkarken otomobile baktırdım mı? Efendim, iş ve telaş yüzünden bir türlü vakti olmamış ki beyimizin...

Anne çocuklarına bakmaz, baba çocuklarıyla ilgilenmez, zamanla bütün bu yapılmayanların sonuçları ortaya çıkmaya başlar. Anneyi dinleyin lütfen: *"Yemedim yedirdim, giymedim giydirdim, onlar için saçımı süpürge ettim, bir türlü yaranamadım. Ne iyilik yaptımsa kötülük buldum..."* Baba da benzer şeyler söyleyecektir: *"Yahu kardeşim, bunlar nankör iki gözüm önüme aksın. Yahu, neyim varsa onlara verdim, ne yaptımsa yaranamadım."* Amaçları yaranmak çünkü. Yani hiçbir şey yapmadan iyi sonuç almak. Onlar çocukları

için hiçbir şey yapmayacaklar ama çocukları günü gelince onlara yaşam güvencesi olacak. Oysa onlar bak şimdi neler yapıyorlar!

Erkenden kalkacaktınız ama olmadı. Erken kalkıp çalışacaktınız. Hiç de içinizden gelmiyor çalışmak. En iyisi şöyle öğleye doğru bir *ambiyans* oluşturmak. Ne olacak canım, maksat muhabbet olsun. O gün öyle geçer, ertesi gün bir başka bahane çıkar: “*Yahu, Zühtü askerden gelmiş, alıp çocuğu şöyle bir Pasaj’a masaja götürelim.*” Bir başka gün bir başka muhabbet konusu zuhureder. Bir gün cenazeye gidersiniz, bir gün düğüne, bir başka gün bayrama derken bir de bakarsınız benim gibi yaşıyorsunuz altmışı çoktan geçmiş.

Hayır bu ülkeyi bu duruma getirenler siyaset adamları değildir. Çobanlar da bir çeşit koyundular. Bu büyük komedide herkes kendi yerini alırken onlar da o rolü oynamak istediler. Baş köşeye oturdular ve yönetici rolünü oynamaya giriştiler. Oysa şu dünyada kimse kimseyi yönetemez. Gerçekte ne yöneten ne yönetilen vardır. Toplum kendi *bilinç koşulları* çerçevesinde bir yerlerden bir yerlere doğru gider. Topluca sürüklenmek diyebilirsiniz buna. Bu toplu gidişte yaptıklarımız değil yapmadıklarımız önemlidir. Yaşam yanlışları çok güzel kaldırır. Diyelim bir işe kalkıştınız ve ardı ardına üç kere yanlış yaptınız. Korkmayın, dördüncüyü de yapın. Hiçbir şey yapmamaktan iyidir. Gün gelir, artık yanlışlardan çok doğrular üretmeye başlarsınız. Bu da yaşama etkin bir biçimde katılmanızı sağlar.

Yönetici ya da başkası, insanların çoğu yaşamın korkak ve uyuşuk gözlemcileridirler. Onlar yaşamı yönlendiren insanlar olarak algılanırlar. Oysa yaşam yönlendirilmek için değil yaşamak içindir. Kimse yönlendiremez yaşamı. Hitler ve Napolyon bile bir oyunun basit oyuncularıydılar. Önemli olan kendini insan olarak tüm yaşama koyabilmektir. Önemli olan “*Savaşta ne yaptın?*” sorusunu yanıtlayabilmektir. Yoksa yaşam için suçlu arayıp bulmak kolay iştir. Kısacası dostlarım, ülkenin hatta dünyanın bu durumundan hepimiz sorumluyuz. Siz, ben, müdür bey, Kozacıoğulları’nın Selahattin, çaycı Refik, Neriman, Kenan, Süleyman, Turgut, Ateşoğulları’nın damadı Kerim ağabey (Kerim Kendir), kapıcı Zekeriya, Arif, Fırtına Selim, Minürdün Kalkan bey, Songül ve Şengül kardeşler...

ÇÜRÜME

Toplumsal yaşamda gelişmeyen ya da yeterince gelişmeyen her düzenek bozulur ve hastalıklı bir yapı kazanmaya doğru gider. Gelişmemek gerçekte çok büyük bir rahatlaktır: yeni hiçbir şey düşünmüyorsunuz ve olanla olabildiğince mutlusunuz. Orada gözden kaçan tek şey yaşamda olduğu gibi kalmanın olası olmadığıdır: ya ilerleyeceksiniz daha doğrusu gelişeceksiniz ya da geriye doğru kaymaya başlayacaksınız. Anababalar vardır, çocuklarını dizlerinin dibinden ayırmak istemezler. Ailede herkes son derece mutludur. Küçükler büyüklerce korunmaktadır, büyükler küçüklerden sevgi ve saygı görmektedir. Bundan böyle dış dünyada çok bir şey aramak boşunadır. Aile bireyleri giderek birbirlerine benzemeye başlarlar: konuşma biçimleri aynıdır, beğenileri aynıdır, sevdikleri hoşlandıkları şeyler aynıdır. Giderek birbirlerinden sıkılmaya başlarlar. Gene de bir arada olmak güzeldir güvenlidir. Oğlanlar babanın dükkanında çalışırlar, kızlar yavaş yavaş evde kalmaya adaydır. Bundan böyle yaşam hiç tad vermemeye başlar. Çöküntünün bulutları ufukta belirmeye başlamıştır. . . Bir gün küçük kız itin birine kaçıverir.

Pekçok insan çaba göstermeden elde etme kurnazıdır. Çaba göstermek sıkıntılı bir iştir. Sağlam bir yere tutunup gitmek, bir yokuşu birinin sırtında tırmanmak daha kolaydır. İnsan bir takım şeyleri kurnazlık yoluyla da elde edebilir. Ünler, unvanlar, zenginlikler kolay yoldan da gelir. O durumda insanın kendini zor yollara vurması, yamaçları tırmanması, bata çıka ilerlemesi akılsızlıktır. Pekçok insan pekçok şeyi elini sallamadan sağladıysa bunda gücenecek bir yan var mı? Sen aptallık etmişsin, onca yolu soluk soluğa tepmişsin, keşke bize sorsaydın baştan da canına bu kadar eziyet etmeseydin! İnsanlar bu duygularla bakarlar kendini yokuşa vurmuş birinin yüzüne. Biraz kuyruk sallama, biraz yüze gülme, biraz yerden etekleme her şeye yetecekken sen ne diye enayi gibi canını dişine taktın arkadaş, sana yazık değil mi? Üstelik çocuğu çocuğu da mutsuz ettin. Rahmetli kaynanan az mı alay etti seninle! O yeni yetme soytarılar bile varlığınla kafa bulurlardı. Yazık ettin canına!

Kolay yollar her zaman zor yollardır ve kolay yollardan elde edilen tüm iyiliklerin kötülüğe benzer iyilikler olduğu kesindir. İnsan kolay yoldan gide gide kötü şeylere alıştığını, küçüldükçe küçüldüğünü, onu-

runu yitirdiğini, birilerinin oyuncağı olduğunu, gülünç düşmek gibi acı bir durumla yüzyüze geldiğini zamanla görür. Doğanın şaşmaz yasaları üzerine kurulmuş olan şu yaşamda ya da şu toplumsal düzende her elde edilen şeyin bir ödentisi olmalıdır. Bunu kazandınız ama neyle kazandınız, neye karşılık kazandınız? Efendim, Allah yardım etti, koşullar da son derece uygun geldi, dostlar da sağolsunlar elimizden tutular, büyüklerimizden çok destek gördük, derken efendim işte gördüğünüz gibi... Adam bunları elde etmek için birilerinin buyruğuna girdiğini, zaman zaman çanak yalayıcılık yaptığını, bu arada *zorunlu olarak* bir iki kişinin ayağını kaydırıldığını, üç beş kişiyi arkadan vurduğunu, yalan söylediğini, dürtüst insanları karaladığını söyler mi?

Kocaman bir kurum çöküyor, görüyorsunuz, çatır çatır çöküyor. Öyle bir çöküş ki ahlakı son derece tartışma götürür kişiler bile bu çöküşte çok büyük çirkinlikler saptıyorlar. Pekiyi bu çöküşün nedeni ne? Bu çöküşün tek nedeni gelişmenin sıkıntılarına katlanmak yerine olanla yetinmeyi alışkanlık edinmiş olmaktır. Ne yazık ki o yapı içindeki herkesin teker teker sorumlu olması gereken bu gibi durumlarda yalnız en önde duran adam tek suçlu ilan edilir. O zavallım da “*Efendiler ben yanlış şeyler yaparken, ben baskılar uygularken, ben işi kurnazlıklarla götürmeye çalışırken, ben hileyi hurdayı bir yöntem durumuna getirmişken sizler neredeydiniz, evet, sizler neredeydiniz?*” demez. En korkunç, en tehlikeli, en güvenilmez insanlar bir toplumsal yapı içinde çok şey yapabilirmiş ama çeşitli nedenlerle yapmıyormuş gibi duran zavallılardır. Onlar her zaman birer kahraman adayı olarak kalırlar ve en küçük bir kahramanlık göstermeden, belki bir iki bağırıp çağırmayla yetinerek işi olurlarına bırakırlar.

Gelişmenin zor iş olduğu kesindir dostlarım. Sizden yalnız gündüzünüzü değil gecenizi de ister. Gün gelir gözünüz çocuklarınızı görmez olur, öyle zamanlar olur ki karınızın saçlarını okşamak için bile kolunuz kalkmaz, bazen ne yediğinizi ne içtiğinizi bilirsiniz. Çünkü doğa insana ancak yetilerini verir, yeteneklerini vermez. Yeteneklerini sen kazanacaksın der ona. İşte sana iki yol, der, bu yoldan gidersen en azından onurunu kazanırsın, öbür yoldan gidersen ne onur kazanırsın ne başka bir şey, olsa olsa ün ve zenginlik kazanırsın...

YAŞAMIN MANTIĞI

Yaşamın mantığı bizim gündelik mantığımıza ya da genel mantığımıza (kaba mantığımıza diyelim isterseniz) hiç benzemiyor. Neden mi? Bize pek kolayından olabilir gibi görünen bir şey hiç beklemediğimiz bir biçimde olmazlar arasına girebiliyor. En güzel düzenlenmiş cinayetlerde bile insan aklını sarsacak ölçülerde garip açıklar verilir yani ipuçları bırakılır. Sopa çekme yoluyla değil de iyi bir soruşturmayla o kör noktayı elinizle koymuş gibi bulabilirsiniz. Bunun için her şeyden önce caninin ruhsallığını, oradan giderek cinayetin mantığını ortaya koyabilmek önemlidir. Ben televizyonlarda gösterilen cinayet dosyalarına pek meraklıyım. Bu programlarda daha başlarda katilin kim olduğunu çözdüğüm çok olur. İnsanlar genelde cinayetleri uzakta birilerinin planladığını düşünürler. Planlayan uzakta da olsa cinayeti işleyen genelde çok yakındadır.

Çocukluğumda en büyük zevkim Sherlock Holmes ve Nat Pinkerton okumaktı. Polislik mesleği bana bütün boyutlarıyla ters gelmeseydi iyi bir dedektif olmayı isterdim. Ben yaşamını gizlilikler üzerine değil de apaçıklıklar üzerine kurmuş biriym. Bir yüzümden bakan öbür yüzümü görür. Bu kadar açık olduğum için zaman zaman iyi bir yalancı izlenimi verdiğim de olur. Çünkü insanlar yalanı doğal sayıyorlar. Ben yalan söyleyecek kadar küçülmeyi, değil kendime, düşmanıma bile yakıştıramam. Ama ortalık yalancılarla dolu. Yok, hayır, o benim yapacağım iş değil: muhabbet havasında gidip birinin ağzını yoklamak ve oradan bilgi edinip dost havasında adamı yanaklarından öpüp çıkmak. Yazdıysa bozun. Benim cinayetlerle ilgilenişim insan ruhsallığının görülmez yanlarını görmekle ilgilidir. Televizyon haberlerinde de suçluların görebildiğim kadar yüzünü incelemeyi önemserim. Örneğin annesini ve babasını para için öldüren birinin yüzündeki çizgiler insan olmak adına ne anlatıyor, onu merak ederim. Bir de kapalı bir mantık oluşturarak cinayet işlediğini sanan adamın nerede açık verdiğini bilmek isterim. İnsanı yalnızca romanlarda ve tarih kitaplarında tanıyamayız, onu her yerde, özellikle çok özel edimlerinde tanımaya çalışmalıyız.

Evet, yaşamın mantığı başkadır, bizim kaba mantığımız başkadır. Bunun pek güzel bir örneğine, biraz üzücü bir örneğine gençliğimde tanık oldum. Bizim ilk şiir ve yazı denemelerimizi yayımladığımız *Yel-*

ken dergisini kömür ticareti yapan Rüknettın Resuloğlu adlı pek şakacı, özellikle taklit yapmayı pek seven bir yaşlı kişi çıkartıyordu. Sanata onun tek yakınlığı Sabahattin Eyüboğlu ve Bedri Rahmi Eyüboğlu kardeşlerin hemşerisi ve tanıdığı olmasıydı. Rüknettın bey kömürü görmezdi. Yanında çalışan adını unuttuğum orta yaşlı bir kişi kömür alışverişiyle ilgili her şeyden sorumluydu. Yani adam çalışır, Rüknettın beye de gün boyu fıkra anlatmak, taklit yapmak, ona buna takılmak kalırdı. Adamcağız bir gün kaba mantıkla çok güzel bir iş yapmış: kamyonculara gidip *“Bundan sonra bana çalışacaksınız”* demiş. Kamyoncular olmaz demişler, biz seni değil Rüknettın Resuloğlu’nu tanırız. Adam yıkılmış. Üstelik gelip bunu Rüknettın beye bildirmişler. Bunları bana Rüknettın bey anlattı. *“Peki, ne yaptınız, işten attınız mı?”* dedim Rüknettın beye. Bu şakacı adamın yanında çalışan bir mantıksız ya da düşüncesizi sokakta bırakmayacağını biliyordum. *“Belki de siz hoş görmüşsünüzdür onun bu yaptığını?”* dedim. Rüknettın bey ciddileşti. *“Hayır, hoş görülebilir bir şey değil bu”* dedi. Adam bin kere özür dileyip işinin başına dönmek istemiş ama Rüknettın bey olmaz demiş. *“Çoluk çocuğu var, ne yaparsın, acıdım, bir arkadaşın yanına yerleştirdim”* dedi ve ekledi: *“Çok rahat bir iş, orada daha az yorulacak!”* Bu orada daha az yorulacak sözünün ne anlama geldiğini doğrusu anlayamadım.

Burada adam mı haklı patronu mu haklı, konumuz bu değil. Biz çok zaman dünyaya kaba mantıkla yani aptal gibi yöneliyoruz. Bir vidayı tersine döndürdüğümüz anda her şeyin bambaşka bir yöne akacağını düşünüyoruz. Hemen her kişi kendini en iyi yönetici aday olarak görür. Öncelikle de örtülü bir biçimde yüksek yerlere taliptir. Her duruşu, her susuşu, her konuşmasıyla *bu işi bana bırakın* işareti verir. İşin başına geçtiği zaman da dünyanın kaç bucak olduğunu anlamakta gecikmez. Her şey onun sandığı kadar basit değildir çünkü. Mahalle takımlarının kötü kalecileri de böyledir: önünde savunma yapmaya çalışan arkadaşlarına *“Çekilin önümden!”* diye bağırır. Her topu tutabileceğini sanır. Ama savunmacılar çekildikleri anda top onun parmakları arasından ya da hiç beklemediği bir yerden içeri girerir. O en çok üç olasılığı göz önünde tutmuştur, ama yaşamın binbir olasılığı vardır. . . İnsan yaşamın binbir olasılığı olduğunu öğrenmeden kaleye geçmemelidir ya da geçirilmemelidir.

BOŞLUKLAR... BOŞLUKLAR...

Medyum diye birilerini çıkarırlardı bir ara televizyonlara. Bunlardan biri öbürüne okkalı bir yumruk atmıştı da ağzımız açık kalmıştı. O adamların davranışlarına değil de bu davranışın bir yayın organında gerçekleşmesine şaşmıştık. Daha sonra öylesine televizyon gariplikleri oldu ki artık hiçbir şeye şaşmamak gibi bir rahatlığın içine yerleşmiş bulunuyoruz. Mafya dizilerine gizemci diziler eklendi. Bu diziler bizi sözde manevi değerlerle tanıştırıyor. Aslında amaç boşinanç üretmekten başka bir şey değildir. Boşinançlar açısından oldukça zengin bir toplumda yeni boşinanç tohumları atmak aralıksız uygulanan bir takım planların yeni teknikleriyle ilgilidir. Boşinançlar iyidir, insanı gerçeklerden uzaklaştırır ve onun bu dünyayla ilgili kuşkularını dindirir. Ne kadar çok boşinanç olursa yaşam o ölçüde dingin olacak ya da dingin görünecektir. İnsanların öbür dünyayı düşünmekten bu dünyayı düşünmeye vakti kalmamalı, öyle değil mi? İnsanlar ruhsal olarak iyiden iyiye hastalanmalı ki her yer güllük gülistanlık görünsün.

Benim sevgili filozofum Epikuros yüzyıllar öncesinden bizlere şöyle sesleniyor: *“Bugün söylediğim gibi insanların çoğu bir salgına tutulmuşçasına dünyayla ilgili boşinançları yüzünden hastadırlar. Çünkü öykünme yoluyla kötülük etkin olmaktadır, insanlar koyunlar gibi kötülüğü birbirlerine bulaştırıyorlar.”* Cahilliğin kurumlaşmış olduğu bir dünyada boşinançların birer inanç gibi değerlendirilmesi olağandır. Boşinançlarla gelen aptallıkların panzehiri olsa olsa felsefe olabilirdi. Yazık ki bu topraklarda boşinançlar ne ölçüde geçerliyse felsefe o ölçüde yasadışıdır. Görünüşte kimse felsefeyle sorunlu değildir. Ama hemen herkes felsefe karşısında şu ya da bu biçimde tedirgindir. Onun gereksizliğine inananlar azçok zararsız sayılabilir. Asıl tehlikeli olanlar onun insanı her türlü değer düşüncesinden uzaklaştıran bir etkinlik olduğunu düşünenlerdir.

Ne düşünürlerse düşünsünler bu toprağın insanları felsefenin ne olduğunu da pek düşünmemişlerdir. Felsefe diye olumsuz bir şey vardır ortada ama o in midir cin midir kimse bilmez. Asıl amacı bozgunculuk olan bu şeyi ne yapıp yapıp bu dünyanın dışına çıkarmak gerekir. Gerçekten felsefe nedir? Okullarda okutulur gibi yapılan yararsız bir şey olmalıdır o. Benim sevgili filozofum, acılı toplumun acılı filozofu Epikuros şöyle der: *“Felsefe yapar gibi görünmek gerekmez,*

ama gerçekten felsefe yapmak gerekir. Çünkü bizim için önemli olan sağlıklı görünüş değil sağlıklı olmanın kendisidir.” Kimse üstüne alınmasın ama yalnızca bizde değil bütün dünyada felsefe yapar gibi yapılıyor. Bu durumda o herkesin değil bazı özel kişilerin kavrayabileceği bir etkinliktir. Onun daha çok üniversite duvarları içinde kalması uygun olur.

Felsefe üniversite duvarları içinde kaldığı zaman ortaya insanların hiçbir değer tanımadan birbirlerini boğazladıkları düzenler çıkıyor. Gündelik bilinçle yaşayan insan ancak bu kadar yaşayabilir. Bugünün felsefe adamları toplumlarına iyiden iyiye sırtlarını dönmüş görünüyorlar. Epikuros der ki: *“İnsanın hiçbir acısını iyileştirmeyen bir filozofun sözü boştur. Çünkü nasıl bedenin hastalıklarını gidere-meyen hekimlik hiçbir işe yaramazsa ruhun acılarını gidere-meyen bir felsefe de hiçbir işe yaramaz.”* Bunun için bizde ve dünyanın her yerinde felsefe adamlarının insanın mutsuzluklarından sorumlu olduklarını bilmeleri gerekir. Şu ölümlü dünyada her kişinin insan gibi yaşamak hakkını sonuna kadar savunma işi filozofların işi değilse kimlerin işidir? Yaşa ve başa bakmadan insanların felsefeye yönelmeleri için elimizden geleni yapmalıyız. Felsefe yalnızca felsefe uzmanlarının ya da filozofların konusu olmamalıdır, felsefe hepimiz için kaçınılmaz bir gerekliliktir. Der ki sevgili Epiktetos: *“Gençken felsefe yapmakta geç kalmamak, yaşlılıkta felsefe yapmaktan bıkmamak gerekir: çünkü ruhun sağlığı için asla ne çok erken ne çok geçtir.”*

Önce felsefeden korkmamayı öğrenmek gerekiyor. O bir düşünman değil bir dosttur, insanın insan olma serüveninde zorunlu bir düzenleyici güçtür. Savaşlar olmasın demek kolaydır. Açlık olmasın demek kolaydır. Çocuklar saldırılardan korunsun demek kolaydır. Adaletli bir yaşam düzeni kurulmalıdır demek kolaydır. Bütün bunların gerçekleşebilmesi için öncelikle felsefenin yapıcı gücüne gereksinimimiz var. Bu kabasabalıklar bitsin istiyorsak, bu çıkarıcılıklar son bulsun istiyorsak, bu zavallılıklar yaşanmasın istiyorsak felsefeye yani insanın ne olup ne olmadığını düşünmeye gereksinimimiz var. Sen söyle sen işit dediğini duyar gibiyim...

KÜÇÜK İNSANLAR

Bazı bilge kişiler küçük insanlara kızmak yerine acımak gerektiği konusunda fikir birliği içindedirler. Kızmak belki de yaşamda karşılığı olmayan bir duygudur. Kızsak ne olur kızmasak ne olur! Acıma duygusunun da insana çokça yaraşır bir duygu olduğunu sanmıyorum. Aslında onun da büyük bir karşılığı yok. Acınası duruma düşmüş insanlar ya bizim yardım edebileceğimiz türden insanlardır, o zaman onlara yardım elimizi uzatmamız gerekir, ya da bunlar çaresiz durumdadırlar, o zaman da acımanın bir karşılığı yoktur. Uyuşturucudan tükenmiş bir adama ya da ağır bir hastalık sonucu son soluğunu vermeye doğru giden adama acımak ne getirir! Küçük insana acımanın da bir anlamı yok. Küçük insandan elbette yüce değerleri olmayan, dünyaya midesiyle ve cinsel organıyla bağlı bozuk insanı anlıyoruz. Kola ya kaç kaç kendini tüketmiş niceleri vardır ki bunları zorunlu olarak küçük insan adı altında toplamak doğru olur. Bu ülkenin insanları kolaycıdırlar, tembel oldukları için kolaycıdırlar, bu yüzden çabucak küçük insan durumuna düşüverirler. Peki bu ülke insanının tembelliği nereden geliyor? Bunu şuradan geliyor diye kestirip atmak olası değil. Doğada ve onun bir yüzünü oluşturan insan dünyasında bir oluşun ya da bir oluşumun binbir nedeni vardır. Tembelliğin temel nedeni belki de tarihten beri insanımızın her şeyi kolay yoldan elde etme rahatlığıdır.

Gerçekten bu toplumun insanları elde ettiklerini kolay yoldan elde ederler. Zenginlikler, ünler, unvanlar her kesimde çoğunlukla kolay yoldan elde edilmiştir. Bir kolayını bulup şuradan şuraya atlamak her kişinin düşüdür. İnsanımızın kafasında kolay yoldan mutlu yaşama formülleri aç tilkiler gibi dolaşır. Mutluluktan anladıkları da yalnızca ve yalnızca bir eli yağda bir eli balda olmaktır. İnsanlar mutluluğu bu kadar basite indirgedikleri ve kendilerine mutlu olmak diye vazgeçilmez bir amaç koydukları için son derece mutsuzdurlar. Babalar ve anneler çocuklarının değer bilmezliğinden yakınırlar. Delikanlıya ve genç kıza ne kadar verseniz az gelir, o daha çoğunu isteyecektir. Genç bir adam bir de bakarsınız aptalca bir hız denemesinde ya da bir aşırı doz denemesinde gidivermiş. Ondan sonra paraya kuvvet gelsin ölüm ilanları: canımız, ciğerimiz, bir tanemiz, minnoşumuz, babasının Musto'su, Ayşe'nin varlığına doyamadığı esash sevgilisi, herkesin dostu, iyi insan,

genç yaşımda... Genç yaşımda ne olmuştur? Beyimiz gecenin üçüne dördüne kadar içmiş, ayılmak adına Dolapdere’de şöyle bol sarımsaklı bir tuzlama yemeye giderken elektrik direğine bindirmiştir, kendisi ölmüş, yanında bulunan aynı yolun yolcusu iki arkadaşından birinin bacağı kırılmış öbürünün gözü çıkmıştır.

Çünkü bu insanlar kitapsız ya da kitaplığı olmayan evlerde büyüyorlar ve para öyküleri dinleyerek büyüyorlar. Dolar mı almalı yoksa arsaya mı yatırmalı? Borsa’ya bu koşullarda girmek doğru mu? Altın son üç ayda ne kadar yükseldi? Konuşulanlar bunlardır. Dostyevski mi? O kim? Salonda bir kitaplık bütün haşmetiyle durur. Zavallının bir köşesine kitap görünümünde içi boş kutular yerleştirilmiştir ve bir başka köşesine de üstlerindeki belirlemelerden roman oldukları anlaşılan birkaç kitap konmuştur. Bazı çok yetenekli ev hanımlarınca ya da gerçekten dünyaca ünlü bir takım kafalarca yazılmış olan bu kitaplar bilinç bozmaktan başka bir işe yaramayacak heyecanlarla ve hezeyanlarla doludur. Zaten orada durup duran o kitapların kapağını kaldıran da olmamıştır.

Böyle bir evde büyümüş olan bir genç insanın bir *küçük insan* adayı olması sizi bilmem ama bana kaçınılmaz görünüyor. Bir takım çıkarlar elde etmek adına gözünü dört açması gerektiği önerileriyle büyümüş olan bu genç insanlar ne istediklerini de pek bilmeden sonu gelmez bir açlık içinde yaşama dört bir yanından domuz tarlaya girmiş gibi saldırıyorlar. Saldırıyorlar ve elbet bu saldırılarından eli boş dönmüyorlar. Son derece zarif görünümüne sunan bu çok ama çok geri kalmış insan toplulukları genelde yukarıya eğilen aşağıyı ezen bireylerden oluşmuştur. Onlar yaşamın acımasız koşulları olduğuna inandırılmış oldukları için örneğin birini işten çıkarırken hiç acı çekmedikleri gibi egemenliğin çirkin hazzını da alttan alta yaşamaktan geri kalmazlar.

Bu bilgi ve değer yokluğu içinde insanlar yaşlandıkça yerlerine yenileri gelir. Yeni yetme oğlanlar henüz bıyıkları terlerken ve kızlar henüz göğüsleri belirirken birer hırs küpü olup çıkmışlardır. Babaları ve anaları onların ne kadar hırslı olduklarını görerek şişinirler. Cahillik böylece kuşaktan kuşağa geçerek nice küçük insanın yetişmesine katkıda bulunur. Ve ben bunları yazdım diye küçük insanlar çok ama çok öfkelenirler.

İNSANIN DEĞERİ

Öfkemi ve sıkıntımı yenebilmek için, tedirginliğimi birilerine sövüp saymadan giderebilmek için sokağa çıktım, yürüdüm, yürüdüm... Böyle zamanlarda kanbasıncı yükseliyor, şeker de. Pisliklerin, küçük-lüklerin, itliklerin karşısında tepkisiz kalmayı beceremiyorum. Bu konuda kendimi eğitmeye çok uğraştım ama olmadı. Evet, sokaklara vurdum ama öfkemi ve sıkıntımı yenemedim. Üstelik pırıl pırıl bir gök altında, güneş ışınlarına sarınıp yürüdüm. Birinin yüzüne sövüp saymak en kolay yoldur, söveni değil sövüleni rahatlatır. Haksızken haklı çıkmış gibi olur karşımızdaki. Oysa bu işin mantığı çok basittir: küçük insanların küçük insan gibi davranmaları doğaldır. Doğal olmayan, küçük insanların büyük insan özellikleri göstermesidir ki böyle bir şey bugüne kadar ne duyulmuş ne işitilmiştir. Küçük insanlardan büyük insan davranışı beklememiz de aptallıktan başka bir şey değildir.

Ne olursa olsun bizim gönlümüz insanın küçük insan olarak ey-lemde bulunmasını kaldıramaz. O bir başka insandır ama insandır, biz-den biridir. Bizden birinin alçaklaşması bizi doğal olarak tedirgin eder hatta yaralar. O noktada bizim biraz sağduyulu davranıp öfkemizi dizginleyebilmemiz gerekir. Elin salağının acısını ben mi çekeceğim? Elbette sen çekeceksin. Değil mi ki insansın, değil mi ki kendini bütün insanın bir parçası olarak duyuyorsun, sen çekeceksin. Her şey bir yana, en azından bize efendi gibi davranmak düşünüyor. O zaman da kanbasıncı yükselecek, şeker yukarılara çıkacaktır.

Eve dönünce kendimi avutmak için resim kitaplarına bakmak istedim. Ben böyle zamanlarda daha çok *ressamım* dediğim Bruegel'in resimlerine bakmak isterim. Bu defa Venedik ressamı Canaletto'nun resimlerini açtım. Canaletto bir kent ressamıdır. Onda doğadan ve insandan çok yapıları görürsünüz. O güzelim yapılar bana biraz olsun dinginlik verdi. Bruegel'de insan vardır: acılı insanlar, sevinçli insanlar, sıradan insanlar, körler, çocuklar... Canaletto kentlerin ressamıdır. Özellikle de Venedik'in görkemli yapılarına tutkundur o. Roma'da Forum'un yıkıntılarını çizerken bile görkemi yakalıyor Canaletto. San Marco'nun iç görünümünü çizerken de. Alanlar, kuleler, kanallar, köprüler, tekneler, anıtlar onun fırçasında apayrı bir güzellik kazanıyor. Onun Londra'da resmettiği görünümelerde de hep aynı bakış biçimiyle

karşılaşıyorsunuz. Resmin yukarı bölümleri yani gökler hemen hiç değişmiyor: her yerde az bulutlu bir mavilik...

Canaletto'yu sevmemek elde değil. Bütün büyük sanatçılarda bize uzak ya da bize yakın ama ne olursa olsun bizimle ilgili bir şeyler vardır. Ne var ki ben sanatın her türüsünde insanı arıyorum. Roman'da da, şiirde de, müzikte de, resimde de, mimarlıkta da insan ilgilendiriyor beni. O yüzden Bruegel bana her zaman sevgili bir dost gibi, iyi bir arkadaş gibi görünmüştür. Canaletto'da acı da sevinç de yok ya da varsa bile örtülü. Kentler bu yüzden bir bakıma bizim dünyamızın değil de başka bir dünyanın ürünleri gibi görünüyor. Üstelik Canaletto'da açlık yok, sefillik yok, ikiyüzlülük yok, sinsilik yok. Onun dünyası düpedüz sorunsuz bir dünyadır. Canaletto'nun resmettiği yapıları yapanlar da belli ki her türlü kaba sıkıntının dışında yaşayan kimselerdi, açlık çekmeyen kimselerdi, yarını kapalı olmak gibi bir şeyi tanımayan kimselerdi.

Bütün bu söylediklerim Canaletto'yu önemsiz görmekle ilgili değildir. Sanatın tarihine büyük harflerle adlarını yazdırmış sanat adamlarını dünyaları bize azçok uyarısız kalıyor diye hafife almak hafifliğini göstermek bizim işimiz olamaz. Önemli olan, her gerçek sanatçıda insanın değerini ortaya koyan bir şeyler bulabilmektir. Canaletto'nun mutlu dünyası bizim mutsuzluklarımıza ters düşüyorsa ne yapalım. Ama bana sorarsanız geleceğin insanları Canaletto'dan çok Bruegel'de kendilerini bulacaklar. Katliam nedir diye bir soru sordukları zaman bunun yanıtını Canaletto'dan değil de Bruegel'den alabilecekler. O yüzden Bruegel, Canaletto'dan çok daha eski zamanların ressamı olmasına karşın her gün biraz daha ilgi görüyor. Bugün Hollanda'nın aydınları bile onu iyi tanımıyorlar, hatta onun adını bilmiyorlar. Ben bunu yaşayarak gördüm. Öte yandan dünyanın her yerinde gerçek anlamda insanı merak edip araştıranlar Bruegel'de insan olmanın inceliklerini tutkuyla gözlemliyorlar.

Sorun insan olmanın değerini ortaya koyabilme sorunudur, insan olmanın değerini enine boyuna tartışabilme sorunudur. Sanatımızın anlamı insana bakışımızla belirgin olacaktır her zaman. Bu çerçevede ne Canaletto'suz bir Bruegel ne de Bruegel'siz bir Canaletto düşünebilmeliyiz.

AHLAK BOZUKLUĞU

Ahlak bozukluğu öncelikle bireysel bir olgudur. Her toplumda ahlakı bozuk pekçok insan vardır. Bunlar insan olma değerlerinin dışına çıkabilen hatta dışında yaşayan kimselerdir. Bireyi iyi'yle ilgili değerlerin dışına düşüren birçok etken vardır, bu etkenler sanıldığıının tersine iktisadi olmaktan çok düşünsel etkenlerdir. Ahlak bozukluğunun en verimli kaynağı ailedir. Aileden bozuk çıkan insan topluma bozuk girecektir. Birey için ve hatta aile için azçok verimli görünen ahlak bozukluğu toplum için tam anlamında yıkıcıdır. Bir başka deyişle ahlak bozukluğu kişiye ve ailesine kısa erimli çirkin iyilikler getirir ama topluma büyük bir yük yükler. Vergi kaçıran adamın kendisi de ailesi de iktisadi anlamda ek bir rahatlığı elde etmiştir, ama toplum bundan zarar görür.

Gerçekte ahlak bozukluğu bireyi yavaş yavaş yıkıma götüren olumsuz bir durum olduğu gibi bozuk ahlaklı kişileri barındıran aileler de kendilerini ayakta tutacak değerlerden yoksun kaldıkları için bir zaman sonra parçalanma ve dağılma tehlikesi gösterirler. Bu durumda ahlak bozukluğunun mutlak olarak bireysel ve ailevi bir yararı olduğunu söylemek olası değildir. Ahlakı bozuk adam öncelikle her şeyi kendi için düşünen biri olduğu için onun ailede yapıcı bir gücü ya da etkinliği olduğunu düşünmek olası değildir. Parçalanmış ve sonra da dağılmış ailelerin en azından bencilliklere kurban gittiği görülür. Bencillik de ahlak bozukluğuna açılan genişçe bir kapıdır. Gerçek anlamda ahlaklı insanlar özgeci kimselerdir, adanmaktan sevinç duyan kimselerdir. Almayı değil vermeyi düşünürler. Bencilliğin türettiği hırsların uzağında yaşarlar.

Tehlikeli ya da hatta korkunç olan, ahlak bozukluğunun yaygınlaşması, giderek toplumsallaşması ve kurumlaşmasıdır. O durumda ahlaklılık bir suç, ahlaklı kişi bir suçlu olacaktır. Ahlaklı kişi o durumda toplumun dışında kalmak ya da daha doğrusu bırakılmak gibi bir yazgıyı yüklenecektir. O durumda ahlaklı kişi bir bozguncudur, tehlikeli insandır: doğruları savunmak ve onları yaşamına temel almak gibi bir yanlışı yaşamaktadır. Ahlakı bozuk toplumlarda özellikle sürü ahlakı geçerlidir. O durumda yoğun bir kültür kirlenmesi yaşanır. Birçok kurum kültürün dört temel alanına, yani bilime, felsefeye, sanata ve siyasete bozuk bilinç pompalayarak toplumun değerlerini tümüyle elden

kaçırması için çaba gösterir. Bu kurumların başında ahlak değerlerini en başta savunması gereken örgütler vardır. Bu örgütler ahlak değerleri üretir gibi yapıp ahlaksızlık üretirler. Bunun için de özellikle istem gücü zayıf yani kendine söz geçiremeyen insanları kullanırlar.

O zaman pekçok değersiz insanın topluca su başlarını tuttuğunu, bilimde, felsefede, sanatta ve siyasette söz sahibi olduğunu görürsünüz. Paspal birçok adamının bilim adamı sayıldığını, felsefenin temel kavramlarını bilemeyecek ve felsefeyi tanımlayamayacak kadar zavallı insanların birer büyük filozof olarak değerlendirildiğini, çöplüğe atılacak kadar değersiz sanat ürünleri veren boş adamların dünya çapında ürünler yaratan kimseler olarak pazarlandığını, iki satırı yanyana getiremeyenlerin siyasette söz sahibi olduğunu görürsünüz. Bu adamlar sürü ahlakını gerçek aydın ahlakı gibi anladıklarından ya da anlamak istediklerinden sıkı sıkıya kendi istemlerine değil başkalarının istemlerine göre davranmak zorundadırlar. Belli bir sıradüzeni içinde birilerinin egemenliğinde yaşayıp birilerine egemen olmak gibi basit bir ilişkiyi seçmiş olmanın onursuz koşullarını sürdürürken sürekli olarak yüce değerlerden, özellikle de inanç değerlerinden sözederek. Bu arada bu yaşam biçiminin ahlaklı olmasa da gerçekçi bir yaşam biçimi olduğu konusunda görüşler geliştirirler.

Bütün çabaları bir takım *sıradan* insanların ezilmesi pahasına bir takım *seçkin* insanların şen ve esen olması içindir. Seçkinlik onların kendilerine kolay yoldan yakıştırdıkları uydurma bir niteliktir. Bütün seçkinlikleriyle bu insanlar nasıl bir çağda yaşadıklarının sezgisine ulaşmamışlardır. Ağızlarını açmadıkları zaman bir şey biliyor gibi durmaları ilginçtir. Kaşlarını kaldırarak derin derin düşünüyor gibi duraksaya duraksaya konuşmaları gülünçtür. Başkalarının başına gelen felaketlere üzülmüş gibi yapmaları tiksindir.

Toplumlar ancak ahlak değerleriyle ayakta durabilirler. Ahlak değerleri elden gittiği zaman, ahlaksızlık bir yaşam biçimi olduğu zaman, buna bağlı olarak utanç duygusu topluca elden bırakıldığı zaman toplum temelden sarsılır. Yitip gitmiş ahlak değerlerini geri getirmek ya da onların yerine yenilerini koymak kolay değildir. O durumda her değer oluşturma çabası değersizliklerin duvarlarına çarpar. O durumda ahlaklı insanlar suçlu gibi algılanırlar. Toplumların çöküşü öncelikle iktisadi nedenlerle değil ahlaki nedenlerle olur.

BATILI OLMAK

Bir gün derste ben “*Böyle saçma şey olmaz, bu bilgi tepeden tırnağa yanlıştır*” dediğimde öğrencilerimizden biri küçük dilini yutacaktı. Düpedüz çıkıştı bana: “*Hocam, nasıl olur, bir Batılının kitabında yanlış bilgi olur mu?*” Bu kaygı Batı karşısındaki sakat durumumuzun bir belirtisidir. Kimileri Batı’yı tepeden tırnağa bir yanlışlar alanı sayarken kimileri de onu bilir bilmez yüceltip dururlar. Bilinç yetmezliği abartmacılığı getirir kendiliğinden. Kafamız yeterli değilse uçlara yerleşip rahatlatırız. Bilinç eksikliği eylemde tutarsızlığı doğurur. Marx’dan yalan yanlış üç beş satır ezberleyip devrim yapmaya kalkanlar bir zaman sonra sermayeci düzenin dikenli yollarında kismet arar duruma düşmediler mi?

Batı’nın verimliliği ve saygınlığı XX.yüzyılın başlarına kadar sürmüştür, bilemedin ortalarına kadar sürmüştür. Bizim yaşamımız Batı’nın çöküntü dönemine denk geldi. Ben 1950’de ilkokulu bitirdim. 1950’den sonra Batı sanat alanında gösterdiği o renkli dönüşümü de bitirdi ve uykuya yattı. Batı’nın gerçek verimi XIX.yüzyılın sonlarında kesilir. Sermayeci düzen yalnızca bir para kazanma açgözlülüğü durumuna gelip kendini yeniden yaratamaz olunca işler iyiden iyiye sarp sarmaya başladı. Bundan böyle Fransızın Molière’le, İngilizin Shakespeare’le, Almanın Kant’la, Hollandalının Bruegel’le, Danimarkalıının Kierkegaard’la, İspanyolun Cervantes’le pek bir ilgisi kalmadı.

Batılı altı yüzyıl boyunca çok büyük bir atılımı gerçekleştirmiştir. Konu bizim tarih öğretmenlerimizin anlatmaya çalıştığı kadar basit değildir. Batılı öyle birdenbire girmiş değildir Rönesans’a. Önce IX.yüzyılın başlarında o çok önemli atılım gerçekleşti, *Karolenjler Rönesansı*’ı yaşandı. Onu XII.yüzyıldan sonra *Skolastik Rönesans*’ı izledi. XV.yüzyıldan sonra da asıl *Rönesans* geldi. Bizim aydınımız okulda Rönesans’ın ne olduğunu şöyle bir okumuştur ama örneğin onun düşünce düzeyinde neler getirdiğini sonradan pek düşünmemiştir. Konuşurken çok rahat atar: “*Efendim, Batılının Rönesansı var, bizim neyimiz var?*” Atar ve orada kalır. Ondan sonrası boşluktur.

Rönesans “insancılık” dediğimiz, birilerinin hala “humanizma” dediği o çok önemli düşünce devrimini getirmiştir. Bu anlayış çerçevesinde Batı kaba toplumsallıktan bireyselliğe doğru çok hızlı bir geçiş yapmıştır. İnsancılık yoğun bir gerçekçilik arayışıyla ve insan sevgi-

siyle belirgindir: tek insanın varlığını evrensel insana bağlar. İnsancı bencilliğin uzağındaki kişidir. Onda kimse ben buyum, beğenseniz de beğenmeseniz de buyum, beğenmeyen kızını vermesin gibilerden bir duyarlılık içinde değildir. İnsancı insanı ortaya koymak adına yalına yönelir ve tümüyle “yarar” düşüncesinin dışında durur. (Bugünkü sefil Batılı’nın yaptığı gibi mi?)

İnsancılığa geçiş kuşkulanan insandan kuşkulanan insana geçiştir, dogmacılıktan öğreti’ ciliğe geçiştir. Kaba bilgicilikten canlı bilgi arayışına, katı belirlemeler döneminden yumuşak arayışlar dönemine geçiştir. “*İnsancılık azarlamaz*” der bir yazar. İnsancı kendini insanlığın bir parçası olarak görür. Onun gözünde *insanlardan biri* olmak önemlidir. Vaktiyle Roma imparatoru filozof Marcus Aurelius öyle demiyor muydu: “*İmparator olarak Roma’da birinci kişiyim, insan olarak dünyadaki insanlardan biri de benim.*” Kendini başkasında bulmayan insan insancı değildir. Yaşamak güzeldir: insan yalnız ödevleriyle değil sevinçleriyle de insandır. Bilgiyi bütün bir dünya için, insanlık için kullanmak gerekir. Bir yazarın dediği gibi “*İnsancılık insan doğasına güvenmeyle ilgili bir ahlaktır.*”

Rönesans aydınları çok çalışkan insanlar oldular. Onların açtığı yoldan üç yüzyıl boyunca büyük düşünceler geldi, büyük atılımlar geldi. Batı XX.yüzyılın başlarında yoruldu ve tıpkı Ortaçağ’da olduğu gibi belleğini yitirmeye başladı. Sanat adına boş üretimler, felsefe adına karanlık düşünceler ya da saçmalıklar birbirini izlerken bilim tümüyle teknolojinin buyruğuna girdi. Felsefeyle uğraşan arkadaşlarımızın heyecanlarına aldırmayın, ne Foucault bir Descartes’dir, ve Deleuze bir Comte ya da Kant’dır, ne Horkheimer ya da Adorno bir Spinoza ya da Leibniz’dır. Jaspers’ler, Sartre’lar, Heidegger’ler, Monnier’ler, Maritain’ler, Russell’lar, Wittgenstein’lar o büyük geçmişin büyük adları yanında birer küçük aydın insan görünümü çizerler. Batı *insana yararlı olan iyidir* anlayışından *bana yararlı olan iyidir* anlayışına geçer geçmez zokayı yedi. Ne yaparsınız, böyle bu, bir yaşam biçimi sonuna kadar kalıcı olamıyor. Yaşamın hırsız olduğu, her şeyi insanın gözünün içine baka baka alıp gittiği doğru değil mi?

Özü elden kaçırdık mı ya da öz artık bizim için önemli olmamaya başladı mı biçime ağırlık veririz. Özsüz kalmak da insan için bilinç yetersizliği içinde olmaktan başka bir anlama gelmez. Ünlerin, unvanların, yöneticiliklerin, etiketlerin, başkanlıkların, müdürlüklerin önemli olduğu yerler insanların boşluk bırakmaya başladığı yerlerdir. Bilirsiniz, darbeler gelirken biçim heyecanını da birlikte getirdiler. (Ne heyecan ya!) 12 Eylül döneminde İstanbul Devlet Konservatuvarı'nda öğretim elemanı olduğumuz yıllarda müdür arkadaşım ikide bir bana ilgililerden gelen kılık kıyafet buyruktusunu anımsatırdı. Ben de hiç mi hiç aldırmazdım doğrusu. Çünkü hiçbir zaman *atarlarsa ne yaparım* telaşında olmadım. İnat bu ya, takacağım varsa da takmazdım kravat denilen o çok garip resmîlik aletini. Oysa kravata karşı değildim elbette. Ne var ki onun bir ciddilik simgesi sayılması kanıma dokunuyordu. Pekçok kötülük için paravan olmuştur kravat. Bugün de başta üniversitelerimiz olmak üzere hemen bütün kurumlarda kravat bir zorunluluktur. Patron ister ki yanında çalışan adan kravat taksın, dekan beyin yanına kravatsız çıkılır mı, iş istemeye gidiyorsan kravatını unutma.

Geçenlerde Bursa'da bir lisede konuşma yaptım. Konuşmanın bitiminde birkaç öğrenci benimle görüşmek istedi. Gençlerden biri beni kılığımdan ötürü kınadı. Takım elbiseli, kravatlı, hatta pipolu birini bekliyorlarmış. Yıllarca önce Kayseri'de benzer bir şey olmuştu. "*Afşar beyi arıyorsanız ben onu size gösterebilirim, salonda oturuyor*" demiş arkadaşlardan biri gençlere. "*Siz zahmet etmeyin, biz buluruz*" demiş onlar da. Öyle ya, içeride takım elbiseli, kravatlı, pipolukim varsa odur. Bulamayıp yeniden bizim arkadaşla gitmişler. "*Biz ne bilelim...*" deyip durdular. Ben özellikle işyerinde insanların Tanzimat zamparası gibi iki dirhem bir çekirdek dolaşmasına pek kötü takılıyorum. Bizim arkadaşlar o işi beceriyorlar ama ben beceremem: setre pantol ders anlatmak benim yapabileceğim iş değil. Üstüm başım tebeşire batır benim. Sırtımda kötü bir kazak olmalı ki rahat çalışabiliyim. Dalıp tahtayı kolumla sildiğim olur. Geçenlerde gıpta ettim, bütün arkadaşlarım fakülte kurulu toplantısına ceket ve kravatla gelmişler. Üstünde deri ceket olan, yakası bağı açık olan bir ben vardım. Ne yapalım, benim böyle olduğumu biliyorlardı, almasalardı. Gerçekte ben de iyi kötü düzene uyan biriyim. Odamda bir eski ceketle bir sevimsiz

kravat resmi toplantılar için beni bekler. Gerektiğinde onlarla donanıveririm.

Üniversitelerimiz dünya üniversiteleri arasında ilk yüze girememiş. Kanallardan birinde spiker hanım bunu üzüntülü bir sesle anlatıyordu. Sesindeki yapaylık üzüntüsünü gölgeler gibiydi. Belki o da şaşmıyordu olanlara. Resmîlik bizim yaşamımızı bitirdi ve zayıf insanları öne çıkardı. İnsanlar üniversitelerde daha çok güzel bir şeyler yapmak için değil de unvan elde etmek için çaba gösteriyorlar. Doçent oldum, profesör oldum, bölüm başkanı oldum, şunu oldum bunu oldum derken vakit geçip gidiyor. Öz olmayınca biçim öne geçiyor. Önemli olan bir yer edinmek. Ölüm ilanlarına yazıyorlar: Selanik eşrafından Halil Hilmi beyle İzmir'in tanınmış ailelerinden Nalbantzadeler'in kızları Rukiye hanımın torunu... Nemciye Bilmemkim'in varlığına doymadığı kırk yıllık eşi... Değerli bilim insanı Prof. Dr. Zühtü Bilmemkim. Adını bile duymamışsınız adamın. Sağlığında bilim adına ne bir ses ne bir nefes. Hakemli dergilerde makaleleri bile yayımlanmıştır. ISSN ve ISBN damgalı dergilerde de. Kitapları da vardır hatta. Hatta iki kere Amerika'ya bile gitmiştir. Dur hele, daha önce doktorasını Sorbonne'da vermiştir. Yabana atılacak kişi değildir. Gelgelelim bir Allah'ın kulu onun tek bir sözünü anımsamaz.

Öyle büyük sanat adamları da vardır. Bunlar için anma toplantıları bile düzenlenir. Böyle bir şair için bir anma toplantısı düzenliyorlardı. Düzenleyenlere dedim ki: *"Adına anma toplantısı düzenlediğiniz bu şarin bana çok değil tek bir dizesini söyleyin şimdi her birinizin teker teker ellerinizi öpeceğim."* Söyleyemediler. Onlar da biliyorlardı bu ihtiyar adamın adı şaire çıkmış ya da çıkarılmış olsa da şiirle ciddi bir yakınlığı olmadığını. Biliyorlardı ama bilmez gibi yapıyorlardı. Nice ressamalar, nice şairler, nice romancılar, nice müzikçiler geldi geçti bu topraklardan, adları unutulup gitti. Onca boyaya, onca kağıda yazık mı oldu? Elbette böyle diyemeyiz. Ama yaşamı elleriyle kavramak yerine maşanın ucuyla tutanların yapay bir resmîlik içinde kendilerini dünyaya benimsetmeye çalışmalarından geriye kalan şeyin pek de büyük olmadığını hepimiz zamanla görüyoruz ve üzülüyoruz. Bu toplumun insanı biçime verdiği önemin kırkta birini öze verse, dışını cilalayacak yerde içini güzelleştirse, yaşamın pırıltılarına aldırmayıp yepyeni sevinçlerin peşine gitse ne güzel olurdu dostlarım.

ORHAN VELİ'Yİ DÜŞÜNÜRKEN

Toplumcu gerçekçi sanat, adı üstünde, toplum sorunlarını inceleyen ya da irdeleyen sanat olmalı. Topluma eleştiri getiren sanat ya da. Böyle bir sanat kurulu düzenle ister istemez takışacaktır. Siz isterse-
niz böyle bir amaçla kaleme kağıda sarılıyor olmayın. Dünya dönü-
yorsa, siz de onun hiç durmadan fırl fırl döndüğünü söylüyorsanız, bu
da birilerinin çıkarına dokunuyorsa düpedüz zorda kalırsınız. Sanatçı
toplum düzeyinde kalan insan olabilir mi? Her sanatçı bütün bir insan-
lığın sanatçısıdır. O yüzden toplumcu gerçekçilik belki de daha üstün
bir değerler düzeni çerçevesinde insancı gerçekçilik diye algılanmalı-
dır. Edebiyat tarihine kabaca bir göz attığımızda bütün büyük yazarla-
rın ülkelerinin sınırlarını kırıp bütün bir dünyaya açılmış insanlar olduk-
larını görürüz. Bir Shakespeare İngiltere'nin sorunlarına takılıp kal-
saydı, bir Molière Fransa'nın sorunlarıyla sınırlansaydı bugüne kalma-
yı başarabilir miydi?

Bizim kendilerine toplumcu gerçekçi adını vermiş olan ve sanat-
larını toplum sorunlarını incelemekte ve irdelemekte alabildiğine kulla-
nan edebiyat adamlarımız (bunların çoğu şairdir) pekçok nedenle ülke
sınırlarını çokça aşabilen genişlikte ve derinlikte ürünler veremediler.
Nazım Hikmet'in dışında bizim toplumcu gerçekçilerimiz düşünceden
çok duyguya ağırlık verdiler. Daha güçlü bir sanat yapabilme konu-
sunda belli ki pekçok eksikleri vardı. Onları biraz da sanat heveslileri
olarak görmek doğru olur. Siyasal baskılar bir yandan, onların sanata
getirdikleri yavanlık bir yandan, insanların yeni bir beğeniye doğru istek-
li olmaları sonucunu getirdi. Orhan Veli'yi vareden neden bence
büyük ölçüde bundan kaynaklanır.

Orhan Veli'nin şiiri, toplumcu gerçekçilerin şiirinin tersine, duy-
gusalılık düzeyinden çok ussalılık düzeyine oturmuş bir şiirdir. Hatta bu
şiir bir şiir için gerekli olan enaz duygu yükünden bile uzak durur çok
zaman. Kökü Avrupa'da da olsa son derece yerel bir şiirdir Orhan
Veli'nin şiiri. Onu bu ülkenin dünyayı azçok gırgıra vurmuş insanı an-
lar ve sever. Çünkü onda yoğun insan sorunları yoktur. Orhan Veli
gündelik yaşamın insanını *olduğu gibi* resmeder, onu biraz gülünleş-
tirerek verir. Bu şiir yaşamın güçlükleriyle yıkışanlardan çok bohem
yaşayanlara yakındır. Hoşgörülülükten aldırmazlığa kadar uzanan bir
çizgide bu toprakların sıradan insanını bize anlatır, bir bakıma bizi bize

anlatır. Bu yüzden Orhan Veli'nin şiiri de evrensel gerçekçi diyebileceğimiz bir genişliğe oturmadı. Böylece Orhan Veli dünyanın şairi olmadan bizim şairimiz olarak kaldı.

Sait Faik'in pek güzel belirttiği gibi onun büyük şiir gücünü oluşturan şiirleri kendi çizgisini aşan şiirleridir. Bu yüzden Orhan Veli'yi *kendine karşı*n iyi bir şair saymak yanlış olmaz. Buradaki verimlilik de belli ki şairin özellikle şiir konusundaki ama genelde tüm edebiyat üzerine geniş kültüründen gelir. Bir yandan Batı'yı bir yandan bizi iyi bilen biridir o. Divan beğenisini yakından tanımış şairlerin sırtı yere gelmemiştir. Kimileri yeniliği her şeyden önce benimserler ya da önemserler. Orhan Veli de yeni olmayı her şeyin üstünde tutuyor gibiydi. En azından yapıp ettiklerinin o zaman toplumsal bir gereksinimi karşılamış olduğu doğrudur. Öyle olmasaydı insanlar kırılmış gibi Orhan Veli şiirinin peşine gitmezlerdi. Denebilir ki Orhan Veli şiirle hiç ilgisi olmayanları bile şiire yaklaştırmıştır, onlara şiir diye bir şeyin varolduğunu duyurmuştur. Bizim yeni yetme yıllarımızda pekçok arkadaşımız Orhan Veli'nin kitabıyla dolaşırdı, bunlar arasında edebiyat dersinden on üzerinden iki alanlar bile vardı. Pekçok kişi Orhan Veli'den ezbere şiirler okurdu. Son yıllardaki Nazım Hikmet tutkusuna benzer yapay bir tutkuydu bu. Ama bir şeyleri karşılıyor olmasa bu ölçüde ilgi görbilirmiydi?

Onun gibi şiir yazarların ya da yazmaya çalışanların sayısı da az değildi. Sululuk etme ve saçmalama düzeyi o kadar düşmüştü ki kendini bilen insanların şiirden tiksinsmesine ramak kalmıştı. Onun açtığı yoldan daha başkaları geldi, örneğin anlamsızcılar geldi. Bugünün bize pek de çekici görünmeyen genç şiiri kim ne derse desin bir buluşlar şiiri olarak düpedüz Orhan Veli kaynağından beslenmiştir. Bugünkü şiir beğenisinde geriye doğru gide gide önünde sonunda Orhan Veli'ye çıkarsınız.

Zaman ne çabuk koşuyor. Orhan Veli öleli yarım yüzyılı beş geçiyor. O öldüğünde ben on bir yaşındaydım. Erken ölümlerden biri de onun ölümüdür. Tamamlanmamış bir yaşam demek yanlış mı olur onun yaşamına? Otuz altı yaşında bir adamın ölümü cinayet gibi bir şey değil midir?

YUNUS EMRE'Yİ ANLAMAK

Kimileri Yunus Emre'yi uyuşukluğa ya da mutlak edilliliğe kadar açılan doğu gizemciliğinin en büyük kaynaklarından biri sayarlar, kimilerine göre de o bir erken zaman insancısıdır. Bir bakıma iki kesim de haklıdır: gördüğümüz şey çok zaman görmek istediğimiz şeydir. Yunus Emre'yi kara gözlüklerle ya da olumsuz gözlüklerle izleyenler onun hele bugünkü ahlak bozukluğunda nasıl doğru yolu gösterici bir güç taşıdığını görmezden geliyorlar. Uyuşukluğa gelince o bizim eski hastalığımızdır, bu toprakların (coğrafyanın değil) insanı çok az emekle büyük maddi ve manevi kazançlar elde etmek ister ve bu konuda da bayağı ustalık kazanmıştır.

Yunus Emre'ye dikkatle bakan bir göz onun hiçbirimize uyuşukluk önermediğini, yalnızca alçaklıklara değmez olan bir dünyada yaşadığımızın bilincine varmakla insanlığımızı kazanabileceğimizin sezgisini bize vermeye çalıştığını görecektir. Ölmeyecekmiş gibi yaşayanlar ondan bu dünyanın geçici olduğunu öğrenebilseler yeterdi. Hiç doymayacakmış gibi yiyenler, utanmadan birilerinin sandalyesine, parasına, onuruna göz dikenler, en küçük bir çıkarın peşinde küçüldükçe küçülenler Yunus Emre'nin insan olmaktan ne anladığını bilselerdi daha efendice bir yaşam sürmezler miydi? Yunus Emre bize sinleri yani mezarları göstermeye kalkar, birazcık insan olalım diye. Hani belki ölümü yakından görürüz de küçülmenin de bir sınırı olduğunu kendimize esinleriz diye.

Gelin onunla ölüme bir iki adım daha yaklaşalım, belki taşkınlıklarımızı biraz dindiririz de insan olmanın bir değer olduğunu görürüz: *"Teferrüc eyleyiverdim sabahın sinleri gördüm / Karışmış kara toprağa şu nazik tenleri gördüm // Çürümüş toprak içre ten sin içinde yatar pinhan / Boşanmış damar akmış kan batmış kefenleri gördüm // (..) Soğumuş şol kara gözler belirsiz olmuş ay yüzler / Kara toprağın altında gül derer elleri gördüm"*. Kimse kaçamaz ölümden, varsıl da yoksul da, kendini bilen de bilmeyen de, genç de yaşlı da. *"Kimi yiğit kimi koca kimi vezir kimi hoca / Gündüzleri olmuş gece ancılayın çoklar yatar // (..) Gece gündüz oğlancıklar söyler iken bülbül gibi / Ayrılmışlar anaları sinlerini bekler yatar"*

Yunus Emre bize öğretir ki yaşama doğmak ölüme adanmaktır, dün doğan kişi ölüme doğru bir adım atmıştır. Her yaşam ölümü dü-

şündürür, her kişi yaşamının bir gün ölümle son bulacağını bilir. Kendini bilen insan yaşamın ne olduğunu, yaşamının nasıl bir şey olduğunu ölümden sorup öğrenebilir. *“Sana ibret gerek ise gel göresin bu sinleri / Ger taş isen eriyeyin bakıp görücek bunları // Şunlar ki çoktur malları gör nice oldu halleri / Sonucu bir gömlek giymiş onun da yoktur yenleri // Hani mülke benim diyen köşk ü saray beğenmeyen / Şimdi bir evde yatarlar taşlar olmuş üstünleri // Bunlar eve girmeyenler zühd ü taat kılmayanlar / Bu beyliği bulmayanlar zira geçti devranları // Hani ol şirin sözlüler hani ol güneş yüzlüler / Şöyle gayip olmuş bunlar hiç belirmez nişanları // Bunlar bir vakt beyler idi kapıcılar korlar idi / Gel şimdi gör bilmeyesin bey hangidir ya kulları // Ne kapı vardır giresi ne yemek vardır yiyesi / Ne ışık vardır göresi dün olmuştur gündüzleri // Bir gün senin dahi Yunus benim dediklerin kala / Seni dahi böyle ede nitekim etti bunları”*

Sürekli ölümü düşünmek, yaşamın bir gün sonra ereceğini ikide bir duymak insanı edilginliğe götürebilir, öte yandan ölüm hiç yokmuş gibi tam tamına düz bir yaşam sürmek de doğrusu insanı insanlığından eder. Gerçekte doğu gizemciliğinin ölümlülüğü algılamakla doğrudan doğruya ilişkili olduğunu düşünemem ben. Nasıl olsa öleceğiz öyleyse hiçbir şey yapmadan duralım diyebilen kişinin ölümle ya da yaşamla, doğu gizemciliğiyle ya da batı usçuluğuyla bir ilgisi yoktur, böyle bir durum olsa olsa toplumsal ya da kişisel durağanlığın bir sonucu olabilir. Nitekim bu toplumda ölümle yüzyüze gelmeden, gelmeyi düşünmeden yahey bir yaşam sürdürenlerin de çalışkanlıkla ve yetinmeyle bir ilgisi yoktur. Niceleri cenaze törenine katılmayacak kadar ölümden uzakta durmaya özen gösterirler ama yaşamda devingen bir yontu olmanın ötesinde bir etkinliği sürdürmeyi düşünmezler.

Kısacası, Yunus Emre’yi okuyup da doğu gizemciliğinin batağına batıp dünyadan kopmuş birilerinin olduğunu sanmıyorum, böyle birileri varsa onlar suçu Yunus Emre’de değil kendilerinde aramalıdır. En çok da ölümü işleyen şiirlerini severim onun. *“Ömrüm beni sen aldadın ah nideyim ömrüm seni / Beni deprenemez kodun ah nideyim ömrüm seni // Benim varım hep sen idin canım içinde can idin / Hem sen bana sultan idin ah nideyim ömrüm seni //(..) Barı koyuban kaçmasan göçkuncü gibi göçmesen / Ölüm şarabın içmesen ah nideyim ömrüm seni...”*

OSMAN ABİM EVDE Mİ

Her zaman olabiliyor, ama özellikle yorgun olduğum zamanlar dilime bir sözü takıp onunla günlerce dolaşıyorum. Yoruluyorum artık, yeter diyorum kendime, olmuyor. Bunun için bir psikiyatra gitmeyi bile düşündüm. Psikiyatri uzmanı dostlarım var, onlara baş vurabiliyim. Bir psikiyatri uzmanıyla otuz beş yıl evli kaldım. Ben her çare beklediğimde o benimle dalga geçer, karnını tuta tuta gülerdi. Dilime taktığım şey bazen kuru bir söz oluyor bazen de bir şarkı ya da türkü parçası. Dünden beri gene, hayır olsun, başladım mesai yapmaya. *“Osman abim evde mi evde mi?”* Türkünün bütününü bilsem neyse, o kadarını biliyorum. Zaten bütününü bilsem de söyleyecek değilim. Benim hastalığımı gene onun ancak bir ya da bilemedin iki dizesi karışılacak.

Nice hastalıklar ve ölümler görmüş, nice alçaklıklar ve özellikle de ihanetler yaşamış biri için böylesi bir sıkıntı büyük bir sıkıntı değil. Ne yapalım, bizim de sakatlığımız bu. Söyle dur günlerce: *“Osman abim evde mi evde mi?”* Buna galiba uzmanları takıntı diyorlar. Ne diyeyim, beterinden saklasın! Bir uzmana sorsak takıntı nedir diye, adam haklı olarak şöyle diyecektir: *“Bir fikrin zihinde sık sık ya da beklenmedik zamanlarda kendini göstermesi.”* Hemen ardından bunun pek de zevkli bir iş olmadığını, sahibini bıktırdığını ve zaman zaman sıkıntıya soktuğunu söyleyecektir. Yerli yersiz bilinçte ortaya çıkan ve istemli çabalarla da önlenemeyen bir yinelemeden başka bir şey değildir takıntı. Tanımlaması kolay da dostlarım, ondan kurtulması kolay değil.

Her şey yolunda, görünürde hiçbir neden yok, birden bir asalak fikir kafanıza takılıveriyor. Asalak fikir her zaman sözle ilgili değildir, bu bazen bir sözcüktür, bazen saçma bir sorudur (acaba bu kentte beş katlı kaç ev var?). Bu bazen bir sözcük oluyor, bazen Allah günah yazmasın açıksaçık bir sahne oluyor (yeminle söylüyorum bu bende hiç olmadı), hatta dağlara taşlara Kaf dağlarının arkasına bazen de bir cinayet işleme ya da cinayete kurban gitme korkusu oluyor. Hatta metafizikle ilgili bir fikri de kafaya pek güzel takabilirsiniz, kitaplar böyle yazıyor.

Takıntılı kişi durumunun bilincindedir, yinelemeyle gelen büyük bir sıkıntıyı yaşamaktadır, ne yapsa etse kendini bu sıkıntıdan kurtara-

maz. O berbat takıntı hızını alır, o yarasız fikir, o ite atsanız yemez yineleme vakti gelince söner gider, o zamana kadar beklemek gerekir. Ben kafaya bir şey taktığım zamanlar (bende çok sık olmuyor bu) kendimi gırgıra alarak işi hafifletmeye çalışırım. Gülünç bir duruma düştüğümü bilirim, en azından kendi aynalarımda biraz gülünesi bir görünüm ortaya koyduğumu bilirim, gelgelelim etkili olabilecek hiçbir şey yapamam.

Hasta olduğumu sanmıyorum dostlarım, ama yorgun olduğum çok oluyor, bu takıntılı fikirler de zaten o zaman ortaya çıkıyor. Sürekli olan takıntılar varmış, onlar iyiden iyiye baş derdidir kim ne derse desin. Zaten kitaplar da öyle yazıyor: yalnız sürekli olan takıntıyı takıntı saymak gerekirmiş. Adler’e göre bu takıntı denilen sıkıntılı işte bir gerçeklikten kaçış sözkonusuymuş. Kişi gerçeklikle çatışacak yerde bir takıntılı fikirle oyalanır durmuş. Aman ne oyalanma! Ben de vaktiyle sözlüğüme bu maddeyi yazmış, maddenin sonunu pek tumturaklı bir dille bağlamışım: “*Ruhayrıştırmacılarına göre takıntı bir çocukluğa dönüş belirtisidir: gereksinimlerini karşılayamayan ve ahlaki engellerle karşılaşan birey oral ve sadık-anal dönemlere kadar gerilemektedir. Melankoliklerde, şizofreni başlangıçlarında takıntı belirgin bir biçimde görülür.*”

Dostlarım yorgun olduğumuz kesin. Zor zamanlardan geçtik ve geçiyoruz. Ahlaklı insanların işi öbürlerinininkinden biraz dahazor. Kişisel olarak da toplumsal olarak da çok güç zamanlarımız oldu. Öyle şeylerle karşılaştık, öyle acılar çektik ki zincirlik deli olmadığımızı, işi bunalımlarla, takıntılarla, benzeri şeylerle atlattığımızı yatıp kalkıp şükre delim. Bu kadar kirlenmiş bir dünyada temiz kalabilmenin bedeli buy-sa, gene de iyidir demekten başka ne gelir elimizden. Kendimizi rezil etmeden, küçülmeden ve kimseyi zor durumlarda bırakmadan geldik işte bugüne. Bundan sonrası dilimize ara sıra bir sözü pelesenk etmekle sınırlı kalsın, gerisi kolay. Az önce bir kitaba baktım, bu işin tek çaresi ruhayrıştırması yaptırmakmış. Yaşamımızın sonlarına doğru ilerlediğimiz şu günlerde ruhayrıştırması yaptırmak ara sıra “*Osman abim evde mi evde mi?*” türküsünü söylemekten daha zor.

DOSTOYEVSKİ'NİN DÜNYASI

Dostoyevski'nin dünyası sıradan bir aydının dünyasıdır. Dostoyevski insanlar arasında bir insandır. André Gide onunla ilgili incelemesinde pek ilginç şeyler söyler. Der ki: *"Dostoyevski'de hiçbir kurum, hiçbir çalım yoktur. O hiçbir zaman bir üstinsan olarak belirlemez kendini. Ondandaha alçakgönüllü biçimde insani olan hiçbir şey yoktur. Ayrıca ben gururlu bir insanın onu anlayabileceğini düşünemem."* Dostoyevski gerçek anlamda iyileşmez bir yalnızdır. Bir mektubunda şöyle der: *"Düşün ki atılmış bir taş gibi yalnızım, düşün ki özyapım her zaman karanlık, hastalıklı, heyecanlı oldu..."* Ya da şöyle der: *"Ben haksız olduğuna inanan bir kişiyim."* O kendini yok ederek varolan ve vareden yetkin insan örneğidir. Bu yetkinlik her şeyden önce ahlaki bir yetkinliktir. *Karamazov kardeşler'*in önsözünün başına Yohanna İncili'nden aldığı sözler bunu bize açık olarak duyurur: bir buğday tanesi yokolmadığı zaman bir buğday tanesi olarak kalacaktır, yokolduğu zaman verimli ürün sağlar.

Dostoyevski'nin kişileri kendisi gibidir. Tümü sıradan insanlardır. Dostoyevski o insanların en silikleriyle anlatır anlatmak istediğini. Bir tek *Karamazov kardeşler'*in Staretz Zosima'sı bilgeliğiyle ilgimizi çeker. *"Ama en önemlisi yalan söylemeyin"* diyen din adamı kabasaba bir yaşamın dalgalı sularından geçerek bu dinginliğe varmıştır. *"Kendine yalan söyleyip yalanını önemseyen insan sonunda ne kendinde ne çevresinde gerçeği görebilir. Böylece hem kendine hem başkalarına saygısızlık etmiş olur. Saygının olmadığı yerde sevgi de yoklmaya başlar."* O şöyle diyecektir: *"Ne kork ne üzü. Yalnız içinde pişmanlık eksik olmasın. O zaman Tanrı her şeyi bağışlar. Yürekten pişman olaniçin Tanrı'nın bağışlamayacağı hiçbir şey yoktur. (...) Pişmanlıktan uzaklaşma, korkuyu yüreğinden at. (..) Git ve hiç korkma. İnsanlara darılma, davranışlarına kızma. Ölenin sana yaptıklarını yürekten bağışla, içten barış onunla. Pişmanlık duyabiliyorsan gönlünde sevgi var demektir. Sevdiğin zaman Tanrı seni hoşgörür. Sevgi nelere karşılıktır, sevgi neleri kurtarmaz ki!"* Staretz Zosima öğütler verir: *"En önemlisi yalanın her çeşidinden, özellikle kendinize yalan söylemekten kaçının. Yalanlarınızı kollayın, her an gözleriniz yalanlarınızın üzerinde*

olsun. Kendinizden de başkalarından da tiksинmemeye çalışın. İçinizdeki her kötülük onu sezdiğiniz anda temizlenir. Korkudan da kaçın, korku yalanı getirir.”

Dostoyevski'nin romanlarında Staretz Zosima'nın dışında bilge yoktur. Ancak onun romanları sıradan bir insan görünümündeki bir bilgenin romanlarıdır. André Gide bu yüzden pek haklı olarak *“Dostoyevski okurlarını yavaş yavaş ve çok özel bir seçkinler topluluğu arasından toplar”* der. İvan Karamazov'un bir aydın ya da yarı aydın olarak ortaya koyduğu filozofça öngörülere aldırmanın, onda bilgelik ince bir kabuktur. Onun altında hiç de dingin olmayan bir ruhun devinimleri vardır. Staretz Zosima'dan sonra ille bir bilge araya-caksak küçük kardeş Alyoşa'ya gözlerimizi çevirmemiz gerekir. Ancak o bir bilge olmaktan çok belki de bir bilge adayıdır, bir bilgeye yaraşır dinginliği varlığında bir hoşgörü anıtı gibi sürdürür. Dostoyevski'de yaşamak acı çekmekle eşanlamlıdır. Zindandan çıkışını anlatırken *“En azından yaşadım, acı çektim ama gene de yaşadım”* der. Önemli olan acıyı ve pişmanlığı yaşayabilmektir. Pişman olmuş bir kişi hiç acı çekmemiş kişiden daha değerli olmalıdır. Ve insan günahını herkese karşı, kalabalıklara karşı, toplumun içinde haykırabilmelidir. *Suç ve ceza*'da Raskolnikov Sonya'ya işlediği cinayeti açıkladığında Sonya ona gönlünü dindirebilmesi için halkın toplandığı alanda yerlere kapanmasını, insanlara ben öldürdüm diye haykırmasını önerir.

Kendini aşağılamak insanı dinginliğe götürür, insana mutluluğun kapılarını açar. Başkasını aşağılamak mutsuzluğu getirir. İnsanın kendini aşağılaması bir tür başeğıştır, insanın özgürce benimsediği bir tutumdur. Yalnız kaybedenler kazanacaktır diye düşünür Stoa filozofları ya da kazananlar kaybedecektir. İncil'de de benzeri bir belirleme vardır: *“Kendini alçaltan yükselecektir.”* Bu konuda şöyle der André Gide: *“Aşağılama günaha sokar, oysa kendini aşağılama kurtuluş yolunu açar. Cennet, Alyoşa Karamazov'un düşlediği ve bize gösterdiği gibi, aşağılanmışların da hor görülmüşlerin de olmadığı bir dünyadır.”* Böylece Dostoyevski inancın merceklerinden insan ruhunun derinlerini gözler. Nietzsche'nin onun için söyledikleri kesinlikle bir abartma değildir: *“O bana ruhbilimde bir şeyler öğreten tek kişidir.”* İnsan gerçeği filozofların ve bilim adamlarının sayfalarından çok romancıların, şairlerin, ressamların, müzikçilerin yaratılarında yansır. Dostoyevski de bizi insanla yani kendimizle tanıştırdı.

Gün a arırken uyandım. Gök açık gibiydi. Az sonra bulutlar birikmeye ba ladı. Nereden aklıma geldiyse şöyle bir şey düşündüm: ben bir ceza yasası hazırlayacak olsam ne yapardım? Hoppala, diyor-sunuz değil mi, ya landı  a tam tamına babama benziyorsunuz, siz kim ceza yasası hazırlamak ki m. Böyle diyorsunuz. Farzımuhal, dedim ben de. Şöyle bir şey yapacak değilim. Bu i le ilgili kurumlar var. Horultu mu? Canım efendim o başka bir şey. Siz de her şeyi birbirine karı tırıyorsunuz. Üniversiteye (Bilgitay dememek için) girerken kaydım Hukuk'a çıkmıştı. Gittim Edebiyat'a yazıldım. Anam    gün a ladı. Oraya kızlar gidiyor dedi. Eczacı'ya giremedin, bari avukat mavukat bir şey olaydın. Olurduk da anam, beceremezdik, bu kurtlar dünyasında, bilirsin, ben kimselerle ba edemedim.

Neyse efendim, ben bir ceza yasası düzenleyecek olsam ne yapardım?  nce dünyanın dört bir yanından ceza yasası örnekleri getirtirdim ve onların içlerinde bazı önemli gördüğüm maddeleri daha sonra incelemek ya da daha doğrusu inceletmek üzere bir kenara koyardım. Şöyle adı sanı göklere çıkmamış sıradan hukukçuların eli kalem tutanlarından (onların eli kalem tutmayanları da vardır) sekiz on kişilik bir kurul olu tururdum, bu adamların aralarına bir ruhbilimci, varsa bir toplumbilimci ve sallaba  cinsinden de olsa bir felsefe adamı bulur koyardım. Onlardan eski ceza yasasını asla gözden ayırmayarak, dünyanın çeşitli ceza yasalarından  ıkarđığımız ilginç maddeleri de iyice göz önünde tutarak bir ceza yasası taslağı hazırlamalarını isterdim.

   biter bitmez bu kurulu da ıttırdım ve üniversitede gerçekten hukuk adamı olarak bilinen kişilerden be  kişilik bir kurul oluşturur, taslağı onların incelemelerine bıraktırdım ve taslak üzerinde gerekli değişiklikleri yapmalarını isterdim. Sonra bu olgunla mı  taslağı bir takım kurumların, özellikle hukukla ilgili kurumların, bu arada sendikaların, odaların, bazı önemli derneklerin incelemesine a ardım ve onlardan eleştiriler toplardım. Gelen görüşleri ve taslağı hemen tümü hukukçulardan oluşan yeni bir kurula inceletir, onlara bu için son sorumluları olduklarını bildirirdim. Böylece olgunlaşan taslağı meclisin eline bıraktırdım. Mecliste tasla ın siyasilerce e ilip bükülmemesi için onu önce    be  hukukçu milletvekilinin dikkatine sunardım. Sonra da artık ne olursa olsun deyip ya Allah yasalaa maya bıraktırdım.

Ben böyle yapardım. Ama ille böyle yapılmalı demek istemiyorum. İyi bir ceza yasası oluşturmanın yüzlerce binlerce milyonlarca yolu olabilir. Descartes der ya, benim yöntemimi benimsemenizi istemiyorum sizden, sizden istediğim tek şey yöntemli olmanızdır. Ama yöntem bu ülkenin kapısından geçmiş midir? İlle bir yöntemden söz etmek gerekiyorsa bizim yöntemimiz *eğrisini doğrusuna denk getirme yöntemi* olarak adlandırılabilir. Acele işeyen iki kere işer örneği. Bu ülke insanı yöntem ve dizge fikrinden uzak olduğu için sorunları ussal yönelimlerle değil tilkiliklerle çözmek konusunda iyi bir alışkanlık edinmiştir. Siz gelin işin içine bencillikten ötürü kendine aşırı güvenmeleri de, başkalarını adam yerine koymamaları da koyun, sonunda her girilen işin tadı kaçacaktır. Adam kendinden başkasına inanmıyor ki.

İlahi Şener Aksu arkadaşım, anlattığın fıkayla üç gündür kıkır kıkır güldürüyorsun beni. Fıkra anlatmayı becerebilsem size hemen anlatacağım. Fıkranın yukarıdaki konuyla hiçbir ilgisi yok. Neyse, Karadenizli iki arkadaş işsizlik canlarına tak deyince gazetede iş ilanlarını izlemeye başlamışlar. Bir gün çok ilginç bir ilan görmüşler: Amerika'da Kızılderili avı yapacak olanlara kelle başına on dolar veriliyor. Hemen bu işle ilgilenip Amerika'nın yolunu tutmuşlar. Amerikalılar iki arkadaşı bir akşam vakti ilgili bölgeye helikopterle indirmişler, kafadarlar yol yorgunluğuyla derin bir uykuya dalmışlar ve deliksiz bir uykuya çekmişler. Biri sabah erkenden uyanmış. Ne görsün, karşısında yüz kadar Kızılderili oklarını onlara doğru yöneltmiş olarak beklemiyor mu! Hemen arkadaşını uyandırmış, "*Kalk Temel kalk, paranın gözüne vurduk*" demiş.

Sabah sabah bu ceza yasası muhabbeti nereden çıktı, doğrusu ben de anlayabilmiş değilim. İnsan bazen böyle olmadık konulara kafasını takabiliyor. Sizde hiç olmaz mı? Ben bazen düşgücünün üstüne binip uzaylara doğru açılırım. Biz çocukluğunu yitirmemiş üçbeş kişiden biri olmalıyız. Bu toplumun insanı çocukluğunu yitirmek için elinden geleni yapıyor. Çocukluğunu yitirmiş adam kalaysız bakır kap gibi, marta kalmış lahana turşusu gibi, eşek koşulmuş gelin arabası gibi bir şey değil midir?

Sevmek deyip geçmeyin, kolay iş değildir, adamın dediği gibi sağlam bilek ister, temiz mide ister. İnsanlar sevmeyi dillerinden düşürmezler ama çok zaman onu yaşamla ilgili vazgeçilmez bir gerçeklik olarak da yaşamazlar. Çok zaman aile ilişkilerindeki aşırı kıskanç bencilliklere sevgi adını takmışlardır. Baba çocuğunu çok sever ve bu yüzden hırpalara, karısını çok sever ve bu yüzden ona dünyayı dar eder. Sevgi sözü dillerden düşmez. Hatta sevgi devlet siyasetinin başlıca amacı, başlıca öngörüsü gibidir. Sevgi bu durumda adı var kendi yok bir şeydir. Ömründe bir kere bile doğru dürüst sevmemiş ve doğru dürüst sevilmemiş pekçok kadının adı Sevgi'dir. Kim bilir siz de benim gibi sevgisiz ne çok Sevgi tanımışsınızdır. Hele o dedeler, nineler, anneanneler, babaanneler, evde kalmış ya da kocaya gitmiş halalar ve teyzeler, o bir lokmacık şeyleri ne çok severler ya da sevdiklerini sanırlar. Onları sevmek adına zedeledikçe zedelerler. İnsan iyi doğar ama sonradan onu bozarlar diyen filozofun ağzına diline sağlık. İnsanlar insanları kafalarındaki ham örneklere göre biçimlemeye ve yönetmeye kalkarlar.

Seviyorum ayağına ölçüsüz yakınlaşmalar hatta sımaşmalar, sonra olmadı deyip düşman kesilmeler ve kin bağlamalar... Sen beni ne hakla sevmezmişsin, al öyleyse! Senin beni sevmemek gibi bir hakkın var mı? Sevgi olmayan sevgiler kol geziyor. Siz de böyle şeylerle çokça karşılaşmıyor musunuz? Yedi Bilgeler'den Bias ne güzel söylemiş: "*Bir gün nefret edecekmış gibi sev, bir gün sevecekmış gibi nefret et.*" Bizler köktenciyiz, öyle yapamayız, birinden koptuk mu onu yokedene kadar uğraşırız, birine bağlandık mı da kimse bizim önümüzü kesemez. Ya körü körüne adanacağız ya da adamın karnına sustalı bıçağı saplayıvereceğiz. "*Seviyordum öldürdüm*" güldürüsü bu ülke insanının dehasından türemiştir. Belki de sevdiği için ezen, yokeden, yıkıp götüren insanların azımsanmayacak kadar çok olduğu ikinci bir toplum yoktur.

Aristoteles de *Politika*'sında "*Aşırı seven aşırı nefret eder*" demiyor mu? Bir dinsel metinde söylendiği gibi "*Sevgi ve kin tüm sınırları aşarlar*". Bizden uzak olsun. Bendeniz aşık olma konusunda pek aceleciyimdir de sevme konusunda kılı kırk yararım. O nasıl iş demeyin, aşğın gözü kördür. Sevgiye gelince iş değişir. Denerim ada-

mı. Kendime göre eleklerden geçiririm. Ahlak ölçülerini anlamaya çalışırım onun. Maskesinin arkasını görmek için çaba gösteririm. Gene de yanıldığım olmuştur. Olmaz mı! Gene de kılı kırk yarmak bu konuda işe yarar. Bu konuda, bu sevgi konusunda yanılgım üçü beşi geçmez. O da kötü yanını görmektense iyi yanını göreyim telaşıyla olmuştur.

— “İyi seven geç unuttur” derler ya, aldırmayın, bir adamdan sık-tım sıyrıldı mı onu ne yapar yapar çevremden uzaklaştırırım. Bizim rahmetli “*Sen ne biçim adamsın, mesafe koymayı kimse senin kadar iyi bilemez!*” derdi. Öyledir, birini yanıma istediğim kadar yaklaştırırm. Şunu da iyi bilirim ki seviyorum diye birini sıkboğaz etmek doğru değildir. Kimse üzerinde baskıcı bir tutumum olmamıştır. Gene de rahmetli benim sessiz hatta sinsi bir baskıcı olduğumu söylerdi. Eğer öyleyse yazık bana! Ben sevenler arasındaki özensiz davranış-ları hoşgöremem. Hem beni çok sevdiğini söyleyeceksin hem de başı-na buyruk davranacaksın. Olmaz öyle şey. Sevgi sorumluluk yükler. Sorumluluğunu bilen insanın işidir sevgi. Sorumluluğunu bilmeyen in-sanın sevgisine güven olmaz. Aşkta da sevgide de güven duygusu sorumluluğun bir gereği olarak ortaya çıkar.

Sevgi ticareti yapanlara çok kötü bozulurum. Çokları sevgi diye diye birilerini sömürmenin peşindedirler. Sevgi benim doğrudan doğ-ruya kazanç sağlayabileceğim bir duygu ilişkisi olamaz. Bendeniz in-sanları kendim için değil de kendileri için sevmek gerektiğini pek er-kenden öğrenmişimdir. Yaşamdan da kitaplardan da öğrenmişimdir bunu. Bir siyaset adamımız kendi için istemediğini söylediğinde kız-mışlardı. Kızarlara elbet, bir şey söyle ki karşılığı olsun. Habire çorbayı kaşıklayan biri ara sıra “*Kendim için içiyorsam gözüm çıksın*” der-se inanır mısınız? Oysa insanın kendi için istemeyi düşünmediği nok-tada sevgiye hazır olduğunu, sevmeye ve sevilmeye hazır olduğunu söyleyebiliriz. Buna göre ben sevgisini rahatça sergileyen biri olmakta hiçbir sakınca görmedim. Kin tutmayı bilmem ama nefret ettiğim in-sanlar vardır. Nefret ettiğim insanların başında hırslılar gelir, onları yalancılar ve hırsızlar izler, onları da tembeller. Ben her zaman insana saygısı olan insanları sevdim. Yalnız onlara güvendim, insanı geleceğe açan doğruları yalnız onlarda buldum. Yaşasın sevgi. Sevgiden daha doğru daha güzel ne olabilir? Ne mutlu o insanlara ki kendilerini baş-kalarına karşılıksız vermişlerdir.

KONU AŞK OLUNCA

Konu aşk olunca genç insanlar salonları tıklım tıklım dolduruyorlar. Konu sevgi deseniz yarısı ya gelir ya gelmez. Belki de ben yanıliyorum. Aşkın hemen hemen yasak olduğu, insanların evlenmek için can attığı, hemen herkesin *akıl evliliği* diye adlandırılan üçkağıt evliliklerine yatkın olduğu, her köşe başında bir evlenme türküsünün çalındığı, kızların ikide bir "*Alacaksan al beni zalim babam duymadan*" diye nağme yaparak birilerine işaret verdiği, *seni seviyorum* gibi sözlerin kötü karşılınıp *benimle evlenir misin* sorusunun büyük değer taşıdığı, okumuş etmiş insanların bile aşk dendiğinde ürperdiği ya da kurşun yemiş gibi olduğu bu toplumda insanlar gerçektışı bir gerçeklik gibi algıladıkları aşkı konuşmaktan geri durmazlar.

"*Aşk arzu ırmağında bir timsahtır*" sözünü bilincinin orta yerine kazımış olan insanların gene de aşka uzaktan uzağa korkulu ama ilginç, öldürücü ama büyüü bir kaba tutku gözüyle bakmaları bir çelişkiden çok aldanmayı bilmeyen, aldatmayı hiç bilmeyen doğanın bir cilvesi olarak algılanabilir. Belki de insanlar Plautus'un "*Aşkın gözü kördür*" diye belirlediği gerçekliğin korkusunu çokça yaşıyorlar. Çünkü bugünkü günde de hemen herkes eski zamanlarda olduğu gibi kuru akılla yaşamanın doğru olduğunu, duygularla ya da tutkularla yaşamının büyük felaketlere yol açacağını düşündüğü için aşk dendi mi dehşete düşüyor. Anneler ve babalar çocuklarını okullar bittikten sonra yaşayacakları sözde aşklara hazırlıyorlar. Okulunu bitirmiş, askerliğini de yapmış, paralı bir işe girmiş bir delikanlının çekiciliğini düşünün siz.

Düşünürler iki şeyin, aşkın ve sarhoşluğun gizlenemeyeceğini söylerler. Sağlam sarhoşluk için ve gerçek aşk için doğrudur bu. Ama bir zendost kişi amaçlarını pek güzel gizleyebilir. Çünkü o duygulanamadan yönelen kişidir. Bugünün sözde aşk adayları, olmayan aşk duyarlıklarını pek güzel gizliyorlar. Tarafeynin birbirine oynadığı oyunları, giydirdiği külahları görmüyor musunuz? Bütün kumazların sonu aynıdır: sonunda mutsuzluğu bir kaçınılmazlık olarak yaşıyorlar, öfkeli, acılı insanlar oluyorlar, saman tadında bir yaşamı sürdürmek zorunda kalırken bu defa çocuklarını çok iyi yetiştirmek yani onları da kendileri gibi mutsuz etmek adına kolları sıvayıveriyorlar. O yüzden bu toplum büyük ölçüde felsefenin, bilimin ve sanatın dışında yaşıyor.

"*En örtülü ateş en güçlü ateştir*" der Ovidius. Gerçek aşk

derinden derine yanar ve giderek bütün bir bilinci tutarak insanı bir bakıma kendinden eder. Bunun tadı nerede diyebilirsiniz. Aşk bir kaçınılmazlıktır, tadı için yaşanan bir şey değildir. Gene kolayına kaçmayın. Her şeyi tadı için yaşayacak değilsiniz. Aşk insan olmanın, gerçek insan olmanın zorunlu koşuludur. Gerçek insan da büyük sevinçlerle birlikte büyük acıların insanıdır. Yasa tanımayan köklü bir duyarlılık olarak aşk size insan yaşamının görünmeyen yanlarını gösterecektir, sizi insan olmanın derin gizleriyle tanıştıracaktır. Ama böyle bir şey istemiyorsanız size hayırlı işler dilemekten başka bir şey gelmez elimizden.

İnsanlar aşk diye aşktan başka bir şeyleri yaşamaya pek kötü alıştılar. Gerçek aşk sancılı iştir, acı verir, umut kırıklıkları yaratır, bilinci bulandırarak insanı dünyadan koparır ya da en azından dünyayla sorunlu duruma sokar. İşte bu yüzden insanlar aşkın anlamını yumuşatarak onu dişleri dökülmüş, yeleleri kesilmiş, demir parmaklıkların arkasına kapatılmış bir aslana döndürmüşlerdir. Hayvanat bahçelerinde gördüğünüz aslanları siz gerçekten aslan mı sanıyorsunuz? Doğada öyle aslan var mıdır? Bir kafesin içinde sinirli sinirli dolaşan o yaratık artık aslan değildir, aslandan çok daha başka bir şeydir.

Aşk yırtıcı yanından soyutlandı mı aşk olmaktan çıkar dostlarım. Görüyoruz, aşk olmayan nice aşklar yaşanıyor. Hele bizim ülkemizde aşk evlilik öncesinde çekilen elense gibi bir şeydir. Herkes işin içine girmiştir ve bu iki kişilik iş iki kişilik olmaktan çıkmıştır. İşe halalar, teyzeler, anneler, babalar, yeğenler, eniştelere, aile dostları, tanıdıklar, hemşeriler, hamşolar, komşular, kapıcılar, bakkal amcalar, zontalar ve daha başkaları burnunu sokmuştur. Evi nerede tutacaksınız? Halı bünyan mı olacak yoksa başka bir şey mi? Buzdolabını o kadar büyük almanız gerekmiyor. Yemek masası varken çalışma masasına ne gerek var canım! Kitaplık mı, o neden o? Kitaplık saçmalığını bırakın da doğru dürüst bir kardolap (lütfen düzeltmeyin) alın kendinize.

Zavallı aşk!

ÖLÜMÜ KAPIDA BEKLETMEK

Franz Kafka'nın sevgilisi Milena'yı bilirsiniz, yaşamının gerçek bir dram olduğunu da. Milena'nın ele avuca sığmaz sevgili kızı Jana Cerna annesini anlatan küçücük bir kitap yazmış, bir anı kitabı: *Sevgili*. Jana Cerna, Milena'yla ilgili pekçok şey sergiliyor. Kitaptan anladığımıza göre, önceden de azçok bildiğimize göre Milena tam anlamında bir çetin cevizdir. Onda hiç ödün vermeyen dikbaşı insanların göz korkutan kararlılığı var. İnsanlar genellikle tehlikeler karşısında ve özellikle ölüm karşısında bozguna uğrarlar. Olağan dönemlerde yaşamak bir sanat değil daha çok alışkanlıklarla yürüyen bir sıradan iştir. Olağanüstü zamanlarda insanlar ne yapacaklarını bilemezler genellikle, çaresizce sağa sola koştururlar.

Ölümü geciktirmek de genel olarak insanların bir türlü vazgeçemediği bir tutumdur. Ölümcül hastayı, ölümün eşiğine gelmiş kişiyi acılar içinde biraz daha kıvrandırmak bencilliğimizin yani zayıflığımızın bir sonucudur. Özellikle yaşını başını almış ve gitme zamanı gelmiş insanlar için ölümü yalnızca doğanın kaçınılmaz bir buyruğu olarak görmek ve bunu zorla ileriye atarak kendimizi rahatlatmak bana pek insana yaraşır bir tutum gibi görünmez. Jana Cerna'nın bize anlattığı anılar arasında en çok ilgimi çeken, Milena'nın annesinin ölümü karşısındaki tutumu olmuştur.

Jana Cerna *Sevgili* adlı kitabının bir yerinde şunları yazıyor: “*Ciddi bir hastalığa tutulan Madam Jesenka acı içinde kıvranarak yavaş yavaş ölüyordu. Yaşamının son ayları onun için ve yakınları için çok korkunç oldu. Sonunda ölüm kapıya dayandı. Cançekişenin başucunda üç kişi vardı: Milena, babası ve hekim. Üçü de işin dakikalara kaldığını biliyorlardı. Ne var ki insanın yaşamını son saniyesine kadar uzatmak gerekiyordu, tüm hekimlerin benimsediği bir yasaydı bu. Hasta bilincini yitirmişti. Hekim hastaya son bir iğne daha yapmak istedi onu bir kere daha yaşama döndürebilmek için. Görevi belliydi, onu buna görevi zorluyordu. Milena iğneyi doktorun elinden kaptı. Onu öyle bir şiddetle yere çaldı ki cam parçaları odanın her yerine dağıldı. Acının bir dakika daha sürmesine dayanacak gücü yoktu Milena'nın... Ötekilerin de gücü yoktu zaten. Ne hekim ne babası ona engel oldular.*”

Çokları Milena'nın bu davranışını bencilce bulabilirler ve onu Mi-

lena'nın dayanıksızlığına bağlayabilirler. Oysa belli ki en küçük bir kurtulma umudu olsaydı o bu umudun ışığında daha büyük zorluklara da katlanabilirdi. Milena insanın başına gelebilecek zorlukların en belalılarını yaşamış, bunlara göğüs germeyi bilmişti. Milena her zaman içi içine sığmayan biri olmuş, yaşamın güçlükleriyle savaşıırken gözünü budaktan esirgememiştir. Onun Kafka'ya olan aşkı da belli ki bir ruhsal yakınlığın ürünü değildi. Jana Cerna Kafka'yı tanımlarken şöyle der: *"Milena'dan on üç yaş daha büyük olan Kafka birçok bakımdan ondan daha dingin daha sabırlı biriydi."* Milena'nın Kafka'ya olan aşkı onun sadakatsiz bir kadın olarak anılmasını getirmiş de olsa bu aşk onu her zamanki koyu yalnızlığından koparıp alan bir etken olmuştu. Bir yalnızın bir yalnızla birlikteliği ikili bir yalnızlık olmaktan öteye geçebilir mi? Nitekim Milena bir yazısında şöyle diyor: *"İster yağmur yağsın ister hava açsın, sabah olsun öğle olsun, küçük tavşan kuyruğu havada durmadan kaçıyordu."*

Daha sonra Kafka'nın ölümü gelir kapıya dayanır: *"Kierelingen'de 3 haziran 1924 günü Kafka veremden ölmek üzereydi. Hekimine şöyle dedi: 'Bana bir zehir verin. Vermezseniz katil olacaksınız.'"* Hekimin elbette böyle bir şey yapmaya hakkı yoktur, hekimle hastanın birlikte ya da başbaşa ölümü beklemekten başka yapacak şeyi yoktur. Sevddiği adama "Franz" yerine "Frank" diye seslenmeyi alışkanlık edinmiş olan Milena onun iç yapısı gereği erken ölümüne aday biri olduğunu çok önceden görmüştü: *"Frank yaşayamaz. Frank'ın yaşama yeteneği yoktur. Frank iyileşemeyecek. Frank ölecek yakında."* Hiçbir yalana hatta hiçbir doğruya sığınamayan biridir çünkü Kafka. Kahramanlığa da inanmaz. Tutabileceği tek bir dal yoktur. Bu yüzden Kafka, Milena'nın da dediği gibi, hastalığını iyi etmeye çalıştığı zamanlarda bile hastalığını besliyordu. Milena elbette ruhu ölümüne adanmış saygıdeğer bir insanı sevdiğini ve ne olursa olsun onu yakında yitireceğini iyi biliyordu. 1943'de Milena da öldü. Margarete Buber-Neumann onun son anlarını şöyle anlatır: *"Öğle aralığında revire koştum, yüreğim sıkışıyordu, yattığı odaya girdim, bir ölü gibi sessiz ve solgundu. Anestezinin etkisi altındaydı, dokunaklı ve tumturaklı bir dille konuşuyor, çekçe Babamız duasını okuyordu."*

Ölüm bir yerlerden geliyor, arka kapıdan ya da ön kapıdan, pencereden ya da bacadan giriveriyor. Ne diye onu bekletmeli. Gönlümüze göre yaşadıysak ölüm bize hiçbir şey yapamaz.

GÜNGÖR'ÜN ANTOLOJİLERİ

Antolojilerle aram pek iyi değildir. Adam benim şiirimle beni ya da bir başkasını vurmaya kalkar. Nasıl mı? Falancadan sekiz benden iki şiir ya da benden altı falancadan bir şiir alarak. Aldırır mıyım? Aldırmam. Benim şiirimi kullandı diye adamdan para sızdırmaya kalkar mıyım? Kalkmam. Para sızdırmak diye bir alışkanlığım yoktur. Hakkımı bile istemeye utanırım. Birileri antolojicilerin ağzının içine bakarlar. Antolojici de onu ona karşı kullanarak işini görür çıkar. Şiirin işe yarar değilse kırk antolojiye kırk şiirini alsalar ne çıkar! Tembel okurşiiri ve şairleri antolojilerden tanımaya kalkar ve küle oturur. Çünkü antolojiler belli şiirleri içerirler genellikle. Temalara göre düzenlenmiş antoloji daha ilgi çekicidir. Bu tür antolojiler de azdır. Emek ister çünkü.

Güngör Gençay dostumun hazırladığı üç antoloji var elimde. Üçü de ayrı temaları ele alıyor. Bunlardan biri *1 Mayıs* şiirlerini, ikincisi *Zalim titreme* adıyla deprem şiirlerini, üçüncüsü de *Hayatı dokuyanlara* adıyla emekçi kadınlar için şiirleri içeriyor. *1 Mayıs* 'da gençlerin hiç tanımadığı ilginç adlar var. Yaşar Nezihe Bükülmez, M. Nezihi Gülcüoğlu, Haşim Kanar, Ali Hikmet Korkmaz, Seyit Aslan, H. Recai Atalay gibi *tanınmamış* şairler de yer alıyor. Yaşar Nezihe Bükülmez'in *1 Mayıs* adlı iki şiiri pek ilginç geldi bana. Birinde şöyle diyor şair: *"Ey işçi! / Mayıs birde bu birleşme gününde / Bişüphe bugün kalmadı bir mani önünde / Baştan başa işte koca dünya hareketsiz; / Yıllarca bu birlikte devam eyleyiniz siz / Patron da fakir işçilerin kadrini bilsin / Tazim ile hörmetle sana başlar eğilsin."*

Deprem şiirlerinde belki de en ilginç şiir 1730 Harput doğumlu Ozan Ceryanoğlu'nun *Destan İsdambol üzerine* adlı şiiridir. Şair şiirinin başına *Günah sebebinden kazaya uğradığından* diye bir açıklama koymuş. Yazgımız bizi günden günde korusun. *"Zere alem küfre, zinaya düştü / Helal haram birbirine katışdı / Yalan yağnılış sorarsan hadden aşdı / Ondan bu kazayı buldu İsdambol // (..) İsdambol dediğin büyük hanedir / Evliyalar yatağı bir tanedir / Hak kerimdir, demen somu fenadır / İnşallah gene şenlendi İsdambol // Ceryanoğlu sözün burada kalsın / Şükür ba sahete, Hünkar sağ olsun / Mevla kendisine ömürler versin / Açıldı be-*

zesden gldi İsdambol." Evet, deprem bu, şakaya gelir yanı yok. şair haklı, İsdambol kısa sürede eğlence yaşamına dönmüştür. Eğlence bütün hızıyla sürüyor. Rasgele!

Emekçi kadınlara şiirleri içeren antoloji de oldukça ilginç. Her üç antolojide de ben yokum. Neden mi? Sağolsun, dostumuz Güngör Gençay bu kitapları hazırlarken benden de şiir istedi. Ama ben 1 Mayıs için de deprem için de emekçi kadınlarımız için de şiir yazmamışım. O yüzden Güngör Gençay'dan özür diledim. Ben ne bileyim onun bu konularda antoloji çıkaracağını. Yoksa bir iki şiir-de ben oturtuverirdim. Neyse, başka zamana! Elbet işin şakası bu. Nedense bendeniz olaylar üzerine şiir yazma alışkanlığı olmayan bir kişiyim. Olaylar beni etkilemiyor mu? Elbette etkiliyor. Ama ben bu gibi durumlarda eli kolu bağlı kalıyorum.

Güngör Gençay, iyi biliyorum, çok ama çok emek verdi bu kitaplara. Son zamanlarda bir nedenle sık sık görüştük, ondan biliyorum. Her üç kitaba da konuyla ilgili n yazılar koydu. Her üç kitap da öyle antoloji olsun da ne olursa olsun diye aceleye getirilmiş kitaplar değil. Biz Güngör Gençay'ı her zaman son derece titiz bir aydın kişi olarak tanıdık. O her konuda özenlidir, küçük işlerin peşine gitmez, kaya gibi ağırdır, bununla birlikte fırından yeni çıkmış gibi sıcakıktır. Toplumsal yaşamdaki deneyleri azımsanır gibi değildir. Kestirmeden gitmeye hiçbir zaman hevesli olmamıştır. İnsan tanımakta ustadır. İnsan sarrafi derler ya, tam onlardan. Kişiler zerine yargılarında yanıldığını görmedim. Ama her zaman inceliklidir, birilerini sen şusun sen busun diyerek kırmayı düşünmez. Her şeyi iyi yanından almaya eğilimlidir ama bu onun gerçeği görmediği anlamına gelmez. Emekçi demek gerekiyorsa odur emekçi. Yaşam emekçisi ve şiir emekçisi. Yaşamla savaşır durur. İnsanların çıkar peşine koşup durdukları bir dünyada o bu yarışa gülüp geçmeyi bilmiştir. Martılarla zel bir dostluğu vardır. Denizi gören bürosunda en büyük eğlencesi martıların karnını doyumaktır. Her şeyden önce şair adamdır. şiirini eğri büğrü sözlerle kurmaya kalkmamıştır, böyle bir şey onun dünya görüşüne uymaz. İeceklerden en çok rakıyı sevdiğine kalıbımı basarım. Rakıyı onun kadar hakkını vererek içen azdır. Kısacası Güngör apayrı bir kişilik, apayrı bir dünyadır.

KADIN VE ERKEK SEFALETİ

Bir yanda iğrenç bir kadın tafrası, öte yanda tiksiniç bir erkek zavallılığı. Cinselliğini yaşamayan ama her an öne çıkaran bir başka toplum yoktur. İlkel insan, cinselliğini bir doğallıkta yaşar. Uygar insan da öyle. Ama uygar olmakta eksik kalmış insan hiçbir şeyini doğru dürüst yaşamadığı gibi cinselliğini de doğru dürüst yaşayamaz. Yeterince gelişmemiş insanlar ortamında yasaklar önceliklidir. Yasaklar tam anlamında yerleşik olduklarından hiçbir çatışkı yaratmayacak biçimde varlıklarını korurlar. Cinsellik de bu arada dikenli tellerle çevrilmiştir. Cinsellik dikenli tellerle çevrilmiştir ama işlevsiz bir biçimde de olsa gün yirmi dört saat sereserpe ortadadır. Kadınların buram buram kadın koktuğu, erkeklerin tepeden tırnağa boş bir erkeksilikte gezinip durduğu bu sefil ortamda her iki cins birbirini tanıyamadan ve birbirini yaşayamadan ürer durur.

Kadıncağızı diyelim ki bir yere başkan yapmak istiyorlar. İnsanların karşısına insan gibi çıkacağına kadın gibi çıkıyor. Bu durumu kadınlığın bir zaferi gibi göstererek kendince bir yücelik tasarısı çiziyor. Kendilerini birileri örneğin kadın olmanın zorunlu olduğu bir iş için uygun görmüş olsalar belki övünmeye hakları olacaktır. Ama kadın ya da erkek olmayı değil de insan olmayı gerektiren bir işte kadınlığını söylevler vererek öne çıkarmak bizim sözlüğümüzde en hafif anlamıyla hafifliktir. Bana sorarsanız kendine güvenmediği için kadınlığına güveniyor, daha doğrusu güvenmek istiyor, ayakları yere basmayan kişiliğine uydurma bir dayanak arıyor. Aynı zavallılığı erkeklik sözü etme gereği duymadan erkek de yapacaktır. Pekiyi, o neden erkek sözcüğüne vurgu yapma gereği duymuyor? Zavallım erkek olduğu için güçlü olduğunu sanıyor. Oysa onu bir gün şefinin önünde ellerini ovuştururken görebilirsiniz ya da çıkarına uygun gördüğü bir kalantoru yerden eteklerken. Efendisi öyle istedi diye bile birilerine haksızlık ettiği gün akşam eve gittiğinde karısına insan olmak adına çok üzgün olduğunu söyleyebilecektir. Utanmadan, yüzü kızarmadan yapacaktır bunu. Güçlünün altında ezilmeyi onur sayan bu onursuz adam tüm ezilmişliklerinin faturasını bir takım zavallı adamlara ödetecek, onları ezebildiği kadar ezecektir.

Kadının erkek elinde ezilmekte olduğu savı toplumsal adaletsizlikleri unutturmak adına uydurulmuş bir yalandır. Dünyanın her yerin-

de erkekleri ezen kadınlar olduğu gibi kadınları ezen erkekler de vardır. Kadının erkeğe saygısı yoksa, erkeğin de kadına saygısı yoksa, daha doğrusu insanın insana saygısı yoksa herkes herkesi bir güzel ezmek isteyebilir. Gücü gücü yetene! Kadını cinsel ilişkide bulunma aracı gibi gören bir erkek, erkeği ekmek ağacı gibi gören bir kadın ezilmeyi hak etmiş değil midir? Gelişmemiş toplumlarda ne aşk vardır ne de doğru dürüst sevgi. Kadın ve erkek ilişkisi baştan sona evlenme temeline oturtulmuştur. Kadının erkeğini ve erkeğin kadını tanıması-na olanak verilmez. Neymiş efendim, beşik kertmesi yapılmışmış. Utanır insan, daha yeni doğmuş birilerinin yazgısını bağlamak çirkinin de çirkinini bir iştir.

Kimi seveceğinize bir başkaları karar verecek. Nasıl yaşayacağınıza da. Hah, işte kadınlık burada zedeleniyor demeyin, erkeklik de burada zedeleniyor. Yahu, insaf edin, insan yarım kardeş olan kişiyle, amcasının oğluyla ya da dayısının kızıyla evlenir mi! Evlenir de ondan sakat çocuklar üretmeyi göze alabilir mi? Aklı başında gördüğünüz, okumuş etmiş dediğiniz nice insan bu örtülü insan ticaretini bir ahlaksızlık değil de ahlaklılığın bir koşulu sayıyor. Bir bakarsınız ana kızını erkeklerden korumak için bin türlü hileye başvuruyor, hatta onu kema-na ya da baleye gönderebiliyor. Günde şu kadar saat koşsun da erkekleri düşünmesin. Oğlana karışmıyor ama. Oğlan cin gibi. Bulsa pireyi bile bastırarak. Bu annenin de babanın da hoşuna gidiyor. Kovalala oğlum mahallenin kızlarını, sana bütün sidikliler helal olsun, bu arada kızkardeşine mukayyet ol!

Bu durumda, siz söyleyin, kutsal aile kurumu sevinçlerin yaşanmadığı, cinselliğin hiç mi hiç yaşanmadığı bir tecimevine (ya da biz gene ticarethane diyelim, tecimevi de neymiş!) ya da düpedüz bir cehenneme dönmez mi? Kendini yaşayamamış kadınlar ve erkekler durmadan bir şeyler elde etme hesabı yaparlar. Ege’de yazlık adına tripleks (sevsinler!) bir insan kümesi kapatmak ya da ne bileyim arabayı satıp o kıçı yerden yukarı arabalardan, caka satma arabalarından almak... Sonra da sormak hiç sıkılmadan: Bu ülkede sizce neden felsefe gelişmiyor? Neden acaba insanlar kitap okumuyor? Üniversitelerimizde neden bilim üremiyor? Neden gazetelerimiz cinayet haberi dergisi gibi çıkıyor? Kadınlar adamları ve adamlar kadınları gözünü kırpmadan öldürebiliyor? Neden boşananların sayısı her gün biraz daha artıyor? Neden acaba?

DÜN GİBİ

A.Kadir öleli tam tamına yirmi yıl olmuş. Zaman ne çabuk geçiyor gerçekten. Geçiyor mu akıyor mu belli değil. Gün gelecek, biz ölmüş olalı da yirmi yıl geçmiş olacak. Gününde onu sevmiş ve anlamış görünenler şimdi neredeler? Onun doğal yakını gibi görünen kur-naz adamlar? En küçük bir çıkar için birilerinin peşine takılmaktan geri kalmayan, o çıkarı sağladıktan sonra da ortada görünmeyen işbi-lir zavallı sefiller? Adını bile anmıyorlar nicedir A.Kadir'in. Unutul-manın soğuk topraklarına gömmek istiyorlar onu. Dün peşindeydiniz, onu vazgeçilmez bir değer diye bellemiş görünüyordunuz, bugün nasıl oluyor da onsuz edebiliyorsunuz? Anlamak kolay değil.

Geçip gitmiş acı günleri unutmaya çalışıyorum bazen. Olumsuz-lukları anımsamamak da bir ustalık olmalı. Çirkin adamlar geçiyor göz-lerimin önünden. Ben yalnızca iyi şeyleri anmakla yetinmek istiyorum. Bir şeylerin asıl sahibi gibi birileri geliyor gözlerimin önüne. Bu gece uyku kaçtı, birkaç saat uyumuş olarak kalktım dikildim. Birden aklıma geldi: A.Kadir öleli ne kadar oldu acaba? Bu iki nokta yerine noktalı virgül kullanıp kendini gülünçeden zavallı insanlar dünyasında, diye düşündüm, belki on beş yirmi yıl olmuştur o öleli de kimsenin umurunda değildir. Nitekim öyleymiş, o öleli tam yirmi yıl olmuş.

Kitabını açtım, 1946'da Kırşehir'de sürgündeyken yazdığı *Hep beraber şiirini okudum. "Yirmi dokuz nisan gecesi. / Gene sevgili-den arkadaştan uzakta. / Gene şarkı söylemek istiyor canım, / Eyüp iskelesinden, / Cibali'den, / Beşiktaş'tan uzakta.// Yirmi do-kuz nisan gecesi. / Havada yağmurdan sonraki hal. / Karşıda Kırşehir hapishanesi. // Çalışan yorgun insanların uyuduğu sa-attir bu saat. / Ve biz en çok bu saatte çıkarız duvarlarımızdan dışarı, / ve biz en çok bu saatte söyleriz bir ağızdan, / yıldızlarla, dağlarla, yollarla beraber, / en büyük şarkıları. / (..) Ve sonra tekrar yirmi dokuz nisan gecesi. / Tekrar havada yağmurdan son-raki hal. / Tekrar karşıda Kırşehir hapishanesi."*

Kendilerine devrimci ya da toplumcu diyenler onu unutmayacak gibi duruyorlardı. Oysa bu topraklarda her şey çıkara ya da gündeliğe göre düşünülür ya da düşünülmez. Bir bakarsınız canciğer dostunuzdur, sızsiz yapamıyordur, yere göğe koyamaz ölümlü varlığınıza, size övgüler düzer, bir bakarsınız yoktur. Dün neden vardı, bugün neden

yok? Kestiremezsiniz. Belki kestirirsiniz de açık etmek istemezsiniz. İnsanın dünyaya kuşkulu bakması, dünyanın pekçok şeyinden ellerini yıkaması kötü şey. Birilerinin telaşla bir şeylere koştuğunu görüyorum. Felsefe yapacak ya, yapamıyor, işi var. Pislik yapacak. Birilerine hizmet edecek. Sefil! Edebiyata burun kıvrıyor sümüklüböcek.

Yere göğe koyamadıkları herkesi kısa zamanda siliyorlar belleklerinden. Özdemir Asaf'a taparlardı. Boşvermişliğin simgesi yapmışlardı adamı. Daha önce de Orhan Veli'ye tapıyorlardı. Nazım Hikmet başlıbaşına bir tapınaktı. Sabahattin Ali'ler, Sait Faik'ler yere göğe koyulmuyorlardı, sonra sessizce geçip gittiler. Sizi bugün yere göğe koyamadıklarına aldırmayın, sizi daha çabuk unutacaklar. Çünkü öbürleri gerçek değerlerdiler, sizler öyle değilsiniz. Bulanık suda balık avlayanlarsınız sizler. Sizi daha çabuk unutacaklar. Bir günde. Gerçek değerleri unutturursak biz akılda kalırız diye düşünüyordunuz değil mi? Adam kayıran sözde yazarlarınızla, edebiyatı sanat saymadığını söyleyecek kadar dünyadan habersiz eleştirmecilerinizle ölümsüzlüğün kapılarından girecektiniz. İnsanın dünyayı bu kadar hafife alması ya da alabilmesi aklımı durduruyor benim. Doğa en küçük bir boşluğu bile hoşgörmez. Küçük insan üretme konusunda dünyanın devleriyle yarışmakta olan bir toplumda sizler geleceği üçkağıda getirebileceğinizi sanıyorsanız yerden göğe aldanıyorsunuz.

Evet, A.Kadir'i de unuttunuz. Oysa nasıl önemliydi sizin için. 1943'de Muğla'da yazdığı gene bir sürgün şiirinde, *Yalnız*'da şöyle diyordu: "*Bir taş üstüne oturup / dağlara baktım. / Üzerine güneş vurmuş dağların. / Nedense birden, / bakıp bakıp dağlara, / türkü söylemek geldi içimden. // Ama ne bir dost var yanımda dinleyecek, / ne bir yolcu, / ne bir düşman. / Hem pek acıklı olur benim türküm, / böyle bir ağlayıp / bir güldüğüm zaman.*" Evet çok çabuk unutuyorsunuz. Sizin dostluklarınıza da güvenilmez. Her akşam bir başka meyhane köşesinde buluşup sözde ortak sevinçler ürettiğiniz kimseleri bile unutuyorsunuz. Belleğini yitirmiş insanların dünyasında yaşıyoruz. Dünü ve yarını olmayan bir çıkar dünyası bu. Herkes her şeye *bu benim işime yarar mı yaramaz mı* duyarlılığıyla bakıyor. Nereden mi belli? Gösteriştten başka bir şey düşünmediğinizden. Şiiri bile gösteriye kullanıyorsunuz. Kullan kullan at!

ZAMANA UYMAK

İnsanların zamana uymakta yarıştığı bir dönem bu. Bakıyorsanız en güvendiğiniz adam zamana uymak için elinden geleni ardına koymuyor. Bana kalırsa insan zamana göre değil yani gününe göre değil geleceğe göre ayarlamalı kendini. Gündelik yaşamak bize yarar sağlıyor mu? Sağlamaz olur mu! Ancak insan dediğimiz varlık bir yarar varlığı olmaktan çok bir ülkü varlığı olmalıdır. Bunun için savaştırmayı göze almak gerekir. Bunu hepimiz biliyoruz. Biliyoruz da bilmek yetmiyor. Bilmekle yapmak arasında dağlar var. Bir şeyler edinmek, çocuklarımızı iyi yetiştirmek, iyi bir yaşam sürdürmek tek amaç olduğu zaman hayvanla aramızda bir fark kalmıyor.

Sorumluluklarımız olmalı bizim. Bütün bir dünyayı kapsayacak kadar geniş sorumluluklarımız olmalı. Yapabilecekken yapmayan kişi insanlık adına suç işlemiş demektir. Çok zaman yapabileceklerimizi düşünmeden yaşıyoruz. *Sen mi düzelteceksin* anlayışı bütün yaşamımızı anlamlandırıyor. Sonra da sen yanmasan ben yanmasam diye şiirler okuyoruz. Amaç yanmak mı? Değil. Kahramanlıklarda bir sefillik var gibidir çok zaman. Kahramanlıklara değil de akıllıca tutumlara gereksinimimiz var. İyi ama bu akıllıca tutumlar bize iyilik getirir mi, getirmez. Bize iyilik getirmeyen şey belki de dünyaya iyilikler getirecektir. Belki de en küçük bir eylemimiz dünyanın biraz daha yaşanabilir olmasına bir katkı sağlayacaktır. Bir küçük söz, bir sıradan edim, bir yaratı dünyayı dönüştürmekte etkili olamaz mı?

Amaç kendimizi hak yoluna kurban etmek olmamalı. Ama insanlık için bir şeyler yapabilmenin de yollarını aramalıyız. Toplumumuzun, giderek bütün bir insanlığın bize gereksinimi var. Bakıyorsunuz seksen yıllık bir ömür yalnızca yemek içmekle, kağıt oynamakla, torunları sevmekle, faizden para kazanmakla geçip gitmiş. Kolay değil ya da dile kolay, bir seksen yılın sorumsuzca harcanması. Tasarılar yapılmıştır, romanlar yazılacaktır, iyi şeyler yapılacaktır, ne var ki her şey bugünden yarına ertelenmiştir. İnsanın en korkunç yanlarından biri ertelemeciliğidir. Bol bol konuşulur, iyi içilir, arada dedikodu edilir, geçmiş güzel günler anılır ve gün biter. Boşa geçmiş her gün boşa geçecek bir güne gebedir. Günler günleri aralıksız doğurur ve verimsiz bir yaşam uzadıkça uzar.

Bir gün öykü kitabınızı çıkarıverirsiniz. Eh vakittir artık. Yetmiş

yaşınıza gelmiş olduğunuza göre daha geç kalmanız doğru olmaz. Boşa geçmiş zamanlarda alınan notlarla yazdığınız öykü kitabı boşa geçmiş yaşamınızın tanığıdır, onu torunlarınıza bir armağan olarak sunabilirsiniz. Kanser gelip kapıya dayandığında yaşam için acılı felsefeler geliştirmekten başka ne kalmıştır size? *Önce ödevlerini yap* diye diye büyütülmüş çocukların dünyasında her şey bencilliğin kalıplarında dondurulmuştur. Tek amaç vardır herkesin kafasında: iyi bir yaşam. Bunun için bir yer tutmanız gerekiyor, bir yer tutabilmenin yollarını bilmeniz ya da öğrenmeniz gerekiyor.

Hileden hurdadan korkmayın, çünkü hileyi hurdayı her zaman çok güzel değerlendiren insanların dünyasında yaşıyorsunuz. Okulunuzu bitirin, yüksek lisansınızı yapın? Yüksek lisans yapmak istemenizin nedeni ne? Bilime candan yürekten katkı sağlamak mı? Felsefeyi biraz daha ileriye götürmek mi? Sanatın daha da sanat olabilmesi için kuram ortaya koymak mı? Hayır, iyi bir yer kapmanın olanaklarını elde etmek. Tak kapı gideceksiniz. Yüksek lisansınız var mı? Var efendim, olmaz olur mu? İyi şeyler elde edebilmek için bazı şeyler yapmanız gerekiyor, onları yapın da nasıl yaparsanız yapın. Şiiri şiir yazmak için değil de şair olmak için yazan insanların dünyasında size de bir yer açmalı birileri. Oraya yerleştiniz mi? Oh. Ondan sonrasını düşünmeyin. Ondan sonrasını düşünürseniz aptalsınız.

Böylece geçip gidiyor zaman. Yağız atlı arabalara binmiş gibi koşuyorsunuz bir sona doğru siz de. Sekseninize geliyorsunuz ve bir gün bakıyorsunuz şuranızda bir şey var, şuranızdaki şey büyüyor büyüyor ve bir gece vakti ölüyorsunuz. Molière'in anlattığı gibi belki de başucunuzda beş hekim ve dört eczacı duruyor. Geçinden versin. Yakınlarınız hemen gazeteye ilan vermek için koşacaklar. Canımızın canı, bilmem ne başkanı, bilmem ne kurulu üyesi, şey doktoru, iki dönem şey işleri üyesi, Aylin'in doyamadığı biricik dedesi, Nazoş'un (Nazire) elli yıllık yaşam arkadaşı, iyilerin en iyisi, kimseyi incitmeyen falanca... Hatta bir de uyuz bir şiir ekleyin altına: *"Zaman geçer gider senin bize öğrettiğin dünya güzellikleri gibi / Unutulmayacaksın hep içimizde yaşayacaksın mayıs gülleri gibi / Senin varlığını bize her zaman ılık tuttu ılık tutacak yarın da..."* Salla gitsin!

Evet dostlar, günler geçip gidiyor.

ÜÇ AYRI SORUMLULUK

Şu her şeyi birbirine karıştıran insanlar toplumunda evlilikle aşkı, birlikte yaşamakla evliliği, aşkla birlikte yaşamayı da birbirine karıştırıyoruz. Bu yüzden iyi niyetle ya da kötü niyetle oluşturduğumuz birliktelikler önünde sonunda gürültüye gidiyor. *Yuva kurmak* adına nikah meraklısı insanların oluşturduğu bu toplumda kurulan yuvalar kuş yuvaları kadar bile dayanıklı olmuyor. Nikah dairesine hiçbir zaman iki kişi olamamış “çift”leri hayırlısıyla evlendirmeye giderken “*Acaba ne kadar dayanacaklar?*” duygusuyla yola çıkıyorsunuz. İşin temelinde yatan mantık şurada: tek kişi olamadıysanız tövbe iki kişi de olamazsınız. Tek kişi olmak da ya da düpedüz kişi olmak dile kolay bir şeydir. Oldum diye olunmuyor ne yazık ki. Gençleri besleyip büyütüyoruz ama onların kişilikli bireyler olmasını genelde sağlayamıyoruz. Bir bölümü iyi beslenmiş, bir bölümü hiç beslenememiş, süslü, bencil, bilgisiz, kumaz, kolaycı, paragöz, sinsî, ikiyüzlü, küstah insanlar ortamında her türlü sorumluluk üçkağıda getirilmişken birlikte olmanın sorumlulukları da düpedüz üçkağıda getirilmiştir. Birbirine yaslanmaya değil de birbirinden yararlanmaya çalışan iki insan düşünün. Düşünün ki bu iki insanın yaşam deneyleri de sıfırın çok üzerinde değil. Birbirlerini cinsel anlamda da tanımıyorlar. Bu iki kişi birleştiklerinden kısa bir süre sonra birbirlerinden hiç mi hiç yararlanamadıklarını görüp ayrılmayı düşüneceklerdir.

Evliliği temel toplumsal değer olarak alan ve daha çok namus adlı soyut bir şey adına “nikahı basmak” anlayışı içinde insanları başgöz etmeyi yaşamın tek anlamı durumuna getirmiş olan bu toplumun insanları kendilerini mutsuz etmek için ellerinden geleni yaparlar. Birlikteliğin temel koşulu olan sevgi ve saygı bencilliğin altında ezilip iskender kebabı pidesi gibi yassı ve ıslak bir gariplik olup çıktığından, birlikte olduğu sürece hızlı bir biçimde yerini tam tamına sevgisizliğe ve saygısızlığa bırakır. Sözde sevgililer birbirlerine egemen olma telaşı içinde yaşamı kendilerine ve hatta çevrelerine zehir edip çıkarlar. Birliktelik cehenneme dönüştüğünde artık ayrılmanın zamanı çoktan gelmiştir ve geçmektedir.

Evlilik kişilikli insanların karşılıklı sevgi ve saygı çerçevesinde kurdukları bir toplumsal sözleşme düzeni olmalıdır. Bu düzen en çok çocuk yetiştirmek adına gerçekleştirilen bir düzen olmalıdır. Bu düzende

çiftler özerkliklerini dışa karşı koruyabildikleri sürece mutlu olacaklardır. Evlilik kurumu zor bir kurumdur, büyük sorumluluk ister, zorluğu daha işin başında anlaşılır. Ama çocuk sahibi olmak için bu kurumun varlığı önemlidir ve onun bütün güçlüklerine karşın korunması bir zorunluluktur. Çocuk istenmiyorsa birlikte yaşamının daha uygun olduğu düşünülebilir. Birlikte yaşamak dediğimiz şey de sırf cinsel rahatlatma için katlanılabilecek bir şey değildir. Onda da tarafların karşılıklı sevgi ve saygıya önem vermeleri, birbirlerine egemen olma telaşına düşmeden iki kişilik bir bütün oluşturmaları gerekir. Birlikte yaşamak evliliğe göre daha özerk koşullarda gerçekleşir. Bu kurum her iki kişinin bildiği gibi yaşayıp yalnız akşamları sofrada ya da yatakta bir araya gelmelerinden daha çok bir şey olmalıdır. Evlilik de birlikte yaşama da toplumsal sözleşme çerçevesinde özenli davranmayı gerektiren kurumlardır.

Aşkın sorumluluğu evliliğin sorumluluğundan da birlikte yaşamının sorumluluğundan da daha değişiktir ve daha büyük özverileri gerektirir. Aşkı aşk yapan sevgilinin yüceltilmişliğidir. Eşsiz diye belirlenen bir varlık çok özel özenleri gerektirir. Evliliğin ve birlikte yaşamının toplumsallığına karşın aşk toplumsal değildir, bu yüzden onun sorumlulukları çok ince sorumluluklardır. Aşk denen çatışkılı yüce ortaklık ananın öngörülleri, babanın önderlikleri, dayının ve amcanın Hazreti Nuh zamanından kalma değerleri, kardeşin ya da yeğenin bilmişlikleri, halanın ve teyzenin çıkarlarla ilgili ince hesapları, mahalle muhtarının mutlu olma konusunda görüşleri işe karışmadan yaşanacaktır. Aşk koşulsuz bağlanmanın en kutsal biçimidir. Aşkta sorumluluk tam tamına yüce değerlerle ilgilidir. Sağlıklı olan insanların önce kimseleri işe karıştırma gereği duymadan aşkta bütünleşmeleri, sonra birlikte yaşamının yarı özerk koşulları içinde birbirlerini iyice tanımaları, daha sonra gerçekten çocuk yapacak kadar birbirlerini yakın duyar duruma geldiklerini anladıklarında evliliğin güç koşullarına göğüs germeyi göze almaları doğru olur. Bilinçlerin bağdaşmadığı durumlarda aşktan dönmek en güzelidir. Aşkın alaya alındığı bir toplumda işin içinden nasıl çıkılacak dersiniz? Bunu siz de ben de bilemeyiz dostlarım.

İŞİN GÜZELLİĞİ

Çocuklarla ya da gençlerle ders yapmanın ne kadar tatlı bir iş olduğunu öğretmen olmayanlar bilemezler. Öğretmenlerin bir bölümü de öğretmenliğin ne kadar tatlı bir iş olduğunu bilmiyor. Öğretmen görürsünüz, yüzü hem limon sarısı hem limon ekşisidir. Konuşmaya başlaması yakınmaya başlaması demektir. İlk yakındığı şey parasızlık, ikinci yakındığı şey vakitsizliktir. Bizler öğretmenliği para kazanmak için seçmiş olsaydık bize enayi derlerdi. Bununla birlikte meslektaşlarımız arasında dünyalığı doğrultmuş olanlar da vardır. Ben birçok *danışmanlık* önerisini geri çevirmişimdir, bunda benim insan anlayışım belirleyici olmuştur. Vakitsizliğe gelince, dostlarım, gerçekte her şey için vakit vardır. Okey, tavlâ, poker ve benzeri oyunlar çok vakit alır. Meslektaşlarımızın bazen bu gibi uğraşlara vakit ayırıyor olması doğrusu benim kanıma dokunuyor.

Derse girerken hiçbir hazırlığı olmayan, bu yüzden sınıfın yolunu tutarken işkenceye götürülür gibi sürüklenen arkadaşlar görmüşüzdür. Onlara acımamak için insanın pek acımasız olması gerekir. Eğitimin bütün katlarında bu isteksiz insanlara bol bol raslarsınız. Öğretmenlik zorda kaldığımız için değil de severek yaptığımız bir iş olmadığı sürece bu acılar çekilecektir. Sanırım dünyanın her yerinde öğretmen olmak zorunda kalmış pekçok insan vardır. Bu insanlar ne yazık ki üniversite düzeyinde de yani bilim adamlığı düzeyinde de az değildir. Her bilim adamı kendi alanında iyi bir araştırmacı olmak durumundadır. Param yok, bu yüzden araştırma yapamıyorum masalı çok eski bir masaldır. Bizler, kim nasıl eleştirirse eleştirsin, araştırmalarımızda sahâf raflarında arayıp bulduğumuz eski püskü kitapları da kullanmışızdır. Kitaplığımız onlarla doludur. Ben neden utanacakmışım, sebep olanlar utansın.

Her gerçek bilim adamı araştırmalarının sonucunda ortaya çıkan bir takım sıfatlarla anılır. Bir şeyler yapar gibi görünüp hiçbir şey yapmamış bilim adamları da her yerde “değerli profesör” ya da “seçkin profesör” diye adlandırılırlar. Fransızların “*éminent professeur*” dediği kişiler bu tür insanlar olmalı. Dünyanın dört bucağı böyle az bulunur seçkin profesörlerle doludur. Ne büyük bir mutluluktur ki bizim ülkemizde böyle sözde bilim adamları ya hiç yoktur ya da bir elin parmaklarını geçmez. Şu garip dünyada büyük düşünce dönüşümleri yaratan o büyük insanlar “seçkin” olmadıkları gibi çok zaman profesör

de olmamışlardır. Çağdaş düşüncenin büyük adı Descartes kendi başına çalışan sıradan bir kişiydi. Seçkinlerin köşe başlarını tuttuğu yerde o insanlardan kaç kaç felsefesini geliştirdi. Bugün üç yüzyıl öncenin Descartes'ını eleştirmeye kalkanlar kendilerini gülünç etmekten başka bir şey yapmıyorlar. Bu insanlar ya tarihin ne olduğunu bilemeyecek kadar hamşodurlar ya da tam anlamında kötü niyetli.

José Cabanis bir yazısında şöyle diyor: *"Descartes'a kadar Batı'da felsefe eğitimi vardı ama felsefi araştırma yoktu. Aristoteles ve Aziz Tommaso her şeyi söylemişlerdi. Dural felsefi düşünce Descartes'la devinime geçti: öğrenilen bir dizge olmaktan çıktı, bir amaç, bir çaba, bir fetih olmaya doğru gitti."* Büyük düşünce atılımları, felsefede olsun, bilimde olsun, sanatta olsun öyle bir çırpıda etkisini gösteren atılımlar olamazlar. Yaratıcı düşüncüyü zamanın verimli toprağına ekip beklemek gerekir. Ayırkotlarının temizlendiği yerde pırıl pırıl parlayan o görülmemiş çiçek yaşama kök salmış düşüncenin kendisidir. J. Plattard bir yazısında der ki: *"Copernicus'un dünyayı değil de güneşi evrenin merkezi yapan buluşunun sonuçları çok geç bir zamanda etkisini gösterdi. Onun 1541'de ortaya konulan dizgesini tüm çelişkili fikirleri özel bir ilgiyle benimseyen Montaigne'in dışında herkes alayla karşıladı. Copernicus dizgesi XVII.yüzyılda Galilei'nin çabasıyla kültürlü insanların zihninde Ptolemaios dizgesinin yerini aldı. O zaman insan evrenin yitik bir yerinde olduğunu gördü, gök uçsuz bucaksız uzaylara geriledi ve Tanrı sonsuza kaçtı."*

Bazen meslektaşlarımızı televizyonların birbirine çok benzeyen kanallarında izlerim. Çalışmaktan yorgun olduğum zamanlar ekran karşısında oyalanmak ya da uyuklamak gibi bir lüksü hiçbir zaman kendime çok görmedim. Bu seçkin insanlar biraz da Allah kabul etsin çeşitinden görüşler öne sürerler. Bunu yaparken öyle bir yetkili insan görünüşleri vardır ki gülmeyi uzun tutarsanız, hele benim gibi sıkı bir prostat ameliyatı da geçirdiyseniz rahatça altınıza kaçırabilirsiniz. Avrupa Birliği'yle ilgili görüşleri boşa çıktı. Türban ya da başörtüsü konusundaki görüşleri de tüm insan ve ülke sorunlarına sırtını dönmüş olmanın getirdiği hoşlukla çok ama çok eğlendirici. Bizler öğretmeniz, bizim işimiz sınıflarda genç insanlarla. Buradan dünyanın bütün *"éminent professeur"* lerine selam gönderiyor, teker teker ellerinden sıkıyorum.

Rahmetli eşimle zaman zaman anlaşmazlıklar yaşamış olduğumu bilen dostlar bazen özür dileyerek şu soruyu sorarlar bana: “*Pekiye, neden ayrılmadın?*” Ayrılmak bugünün insanının dilinde bir mutlak kurtuluşun apaçık anlatımıdır. Yalnız kendinizi düşünüyorsanız ayrılmak tek doğru yoldur, evet. Ayrıldığınız kişiyi düşünmüyorsanız, çocuklarınızı düşünmüyorsanız... Bugünün insanı öyle bencil oldu ki neredeyse ona kavuşmaktan çok ayrılmak yakışıyor. Ayrılan ayrılane. Ortalıkta her türlü tehlikeye açık mutsuz çocuklar var. Ve bir de kocaman kuyruklu bir yalan: efendim, çocuk mutsuz bir ortamda büyüyeceğine... Annenin ya da babanın olmadığı yerde çocuk mutlu olabileceği gibi. Biri üvey iki anneli ve biri üvey iki babalı çocuklar mutlu olabilirlermiş gibi. Karınızla ya da kocanızla ayrı yataklarda yatsanız da çocuklarınızı annesiz ve babasız bir yaşama mahkum etmemelisiniz derim ben. Gene de sizin bileceğiniz iştir, ben ne karışırım.

Sevmenin ne demek olduğunu bilmeyen ve yalnız kendilerini seven, gerçekte kendilerini de sevmeyen benciller bizim burada ne söylemek istediğimizi kavrayamayacaklardır. Yalnız kendinizi seviyorsanız kendinizi bile sevmiyorsunuz demektir. Başkalarını sevemezseniz kendinizi de sevemezsiniz. Sevmek bizim gözümüzde bir takım kadıncıların ve bir takım ruhtan anlayan ya da anladığını sanan kimselerin dillerinden düşürmedikleri o ne olduğu bilinmez gariplik değildir. Sevgi denen şey ancak saygıyla birlikte olduğu zaman gerçektir. Biriyle anlaşamayabilirsiniz, ama sevmeyi ve saymayı biliyorsanız onunla belli ölçüler içinde insani bir ilişkiyi bir şeyler adına, örneğin çocukların esenliği adına sürdürebilirsiniz.

“*Sevmek demek her şeyi onun gözüyle görmek demektir*” diye bir söz var ya ben ona pek inanmam. Herkes dünyayı kendi gözüyle görsün yeter. Pekçok kişi bilinç yetersizliği nedeniyle çok şeyi yanlış görüyor. Felsefeye işte bu açıdan gereksinimimiz var. İnsanlar bilinç yetersizliği nedeniyle kafayı bozdukça bozdukça psikiyatra koşuyorlar. Psikiyatri yetersiz bilince ancak birkaç payanda koyabilir, gerçek iyileşmeyi gerçek anlamda bilinç yetkinliğini sağlayan doğru felsefe gerçekleştirebilir. Bir takım köklü ruh hastalıkları için elbette psikiyatri zorunludur, bu konuda cahil cahil konuştuğumuz sanılmasın.

Ayrıca kafa bulandıran hastalıklı felsefelerin bilinci daha beter bulandıracağına da kesin gözüyle bakıyoruz.

Bazen özel şeylerden söz etmek durumunda kalıyoruz. Bunun elbette sergilemecilikle bir ilişkisi yoktur, bunu daha iyi anlatabilmek adına somut örnekler ortaya koyabilmek için yaparız. Rahmetliden söz açmam da doğrudan bu kaygıyla ilgilidir. Evet, bizim eşimle birlikteliğimizi sessiz bir kadının huysuz, inatçı, bildiğini okuyan bir adama katlanması olarak değerlendirenler olmuştur. Bu böyle değildi ve bizi bir arada tutan güç her şeye karşın sağlam bir sevgiydi. Başta evlenmek diye bir sorunumuz yoktu, evlenmeye karar verdiğimizde ne o bana kim olduğumu sordu ne ben ona kim olduğumu sordum. Bizi tanıyanlar bu yoğun sevgiye tanıklık etmişlerdir. Eşimin iş arkadaşları zaman zaman ona şöyle derlerdi: *“Kocan yanındayken yanından geçiyorsun, bizi görmüyorsun.”* Hastalıkla geçen bir yılı saymayalım, tam otuz dört yıl bu kadın geceleri bana dokunmadan uykuya geçemedi, tam otuz dört yıl bu kadın geceleri tenlerimiz arasına bir yabancı cismin, örneğin bir çarşaf parçasının girmesine katlanamadı. Tam otuz dört yıl bu kadın ben başka bir kente gittiğim zaman benim gömleğimi sırtına geçirmeden uyuyamadı, *“Kokunu duymadığım zaman uykututmuyor beni”* derdi. Tam otuz dört yıl bana şunu söyledi: *“Siyasetten falan anlamam ben. Ama para için ya da başka bir şey için bir gün direncini kırıp birilerine satılırsan seninle aynı yatağa giremem, namussuz bir kocayla aynı yatakta yatamam ben.”* Bir eli yağda bir eli balda büyümüş olan bu kadının çocuklarını iyi kötü doyurup aç yattığı geceler olmuştur.

Sevmeyi bilmek kolay şey değildir dostlarım. Yaşamıma giren kadınların büyük bir bölümü benimle evlenmek adına ince hesaplar yaptılar. Ben gülüp geçtim. Evet, dostlarım, sevmeyi bilmek yaman iştir. Kimsenin kimseyi gerçekten sevmediği garip zamanlar yaşıyoruz. Birliktelikler çıkar hesaplarıyla sürdüğü kadar sürüyor, sürmediği yerde de dağılıyor. İnsanlar bu sevgisizliğin adını *akıl evliliği* koymuşlar. Akıl sonuna kadar güvenilebileceğimiz bir şey değildir ama bu kadar sefil bir şey de değildir. Sevmek tüm bencilliklerimizden arınabildiğimiz yerde parlayan insan olma ateşidir. Alın size büyük söz.

Yirmi günün içinde beş bin kilometreye yakın yol gittik. Ben, arkadaşım tarihçi Şener Aksu ve küçük oğlum Ali Timuçin önce Kuzey Anadolu'yu dolaştık: aşağı yukarı üç bin beş yüz kilometre. Sonra Ali'yle ben Ege'ye yazlığa gittik. Ali'nin özellikle dinlenmesi gerekiyordu: yoğun bir kış geçirdi, John Locke üzerine bence çok önemli bir yüksek lisans tezi hazırladı, iyi bir sınav verdi. Ben kuzey kentlerimizden çoğunu yıllar önce görmüştüm. Benim için bir Ayder yaylası bir de Ardahan yeni oldu. Karasu'dan başladık, Amasra'ya gittik, Cide üzerinden Sinop'a ulaştık, Perşembe'de kaldık, oradan Rize'ye ulaştık, Rize'de çay bahçeleri arasında bir dostun evinde birkaç saat hoş-beş ettik, oradan Ayder yaylasına çıktık, bir gecemizi orada geçirdik, Ardanuç'a ulaştık, Şener beyin köyünde bir gece kaldık, oradan Ardahan'a vardık, Kars üzerinden Erzurum'a ulaştık, bir gece orada bir gece de Amasya'da konaklayıp İzmit'e döndük. Ertesi gün Ali'yle ben ver elini İstanbul.

Kuzey Anadolu insanı çok ince ve konuksever. O ölçüde de canayakın. Karadeniz yemyeşil. Yeşilin tonları gözünüzü yoruyor. Yoksulluk istemediğiniz ölçülerde. Örneğin Fatsa'da bir *çay ve istirahat* molasında bunu hemen görüyorsunuz. Kars'ı otuz beş yıl kadar önce pek sevmiştim. Sanki o zamanki Kars bir başka Kars'dı. Erzurum gelişmiş, ancak bu gelişim boyuna değil enine bir gelişim olmuş. Bilmem ne demek istediğim anlaşılabilecek kadar açık mı? Kuzey Anadolu'nun en güzel üç kenti Amasra, Sinop ve Amasya. Amasya annemlerin uzun süre yaşamış olduğu kent. Çocukluğumdan bilirim Amasya'yı. Güzellik biraz da Yeşilirmak'ın tatlı tatlı akışından geliyor. Ortasından ırmak geçen bütün kentlerin güzel olacağı gibi bir sonuç çıkarılmamalı bu söylediklerimizden. Ne yazık, Anadolu hala bir garip: her kentte kadınlar suçlu gibi başı yerde dolaşıyorlar, olabildiğince kapanarak örtünerek. Neyse ki bir eli yağda bir eli balda İstanbul kadınları onların haklarını dert ediyor da biraz olsun içimiz ferahlıyor. Kadınlar koşar adım bir yerlere gidiyorlar. Neyse, biz gene yolculuktan haber verelim. Ali'yle iki gün İstanbul'da kalıp Ege'nin yolunu tuttuk. Ege'nin insanı daha başka. Havası da daha başka oraların. Şimdi burada gereksiz şeyler anlatmayalım, anlatıp da ağzımızın tadını kaçırmayalım.

Yolculuk insanı arındırıyor. Kış yorgunluğunun büyük bir bölümünü bu yirmi günde attım çıktım dersem bir şeyleri abartmış olur muyum, sanmıyorum. Hava bu kadar sıcak olmasa dinlenmek daha kolay olacak ama ne gezer. Bizim Davutlar'da deniz *açık deniz* olduğundan genelde çok dalgalıdır. Zaman zaman da dalgasız bir denizle karşılaşp bu ne iştir böyle diye şaşıyorsunuz. Bu yıl böyle bir şey olmadı. Zaten on gün ya kaldık ya kalmadık. Ben daha çok yürümeyi sevdiğimden uzun kumsalda bazen yalnız bazen Ali'yle uzun yürüyüşler yaptım. Sonra oraları büyük oğlumuz Ahmet'e bırakıp döndük geldik. Kim ne derse desin yolculuğun arındırıcı bir yanı var. Homeros haklı mı bilmiyorum, ona göre ölümlülerin şurada burada gelişigüzel dolaşması sıkıcıdır. Bana hiç öyle gelmiyor. Bir danimarka atasözü de yolculuk yapmak isteyen kişi ağzını kapayıp kesesinin ağzını açmalı der. Doğrusu ben de öyle düşünüyorum. Kesenin ağzını açmak ve hatta hiç kapamamak gerekiyor yolculukta. Bizim kese de ufacık. Olsun, ne yapalım. Çene açmaya gelince, Ali de ben de gerekmediği zaman konuşmayız. Ben biraz daha konuşkanımdır.

Gezmek ve arınmak tamam da bir de yurt topraklarını tanımak diye bir şey var. Gerçekte bizim gibi hızlı dolaşanlar tanıma işini ister istemez yüzeyde geçiştirmek zorundalar. Bir yeri, o yerin insanını tanımak istiyorsanız öyle haldır haldır koşturmak olmaz. Duracaksınız, efendim, sağınıza solunuza bakacaksınız, birileriyle yakınlık kuracaksınız... Otomobiller bu gözleme olanak veren yolculukları hemen hemen hiçe indirdi. İnsanlar canavar gibi otomobillerle koşturup duruyorlar. Ne görmek istedikleri, nereye neden gittikleri pek belli olmuyor. "*Hep gidelim derler de bilmezler nedenini*" der ya Baudelaire, onun gibi. Bizim on yıldır kapı bekleyen ve bu yüzden henüz kırk bin kilometre bile yazmayan otomobilimiz (doktordan, iyi durumda) bu yolculuklarda işe yarıyor. Ben otomobil sürmeyi sevmiyorum. Oğullarım da benim gibi bu işten pek hoşlanmazlar. Otobüs bekleyeceğimize deyip biniyoruz işte. Bir yerde çok uzun süre kalmak insanı yorabiliyor, hele o yer uygunsuz bir iş ortamıysa. İnsanoğlu ağaç değil ki dikildiği yerde yıllarca kalsın. Eskiden yazlıkta aylarca kalabiliyordum, şimdi beşinci günden sonra içimde bir şeyler ayaklanmaya başlıyor. Haydi Afşar, diyorum, besbelli seni gene İstanbul tuttu, haydi düş bakalım yola. Kapıdan girer girmez oh diyorum. Yatağım, iyi kullanamam da bilgisayarı, kitaplarım, kağıtlarım... hepsi burada!

GENE YOLCULUK ÜZERİNE

Carlo Goldoni “Ülkesinden çıkmamış olan kişi önyargılarla doludur” der. Ya İstanbul’dan Ankara’dan İzmir’den hiç çıkmamışlara, çıkıp da Antalya’lara, Bodrum’lara kadar gidip dönmüşlere ne buyrulur? Demek ki onlarda önyargı kilometrelerce. Ben bu yolculuk işinin o kadar abartılmasından yana değilim. Daracık kafayla it ayağından paça yemiş gibi dolaşıp durmak önyargıları azaltır mı çoğaltır mı? İnsanların “turizm” adını verdikleri, benim “gezgincilik” dediğim iş pek o kadar da verimli bir iş değildir dostlarım. Örneğin Hollanda’daki Van Gogh müzesi dolar boşalı. O müzedeki resimleri birileri gerçekten izlemiş olsalar dünyanın görünümü biraz olsun değişirdi. Besbelli çoğu kimse oraya *Van Gogh müzesini görmüş kişi* sıfatını elde edebilmek için gidiyor. Müzeden çıkana “*Ne gördün hemşerim?*” diye sorun, adam ağzını açıp tek sözcük söyleyemeyecektir. Öyleyse yolculuk etmenin de geniş görme koşulları oluşturabildiğimiz zaman bir anlamı var. Geç Eiffel kulesinin karşısına, başla ileri geri konuşmaya: “*Vay be, amma muhteşem! Şahane doğrusu! Hayriye şu demirlerin duruşuna bak!*” Ardanuç dağlarındaki kayın ağaçları o anlamsız Eiffel kulesinden dama “muazzam”dır bana kalırsa. Dağların tepelerinde aylar ve kurtlar oynar. Bir metre yirmi santim boyunda bir ayı avcısından sözettiler köyde. Adam ayıya arkadan sessizce yaklaşıyor, sonra bir atılımda ayının kulaklarını ele geçiriyor. Kulakları kaptıran ayı hiçbir şey yapamazmış. Al onu köye getir o zaman.

Altmış altı yaşında yani biraz geç kalmış olarak Anadolu’da bir köy gördün toraman, basıyorsun yaygarayı. Eiffel kulesini ayılı dağ tepelerine deyişecek kadar ileriye gittin. Orada dur bakalım. Böyle dediğinizi duyar gibiyim. Yanıldınız efendim. Bizdeki İstanbul sevgisi on sekiz yaşımızdan sonraki yaşamımızla ilgilidir. Biz çok köy gördük, çok köyde yattık, düğüne katıldık, halay çektik. Zaten çocukluğumuzun geçtiği Fevzipaşa da bir köy irisiydi o zaman. Köy de gördük şu kısacık ömrümüzde kent de gördük. Avrupa’yı da azçok tanıdık, Amerika’yı da biraz biliriz. Avrupa’ya bir ara gittik geldik. Sonra baktık ki oraların havası bize göre değil, orada bizim için düşündükleri güzellikler bizim deli kafamıza ters gelir, kim seleri kırmadan birilerini üzmeden çektik ayağımızı. Böylesi daha iyi. Doğa bizim gibi adamları kök-

ten özgür yaratmış, bir yerde bize uymayan bir durumla karşılaştık mı kapıyı çeker çıkarız dostlarımız.

Yolculukta insanın çok şey öğrendiği, önyargılarından kurtulduğu, arınıp temizlendiği savı doğru değildir. Birkere önyargıların atılabilmesi için bilincin sağlam yargılar oluşturabilecek kadar güçlü ya da yetkin olması gerekir. Önyargı öyle bir şeydir ki kapıdan atarsın bacadan girer, girer ve karşına geçip sırtıtmaya başlar. En büyük önyargı, dostlarımız, önyargıların kolayca atılabileceği önyargısıdır. Ne yolculuk, ne öğüt, ne şiddet, ne tehdit, ne iyilik önyarılarla baş edebilir. Voltaire pek haklı olarak şöyle der: “*Önyargılar aptalların aklıdır.*” Yolculuk önyargıların giderilmesine yardımcı olmaz mı? Olur. Özellikle ulusçuluk adına onun bunun etkisiyle geliştirdiğimiz önyargıları yolculukta biraz olsun atabiliriz. Her ulusa bir ya da birkaç nitelik yakıştırılır. Yaşamın içine girdiğiniz zaman bu niteliklerin var olsalar da fonda durduklarını, her toplumun çeşit çeşit bireylerin bir toplamı olduğunu görürsünüz. Bir cimriler toplumunda eliaçık birileriyle karşılaşsınız, bir aptallar toplumunda aklı başında adamlar bulursunuz, bir tembeller toplumunda çalışanları görünce heyecanlanırsınız... Onun ötesinde her şey bir bilinç sorunu ortaya koyar.

Gene de yolculuklar iyidir dostlarımız. Bir yerde durup kalmaktansa durup durup çekip çekip bir yerlere gitmeli. Doğrusunu isterseniz doğal olarak dünyada görmediğim pekçok kent var ama ben bunları görmek için can atıyor değilim. Biri elimden tutar götürürse giderim. Viyana, Budapeşte, Prag, Londra, Roma, Oslo, Leipzig gibi kentleri görmek ilginç olabilir. Görmesem çok şey yitirmiş olur muyum? Hiç sanmıyorum. Gezginci gezilerinin kartpostala bakmaktan daha başka bir anlama geldiğini düşünemiyorum ben. Henüz okuyamadığım çok önemli kitaplar var, onlar henüz görmediğim kentlerden daha çok çekiyor beni. Shakespeare’i okumadan, Locke’u tanımadan, Beethoven’i dinlemeden, Pieter Bruegel’in resimlerine bakmadan nereye gidiyorsunuz, gidip de ne yapacaksınız? Kentler de insanlar gibidirler, her baktığınız yerden bir başka görünürler. Bence oturalım oturduğumuz yerde.

KÜÇÜK İNSAN KORKUNÇTUR

Ömrüm boyu küçük insandan kaçtım. Küçük insan tehlikeli insandır. Onun küçüklüğü yetersizliğinin bir sonucudur. Bakın küçük insanlara, bunların çoğu uyuşuk denilecek kadar tembel kişilerdir. Tembellikleri hırslarını engellemez, tersine çok kötü kamçılar. Bu yüzden küçük insanların amaca giden her yolu kullanmaya eğilimli insanlar olduğunu görürsünüz. Bir küçük insana bakar ve acı bir gülümsemeyle şöyle dersiniz: *“Bu kadar zavallı adam buralara hangi yolları izleyip gelmiş olabilir?”* O yollar hemen her zaman çirkin yollardır. Küçük insana her istediğinizi yaptırabilirsiniz, yeter ki ona bir şeyler sözverin. Bu yüzden küçük insan her zaman kullanılmaya hazır insandır. Hırsları onu her pisliği candan yürekte benimsemek zorunda bırakır.

Ben hırslı insandan korkarım. Onların benim ayağıma karpuz kabuğu koyabilmek için neler yapmış olduğunu size anlatsam küçük dilinizi yutarsınız. Bu adamlar bir de çok zeki ya da çok kurnaz, bu arada çok yetenekli olduklarına kendilerini inandırmışlardır. Gerçekte oyuncultaki ya da daha doğrusu dalaverecilikteki yetenekleri elbette kimsede yoktur, bunun dışında yetenekten tümüyle yoksundurlar. İki satırı yan yana getiremeyen edebiyat adamı, en basit bir felsefe sorununu çözebilecek ölçüde küçük bir donanımı bile olmayan “felsefeci”, siyasetin ne olduğunu sezememiş siyaset adamı, tarihi olaylar dizisi olarak gören tarihçi, kitabın içiyle hiçbir ilgisi olmayan yayımcı tehlikeli adamdır.

Hırsın zafer kazanmak için gerekli olduğunu düşünenler hiç de az sayıda değildir. Anneler ve babalar çocuklarına hırs aşılayabilmek için ellerinden geleni yapmakta geri kalmazlar. İnsan olmak, edepli olmak, ahlaklı olmak, terbiyeli olmak, düşünmeye meraklı olmak önemli değildir. Önemli olan hırslı olmaktır. Anneler ve babalar hırsın çocuklarına ne gibi mutsuzluklar getireceğini düşünmezler bile. Çünkü onların gözünde mutlu olmanın tek yolu vardır: elde etmek. Güvendiğim pekçok genç insan hırsın dalgalarına kapılıp gitti yani yaşamın dalgaları arasında boğuldu. Pekçok yaşdaşım ya da arkadaşım hırs peşinde kendilerini gülünç ettiler. Onların iki işi vardı: bir şeyler elde edebilmek için her yolu kullanmak ve bu arada meyva veren bütün ağaçları taşlamak.

Hırslıların sayısı hiç de az değildir. Hırslıların kuyruğu çıksa bü-

tün insanlık kuyruklu olurdu, arada bir iki kuyruksuz da sakat doğmuş yerine alınırdı. Yalnız erkekler değil, kadınlar da genelde hırs küpüdürler. O zarif görünen bayanın yoluna küçücük bir taş koyun bakalım neler yapıyor. Nedense bazı arkadaşlarım benim de hırslı olduğumu düşünmüşlerdir. Gerekçeleri benim çalışmayı çok sevişimdi. Ben o çalışmaları hiçbir zaman bir yerlere çıkmak için yapmadım. Çalışmak benim yaşama biçimim oldu, belki de dünyadan kaçışımla ilgili oldu. Masanın başına geçip kitaplarımı açtığım zaman dünyanın bütün pis yanlarını unutuyordum. Bugün de öyleyim. İnsanlarla uğraşmayı istemiyorum ya da göze alamıyorum. Hırslarım olsaydı bunu belki de bir zorunluluk olarak yaşayabilirdim. Ben de bir şeyler elde etmek yolunda yalanlar söyleyebilirdim, olmadık ilişkilere girebilirdim, elin sefilini övgülere boğabilirdim, masum insanları gözüme kestirip ibreti alem için onları ayaklarımın altında ezebilirdim.

Hırslardan arınmak bir bilinç sorunu ortaya koyar. Gerçek anlamda iyi gelişmiş bilinçler hırsların uzağında belirlerler kendilerini. Yetkin bilinçler yetinmeyi bilen bilinçlerdir. Gündelik bilinçle yaşayanlar ya da daha doğrusu yetinenler kendilerini aşamadıkça bir şeylere ya da birilerine egemen olmak isterler. Hırslı insanlar gerçekte kendine yenilmiş insanlardır. Onların bilgelik denilen yetkinlik durumuna ulaşmaları olası değildir. Bu insanlar daha çok yaşamlarının geç zamanlarında yani yaşlılıklarında daha güç kişilikli insan özelliği gösterirler. Çünkü yaşam geride kalmıştır ve onlar istedikleri yere gelememişlerdir ya da doymak bilmemişlerdir. Hırslı kişiler durmadan bir şeyler elde etmek isterler, bir takım iyilikleri edindikçe edinmek isterler, neden dersiniz gelişimleri gerçek bir gelişim olmadığı için doyumsuzluk onların yazgısıdır.

Onlara acıyalım mı? Acısak ne olur ki! Onlardan korkmak gerekir. En uslu göründükleri zamanlarda bile içlerinde üşümüş bir yılan gizlidir. O yılan ara ara çılgınlaşır. O masum yüzlerin örtülerini kaldırın, alttan iyiden iyiye korkunç bir canavar çıkacaktır. Öyle olmasaydı bu güzelim dünya bu kadar çirkin olmazdı, kana bulanmazdı böylesine, öyle olmasaydı başlar ayak ayaklar baş olmazdı. Çocuklar açlıktan ölmezdi. Ama daha uzun zaman dünyamız yetersiz ve yeteneksiz insanların elinde sıkıntılara uğrayacak. Elbet geleceğin paylaşmayı bilen bilge insanı geçmişe bakarken garip duygulara kapılacak.

GÜÇ KOŞULLAR

Yıllar önce okuyup unuttuğum bazı yapıtları yeniden okuyorum. Bellek her şeyi uzun süre tutamıyor. İyi ki tutamıyor, yoksa çöp tenekesine dönerdi. Dostoyevski'nin *Karamazov kardeşler* 'ini belki dördüncü ya da beşinci defa okuyacağım. André Gide'in *Kalpazanlar* 'ını da hepten unutmuşum. Onu da bir ara okumalıyım. Şu sıra *Budala* 'yı okudum. Okudum ve çok karmaşık buldum. Bir yığın insan, adları da rus adı olduğu için birbirine benziyor. O kimdi? Kim kime ne demişti? Derken ipin ucunu kaçıırıyorsunuz. Bu içinden kolay kolay çıkılmaz kargaşada Dostoyevski'nin yöntemle ilgili bir kaygısı olabilir: her kesimden ayaktakımı denilebilecek insanları bir araya getirip onların bir genel görünümünü vermek. Nitekim bir fransız yazarı, Charles Plisnier, *Budala* 'yı yorumlarken şöyle der: "*Prens Mişkin Budala'nın baş kişisidir, onun en büyük görevi soyluların, züppelerin, fahişelerin oluşturduğu karmaşık ayaktakımı kesiminin insani gerçeğini ortaya sermektir.*"

Bununla birlikte işin içinde başka işler aramanın da yanlış olmayacağını düşünebiliriz. Dostoyevski borç içinde yüzen bir yazardır, yayımcılar onun bu durumunu çok iyi değerlendirirler: alabildiğine sömürülecek biridir o. Karısı anılarında bu durumu yana yakıla anlatır. Örneğin Turgenyev'in hali vakti yerindedir, yayımcılar onu sömüremeyeceklerini bilirler. Bu yüzden bu ölü kaldırıcılar Turgenyef'e beş yüz öderken Dostoyevski'ye yüz elli öderler. Onu da öderler mi ya da hangi koşullarda öderler? Allah bilir. Dostoyevski arkasında yastık olmayan yazarlardandır. Dolayısıyla ona kimseler acıyacak değildir. Rusya'nın kışında kürkünü rehine verip ince pardesüyle nişanlısına titreye titreye giden bu adam belki de biraz daha rahat bir ortamda yaşıyor olsaydı *Budala* 'daki kargaşayı daha verimli bir kargaşa olarak çizebilecekti. Para kazanmak için acele etmelerin sanata vereceği zarar çok büyüktür.

Efendim, o da başka bir iş tutsaydı, romancılığı bunun yanında ikinci iş olarak götürseydi. Hemen iyi çalışan kafalar böyle bir çözümü bulup karşımıza çıkarıvereceklerdir. İdamdan dönmüş, uzun süre hapisshanede yatmış saralı bir geçkin adam yazı yazmaktan başka bir iş yapabilir miydi? Tolstoy'un arkasında da Turgenyef'in arkasında da kocaman çitlikler vardı. Dostoyevski eski kürkünü bile sırtında tu-

tamamıştır. Tolstoy'un ve Turgenyef'in yazışındaki o çok mutlu rahatlık oldukça belirgindir. Yanlış anlaşılmasın, amacımız elbette burada Tolstoy'u ve Turgenyef'i hafife almak, onları Dostoyevski'ye kırdırmak değildir. Bizimki bir durum saptamasıdır. Neden yapıyoruz bu durum saptamasını? Şundan: dünyanın her yerinde birçok yazar ya da daha genel çerçevede pekçok sanatçı yoksullukla savaşa savaşa yapmıştır sanatını. Çekilen acılar yapıtların arkasında kalmıştır, onları görmemiz bugün pek olası değildir.

Bu böyle olmasın demek istemiyorum. Ben bu böyle olmasın desem de yaşam beni dinlemez nasıl olsa. Ayrıca acıların toprağında büyüyen yapıtlar bir eli yağda bir eli balda yaşayan kişilerin yapıtlarından daha verimli oluyor genelde. Dostoyevski onca acıyı çekmiş olmasaydı o dev gibi yapıtların içinde ister istemez bir şeyler eksik kalırdı kim ne derse desin. Yaşanıp bitirilmiş yaşamlar bize derinlerindeki duyarlıkları kolay kolay duyurmazlar. Bizler de buna göre büyük sanatçıların mutlu ve dingin yaşamlar sürdürdüklerini düşünürüz. Hatta onlara gıpta ettiğimiz olur, özendiğimiz olur. Gerçekte hiçbirinin yaşamı al götür denildiğinde omuzlanıp çıkılacak cinsten değildir. Molière'in çabası neredeyse otuz insanın ancak kaldırabileceği bir yüke karşılıktı. Bu yükler bazen bizim dalgalı kişiliklerimizin bize armağanıdır bazen de doğrudan doğruya elimizde olmayan koşullardan gelir.

Dostoyevski'nin romanlarını okuduktan sonra dünyaya bir başka bakıyor insan. Kendi derinlerimizi görmeden yaşıyoruz çok zaman. Oysa en sıradan birinin dünyası bile alabildiğine eşsiz bir dünyadır. Dostoyevski bize insan olmanın her yönünü gösterirken onun özellikle içsel derinlikle ilgili bu yönünü de gösterdi. Amacı bize insanı tanıtmaktı. Bu yüzden onu gerçek bir ruhbilimci olarak görenlere hak vermemek elde değildir. O insanlıkla bizim aramızda gerçek bir aracıydı. Daha doğrusu küçücük bir parçası olduğumuz insanlık üzerine bizi bilinçlendirmeye çalışan bir insan araştırmacısıydı. Yaşadığı güç koşullara karşın insan karşısında, insanlık karşısında rahat ya da daha doğrusu olumlu bakışıyla durdu. *Budala*'daki karmaşanın nedeni ve boyutları ne olursa olsun hepimiz onun baş kişisi olan Prens Mişkin'de kendimizden ve Dostoyevski'den bir şeyler bulabiliriz. Önemli olan da bu.

APTAL YERİNE KONMAK

Dayanamadığım, kaldıramadığım, hoşgöremediğim şeylerin başında aptal yerine konmak geliyor. Kaç kere söylemişimdir bunu yapmayın diye. “*Mertlik yani apaçıklık bu kadar zor bir şey mi efendiler? Söyleyeceğinizi açık açık söylesenize, neden kıvırtıp duruyorsunuz? Beni kolayca kandıracağınızı mı sanıyorsunuz? Ben de o göz var mı arkadaşlar? Ayıptır söylemesi, siz kısa pantolonla felsefecilik ya da benzer bir başka oyun oynarken ben bu yollarda geziyordum, felsefede doktora yapmadan önce Yenikapı’da serserilik doktorası yaptım...*” Sen söyle sen işit. Biri biraz sonra gene bir konuda kafalamaya gelir beni: “*Şöyle şöyle oldu da ben de böyle böyle yapsak dedim...*” Patla emi! Bu gibi tutumlardan tedirgin olan yalnız ben miyim? Geçenlerde iki adembabanın konuşmasına tanık oldum. Biri öbüründen borç almış, ama borcunu eksik ya da indirimli ödemek istiyor ve bunun için bahaneler uyduruyor. Başladı arkadaşına anlatmaya: “*Ben senden yirmi kağıt borç almıştım ya. Tamam mı? Ondan sonra ne yaptık? Benim aldığım şarabı ortak içtik. Sonra sen benden sigara aldın. Daha sonra da...*” Karşıdaki dinledi dinledi, yüzünü astı, “*Anlayamadım bir daha anlatsana*” dedi. Öbürü gene aynı mavalı okumaya başladı. Beriki sunturlu bir küfür savurdu: “*Ben senin şeyini...*” Adam pişkin. Demez mi: “*Yok yahu, hesapta bu da mı vardı?*”

Homeros “*Dosdoğru konuşmak en iyi yoldur*” demiş. İyi ama adamı kafese koymakta kullanılacak bir yol olabilir mi bu? Siz akıllı olduğunuza ve karşıdaki aptal olduğuna göre sözü boğuntuya getirip adamı bir güzel küle oturtmak var. Homeros doğrusu oturduğu yerden görüş bildirmiş. Bize uymaz. Nerede o düşündüğünü olduğu gibi söyleyecek dosdoğru adamlar. İlişkiler pisleştikçe insanların ruhu kirleniyor, kirlendikçe kirleniyor. Zaman zaman düşünmüşümdür. Belki de demişimdir ben aptalın biriyim, adamlar da bunu pek güzel anladılar ve buna göre davranıyorlar. Aptallıklarım vardır. Biri paramın üzerine yattığı zaman aldırmam. Birileri haklarımı göz göre göre çiğnedikleri zaman da bir şey yapmadım. İnsanların küçüklüklerini kendilerine bırakıyorum, benim küçüklüklerle ilgilenecek halim ve vaktim olmuyor. Mahkemeye ver derler bana. Gülerim. “*Aptalsın sen, daha neden yakınıyorsun!*” dediniz değil mi? Hayır, çekinmeyin, söyleyin, böyle dediniz.

Gene Homeros diyor ki: “*Aptalı adam edecek olan yalnız olaylardır.*” Bu da benim aklıma yatmadı siz ne dersiniz deyin. Benim gibi bin kere kazıklanmış bir adam hala kazıklanmayı bekliyorsa Homeros boşa konuşuyor. Aptalı adam etmek kırılmış bir camı yapıştırmak kadar, kurumuş bir ağacı yeşertmek kadar, bir olayı geriye dönüp yeniden yaşamak kadar zordur. Bu bize şu dünyada iki çeşit aptal olduğunu duyuruyor. Biri gerçekten kafası eksik çalışanlar, öbürü dünyanın pislikleri karşısında ilgisiz kalanlar. Ben ikinci çeşit aptalım. Yoksa yaşlılığımın karşın kavramada falan bir eksiklik yok. Kendi ilgi alanımın dışında kalan şeyleri kavramakta eksik kalabilirim, bu da benim ortalama zekamla ilgilidir, yoksa gerçek bir kavrayışsız olduğumu hiç sanmıyorum. Görünüşte sevgili olmak niyetine kapımızı çalanlar, hırs yüklü dostlar ya da iş arkadaşları, siyasete meraklı yarı cahiller ve benzerleri bizi aldatmaya çalışsalar da biz bu oyuna gelmemişizdir. Bizim aptallığımız sefil bir dünyada, insanın kolay kolay iyileşmez zavallılıklarıyla çirkinleştirdiği güzel bir dünyada çok da uzun sürmeyecek geçici konukluğumuzu daha dayanılır kılmak için bir şeylere gözlerimizi kapamak rahatlığıdır.

Dünya kendini akıllı sanan insanlarla tıklım tıklım dolu olduğu için insanlar sık sık birilerini aptal olmakla suçlarlar, aptallık bir suçmuş gibi. Kendi zeka düzeyini merak etmemiş pek çok insan birilerini geri zekalı diye nitelemekten geri durmaz. Herkesin bu kadar akıllı olduğu bir dünyada aptallık gene bizim üstümüze kaldı dostlarım, biz bunu ömrümüzün sonuna kadar atamayız sırtımızdan. O yüzden ben artık iyiden iyiye köşeme çekiliyorum: artık insanlığa ya da topluma borçlarımı ödemiş olduğuma inanıyorum. Hiçbir şey almadan ancak bu kadar verilebilirdi. Yarım pabuçla geçmiş gençliğimizin, acılarla dolu orta yaşlılığımızın sonunda yaşlılık kapıyı çalmış bulunuyor. Bundan sonra üç yıl mı üç ay mı, neyse bana kalan, bu kalanı tam bir aptal gibi yaşayacağım. “*Henüz görevlerin bitmedi*” diyorlar. Bitti dostlarım bitti. Ben bitirmedim ama bitti. Mevsim sonbahar, nicedir unuttuğum Boğaz yürüyüşlerine yeniden başlayacağım. İnsanlar bir yerlere bir sıçramada çıkabilmek için birbirleriyle çekişedursun, ben yılların telaşı içinde okuma fırsatı bulamadığım kitapların içine dalacağım. İstediginiz zaman buyurun, artık uzun içki sofralarına katlanamıyorum ama bir akşamüstü çay içer aptallıklardan sözederiz.

İNANDIRICI OLMAK

Pierre-Henri Simon şöyle der: *“Romancılar ve eleştirmeciler bir noktada iyice anlaşmışlardır: bir roman kişisi başarılı olabilmek için yaratıcısı karşısında mutlak bağımsız olduğu izlenimini vermelidir.”* Sanırım edebiyat alanında biz okurların en büyük sıkıntısı inandırıcı olmayan yapıtlarla yüzyüze geliyor olmaktadır. Doğrusu Dostoyevski’den ve Flaubert’den sonra romancı, Shakespeare’den ve Çehov’dan sonra oyun yazarı, Mozart ve Beethoven’den sonra müzikçi olmak zordur. Ancak işe bir de olumlu yanından bakalım: onların varlığı bizler için birer yüce değer oluşturur, herbiri bizim için birer büyük örnektir. Bugün de onlardan öğreneceğimiz çok şey var. Sanatın bütün alanları birbirine gereksinim duyar. Ben müzikten anlarım edebiyattan anlamam diyen adama artık gülüyorlar. Ben felsefeden anlarım sanatla ilgim yoktur diyen adama da. Ancak doğuştan yetenekli olduğuna inanan bir takım sözde sanatçılar geçmişin büyük değerleri karşısında ilgisiz kalmayı bir üstünlük olarak yaşarlar. Onlar mı? Püf! Onların vakti geçmiştir. Şimdi kim okur Flaubert’i, kim izler Çehov’un oyunlarını? Artık öyle şeylerin şansı yok. Dünya değişti. Böyle düşünen pekçok kendini bilmezle karşılaşma olanağımız bol bol vardır.

Edebiyatın da öbür sanatların da canına okuyan bu tembeller sü-rüsüdür. Bunlar bilgileri yetmemekle birlikte sanatın her dalına hırsla saldırırlar. Sanatın değişik alanları bu yeteneksizler kitleleriyle tıklım tıklım doludur. Bunların bir işi de iyi sanatçıya düşman olmaktır. Sanırlar ki çeşitli oyunlarla kötü sanatı iyi sanat yerine geçerli kılmak olasıdır. İşin mantığı şu olmalı: herkes kötü sanata alışırsa iyi sanat kötü sanat yerine alınır ve bu durumda bizler eski aptalların çektiği acıları çekmeden kolayca sanatçı kürsüsüne kuruluveririz. Bakarsınız bir kendini bilmez şair kılığına bürünmüş dolaşıyor. Saçlarıyla, kılığıyla, duruşuyla, bakışıyla, hele hele aşağılayıcı bakışlarıyla tam bir *şair*’dir o. Gerçekten bu adam benzerlerinin desteğiyle şair sıfatını kısa zamanda alır, hele parası varsa, kitaplarını kendi yayımlayabiliyorsa. Birkaç doldurma dergide birkaç kötü “şiiir” yayımladıktan sonra şairliği kesinleşmiş olur. Ondan sonra bu sefil başkalarının şiiir yaşamı üzerinde kararlar oluşturacak bir yere gelmiş olur. Artık birilerini azarlamak, birilerini engellemek, birilerine destek olmak hakkını elde etmiştir.

Bunların bir bölümü yeteneksiz ve bilgisiz olduğunun bilincindedir

pek güzel. Bir bölümü de tam tersine kendini bilmeyecek, kendini tanımayacak kadar ilkeldir ya da geri kalmıştır. Birinciler de ikinciler de yükselmenin ve tanınmanın ancak *bir takım yollarla* olduğunu düşünürler. Bu konuda abartılı fikirleri vardır. Hiçbiri güneşin balçıkla sıvanmayacağını, iyi şiir yazanın ne olursa olsun önünde sonunda okuruna ulaşacağını düşünmez. Böylece ortaya son derece kötü şiirler, on dakika izlenemeyecek kadar itici diziler, romanla hiçbir ilgisi olmayan garip romanlar, insana boğuntudan başka bir şeyi düşündürmeyen öyküler, her izleyene garip duygular esinleyen resimler çıkar. O durumda sanat alanı salt bir gizler alanı olarak düşünülür, sanatçı da her zaman geri kalmış bir toplumun bir türlü tam olarak anlayamadığı çok ama çok yazık olmuş yalnız adam görünümündedir.

Hippokrates “*Yaşam kısa sanat uzundur*” demiş. Gerçi onun bu sözü o zamanlar sanat diye nitelendirilen tıp alanı için söylediği kesindir ama onu daha değişik anlamda da alsak pek bir şey değişmez. Belki de şöyle düşünmek daha doğru olacaktır: bilim, felsefe ve sanat uzundur, yaşam kısadır. Sanatın her biçimi ya da her anlamda sanat bizden çok büyük çabalar bekler. Gerçek anlamda bilim de felsefe de sanat da insana dünya nimetleriyle ilgili iyilikler getirmeden insanı kendine bağlar. Yalnız gecelerinizi değil bütün ömrünüzü isteyecektir sizden. Ruskin bu çabayı şöyle özetlemiştir: “*El, kafa ve yürek birlikte çalıştıkları zaman sanat güzeldir.*” Voltaire de der ki: “*Bütün sanatlar kardeştir, her sanat öbür sanatlara aydınlıklar getirir.*” Bütün kültür dünyası gerçekte bir bütün oluşturur. Sanatçının biraz filozof biraz da bilim adamı, filozofun biraz sanatçı biraz bilim adamı, bilim adamının biraz filozof biraz sanatçı olması zorunludur. Sanatçının inandırıcı olması ancak bu koşullarda olasıdır. Yoksa sen şiir diye aklına gelen saçmaları ard arda ya da daha doğrusu alt alta dizmişsin, kimin umurunda, onu ancak senin gibiler okuyacak ve hayran olacaktır. Dostlarım, her şeyin kötüsü gibi sanatın kötüsü de anlık çabalarla pek güzel gerçekleştirilir. İyi sanat zordur, insandan ömrünü ister.

ÖFKELİ TOPLUM

Bu toplumun insanları şiddete bu kadar eğilimli değildi. Çocukluğumda tek tük cinayet olurdu. Az cinayet olduğu için cinayet soruşturmacılarının da işi çok zordu sanırım. Bir Sarıyer cinayeti anımsıyorum. Katili ya da katilleri bulamadılar. Sonra sonra cinayetler arttı. Şimdi günde kaç cinayet işlendiğini kim bilebilir? Baba oğlunu öldürebiliyor, aile kızları için ölüm kararı alabiliyor, birbirini tanımayan kişiler birbirlerine kurşun sıkabiliyor. Gün gelip biz de duymuşuzdur o duygu-yu, bir tabancam olsa şu herifi yere sererdim dediğimiz olmuştur. Öldüreceğinizden değil ya. Gönlümüz elverse öldürülecek çok adam tanıyoruz. Ama insanoğlunun işi öldürmek değil yaşatmak. *Suç ve ceza* 'daki mantığı yabana atmamak gerekir: Napolyon Bonapart onca insanı öldürdü kahraman oldu, ben aşağılık bir rehinciyi öldürdüm katil sayılıyorum.

Kim bilir belki Napolyon Bonapart'ların da katil sayıldığı zamanlar gelecektir. Napolyon Bonapart'lar kutsal değerler adına yola çıkmış gibi yaptıklarından onların cinayetleri cinayet yerine alınmaz. Kaldı ki tüm cinayetler gibi o büyük önderlerin cinayetleri de yeni cinayetlere kapı açmıştır. Seneca haklıdır, *"Bir cinayet bir başka cinayetle örtülür."* Öte yandan kânsız cinayetlerin de toplumları tepeden tırnağa sarstığını görebilmemiz gerekir. Çocukları besinsiz ve ilaçsız bırakanlar cani değiller mi? Sapık insanlar dışında kimsenin cinayete eğilimi olabileceğini düşünemeyiz. Azçok bilinçli bir insan insanları öldürmemek gerektiğini bilmez mi? Bilir. Öfkeden kudursa da kan akıtmayı düşünmez. La Bruyère'in şu sözü beni çok etkilemiştir dostlarım: *"Yoksulluk cinayetlerin anasıysa bilinç eksikliği de babasıdır."*

Bilinçli insan öfkesini yenmeyi ya da ussallaştırmayı bilen insandır. Öfke insana hiçbir zaman doğru yollar göstermez. O her zaman bize kısa yollar, kısa ve tehlikeli yollar önerecektir. Nedenleri gözümüzde iyiden iyiye büyütür öfke, bizi gerçekleri görmekten uzaklaştırır. İnsanların zayıflıklarını bağışlayacak yerde onları en katı biçimde cezalandırmak istediğimiz olur. O koşullarda acınası insanlar bize ortadan kaldırılması gereken insanlar gibi görünürler. Gerçek insan öfkesiyle hesaplaşabilen insandır. Bilsek ki bizim en büyük düşmanımız öfkedir, olaylar karşısında daha ılımlı davranırız. Beladan kaçmak ve

geriye çekilmek gerçek insanın ustalığıdır. Bilge kişi öfkesiyle şakalaşabilen kişidir. Öfke duymamak elde mi? Elbette değil. Kimse diyemez ki ben kendimi öfke duymayacak kadar bilgeleştirdim. Bilgeler de insandır, onların da tepesi atabilir. İşte o noktada durup düşünmek gerekir. Öfke insanı yırtıcı kılar, yırtıcılık insana yaraşır iş değildir. “*En güzel zafer yüreği yenmekle elde edilir*” diyordu La Fontaine.

Hızlı ve aşırı nüfus artışı, kırsal alanlardan kentlere göç, buna bağlı olarak insanların değer yitimine uğramaları ve gene buna bağlı olarak eğitimin tümünden sakatlanması şiddet eğilimlerini artırdı. Yarının güvenli olmayan eğitilmemiş ya da kötü eğitilmiş insanlar kendi başlarının çaresine bakmak zorunda duydular kendilerini. Kişiler bugünlerinden de yarınlarından da güvenli değillerdi. Yoksul kitlelerin giderek yoksullaşması insanların vicdanında onulmaz yaralar açtı. Daha çok büyük kentlerin varoşlarında biriken insanlar geleceğin hem kendileri için hem çocukları için hiç de parlak olmadığını gördüler. Yasadışı kazancın çok büyük boyutlara ulaşması toplumda iktisadi ve toplumsal dengeleri kökten bozup çıktı. Buna göre bu yaralı toplumun insanları çok çabuk öfkeye kapılan insanlar oldular. Haksızlıklar ilişkileri bozdukça birçok kişi dışarıda olmakla içeride olmak arasında büyük bir ayırım olmadığı gibi bir duyguya kapıldı.

Toplumun akli başında insanları bu yıkıcı durumun çok geç kalmadan giderilmesi için fikir ve eylem üretmek zorundadırlar. Ancak bu alanda da çok büyük gelişimlerin olmadığını söyleyebiliriz. Siyasilerin bu sıkıntılı duruma kökten çözümler getirebilecek tasarılar oluşturmakta oldukça eksik kaldığını hep birlikte görüyoruz. Bilim dünyası açısından da bu yöndeki üretimlerin pek parlak olmadığı kesindir. Daha çok geçici önlemlerle işi geçiştirmek gibi bir alışkanlık toplumun tüm kesimlerine yayıldı. Bir yandan umutsuzluk gelişirken öte yandan benden uzak olsun da ne olursa olsun duygusallığı geçerlik kazandı. Bu konuda eleştiri yapanlar kötü ya da yıkıcı insanlar olarak değerlendirildiler. Belki de en geçerli inanç kendi kendine bozulan şeyin zamanla kendi kendine düzelebileceği inancıydı. Kimsenin kesinlikle eleştiri kaldıramaz duruma geldiği ortamlarda yeni bakış açılarının olumsuz çıkışlar olarak değerlendirilmesi doğal sayılmalıdır. Ne var ki toplumda şiddet eylemleri gittikçe artmaktadır ve artık her türlü eleştiriye açık olmak gibi bir zorunluluk kendini göstermektedir. Günü gün etmenin bu toplumun bütününe çıkaracağı fatura ağır olacaktır.

İNSAN BEDENİ

Hristiyanlık insan bedenini bir yandan kutsadı bir yandan aşağıladığı. Onun *orta yerde olmak* diye bir görüşü var ya, o her şeyi zora sokuyor. Orta yerde olmak yani bir *hiç* olmamak ama Tanrı da olmamak. Hristiyan ahlakına kökten karşı çıkan Nietzsche bu ahlakın insan bedenini hor görmesini de kıyasıya eleştirir. Şöyle der: “*Bedenimiz tanıdığımız bütün insani birlikteliklerden ve ortaklıklardan çok daha yüksek, çok daha karmaşık, çok daha yetkin, çok daha ahlakidir.*” Sonuncu belirleme yani *ahlaki* belirlemesi öbürlerinden daha çok ilgilendiriyor beni. Çünkü yalnız hristiyan ahlakının değil tüm tutucu ahlakların insan bedeniyle bir alıp veremediği vardır. O güzelim doğal varlık nedense pis sayılmıştır. Beden pis olunca cinsel haz da ahlakdışı olacaktır ya da cinsel hazzın ahlakdışı olabilmesi için bedenın pis sayılması gerekecektir.

Tutucu çevrelerde insanlar tam tamına bir beden korkusuyla yetiştirilirler. Anneler kızlarına ilkin bedenın dokunulmazlığını öğretmeye çalışırlar. O yüzden kız çocukları azçok büyüyüp palazlandıklarında kaştı cinsten arkadaşları karşısında bir beden savunmasına girerler. Kadın bedeni nikaha kadar dokunulmaz olan şeydir, ona ancak memurun ya da imamın izniyle dokunabilirsiniz. Çok zaman kadınlar bedenlerini göstermemek için özel çabalar gösterirler ve bu arada karşı cinsin ilgisini çekebilmek için çeşitli yöntemler denerler. Bedene dokundurmadan karşı cinsin ilgisini çekmek gerekir. Bu da ustalık isteyen bir iştir. Nikah bir tür tapudur, tapuyu aldığınızda her şey tamamdır. Kadın bütün bunlara başeğır de sonra tutar kadın olmanın değerinden sözeder, kadıncılık tezleri geliştirir, özgürlük diye bir şeyden yana çıkar, erkeğe karşı bir bağımsızlık savaşı verdiğini sanır, böyle yaparak elbette düpedüz kendini kandırır.

Kız çocuğı bu anlamda hastalıklı çıkar aileden. Her iyiliğı getireceğı sanılan tapulama işleminin pek o kadar verimli olmadığı belli olur. Çünkü kendi bedeninin düşmanı olarak yetiştirilen kız çocuğı tapulandıktan sonra da özgürce bir cinsel yaşam sürdürebilecek durumda değildir. Baskıyla öylesine sakatlanmıştır ki onun bundan böyle sağlıklı bir cinsel yaşam sürdürebilmesi olası değildir. *Gözü dışarıda* olmakla suçlanan erkek de bir çaresizden başka bir şey değildir. Oysa bu gözü dışarıda kişi bu dışa açılımından pek bir şey elde edemeyecektir. Çün-

kü her zaman şu türküyü söyleyen kadınlarla karşılaşacaktır: “*Kıyıdan kenardan / Yollar çamur olmadan / Alacaksan al beni / Zalim babam duymadan.*” Erkek bu bildiriye değerlendiremediği zaman ona yeni bir bildiri sunulacaktır: “*Şeftaliyi budama / Sefa geldin odama / Hakikatli yar isen / Dünür gönder babama.*” Erkek bundan da bir şey anlamadıysa eşekliğine doymasın, o durumda ona söylenecek tek bir söz vardır: “*Haydi oğlum, yaylan bakalım, biz senin bildiğin kadınlardan değiliz, biz namus için yaşayan insanlarız, ben adamın alnını karışlarım. Yok öyle numara. Sen benden yararlanmaya mı bakıyorsun? Avucunu yalarsın. Bir daha buralarda görünme yoksa seni çok kötü yaparım, anlıyor musun?*”

Baba ve anne kızı nikahlayıp onun namus sorumluluğunu yasal olarak ve törenle bir yabancıya devrettikleri zaman büyük bir oh çekerler. “*Gitti de kurtulduk*” demektir bu. Gerçekte pek de kurtulamamışlardır, çünkü o hastalıklı kişilik bir gün şu ya da bu nedenle mutsuz ettiği adamdan kaçıp baba evine dönebilir. İşte en büyük felaket budur. Bundan böyle namus sorumluluğu annenin ve babanın sırtına iki kat binmektedir. Bu durumda bir yandan namus bekçiliği önemli olurken bir yandan da basitliğin yasaları alttan alta işlemeye başlar. Nietzsche şöyle der: “*Basitliğin reçetesi. İstedığınızı yapın ama çarpmamaya özen gösterin. Yapabileceğinizi yapın ama dikkat çekmemeye bakın.*” Çaktırmadan yapılan her ahlakdışı eylem yasal sayılmalıdır. Yeter ki kokusu çıkmassın. Önemli olan kendini korumak, birilerinin diline düşme tehlikesinden uzak kalmaktır.

İşte böyle dostlarım. Basitlikler ve bayağılıklar ayrıık otları gibi öylesine sarmış ki ruhumuzu, bundan yakayı kurtarmak ya da daha doğrusu kendimizi kendimizden kurtarmak hiç de kolay olmayacak. Acı olan, insanın kendini bilmemesidir. Kendini yalan yanlış değer diye bildiği açmazların eline bırakıp çıkmasıdır. Kendi bedenine saygısı olmayan bir kadının kadıncılık savları geliştirerek erkeklerden özgürlük istemesi size içler acısı bir yetersizliğin anlatımı gibi görünmüyor mu? Hele dünyayı kadın dünyası ve erkek dünyası diye ikiye ayırmann sefilliği...

NIETZSCHE'Yİ DÜŞÜNÜRKEN

Bizim aydınımız gariptir, kalıplarla düşünmeyi pek sever. Kalıplarla düşünmek cahilliğin bir yansımasıdır. Ne oldu şimdi? Mantıkdışı bir söz söylemiş olmadık mı? Bu söylediklerimizden düpedüz *aydınlarımız cahildir* diye bir sonuç çıkmıyor mu? Efendim, aydın olmak zor iştir derler ya, bunu söyleyenlere tepeden tırnağa hak vermek gerekir. Gerçekten bizim aydınımız da çok değil ama birazcık cahildir. Kendisine doğru diye sunulmuş bir kalıbı kafasında yıllarca hatta bir ömür boyu rahatça gezdirebilir.

Biz solcuyduk ve solcuların Nietzsche'yi hayırla anması doğru değildi. Gençlik işte. Nietzsche'nin adını "faşist"e çıkarmışlardı. O zamanlar bu garip yazarda beni kendine çeken bir şeylerin varolduğunu sezdim ve onu okumaya başladım. Gördüm ki Nietzsche daha o zamanlar gelmekte olan sağ tehlikenin ayak seslerini duymuş. Şunu iyi biliyor: böyle bir tehlikeyi yaratanlar doğrudan doğruya *küçük insan* diye belirleyebileceğimiz zavallılardır. O zaman ne yapmalıyız? Gerçek anlamda insanı, büyük insanı, onun deyişiyle Üstinsan'ı yaratmalıyız.

Rönesans aydınları insanın dikkatini doğaüstünden doğaya indirmeye çalışmışlardı. Nietzsche daha ileriye giderek doğaüstünü ortadan kaldırdı ve Tanrı'nın öldüğünü bildirdi. Artık dünyada insanın egemenliği başlıyordu. *Böyle buyurdu Zerdüşt*'ün başlarında Zerdüşt'ü ormanın yakınındaki bir kentte kalabalığın arasına karışmış buluruz. Bir ip cambazının ipe çıkacağı bildirilmiştir. O sırada Zerdüşt halka sesleniyor. Diyor ki: "*Size Üstinsan'ı öğretiyorum. İnsan aşılması gereken bir şeydir. Onu aşmak için ne yaptınız? Bugüne kadar bütün varlıklar kendilerini aşan bir şeyler yarattılar. Siz bu büyük dalganın inişi olmak istiyorsunuz. İnsanı aşmaktan çok hayvana dönmek istiyorsunuz. (..) Üstinsan toprağın anlamıdır. İste-miniz, Üstinsan toprağın anlamı olsun, desin. Yalvarırım kardeşlerim, bağlı kalın toprağa ve size topraküstü umutlardan sözedenlere inanmayın.*"

Cambaz ipe çıkıyor, yürümeye başlıyor, az sonra ipten düşüyor, insanlar kaçışıyor. Zerdüşt kımıldamıyor. Yaralı cambaz kendini topluyor, yanında diz çöktüğünü görüyor Zerdüşt'ün. Ona ne yaptığını soruyor. Ve şöyle diyor Zerdüşt'e: "*Çoktandır biliyordum şeytanın*

bana çelme takacağını. Ama o şimdi beni cehenneme gönderiyor. Engellemek ister misin?” Zerdüşt onu şöyle yanıtlıyor: “Dostum, şerefim üzerine söylüyorum, bütün bu söylediğin şeyler yok. Ne şeytan var ne cehennem. Ruhun ölecek, bedeninden daha çabuk ölecek. Bu durumda korkma hiçbir şeyden.”

O zaman cambaz kaygıyla kaldırır gözlerini ve şöyle der: “Doğru söylüyorsan eğer, yaşamımı yitirirken bir şey yitirmiş olmuyorum. Sopayla ve bir iki lokmayla dans ettirilen bir hayvandan başka bir şey değilim artık ben.” O zaman Zerdüşt ona şunları söyler: “Hayır, sen mesleğini tehlikelerden yaptın. Bunda hor görülecek bir şey yok. İşte mesleğin seni yokediyor: seni kendi ellerimle gömeceğim.” Sorun gelir şuraya dayanır: “İnsanlara varoluşlarının anlamını yani Üstinsan’ı, insan denen bu şeyi, karanlık buluttan fıskıran bu şimşegi öğretmek istiyorum.”

İnsan,insan olarak ne gibi bir güç taşıdığını bilebilseydi, bu gücü gerçekleştirmenin ya da daha doğrusu etkin kılmanın kendisi için ne büyük bir sevinç ya da mutluluk kaynağı olabileceğini bilebilseydi dünyamız nasıl güzel bir dünya olurdu. İnsan olmak yarı yolda olmaktır: gelecek zamanlar insana gerçek anlamda insan olmanın yüceliklerini öğretecek ya da gösterecektir. Ama gerçek anlamda insan olmanın koşullarını kim bilir ne zaman yaratabileceğiz! Belki de gerçek anlamda insan olmak yok da gerçek anlamda insan olmak yolunda olmak var. Bitmeyen bir kendini aşma çabası içinde gerçekten çok daha güzel yerlere ulaşırken daha güzeli her zaman ileride bir yerlerde yalamamayı düşüneceğiz.

Zerdüşt bize şöyle diyecek: “Ne yazık, kardeşlerim, yarattığım bu tanrı bir insan ürünüydü, bir insan çılgınlığıydı, bütün tanrılar gibi. İnsandan başka bir şey değildi. İnsan’ın, ben’in bir parçasıydı. Kendi küllerimden, kendi ateşimden çıktı bu hayalet. Gerçekte ötelerden gelmedi bana. O zaman ne oldu kardeşlerim? Kendi üstüme çıktım, acı çeken ben kendi külümü dağa taşıdım, orada kendim için çok aydınlık bir alev oluşturdum. Ve işte, hayalet yokoldu. İyileşmiş olan ben için şimdi böylesi hayaletlere inanmak bir azap ve küçülme olur.”

Nietzsche’yi okuyun dostlarım. Korkmayın, yoldan çıkmazsınız, o sizin toplumcu görüşlerinizi tehlikeye düşürmez.

GEÇMİŞLE HESAPLAŞMAK

Toplumların kendi geçmişleriyle hesaplaşmaları bir gereklilik olmaktan ötede bir zorunluluktur. Toplumlar bu hesaplaşmayı bazen toplum olarak yaparlar: onlar toplumsal bir eylemle bir dönüşümü gerçekleştirirken bir kendiyle hesaplaşma edimini de gerçekleştirmiş olurlar. Türk Devrimi bu kendiyle hesaplaşmanın en belirgin örneklerinden birini oluşturur. Bir toplumun bir dönemde kendiyle hesaplaşmış olması yetmez, bunun dışında o toplumun aydınları, elbette kültürün bütün alanlarında, özel olarak siyasi ve iktisadi düzeyde bilimsel yöntemleri kullanarak bu hesaplaşmanın tartışmasına girmek zorundadırlar. Türk Devrimi'nin dönüşümlerinden sorumlu olan bu toprağın aydınları böyle bir hesaplaşmanın yetkin örneklerini verdiler diyebilmemiz çok zordur. Bilim adamları bile genelde dizlerini kırıp çalışacak yerde kendilerini kolay yoldan öne sürmenin yollarını ararlar. Bu çerçevede bir de bakarsınız kendi alanında son derece başarısız bir münkabız aydın tarihle uzaktan yakından ilgisi olmasa da tarihçiliğe sıvanmıştır ve tarih alanında yargılar ortaya koyuyordur. Bu yönelimde kökü geçmişimize dayanan yabancı hayranlığının ve bu arada yabancıdan yararlanma isteminin büyük payı olduğunu söyleyebiliriz.

Bir imparatorluğun bitirilmesi ve yerine bir ulusal devletin kurulması tam anlamında bir kendiyle hesaplaşma örneğidir. İnsanlar, geçmişten kopmanın olası olmadığını bile bile, pek haklı olarak, yıkılmakta olan bir düzeni yıkıp yerine yeni bir düzen kurmuşlarsa buna kendiyle hesaplaşma demeyeceksiniz de ne diyeceksiniz! Gerçekte bu dönüşümde bir yandan bir takım ırksal etkenlerin bir yandan da özellikle Avrupa kökenli sermayeci etkenlerin payı olmadı diyemeyiz. Özellikle İttihat ve Terakki Avrupa'nın çeşitli toplumlarına hayran bir takım aydınların dıştan güdümlü yönelimleriyle yaşama geçirilmiş bir siyasal devrim değil midir? Her ne olursa olsun bu toplum sonradan pek de altından kalkamadığı yeni düzeni yaşama geçirirken gerçekte kendi geçmişiyle hesaplaşmış oluyordu. Bu yüzden akıllı başında bir kimse Cumhuriyet'i Osmanlı'nın mirasçısı diye alıp onu eskinin sorunlarıyla karşı karşıya bırakmak hakkına sahip değildir.

Oysa bugün kendi geçmişiyle hatta bugünüyle hesaplaşma gereği duymamış olan toplumlar vardır. Fransız Devrimi elbette insanlığın yüzakıdır. Ama bu devrime bugüne kadar sömürgeci eğilimler eşlik

etmiştir. İnsanlığın Cezayir’i kolay kolay unutabileceğini sanmıyorum. Ayrıca bir yandan Devrim’i yaratan Fransızlar öte yandan kan dökücü sözde demokrat Napolyon Bonapart’ı da yaratmışlardır. İngilizlerin bu konuda öbürlerinden hiç de geri kalır yeri yoktur. İspanyollar’ın XVI. yüzyılda Hollanda’da yaptıkları akıl almaz katliam Pieter Bruegel’in fırçasında en acılı görünümünü kazanırken zamanın buğulu kuytularında yitip gitmiş gibidir. Almanlar yalnız Avrupa’dan değil bütün dünyadan defalarca özür dilemeliydiler. Amerikalılar yalnız Kızılderi-lerin değil başta Vietnamlılar, Afganistanlılar ve Iraklılar olmak üzere birçok toplumun günahıyla yaşamaktadırlar. Avrupa ülkelerinin Anadolu’yu işgal etmeleri bile bağışlanamaz bir cinayet örneğidir.

Bizim batisever aydınlarımızın bir bölümü tam tamına batı hayranlığının verdiği rehavet içinde duygusal çıkarımlarla toplumu düze çıkarmanın çocukça yollarını deneyerek kendilerini gülünç ediyorlar. Bütün dünyada uluslararası ilişkilerin doğrudan doğruya çıkar ilişkisi olduğunu, bu tür ilişkilerin bir koy beş al ilişkisi olmadığını bilmeyecek kadar saf olan bu insanlar düşlerinde darı görüp duruyorlar. Batisever aydınların bir bölümü de henüz ulusal bütünlüklerin varlığını koruduğu bir dönemde evrensellik düşleri görür gibi yaparak doğrudan doğruya kişisel çıkarlarının doğrultusunda *ne istiyorlarsa verelim* formülünü yaşama geçirmeye çalışıyorlar. Bunların karşısına çıkanların ya da çıktığını sananların da bağırıp çağırmaktan başka bir şey yapmadığı kesin. Onlar bütün bu olumsuzluklara karşı sağlam bir siyaset oluşturacakları yerde domatesli yumurtayla yaşamı düzene koymaya çalışıyorlar. Birileri bas bas bağıyor: Avrupa’yı gücendirmeyelim, o ne istiyorsa yapalım. Öbürleri bas bas bağıyor: Avrupa da kimmiş, biz varya onu şöyle elimizde birkaç kere çevirip öyle bir fırlatırız ki dünyasını şaşırır vallahi billahi. Bizler de gülmekle ağlamak arasında bütün bu olan bitenleri tam bir şaşkınlıkla izliyoruz. Batı takıntısını yaşamımızdan daha doğrusu belleğimizden söküp atamadığımız sürece biz böyle saçmalayıp duracağız.

KEÇİYİ KAÇIRMAK

Başlığı görünce “*keçileri kaçırmak*” deyimi üzerine çeşitleme yapacağımı düşündüyseniz düpedüz aldandınız. Bir deyimi alıp onun üzerine gevezelik etmek ya da ileri geri konuşmak, böylece zeka gösterileri yapmak benim işim değil. Ben size doğrudan doğruya çocukluk deneylerimden giderek keçi denen hayvanı kaçırmamanın hiç de sevimli bir iş olmadığını anlatacağım. “*Keçileri kaçırmak*” deyiminin de bu işle bir ilgisi olabilir, bu bizi ilgilendirmez. Tek bir keçiyi kaçırmamanın ne olduğunu bilen biri keçileri kaçırmamanın ne anlama geldiğini haydi haydi bilecektir. Tek bir keçiyi yakalamak büyük bir eziyetken örneğin on tane keçiyi kaçırmak ne anlama gelir? On keçiyi kaçırdıysanız bırakın gitsinler, nasıl olsa yakalayamazsınız. Keçi çobanlarının keçiler üzerinde belli bir gücü olduğu kesin. Yoksa koca keçi sürüsü alır başını gider...

Benim ilkokul yıllarım Fevzipaşa’da geçti. O zaman Fevzipaşa köyden bozma bir yerd, bir yoksunluklar bucağıydı. Zaman zaman yaşamımızı renkli kılmak adına kirvemlerle kıra giderdik. Kirvem pratisyen bir hekimdi, o da babam gibi Devlet Demiryolları’nda görevliydi. Kirvem, eşi, iki çocuğu, bazen annesi, babam, annem, ablam, ben, bir de Süleyman ağa bir oğlak (keçi yavrusu) alıp yollara düşerdik. Zaman zaman o dağlık bölgede bir su başına serilip oğlak çevirmek bizimkilerin eğlencesiydi. Bir noktayı belirtmekte yarar görüyorum: sizler şimdi ben keçi çevirmekten sözedenince yüzünüzü buruşturmuş olabilirsiniz. Erkeç’in yani erkek keçinin eti ishal yapmaz. Nedense dışisinin eti ishal yapar, alışıık değilseniz. Pekiyi, gelelim Süleyman Ağa’ya. Süleyman ağa kim? Süleyman ağa babamın “drezinör”üydü. Demiryolu üzerinde zaman zaman şeytan arabası gibi bir şeyin motorluysa hızla, dört kişinin gücüyle elle pompalanarak gidiyorsa ağır ağır önünüzden geçtiğini görmüşsünüzdür. “Drezin” denen o garip araçtan sorumlu kişiye de “drezinör” derler. Babam yol bakımından sorumluydu, zaman zaman trenle zaman zaman da varsa motorlu yoksa motorsuz drezinle denetime çıkardı. Neyse biz keçiye dönelim.

Süleyman ağa biraz sonra kesip ateşte çevireceği keçiyi ipinden sıkı sıkı tutup önden giderdi. Benim en büyük heyecanım da en zor işi yapmak, keçi götürme işini yüklenmektir. Bizimkilere duyurmadan Süleyman ağayla yumuşak bir tartışmaya girerdim. O keçiyi bana ver-

mek istemezdi, keçiyi her kaçırdığımda onu sarp kayalara tırmana tırmana yakalamaktan bıkip usandığını söylerdi. Bu defa keçiyi kaçırmayacağım konusunda sözler verirdim. Süleyman ağa sonunda benden yılar, “*Sıkı tut öyleyse!*” deyip keçiyi bana verirdi. Sıkı sıkı tutardım keçiyi. Zafer kazanmış gibi yürürdüm. Babam Süleyman ağayı uyarırdı: “*Süleyman, keçiyi gene Afşar’a vermişsin, gene tepelere tırmanmak zorunda kalmayasın?*” Süleyman ağa başına gelecekleri bile bile “*Hayır şefim, bu defa kaçırmaz, bu defa iyi tutacağına kesin sözverdi*” derdi.

Bizler, çocuk ya da büyük, çok zaman olağan zamanlarla olağanüstü zamanları kolayca birbirine karıştırarak yaşıyoruz. Keçiyi götürmek benim açımdan olağanüstü bir dikkati gerektiriyordu. Domuz keçi benimle iyi ilişkiler içine girer, yanımda uzun süre sessiz sessiz yürürdü. Ne kadar da yumuşak başlıydı! Sanki aramızda bir dostluk kurulmuş olurdu. Ben onunla konuşurdum, onu okşardım, zaman zaman ona diklenirdim: “*Haydi inatçılığı bırak da yürü salak hayvan, zaten biraz sonra kesileceksin!*” Onun için çok üzülürdüm. Aramızdaki bu uyum biraz sonra beklenmedik bir biçimde bozulurdu: yanımda usul usul yürüyen “uysal” hayvan benim iyice gevşediğim bir anda öne fırlar, ipini elimden kurtararak kayalara tırmanmaya başlardı. “*Koş Süleyman, Afşar gene keçiyi kaçırdı!*” Zavallı Süleyman ağa keçinin arkasından seğirtir, yamaçta kaya kaya koşar, tepelerde bir yerlerde keçiyi yakalardı.

Nasıl utanırdım! Kafamı yerden kaldıramazdım. Keçiyi *gene* kaçırmış olurum. Şımarık değildim, işimi kötü yaptığım için yerin dibine geçerdim. Keçi kaçırmış biri olarak benimle dalga geçmeleri kanıma dokunurdu. Görün bakın, bir dahaki sefere kaçırıyor muyum? Bir dahaki sefere de kaçırırım. Ben yaşam boyu hep keçi kaçırdım. Üstelik bir zaman sonra yanımda Süleyman ağa da yoktu. Pratik yaşamda ne kadar beceriksiz olduğumu zaman içinde öğrendim ve kendimi zorlamamaya karar verdim. Ben galiba somut yaşamdan bir çırpıda kurtulup çabucak düşlere dalıyorum. Otomobil sürerken, bilgisayar ya da cep telefonu kullanırken, inanmayacaksınız ama hatta mutfak robotunu çalıştırırken, hatta bir kadına seni seviyorum demeye çalışırken tam bir dünya acemisiyim. Ne yapalım, ben de böyleyim işte. Aptal mıyım neyim?

SITMALI GÜNLER

Benim çocukluğumda Anadolu’da trahom, verem ve sıtma yaygındı. Pekçok kör insan vardı, bunların büyük bir çoğunluğu trahom kurbanıydı. Küçük bir bucakta trahoma tutulmak gibi bir iş gelse başınıza yandınız demektir. Annem doktor kirvemin önerisiyle okula giderken her sabah ablamla benim gözlerimize birer damla limon damlatırdı. İki şey çok kötü yıldırıyordu beni: gözüme limon damlatılması ve balıkyağı içmek zorunda olmak. O balıkyağı denen iğrenç sıvının portakal kokusuyla karışmış kokusu akşama kadar midenizden gitmez, çünkü bir yemek kaşığı balıkyağının ardından bir dilim portakal yemek zorunda bırakılmışsınızdır. Anadolu’nun bu uzak köşelerinde paranız olsa da beslenemezsiniz. Ne doğru dürüst meyva, ne doğru dürüst sebze, ne doğru dürüst et... Gelsin balıkyağı! Biz bir takım tatlara ileri yaşlarımızda ulaşmışızdır.

Verem de trahom kadar, hatta belki ondan daha çok yaygındı. Veremliler kendilerini solgun benizleriyle hemen belli ederlerdi. Her veremli bir ölüm adayı olarak bilinirdi. Çünkü Anadolu’nun uzak köşelerinde yarı aç yarı tok yaşayan veremlilerin iyileşme olanağı yoktu. Verem denen o pis hastalığın üç evrede gerçekleştiği, üçüncü ve sonuncu evrede ölümün kaçınılmaz olduğu söylenirdi. Bizim lojmanın alt yanındaki Demiryolu atölyesindeki bekçilerden biri ileri derecede veremliydi ve nasıl oluyorsa zor güç işini sürdürmekteydi. Durmadan öksürür, sağa sola sarı sarı tükürürdü. Tükürüğünün neden o kadar sarı olduğunu merak ederdim ama kimseye soramazdım. Yerler kurumuş sarı tükrük izleriyle doluydu. Adamcağız bir süre sonra ortadan silindi, sarı tükrük izleri de ağır ağır yokolup gitti.

Trahoma ve vereme yakalanmadık ama sıtmadan kaçmak elde değildi. Halkımızın bu arada anneannemin “ısıtma” dediği sıtma gerçekten tam bir ısıtma ya da ısınma hastalığıydı. Sıtma nöbeti belli aralıklarla geliyordu. Kiminin bir buçuk ay, kiminin bir ay, kiminin yirmi gün içinde yeniden hasta düşmesi kaçınılmaz bir durumdu. Sıtmalı kişi daha doğru dürüst kendini toparlayamadan yeni nöbet zamanı gelir çatardı. Daha çok akşamları gelirdi nöbet. Birden titremeye başladık, ateş hızla yükselirdi, çok kısa zamanda kırka kırk bire vururdu. Üç dört gün pestil gibi yatardık. Bu üç dört günün sonunda kolumuz kanadımız kırık bir durumda ayağa kalkardık, yeni nöbeti beklemek-

ten başka yapacak bir şeyimiz yoktu. Savaş zamanı kinin bulmak zor-
du, daha çok kinin muadili olarak Atebrin diye bir ilaç verirdi. Ateb-
rin kinin gibi değildi, insanın derisini safran sarısı yapardı. Öyle sarı
sarı dolaşırdık.

İsparta'daki günlerimizi anımsıyorum. Annem, ablam ve ben sıt-
malıydık. Yanlış anımsamıyorsam babam da anneannem de sıtmalı
değillerdi. Anneminki “zehirli sıtma”ydı, çok ağır geçirdi. Hangimiz
sıtmaya tutulduysak annemin önerisiyle Doktor Aziz dede bize çağırı-
lırdı. Aziz dede annemin amcasının oğluydu. Çok yaşlıydı. Annem ona
amca derdi. Öncelikle Aziz dedeyi değil de başka bir hekimi çağırır-
sak Aziz dede gücenebilirdi. Aziz dede tahta çubukla sırtımızı dinlerdi
ve çeşitli önerilerde bulunurdu. Annemin sorduğu sorulara çok zaman
uyaklı sözlerle yanıt verirdi. Örneğin annem yoğurt verelim mi ya da
banyo yaptıralım mı diye mi sordu? Aziz dede hemen yapıştırırdı: “*Zin-
har kızım zinhar, çünkü sıtma dediğin hamamın eşiğinde yoğur-
dun kaşığında.*” Aziz dede izin alıp gittikten sonra babam Demiryolu
doktorunu rica ederdi. Zaten hastalığımız sıtmaydı altı üstü, doktorun
yapacağı çok bir şey yoktu. Aziz dededin doktorlukla pek ilgisi kalma-
mıştı. O daha çok babamla tavla oynamayı severdi. Babam onun bir
el daha bir el daha önerileri karşısında bunalırdı. Ama yaşlı olduğu için
ses çıkaramazdı. Tavlayla geçmiş bir yarım günün sonunda o kadar
sıkılmışım ki onlar artık bitti niyetine tavlayı kapadıklarında “*Oh, çok
şükür!*” diye bağırılmışım. Babamın bakışlarını anımsıyorum. Aziz de-
de gittikten sonra babam bana orta uzunlukta bir söylev verdi, belli bir
yaşa gelmiş insanlara olağan durumlarda bağısız koşulsuz saygı göster-
mek ve hatta onların çocukluklarına katlanmak zorunda olduğumuzu
anlattı. Ben de çok üzüldüm.

Sonra sıtmadan yıllar içinde nasıl kurtulduk, bilemiyorum. Ne ab-
lamla benim sıtmamız kaldı ne de annemin zehirli sıtması. İsparta'dan
Fevzipaşa'ya göçtük, Fevzipaşa'da beni sıtma tuttuğunu hiç anımsa-
mıyorum. Devlet o zaman trahomla, veremle ve sıtmayla büyük bir
savaşına girmişti. Özellikle “Sıtma Mücadele” örgütleri bu toplumda
çok iyi işler başardılar. Her şeyden önce bataklıklar kurutuldu. Bunun
için bataklık kesimlere bol bol okaliptüs ağacı dikildi. Bugün bile Ana-
dolu'nun pekçok yerinde okaliptüse “sıtma ağacı” derler.

DONKIŞOT EVİNE DÖNDÜ MÜ?

Geçenlerde çok sevdiğim bir felsefe adamı arkadaşım bana yekten benim donkişot olduğumu söyledi. Kızmadım ve gücenmedim, ben eleştiri kaldıran biri olmaktan her zaman hoşnut oldum. (Dikkat eder-seniz gururluyum demedim, ben kim gurur kim!) Donkişot sözü arkadaşımın ağzında tam tamına bir yergi anlamı taşıyordu. Biliyorum, kızmıştı bana. Benim biraz yumuşak başlı olmamı istiyordu. Ben hiçbir zaman yumuşak başlı olmadım, olamadım. Bu yüzden neler yitirdiğimi anımsatan arkadaşlarıma hayır dememişimdir. Böylece ne yazarlıkta ne öğretim üyeliğinde doğru dürüst tutunabilmişimdir. Bu konuda hiç mi hiç sıkıntılı değilim: benim işim doğruların peşine gitmekti, bir yerlerden bir şeyler yakalamak değildi. Bu yüzden çok hakkım yendi. Başıma gelmedik kalmadı. Bir kamu kuruluşunda (şaka ediyorum), İstanbul'da Mimar Sinan Üniversitesi'nin Devlet Konserveatuarı'nda yıllarca kızakta tutuldum. İyi kötü felsefe öğretmeniydim, ama müzik bölümlerinde görevlendirildim. Orada son işim kompozisyon yani beste bölümündeydi. Her an beste yapabilirdim ama müziğe olan saygımdan böyle bir işe kalkışmadım. Bölüm başkanımız rahmetli üstat bestekar Cengiz Tanç benden Müzik Estetiği dersleri vermemi isteyince kesin bir dille olmaz dedim. Daha sonra Kocaeli Üniversitesi'nde de galiba uyumsuzu oynadım. Ne yapalım, ben böyle biriyim işte deyip çıkmak kolay mı?

Klasik müzik alanında beste yapabilecek durumda değilim. Ama belki alaturka üzerinden birkaç beste yapabilirim. Bunu da birinin notaya alması gerekir. Dünün değil ama bugünün alaturka bestecileriyle boyölçüşebileceğimi sanıyorum, yeter ki dimbirtılarımı biri notaya alabilsin. *"Sen bana neler yaptın / Gözünü oysam senin / Aşkımı çöpe attın / Canını alsam senin // Yakıştı mı bu sana / Kadın bana baksana / Bir akşam kana kana / Kanını içsem senin..."* Örneğim böyle bir şey. Bakıyorsunuz şarkımı çok sevmişler, sabah erkenden Radyo 4'de istek bildiriyorlar: *"Kırklareli'nden Zülfiye ve Yaşariye kardeşler İslahiye'de askerliğini yapan yeğenleri Yaşar için, Kaş'dan Necip bey yeğenleri Rüştüye, Şükriye ve Nuriye için, Ankara Akyurt'dan Bay Çetin Şinikçi bütün TRT çalışanları için Afşar Timuçin'in Kadın adlı şarkısını istemişler..."*

Bu donkişot kardeşiniz böylece hep burnunun doğrusuna gitti.

Bunu söylerken benim bir toplumsal uyumsuz olduğumu söylemek istemiyorum. Ben nelere karşı oldum? Sinsiliklere, ikiyüzlülüklere, oyunculuklara, tembelliklere karşı oldum. Yıllar içinde şunu gördüm: mertlik benim sandığım kadar kolay bir iş değilmiş. En mert adam görünümündeki kişinin ne biçim bir hesaplı insan olduğunu görerek, kuyular kazabilecek kadar hırslı bir kişi olduğunu görerek küçük dilimi yutacak duruma gelmişimdir. Böyle böyle yıllar geçti, ben altmış beşi geçtim. Ortam da değişmedi ben de değişmedim. Emekli olmaya kalktım. Arkadaşlarım karşı koydular. Sizin anlayacağınız bu donkişot kardeşinizin işi çok zor. Emeklilik hayallerim gerçekleşmeden suya düştü.

Güçlükler çektim. Kimseye kızgın değilim, çünkü bu benim seçimimdi. Kimse beni kılı kırk yaracak kadar dürüst olmam konusunda zorlamış değildir. Zaten insan zorla dürüst olamaz ki. Bir takım küçük topluluklara ya da kliklere katılmaktan hep uzak durdum. Kendimin adamı oldum, kimsenin adamı olmadım. Şimdi köşeme çekilme olanağı bulamamış olsam da tam anlamında huzurluyum. Toplumda size çokça gereksinim yoksa köşenize çekilirsiniz. Ben de böyle biri olarak artık kendi dünyamda, evimde, yapayalnız ve dingin bir yaşam sürmeyi istiyordum. İstedğim zaman yatmak, istediğim zaman kalkmak, istediğim zaman çarşıya çıkmak. Ara ara dostlarımla görüşmek, okumadığım kitapları okumak, yazmaya vakit bulamadığım yazıları yazmak. Olmadı ama. Tutturamadık. Yeniden hastalanmazsam, örneğin kanser illeti yeniden boynunu bana doğru uzatmazsa son kalan birkaç yılımı kendimle geçireceğim diyordum. Gün olur, sabah erkenden yollara düşerim. Gider sahaflardan birkaç fransızca kitap toplarım. Boğaz yürüyüşlerimi yaparım. Sinemaya giderim, tiyatroya bile giderim. Çalışmalarım yüzünden benimle aynı evde babasız gibi büyümüş olan çocuklarıma vakit ayırıyorum. Artık yoğun çalışmalara da bir son vermek gerekir. Kitaplığımı yeni baştan bir güzel düzenleyebilsem ne iyi olur. Kitaplar arasında boğulup kalmış olmak kanıma dokunuyor. Belki yeni heveslere kapılıyorum, örneğin ben de herkes gibi bir takım tutabilirim, onun başarılarıyla sevinir başarısızlıklarıyla üzüntüye kapılıyorum. Bağırırım: “Gooooool!” Böyle diyordum. Evet dostlarım, Donkişot evine dönemedi, olmadı, ne yapalım! Belki bir gün o da evine döner. O da ermiş olur muradına...

TOPAL TEYZE

Yazları İstanbul'a gider, bir süre onlarda kalırdık. Anneannem küsüp uzun yıllar yüzünü görmediği oğluyla bundan böyle özlem gidermek isterdi. Dayımla anneannem arasında sıcak bir ilişki yoktu. Benim için İstanbul'a gitmekle ilgili en büyük sevinç Florya plajında denize girmektir. Sirkeci'deki lojmandan aşağıya inip hemen trene binmek ve trenle çuf çuf çuf Florya'ya gitmek bayıldığım şeydi. Denize sevdalanmam o koşullarda olmuştur. Dayımlarda geçen zaman pek hoş olmazdı benim için. Yengemin çat kapı gelip giden ve bizi orada iğreti gören yeğenleri, dayı çocuklarıyla iyi geçinemeyişimiz ve daha başka şeyler beni biraz gererdi. Bir başka gerilme nedenim Topal Teyze'nin varlığıydı. Onun adı Topal Teyze'ydi. Yengemin öz teyzesiymiş, kimsesiz ve dayanaksız kalmış, dayımlarda yaşıyordu. Evlenmiş miydi yoksa hiç evlenmemiş miydi? Bilemiyorum. Oldukça yaşlıydı. Bir bacağı epeyce kısa olduğu için zor yürürdü.

Zor da yürüse evin bütün işlerini çekip çevirmekle yükümlüydü. O varken kimse bir şey yapmıyor, bir allahın kulu işe el sürmüyordu. Kadıncağız huysuz ve titiz dayımın ve eleştirmeyi çok seven yengemin dışında dayı çocuklarından da fırçayı yiyordu. Onun sabah erkenden kahvaltı hazırlamakla başlayan gündelik yaşam serüveni gece yatana kadar sürüyordu. O artık acımasız bir çarkın içindeydi ve belli ki gidecek başka yeri olmadığı için ölene kadar bu koşullara katlanmak zorundaydı. Tek bacağı üstünde dura dura, kısa bacağına yalnız yürümek için kullanırken bel ağrıları çeke çeke yaşadı. Hiçbir gün sesini yükseltmedi, bir kere bile kendini savunduğunu anımsamıyorum. Bağlılara çağrılara eleştirilere hep aynı yumuşak sesle yanıt verirdi. Besbelli ezilmenin ustası olmuştur. En çok da sigarası göze batardı. Sabahtan akşama kadar dudağından eksik etmediği o dumanlı şeyden ara sıra yere ya da masaya bir kül parçası düşürdü mü kıyametler kopardı. O kendini "*Ayol evladım*"la başlayan sönük ve kısa cümlelerle savunmaya kalkardı.

-Teyze sana kaç kere söyledim yemek yaparken sigara içme diye!

-Ayol evladım dalmışım işte, şimdi temizlerim orayı...

Benim çocuk yüreğimde acımayla öfke birbirine karıştırdı. Belki de yalnızca o evde depreşen ve kimselerin pek alışık olmadığı huysuz-

luklarım bu yüzdendi. Anneannem de bizim evin çekip çevireni oldu her zaman. Yaşıtı olmakla birlikte onu anne diye çağıran babam bile ona bir gün olsun ters bir şey söylememiştir. Topal Teyze o yaşama ne kadar direndi bilemiyorum. Babam emekli olduktan sonra biz Adana'ya yerleştik ve İstanbul'a gitmez olduk. İstanbul'a göçtüğümüzde o artık yoktu, dünyasını değiştirmişti. Topal Teyze'nin olmadığı koşullar hane halkı için çok güç koşullardı: artık birilerinin bazı işlerle uğraşması gerekiyordu. Sanırım zaman zaman içlerinden geçirmişlerdir: ah Topal Teyze, ölecek ne vardı, şunun şurasında gül gibi geçinip gidiyorduk, sen gittin işler sarpa sardı...

Topal Teyze bende hiçbir şey almadan veren ve verdikçe suçlu düşen insanların simgesi idi. Sonraki yaşamımda ben de bir çeşit Topal Teyze olarak işlem gördüm. Aramızdaki ayrılık şuydu: yere kül düşürdüğüm zaman *"Oh, kül döktüm, aman da aman, canıma değsin, oh yandan yandan, altmış, yetmiş, seksen..."* demesem de kendimi savunmak için herhangi bir telaşa düşme gereği duymadım. Ben benimle ilgili eleştirilere aldım. Birileri benimle uğraşmayı eğlence durumuna getirdiklerinde kendi dünyama kapandım ve şu şöyle yapmış bu böyle demiş demeden bildiğim gibi yaşadım. Baktım ki bir yerde tad kalmadı, oradan sessizce uzaklaştım. Topal Teyze'nin gidecek yeri yoktu, senin gidecek yerin vardı, ondan böyle konuşuyorsun demeyin. Benim de gidecek yerim yoktu aslında. Her gittiğiniz yerde karşınıza aynı insanlar çıkıyorsa bir yere gitmiyorsunuz, hep orada kalıyorsunuz demektir.

Kısacası Topal Teyze ölerken ben kendi köşeme çekilerek dünyanın sefil koşullarından uzaklaştık. Ben şimdilik yaşıyor olduğum için her şeyden yüzde yüz (birebir mi demeliydim?) kurtulmuş olamam. Nasıl olsa bana da bir gün emrihak vaki olacak ve Topal Teyze'likten kesin bir biçimde kurtulacağım. O zamana kadar dışımı sıkımda yarar var. Gene de etkin yaşamdan edilgin yaşama geçiş kurtuluşa benzer bir şeyleri barındırıyor. Belki Topal Teyze için duyulan duyguları birileri de arkamdan benim için duyacaklar, hem daha katı ölçülerde: *"Eşşoğlu eşek ölecek ne vardı, şimdi yaşıyor olsun..."* Koydunsa bul! Evet, koydunsa bul!

ISABEL ALLENDE'Yİ OKURKEN

Isabel Allende'nin *Yeniden bulunmuş ülke*'sini okuyorum. Onun daha önce hiçbir yapıtını okumamıştım. Daha doğrusu yazar olduğunu bilmiyordum. Yazdıklarından anlaşıldığına göre Isabel Allende de bizler gibi ihtiyarlığın sınırlarından girmiş. *"Yaşlanmak yavaş ve sinsi bir süreçtir"* diyor. Yaşını söylemiyor ama *"Sentetik penisilin kadar yaşlıyım ben"* deyişinden anlıyoruz ki bizlerden çok daha yaşlı ve çok daha genç değil. Isabel Allende oldukça soğukkanlı, sanırsınız Şili'de olanlardan hiç etkilenmemiş. A.B.D.'nde yaşıyor ve *"Ben Üçüncü Dünya diye adlandırılan yerden geliyorum"* diyor, parantez içinde soruyor: *"ikincisi hangisi?"* Yaşadıklarını şu cümlede özetliyor: *"1973'ün o uzak salı günü yaşamım parçalandı."* Yurdunu yitirmiş olmanın acısını bu sözlerle duyuruyor bize. Kitabın en ilginç yanı bana göre Şili insanını çok güzel anlatıyor olması. Anladığımıza göre Şilililer sert insanlardır: *"Beni erkek kardeşlerim gibi dövmüyorlardı, ama ben çevremdeki tüm çocuklar gibi korkuyla yaşıyordum."* Bu yüzden kendi deyişiyle çocukluğa karşı doğal bir düşmanlığı vardır: *"...çocuklukta hiçbir şey basit ve hiçbir şey insani değildir"*

Şilililerin gözü dışarıdadır, özellikle Batı'dadır. Onlar kendilerini Güney Amerika'ya yabancı duyarlar. Şilili bir yazar şöyle dermiş: *"Neden şu Şili'yi satıp Paris yakınlarında bir yer satın almıyoruz?"* Onlar, ne garip, kendilerini çok uzaklarda kalmış duyarlar. *"Uzaklaşmışlık biz Şilililere bir adalı kavrayışı verir, toprağımızın eşsiz güzelliği bizi kendini beğenmiş kılar. Kendimizi dünyanın merkezi yapmışızdır, bize kalırsa Greenwich Santiago'dan geçmelidir. Kendimizi her zaman Avrupa'yla ölçe biçer Latin Amerika'ya sırtımızı dönmüşüz. Biz kendimizi yalnız kendimizden sorarız, dünyanın geri kalanı şaraplarımızı tüketmek için ve yenebileceğimiz futbol takımları kurmak için vardır."* Isabel Allende bir yandan ülkesini gerçekçi bir gözle ince ayrıntılara girerek anlatmaya çalışırken bir yandan da ülkesinin insanını acı biçimde eleştirir. Bunu parantez içlerinde, küçük dokundurmalarla yapar. Örneğin şöyle der: *"Ha, bakkın, bizim özelliklerimizden biri de şudur: görüşümüzü hiçbir temele dayandırmadan açıklarız, ama öyle kesin bir tonda açıklarız ki ondan kimse kuşku duymaz."*

Benzer başka ülkelerin kentlerinde, örneğin Caracas'da ya da Mexico'da zenginleri yoksullardan ayırmak zordur, bu gibi yerlerde her iki kesim içiçe yaşar. Santiago'da durum başkadır, iki kesim arasında sınırlar vardır. Zengin evleri sıradağların yamaçlarına kurulmuştur. Evlerin kapılarında bekçiler durur. Herbirinin dört tane garajı vardır. Halkın yaşadığı kulübelerin iki odacığında üst üste on beş kişi yatar. Bu kulübelerde tuvalet yoktur. Burada insanların bütün bu olan bitene karşın demokrasiye olan inançları çok zayıftır. Şilili bir senatör bir gün şöyle bir söz söylemiştir: *"Demokrasi demokratik olduğunda hiçbir işe yaramaz."* Santiago yıllardan beri köylü ruhu taşıyan bir koca kenttir. *"Biri pazar ayinini mi kaçırdı? Haber çabucak yayılır ve çarşambaya kalmaz papaz günahkarın neden ortada görünmediğini öğrenmek için kapıyı çalar."*

Şili on beş milyonluk insan yoğunluğuyla modern bir ülkedir, ancak kafalar gerilikten kurtulamamıştır. Nüfus hızla artar ama hiçbir şey değişmez. Özellikle taşrada aileler, büyük aileler de küçük aileler de, kendilerine kapalı yaşarlar. Neredeyse tüm ülke bir çıkarın peşinden koşan klanlara bölünmüştür. İnsanlar birbirlerine benzerler, aynı biçimde giyinirler, kendilerini korumak için dayanışırken başkalarını dışa atarlar. Büyük toprak sahipleri, hekimler, siyaset adamları, işadamları, askerler, kamyoncular ve başkaları klanlar oluştururlar. Bazı şeyler hiç mi hiç bağışlanmaz. Örneğin intihar korkunç bir suçtur. İntihar edenin cesedi kutsal katolik mezarlığına gömülemez. Böyle bir olayda aile utancı gizleyebilmek için cesede bir redingot giydirir, kafasına da kocaman bir şapka geçirir, onu bir at arabasına bindirip Santiago'ya getirir. Orada zavallıya bir mezarlık bulurlar. Papaz olan biteni anlar ama göz yumar.

Demek ki aziz dostlarım sorunun bir Pinochet sorunu olmadığı burada da açık açık bellidir. En göze çarpıcı nedenler her zaman en belirleyici nedeler değildir, bunu bize toplum yaşamı iyi bakarsak pek güzel öğretecektir. Bizim en büyük yanlışımız sonuçları nedenler gibi almaktır ve olan biten kötülüklerin içinde ne kadar payımız olduğunu ya da daha doğrusu olabileceğini görememektir. Isabel Allende yaşadığı kötü günlerin duygusal akışına kapılıp ona buna veryansın edebilirdi. Ama o kendini suçlarcasına, düpedüz özeleştiri yaparcasına, kendini bütünden ayırmadan çok sevdiği ülkesinin değerlerini tartışıyor. *"Bizim tarihimiz barbarlık gösterileriyle donanmıştır"* diyerek.

DÜZ LİSE VE NORMAL EKMEK

Bendeniz o çok sinir söze, “seri katil” sözüne takılmışken şimdi de kirli bir soytarı görünümünde “düz lise” deyimi çıktı geldi. Hoş geldi sefalar getirdi, dilerim gidişi gelişi kadar çabuk olur. “Düz lise” sözü eğitim ayıbını göstermesi açısından çok güzel bir söz. Bir toplumun bütün insanların daha iyi şeyler elde etme bencilliği içinde kendilerini ne ölçüde gülünç ettiklerinin açık bir kanıtıdır bu. Eğitimde birlik yani adalet diye bir şey kalmadığını pek güzel gösteriyor. Parayı veren düdüğü çalar ahlaki hekimlikten sonra eğitime de yerleşti. Betlerinden korusun. Gerçekte parayı veren bana sorarsanız hekimlikte de eğitimde de düdüğü çalmıyor, parayı verdiğiyle kalıyor. Biraz daha verirsen daha kazançlı çıkacaksın yalanı bu konuda bütün boyutlarıyla geçerlidir.

Gene de ben burada sorunu ulusal eğitimin dökülen koşulları açısından değil de dil açısından ele almak istiyorum. Sağduyulu ve öngörülülük halkımızın zihin tembelliği dildeki gelişimleri de çarpık çurpuk kılıyor. Haydi “düz lise” sözünü derin kültüre ulaşmış eğitimcilerimizin yarattığını söyleyerek o konuda halkımızı suçlamayalım, ya örneğin “normal ekmek”e ne buyrulur? “Normal ekmek” sözünü ben icat etmedim ya. Onu ulusal eğitimin akli başında insanları da icat etmediler, bu icatta katkıları olmuş olsa da. Öyleyse bu icat düpedüz çok değerli halkımızın icadıdır ve biraz acayip kaçsa da en azından bir gereksinimi karşılamaktadır. Bugünkü ekmekler elbet bizim çocukluğumuzdaki ekmekler değil. Büyük savaşın hemen ertesinde küçük yerleşim alanlarında, örneğin benim ilkokulu okuduğum Fevzipaşa’da tek tip ekmek çıkardı. Bol kepekli olduğundan mı nedir bu ekmek karaya çalardı. Tadı damağımda kalmamış ama sanırım lezzetliydi de. Gelgelelim o yuvarlak somun sofraya konduğunda bir huzursuzluğu da birlikte getirirdi. Biraz sonra kesilecek ve içinden kim bilir neler çıkacaktır.

Ekmekten çıkacak çuval parçaları başımızla birlikteydi. Ekmekten çuval parçası çıkar mı? Çıkar, neden çıkmasın. Cumhuriyet altını çıkacak değil ya. Çuval parçası, çivi, kibrit çöpü hatta iğne alıştığımız şeylerdi. Onun hamurunu yoğuranların terlerini akıta akıta ayaklarıyla iş gördüklerini de biliyorduk. Olsun, ne yapalım. Öyleyse öyle. Koca hamuru elle yoğuramazlar ki. Bizim bir türlü benimseyemediğimiz ya

da kendimize yediremediğimiz o güzelim ekmekten kocaman kocaman hamamböceklerinin çıkmasıydı. Bıçakla bir dilim kesiyorsunuz, bu arada ölmüş gitmiş hayvancığı da bir güzel ortadan bölüyorsunuz. Şükredin, hamamböceği ölüsü ağzınıza gelmedi, ya öyle olsa ne yapardınız? Öyle olduğu da olmuyor muydu? Oluyordu elbet. O zaman ekmeği atıyorduk doğal olarak. Anneannem yeni bir somun getiriyordu sofraya ama kim yiyebilir bu yeni somunu.

Büyük kentlerde, örneğin Adana’da iki çeşit ekmek çıkardı. Biri kara ekmek, öbürü “francala” denen beyaz ekmek. Fevzipaşa’dan sonra Adana’da kaldığımız yıllarda gene ekmekten bir şeyler çıktı ama ne yalan söyleyeyim hamamböceğine raslamadım. Sonra İstanbul’a geldik. Ekmekler iyiydi. Zamanla ekmek hafifledi, uçacak duruma geldi, içi hava doldu, bu arada çeşitlendi: alman ekmeği, haşhaşlı ekmek, cevizli ekmek, tam buğday ekmeği, kepek ekmeği... Halkımız o zaman bu çeşitli pahalı ekmekler karşısında hafif mafif kendi ekmeğini savunabilmek için “normal ekmek” deyimini buldu. Bu arada elbet ekmeğin anormali olur mu sorusunu hiç aklına getirmede. Lisenin düzü olur da katilin serisi olur da ekmeğin normali olmaz mı?

Dilin kirlenmiş olmasından yakınan kibar baylar ve zarif bayanlar düz liselerden sözettikleri bir toplantıdan çıkıp fırından bir normal ekmek alarak seri katil dizilerini izlemek üzere yuvalarının yolunu tutarken dil konusunda çok ciddi kaygıları olmadığını düşünüyorlar mıdır? Kafa kirlenmeden dil kirlenir mi? Kafalarkirlendi dostlarım. Siz belleği çöp tenekesine dönmüş birinin, bilinci hallaç pamuğu gibi atılmış birinin kendine özen gösterip güzel bir dille konuşabileceğini düşünebiliyorsanız ben size ne diyebilirim, sizin için hayır dua etmekten başka ne yapabilirim. Bir toplum çocuklarını düz lisede okutabiliyorsa o toplum için yapabileceğiniz tek şey güzel dileklerde bulunmak olabilir.

Daha durun bakalım, yaşam biraz daha karmaşıklaşsın, o zaman insanımız o önüne geçilemez dehasıyla ne buluşlar yapacak dilde. Dilde ve her şeyde hiç düşünmeden bir deliği kapatabilmenin kolay yolları dururken zor yollara vurmak akıl işi midir? Bir sorun çıkarsa uzman diltcilerimiz ne güne duruyor. Değil mi efendim?

ATMAYIP BESLEMEK

Bazı meslekler çok uzun süre verim verir, bazı mesleklerde birey kısa süre verimli olabilir. İnsan en uzun süreli verimini zanaat, tarım ve ticaret alanlarında ortaya koyar. Bir kunduracının verimi çıraklıktan başlayarak elli altmış yıl kadar sürebilir. Bir çiftçinin de uzun süre toprağa bağlı kalması olasıdır, belki yedi yaşından yetmiş yaşına kadar. Tüccar neredeyse çocukluğundan ölümüne kadar tüccardır. Bugün yarım pabuçla sakız satmaya başlayan oğlancığı ömrünüz olursa seksen yıl sonra çok büyük bir kurumun patronu olarak bulabilirsiniz. Buna karşılık bazı mesleklerin verimi çok kısadır. Bir baleci taş çatlasa kırkına kadar bale yapabilir. Ondan sonra ne olur? Ne isterse onu olur, alkolik bile olabilir. Ondan sonra siz nasıl isterseniz. Ya atacaksınız (asamadığınıza göre) ya da besleyeceksiniz. Bir baleci eskisi ne iş yapar? Doğru dürüst bir adamsa mesleğinde fikir üretir, değilse her türlü saçmalığa açık kapı bırakan bir dağınıklığa düşer. Fikir de üretse melanet de üretse kendini de tüketse onu bir yılkı atı gibi sokağa atamazsınız. İyi yetiştirdiyseniz pek güzel fikir üretecektir, mesleğinde ya da mesleğine yakın alanlarda yararlı olacaktır, olmaya bakacaktır. Mesleğinde iyi yetişmemiş adamdan her şey beklenir.

Geç verim veren mesleklerin başında bilim adamlığı ve felsefe adamlığı gelir. Bu kişilerin kötülerini yetiştirmek için emek harcamaya gerek yoktur, onlar şurada burada kendilerini kısa sürede bir güzel yetiştiriverirler. Hele düzen de onların acele yetişmesine elveriyorsa ya da gereksinim duyuyorsa iş kolaydır. Hele hele onlar kurulu düzenle çok iyi ilişkiler içindeyseler iş daha da kolaydır. Gerçekte gerçek bir bilim adamı ya da felsefe adamı kırk yaşından öne doğru dürüst verimli olamaz. Hatta onun en baba yapıtlarını vermeye başlaması elliye elli beşi bulur. Ona acele bir yüksek lisans bir de çalakalem doktora yaptırıp “*Doçentin de yardımcısı mı olurmuş*” demeden bir yardımcı doçent unvanı verdiniz mi oncağz başlar mesleğinin gereklerini yerine getirmeye daha doğrusu getirir gibi yapmaya. Bizde otuz beş yaşında profesör olan adam vardır. Otuz beş yaş şairin dediği gibi yolun yarısı da olsa bilim adamlığında ya da felsefe adamlığında en yüksek yeri tutmaya elvermeyecek bir yaştır. Hatta kırk yaş bile bu iş için yetersizdir. Kırk yaş olgunlaşmaya başlama yaşı olabilir ancak. Bilim adamı diye bir belleten yetiştiriyorsanız o başka. Bir bilim adamını, bir

felsefe adamını bırakacaksınız kırk yaşlarına kadar kendini yetiştirecek. Adamı kırk yaşına kadar besleyelim mi? Yok, ne diye besliyorsunuz, enayi misiniz, asın. Elbette besleyeceksiniz. O arada bilim adamı yetiştiriyoruz diye bilim adamlığına kendini adamış görünen bir üçkağıtçıyı, bir tembel tenekeyi besliyor olmayasınız. Olabilir. Bu yüzden onun eğitimi konusunda titizlikleriniz olmalıdır.

Doktorada yeterlilik sınavı yapalım mı? Bu sınavı çok sıkı tatalım mı? Bunlar bizim arkadaşlarımızın adam yetiştirme konusundaki öngörülerıyla ilgilidir. Bilim adamı da felsefe adamı da hatta sanat adamı da zorlama ya da dıştan destekleme yöntemiyle yetiştirilemez. Onun her şeyden önce işini sevmesi gerekir, bunun için de öncelikle insanı sevmesi gerekir. Onun için kendini bu yola vermiş adamın üniversitenin rahatlığına değil de bilime ve felsefeye tutkun olması gerekir. Öyle olmadı mı her gün bir yeterlilik sınavı yapsanız bir yere varamazsınız. Bizde bilim ya da felsefe yapmaktan çok dosta düşmana karşı profesör olmak önemlidir. Yalnız üniversitede değil toplumun bütün katlarında *ol da nasıl olursan ol* formülü geçerlidir. İnsanlar içlerini değil dışlarını cilalamaya özen gösterirler. Bu nedenle suya gitmekten çok testiği kırmak iyidir. Bilim adamı çok vardır ama bilim neredeyse yok gibidir.

Gerçekte gerçek bir bilim ya da felsefe adamının en verimli dönemi, evet, elliden sonra başlar. O adam en yetkin çalışmalarını o yaştan sonra yapacaktır. O zamana kadar yaptıkları bir giriş niteliğindedir. Bu düzeye gelmesi için gecesini gündüzüne katan biri olması zorunludur. Bu iş bir tür çilecilikle yürür. Bol çeneyle yürüyecek gibi değildir. Dünyadan bir ölçüde el etek çekmeyi gerekli kılar, dünya zevklerini enaza indirgemeyi gerekli kılar. Elli yaşlara kadar kendini yetiştirmeyi göze almak için insanın gerçekten bilgiye tutkun olması vazgeçilmez bir koşuldur. Bunu göze alan insanlar kendileriyle ve hatta çocuklarıyla yeteri kadar ilgilenemezler. Bu yüzden onları suçlayabilir misiniz? Elbet anne ve baba duyarlılığı bencillğe elvermez. Ben bilim adamlığına davrandım, çocuklarım ne olursa olsun diyemez kimse. Ancak biz bir adanmışlık içindeyse eşlerimizin ve çocuklarımızın da yetinmeyi bilen kişiler olmaları beklenir, bizim ne gibi bir çaba içinde olduğumuzu gören kişiler olmaları beklenir, dünya malı dünyada kalır diyebilen kişiler olmaları gerekir.

SABIRLI OLMAK

Yaşamın bizden beklediği tutarlılıklardan biri de sabırlı olmaktır, sabırlı olmayı bilmektir. Uğradıkları güçlüklerde çocuklarınıza gerçekten yardım etmek istiyorsanız sabırlı olacaksınız. Düştüğünüz sıkıntılı durumlardan kurtulmak için sabırlı olacaksınız. Hekime gidiyorsunuz, o size düşünemeyeceğiniz kadar kötü bir durumda olduğunuzu bildiriyor. Ortalığı ayağa kaldırmak yerine kendinizi sessizce bir şeylere katlanmaya hazırlayacaksınız. Önünüzde çok güç zamanlar vardır, bu güç zamanlarda kendinizi ne yapmanız gerekiyorsa onu yapmaya hazırlayacaksınız. Hastaya söylemeyin aman, siz bana anlatın, ben onu kandırırım. . . Bunlar insana yaraşır işler değildir. Hekimin odasına umutla giriyorsunuz. Adam size durumunuzun hiç de iyi olmadığını anlatıyor. Ameliyat olmanız gerekmektedir. Ameliyatla iyileşebilirsiniz, ameliyat sırasında masada da kalabilirsiniz.

Benim başıma geldi bu. Doktor arkadaşım bana ne durumda olduğumu anlattığında işimin uzun olduğunu anladım. Günü gelince ameliyathaneye güle oynaya olmasa da dingin bir kafayla gittim. Tekerekli sedyede götürülürken şunu dedim kendi kendime: bundan sonrası beni ilgilendirmez, bundan sonrasını bu işi yapacak olanlar düşünsün. Bu aşamada benim işim değil onların işi zor. Gerçekten uzun bir karanlığın içine girdim, girdiğimi sezecek vakti bile bulamadan. Öbür dünyada ne gördün doğru söyle diye soracak olursanız ekmek çarpsın hiçbir şey görmedim. Ondan sonrası biraz güçtü. O güçlükleri anlatarak sizi tedirgin etmek istemem. Anladım ki birkaç ay sürecek bir sabır gerekiyordu bana, başka bir şey değil. Üniversitemdeki arkadaşlarımın benim için çırpınışını unutamam. Ameliyat oldum diye birilerine yük yüklemeyi hiç düşünmedim. Ama yakınlarım ve yakın dostlarım, bu arada uzak yakın bütün arkadaşlarım bana sevgiyle yönelmeselerdi sabır göstermekte bazı güçlüklerle düşebilirdim. Yalnız olmadığınızı bilerseniz daha çabuk katlanırsınız.

Dünyaya kazık kakmak için gelmediğinizi, her olumsuzluğun sizin ölümlü varlığınızı da bulabileceğini benimserseniz güçlükleri daha çabuk atlattırsınız. Sabır duyarsızlık değildir, sabır bir yüzüyle katlanmadır bir yüzüyle de emektir. Ölüm, hastalıklar, felaketler bizi bilgeleştiriyor. Sabır kuru bir dayanma gücü değil bilgeliğin getirdiği bir bakış açısidir. Bilgece bir kavrayış içinde umudu elden bırakmadığınız

sürece sabırlı olmanız hiç de zor olmayacaktır. Benim başıma bu da mı gelecekti, bak ben şimdi borular içinde yatağa yapışmış yaşıyorum elin adamı bu güzel havada mantinotayı takmış koluna sokakta çalım satıyor demeye başladığınız anda çöküntünün eşiğinden girdiniz demektir. Vauvenargues ne güzel söylemiş, ikide bir anımsar da rahatlarım: “*Sabır umut etme sanatıdır.*” Gerçekten tam bir bilinç tutarlılığıyla yaşanan sabır deli denizleri yatıştırır, sarp dağları düz eder, yolları alabildiğine kısaltır. Bir anlık bir sabır insana bazen bütün bir ömrünü etkileyecek olumlu sonuçlar getirebilir.

Publilius Syrus şöyle der: “*Sabır ruh için gizli bir hazinedir.*” O hazineden yararlanmak için dünyanın anlamını, yaşamın ne olup ne olmadığını, adanmanın ne demek olduğunu iyi bilmek gerekir. Kendileri için yaşamaya alışmış ya da alıştırmış insanlar sabırlı olmayı bilemediklerinden pek erkenden çıkmaz yollara saparlar, açmazlara düşerler, kirli kapılardan girerler, onurlarını yitirip gururlanmaya başlarlar, insanlığın temel değerlerini kendilerine göre çıkar hesapları üzerinden yorumlamaya kalkarlar, en yakınlarını bile sevmeyebilirler, battıkça batarlar, kurtulalım derken biraz daha batağa gömülürler, zaman zaman biz de eskiden böyleydik gibi utanmazca savunular yaparlar...

İçimde sancılar, tüm bedenim yorgun, tuvalete giderken bedenime bağlanmış nesneleri çarmıhımı taşır gibi yanımda götürüyorum... Narkozun etkisiyle bilincim iyiden iyiye bulanmış: dinlediğim müziği, okuduğum kitabı anlamıyorum. Ne yılgınlık ne bıkkınlık ne de ona benzer bir şey. “*Şu sondayı bir torbaya koyalım da yürüyüşe çıkalım*” diyorum. Şerbet gibi güz günleri. Çabuk bitirmeliyim bu dönemi, eski yaşamıma dönmeliyim. Geceler geçmek bilmiyor. Ama hiçbir şey yaşamama sevincimi öldüremiyor benim. Aradan tam bir yıl geçmiş. Şimdi iyiyim, şimdilik iyiyim. Ara sıra öldüğüm, hasta olduğum, ağır bir kaza geçirdiğim gibi haberler alıyorsam da turp gibiyim. “*İçi geçmiş bir turp*” mu? Söyleyin, alınmam. Altmış yedi yılı sabırla yaşadık. Haksızlıklara, duyarsızlıklara, çirkin yalanlara, küçük insanın basitliklerine, hiçbir gerçeği karşılamayan suçlamalara, üçkağıtlılıklara, kabalıklara ve kalabalıklara, hele hele sevgilinin dolapçılıklarına sabırla değilse neyle katlandık!

Kitaplarını okumayı bir türlü beceremediğim bir “romancı” çoktandır bu toprağın insanlarının tarihi üzerine görüşler üretiyor, bu arada dolu dolu rakamlar veriyor. Tarihçilik kimsenin tekelinde değildir. Hiçbir bilgi kimsenin tekelinde değildir. Özellikle biz felsefeyle uğraşanlar bilgi alanımızın tabana doğru yayılmasını isteriz. İstemeyenlerimiz yok mu? Olmaz olur mu! Onlar kendi yazdığını anlamayanlar takımından oldukları için konuya başka açıdan bakarlar. Yoksa insanın ne dediğini anlatmamak adına çalıştığını düşünmek akla ziyandır. Yani, dostlarım, gerçek anlamda söyleyecek sözü olan durmaz konuşur. “Romancı” kardeşimiz hevesli düzeyinde de olsa iyi bir araştırmacı olmalı ki dolu dolu bilgiler sunuyor, dolu dolu rakamlar veriyor.

Bendeniz yıllardır tarih felsefesi dersi verdiğim için kıyısından köşesinden tarihe bulaşmışımdır. Ayrıca felsefe tarihi, daha doğrusu batı felsefesi tarihi uzmanı olduğum için bu işe az da olsa burnumu sokmaya hak sahibi sayıyorum kendimi. Derslerimizde doğal olarak her şeyden önce tarihin bir belge bilimi olduğunu, işin patırtıyla gürültüyle açıklanacak bir yanı bulunmadığını, iyi bir tarihçinin söylentilere göre değil de belgelere dayanarak yorum yapmak zorunda olduğunu, belgenin bittiği yerde susup kalmanın bir zorunluluk olduğunu, yurdunun insanlarına ya da yabancılara yağcılık yapmak adına tarihçilik yapmanın ahlakdışı sayılması gerektiğini anlatır dururuz.

Bu “romancı” bey için söylemiyorum ama genelde tarih alanına dıştan sokulanların hemen hemen tümü ve bu arada meslekten tarihçilerin de büyükçe bir bölümü tarihçilik çabalarını gerçekleştirmeye yönelirken ne yazık ki duygusallıklardan kendilerini alamıyorlar: onların yazıp çizdiklerinde kaba ideolojik kaygıların yüzeysel izleri bir bakışta görülüyor. Kendini bilen insan ideolojik öngörülerini doğrulamak için tarihe yönelir, buna karşılık kendini bilmeyenler tarihi ideolojilerinin rengine boyamak için ellerinden geleni yaparlar. Bizde ideoloji bireyin kendini aydınlatmak için benimsediği kurallar ve ilkeler bütünü olmaktan çok başkalarını yolundan döndürmek için uydurulmuş dogmalar dizgesidir. Felsefe bilmeden tarihe yönelmenin getireceği sakıncaları bütünüyle yaşamakta olan bir toplumun çocuklarıyız. Tarihçilerimizin felsefeyi iyi gözle gördüklerini hiç sanmıyorum.

Geçenlerde bir televizyon kanalında Avrupa Birliği sorunları çer-

çevesinde bu tarihçi “romancı” konusunu da ele alan bir programda bir gazeteci beyle bir profesör bey görüşlerini bildiriyorlardı. Profesör bey edebiyat adamları edebiyatla ilgilensinler, tarihi tarihçilere bırak-sınlar gibilerden bir görüş üretti. Bu görüş benim çok tersime gitti. Belgelere dayanmak koşuluyla yani kafadan atmamak koşuluyla her akli başında kişinin dünya tarihiyle ve kendi ülkesinin tarihiyle ilgili fikirler üretmesini yasadışı saymak düşünce özgürlüğünü kısıtlamak-tan başka bir anlama gelir mi? Tarım uzmanı iktisadi konulara girmesin, hukuk bilgini felsefenin dışında dursun, tıp adamı siyasete burnunu sokmasın gibi görüşler düşünceden korkan insanların görüşleri olabilir ancak. Gerçeklikte karşılığı olmayan fikirler de ortaya dökülebilmeli-dir. Tartışmalar önünde sonunda doğruların ortaya çıkmasını sağlaya-caktır.

Bizde tarih denince daha çok kaba olay tarihçiliği anlaşılmakta-dır. Olay üzerinden geçmişi araştırmak kör bir kuyuda dolanıp dur-maktan başka bir anlama gelmez. Yeniçağ’ın başlarından bu yana ma-tematik bütün bilimlerin araştırma alanlarına girdi. Matematigi de ista-tistikler çerçevesinde kullanarak nedenler araştırmasına yönelmek özel-likle XIX.yüzyıldan bu yana bütün bilim alanlarında bir zorunluluk ola-rak görülüyor. Tarihi siyasetin buyruğuna vermek de kişisel çıkarı için tarihi kullanmak da ayıptır. Fénelon iki yüzyıl önce bize iyi bir tarihçi-nin hiçbir yerin ve hiçbir zamanın insanı olmadığını söylemişti. Tarih bir tür felsefedir, her zaman sağlam belgeler üzerine temellendirilmesi gereken bir felsefedir. İnsan yaşamının akışındaki nedensellik ilişkile-rini göremediğimiz zaman yalnız tarih alanında değil insan bilimlerinin bütün alanlarında yarı yolda kalırız. Bunun için gerçek anlamda bir bilgi birikimi yanında bir ruh temizliğinin de gerekli olduğunu unutma-malıyız. İşin ahlaki bir boyutu da vardır ve bu boyut belki bilgi boyu-tundan daha da önemlidir ya da en azından onun kadar önemlidir der-sek aşırıya kaçmış olmayız sanırım. Schlegel “*Tarihçi geçmişe yö-nelmiş bir peygamberdir*” derken bunu demek istiyordu. Her bilim alanı gibi tarih bilimin alanı da zor bir alandır. İnsandan her şeyden önce çaba ve dürüstlük bekler. Kendi kaba öngörülerine tarihin bir takım bilinir bilinmez olaylarını ve insanların tanık gösterme kolaylığı kimseyi bir yere götürmez.

ÇOCUK YUVALARI

Cahillik ya da aptallık geldi gene odanın ortasına pisledi: çocuk yuvaları sorunu dayak sorununa indirgendi. Bu arada yazık ki kimse “*Şu kavanoz dipli dünyada bu bırakılmış çocuklar için dayaktan daha kötü şeyler yok mudur?*” sorusunu sorma gereği duymadı. Dayağın bu topraklarda çocuk yetiştirmenin temel yöntemi olduğunu sanki kimse bilmiyordu ya da aklına getirmede de oralar buralar dayağa karşı gösterilerle renklendi, aman ne iyi oldu. Birinin cebine el uzatan aç ve açık ya da ahlakı bozuk delikanlıyı linç etmeye kalkan kendileri değilmiş gibi, benim sağduyulu halkımın insanları burada dayağa kesin karşı çıktılar, inanırsan. Akli başında olanlarla akli başından daha başka bir yerlerde olanlar ağız birliği ettiler: dayak çağdışı bir yöntemdir.

Kimse şunu düşünmedi: dayaktan daha kötüsü sevgisizliktir ve bu çocuklar mutlak bir sevgisizlikte büyütölmektedir. Bu sevgisiz ortamda bu çocuklar yüzlerine çarpan bir tokadı bir ilgi belirtisi olarak algılayabilirler de kendilerine duygusuz duygusuz bakan iki gözü bağışlayamazlar. Biri ahmaklık sınırında dolaşırken benim bu yazdıklarıma raslar da benim bir dayak yandaşı olduğum kanısına varırsa eşeklik etmiş olur. Ancak yeniden söylüyorum, dayaktan daha acı olan, dayaktan daha korkunç olan sevgisizliktir: o küçücük bedenlerin tatlı bir söz işitmeden, yalandan da olsa okşanmadan soğuk yataklarına girmeleri, yataklarında yarınsızlıklarını ya da karanlık geleceklerini düşünmeleri yanında dayak nedir ki.

Bir çocuğu sokaktan ya da olumsuz koşulların içinden çekip almak iş değildir, önemli olan onu insan gibi yetiştirebilmektir. Gerçekte eğitimden az çok anlayanlar (anlar gibi görünenlere aldırmayın) aile ortamından kopmak zorunda kalmış çocuğun tüm sorunlarına karşın iyi bir eğitilebilir insan adayı olduğunu bilirler. Onlar ailede olmamanın bir takım yoksunluklarını yaşarken aile ortamının bir takım salaklıklarını da yaşamıyor olmanın rahatlığı içindedirler. Yuva denilen yerde her işe burnunu sokan bir dede, çenesi düşük bir babaanne, her durumda görüş bildiren bir anneanne, iniltili bir anne, her gece bir ufak deviren ya da yemekten sonra kahveye giden bir baba yoktur.

Yuvaya giren çocuklar bir zaman sonra belli bir yaşa gelince so-kağa bırakılırlar. Yuvada gördükleri eğitim şöyle böyle bir eğitimidir ve

onları yaşamın çeşitli alanlarında başarılı kılabilecek gibi değildir. Üstelik onlar yuvada tam anlamında sevgisiz büyümüşlerdir. İnsan düşünmanı olmamışlarsa bunu yüreklerinin temizliğine borçludurlar. Vaktiyle sokakta bırakılsalardı sokakların koşullarına alışıacaklardı, şimdi sokakla yüzyüze gelmek zehirden de acı bir iştir. Sokaklarda onları neyin beklediği ortadadır. Zaten onların yuvada bir takım olumsuz koşulları yaşamadıklarını düşünmek iyimserliğin aptallığa kaçtığı bir durum olur.

Bir kişi bir konuda bir süre yakındıktan sonra “*Ne yapılabilir?*” sorusunu sormuyorsa çalçenenin, boş gevezenin biridir? Evet, soralım şimdi kendimize: ne yapılabilir? Yuvalarda kalan çocuklara nasıl bir eğitim dizgesi uygulanması gerektiği sorununu öncelikle tartışmak gerekiyor. Bu dizgeyi oturttuktan sonra, yuva çocuklarının özel bir eğitim görmesi için, onların ruhsal durumlarını da göz önünde tutacak biçimde çok amaçlı eğitim kurumları oluşturmak gerekiyor. (Buradaki “özel” teriminin günümüzde anlaşıldığı gibi anlaşılmasını, “para getiren” anlamına alınmamasını dilerim. Ben “özel” derken devletin özel olarak oluşturduğu bir kurumdan söz etmek istiyorum.) Bu özel olarak oluşturulmuş kurumlarda ruhbilimcilerin denetiminde bu çocuklar seçkin eğitimcilerin elinde üniversiteye kadar eğitilmelidirler. Liseyi bitirdikleri zaman sokağa atılacak yerde üniversite eğitimi boyunca kurumun olanaklarından yararlanabilmelidirler ve buna karşılık hiçbir borç ya da yükümlülük altına girmemelidirler. Uyumsuzluk göstermekte direnenler ve kesin bir biçimde başarısız olanlar için öncelikle çözüm olanakları geliştirecek uzmanlar görevlendirilmelidir. Bu yuvalardan yetişen çocuklara üniversiteyi bitirip iş sahibi oldukları zaman kurumun koruyucuları olma hakkı verilmelidir, özellikle onların kuruma maddi ve manevi destekler sağlamaları için yollar açılmalıdır.

Çocuklara dayak atılmasın... Kızlarla oğlanlar aynı banyoya girmesin... Bunlar çözüm değildir baylar. Dayaktan daha kötü şeyleri bir ömür boyu yüklediğiniz bu çocuklara ne olur biraz insan gözüyle bakın. Dayaktan daha kötüsü sevgisizliktir. “*Sevgi vermek kolay değildir, dayak yemesinler yeter*” deyip çıkabilir misiniz? Öncelikle yuvaları birleştirmek gerekir.

KÖTÜ EĞİTİM

Çok kötü eğitiliyoruz, yarım yamalak eğitilmiş ya da hatta yanlış eğitilmiş olarak yaşama salıveriliyoruz. Örtülü olarak bize şunu demek istiyorlar: *“Sizi iyi eğitemediğimiz doğrudur. Çünkü biz de iyi eğitilmedik. Gerçekte size bu kadar eğitilmişlik yeter. Daha çoğunu kimse istemez sizden. Daha çoğunu elde etmek istiyorsanız kendinizi özel olarak eğiteceksiniz. Yaşamda eğitim sürekli dir biliyorsunuz. Ama aklınız varsa daha çoğunu istemeyin. Daha çoğu sizin başınıza çok kötü şeyler getirebilir, o zaman ummadığınız durumlarla karşılaşabilirsiniz. Eğitimi o kadar da abartmamak gerekir canım. Sonra, unutmayın, sürüden ayrılmanın epeyce tehlikeli olduğu bir toplumda yaşıyoruz.”* Bu yüzden insanlar kendilerini iyi yetiştirmenin değil de erkenden bir yer kapmanın, kapağı bir yere atmanın temiz yani sağlam yollarını arıyorlar. Eğitimde yetersizlik meslekte yetersizliği kendiliğinden getiriyor. Ancak, meslekte yetersizlik gözde büyütülecek bir şey değildir. Genel olarak herkesin üç aşağı beş yukarı aynı düzeyde olduğu yerde çarklar tıklar tıklar işleyecektir.

Sık sık gördüğümüz gibi kötü eğitim ahlak bozukluğunu getiriyor. Dolduramadığınız bir yerde bulunuyorsanız karşınıza ahlak değerlerinizi çok erkenden sarsacak koşullar çıkacaktır. Örneğin sizin üstünüzdeki *o sizin kadar kötü eğitilmiş* adam bir gün sizden olmadık bir iş isteyecektir. Yapmam diyebilir misiniz? Yaparım dediğiniz anda sizin ahlak notunuz kendi vicdanınızda sıfıra yakın bir yere inecektir. Evet, yaparım diyeceksiniz, çünkü zayıfsınız. O akşam eve gittiğinizde henüz kirlenmemiş çocuklarınız sizi doğanın gerekleri yüzünden gerçek bir değer varlığı olarak kapıda karşılayıp yüzünüzü gözünüzü öpmeye kalktığında içinizde utanca benzer bir duygu o incecik kaşarlanmışlık zemininde kayıp gidecektir. O incecik kaşarlanmışlık zemini yaşam deneyleriniz içinde giderek kalınlaşacak, yüzünüze yalancı bir bilge görünümü altında bir yırtıklık maskesi giydirecektir. Kötü eğitilmişliğin en basit sonucu birilerinin elinde tam anlamında oyuncak olmaktır. Başkaldırmaya yeltendiğinizde bakışlarıyla şunu söyleyeceklerdir: *“Yetersizliğini unutma. Biz cahilliğini bile bile seni burada tutuyoruz. Sesini çok çıkarmasan iyi olur. Sen bizim dediklerimizi yap gerisine karışma. Sana ne söyle mi olurmuş da böyle mi bitermiş. Boyundan büyük işlere kalkma. Yakında bir kere daha yükseleceksin...”*

Yıllarca önce bir genç insanın öfkeli yakınmalarını duyunca öğretmenlik mesleğim adına yerin dibine girmiştım. Liseyi bitirip umut dolu bir yürekle üniversiteye gelmiş olan bu çocuk şöyle bir şeyler söyledi: *“Adam öğretim üyesi olmuş, anlattığı konuyu hiç ama hiç bilmiyor. Soru soruyoruz, içinden çıkamayıp öfkeleniyor.”* Hem men arkasından şunu sordu: *“Öğretim üyesi olmak zor mu?”* Bir şey diyemedim dostlarım, siz beni bilirsiniz, açık sözlüyümdür ama boğazındokuz boğum olduğunu ya da olması gerektiğini de iyi bilirim, bir şey diyemedim. Konuyu değiştirmek için şöyle bir şeyler söyleyebilirdim: *“Kızım bu iş alengirli bir iştir, bilersin bu dünyanın halini, kimine hay hay kimine vay vay. Her şey kismetle. Kismetten ne ötesi ne berisi. Gelini ata bindirmişler ya kismet demiş. Kismetle varsa gelir Hint’den Yemen’den kismetle yoksa ne gelir elden? Nerden neye kaldık ey gazi hünkar, eşek dizdar oldu katır mühürdar. Ar gitti Mısır’a, namus da ardısıra. Bulunca şükredelim bulmazsak sabredebilmemiş atalarımız. Boşuna mı söylemişler güzel kızım? Biz gene ne olur ne olmaz, dilimizi katlayıp kenara koyalım. Kemal ehli kemalatı sükut ile buldu hep. Deh demeden giden at, buyurmadan gören evlat, eve girince gülen avrat...”* Buna benzer bir şeyler söyleyebilirdim ama söylemedim.

Evet dostlarım çok kötü eğitiliyoruz. İyi eğitmek ya da iyi eğitilmek gibi bir sorunumuz da yok gerçekte. İyi eğitim gerçekte zor iştir, ama bu zorluğu göze almadan bir yerlere varmak olası değildir. *“Eğitimin kökleri acı meyvaları tatlıdır”* diyordu Aristoteles. Atalarımız iyi kuş kendi kendine uçar demişler. İyi kuşun kendi kendine uçtuğunu söylemek kulağa hoş gelir ama kafayı tedirgin edicidir. Elbette bu durumda kendi kendine uçmak sorununu çözülmeden ne sanatta ne bilimde ne felsefede bir yere varabiliriz. Ama bireyin canını dişine takarak aç kalma pahasına kendini yetiştirmeye kalkması büyük zaman ve emek yitimi değil midir? Sonunda elbette eğitim döner dolaşır kendini eğitmek sorununa dayanır. Ancak bu durum iyi eğitimcilerin ve iyi eğitim kurumlarının gereksiz olduğu anlamına gelmez. Biz burada kendimizi kandırıyoruz. Çöküntü ortak sorunumuz. Ama biz bu arada, akıllıyız ya, ona buna yol gösteriyoruz: sakın oraya gitme, şuraya git, deli misin, oraya gidilir mi, falanca yer dururken filanca yere gidilir mi... Kendini kandırmanın kırk altı bin sekiz yüz on üç biçimi vardır dostlarım. Hepimize kolay gelsin.

MÜLKİYET DUYGUSU

Yüreğimizden kolay kolay söküp atamadığımız bir duygudur mülkiyet duygusu. Bu duygunun temelinde besbelli o baş derdi bencilliğimiz var. Bir şeyleri kendimizin kılma çabası bütün yaşamımız boyunca bizi oyalıyor, oyalamakla kalmayıp değerimizi sıfıra doğru indiriyor. Kazanırken yitirmekte olduğumuzu göremiyoruz. Yaşamımızın sonlarına doğru içimizi kavurmaya başlayan *boşa geçti koca yıllar* sıkıntısı bununla ilgili olabilir. Kazanmak, biraz daha kazanmak, biraz daha. Durmadan bir şeyler edinmek. Çarşılarda dolaşmak deli danalar gibi. Cebinde kredi kartlarıyla oraya buraya saldırıp durmak. Para bulamayınca ahlak ölçülerini gevşetip birilerinden şu ya da bu yolla para sağlamak. Fuhuş yapmak ya da yakınlarına fuhuş yaptırmak, borç alıp üstüne yatmak, kumarda şansını denemek, çete kurmak ya da çeteye katılmak, yağlı koca ya da karı aramak, çanak yalamak ve daha nice güzellik...

Mülkiyet duygusu ya da tutkusu yalnız kendi yaşamımızı berbat etmekle kalmıyor, yakınlarımızdan başlayarak başkalarının yaşamını da olumsuz yönde etkiliyor. Kendinizden başka kimseyi düşünemez olduğunuz noktada toplumun bir takım yıpranmış değerlerini de göz önünde tutarak yaşamınızı bir gösteri alanına döndürebilmek adına maskaralıklar etmeye başlıyorsunuz. Eşinizin ve çocuklarınızın yaşamını biçimliyorsunuz: hayır efendim, olamaz, onu değil bunu seçeceksin, orada değil burada okuyacaksın, onunla değil bununla görüşeceksin, onudeğil bunu giyeceksin... Onları mutsuz ediyorsunuz, onlar mutsuz oldukları zaman doğal olarak sizi mutsuz ediyorlar. Sonra bir güzel yakınıyorsunuz: *"Gözüne dizine dursun inşallah! Her yakınlığımızı tepti. Ne dediysek tersini yaptı, sonunda gitti o uğursuz karıyla evlendi... Ne halt ederse etsin, yalnız cenazeme gelmesin..."*

İnsanlar mülkiyetle ilgili hırslarını yenemeyip ölümden sonrasını da düzenliyorlar bir güzel. Kimi denize karşı gömülmek istiyor, kimi memleketinde bir yere gömülmek istiyor, kimi mezarına falancanın gelmemesini istiyor, kimi cenazesinin vaktiyle çalışmış olduğu kuruma götürülmemesini istiyor, kimi mezarının üstüne aylandız ya da eğrelti dikilmesini istiyor, kimi çocuklarından şunu şöyle bunu böyle yapmalarını ya da yapmalarını istiyor. Yıllar önce bir gün bizim rahmetliye bir konuda çok kızıp ona şöyle bir vasiyette bulunmuştum: *"İstan-*

bul'daysak beni Kuşadası'na götürüp gömdür, Kuşadası'ndaysak İstanbul'a!" İşin şakasıydı bu ve o benden önce gitti. Bundan birkaç yıl önce şakacı bir arkadaşım bana: *"O kadar değişik yerlere burnunu soktun ki sen öldüğünde cesedini oraya da götürelim buraya da götürelim diye koşturup duracaklar, seni lakerdaya döndürecekler"* dedi. *"Kendi problemleri, beni hiç mi hiç bağlamaz"* dedim, *"Bildikleri gibi oradan oraya taşısınlar cesedimi, ben o sıra uyuyor olacağım!"*

İnsanlar işlerine yarayacak kadarını edinselerdi mutlu olacaklardı. Ancak bu her şeyden önce bilinç işidir. İnanç biçimleri yetinmeyi mutlu yaşamın bir koşulu saymışlardır. Felsefede bu konuda epeyce belirleyici görüşle karşılaşırız. Gelgelelim ne inanç ne felsefe insanları dıştan koşullayarak erdemi geçerli kılma işini gerçekleştirebilir. Hırs her şeyden baskındır ya da her şeyin üstündedir. Bir Anadolu kentine gitmiştim yıllar önce, orada bana söyledikleri bir söz bugün de kulaklarımdadır. Dediler ki: *"Bu kentin insanı para kazanma konusunda öylesine hırslıdır ki babanın oğlu ya da oğulun babayı kazıklamadığı gün boşa geçmiş bir gündür."* Dostlarım, insanın mal mülk ya da yiyecek giyecek peşinde ya da hatta sefahat peşinde ömrünü tüketmesi bana çok acı bir durum gibi görünüyor. Ancak bundan kurtulabilmek için kendimizde olgun insanı ne yapıp yapıp yaratmanın, yaratabilmenin koşullarını aramalıyız. Bu da ancak ben'imizi öldürmekle olasıdır. Ben'imizi öldürmek dediğimiz şey elbette kişiliğimizi yoketmek değildir. Ben'imizi öldürmek içimizde ikide bir başkaldıran, kış uykusu diye bir şey bilmeyen o hırs yılanını öldürmek demektir. İnsanlar yaşamın değerini bir öğrenseler, yaşamın anlamını yüreklerinin derininde aramayı bir öğrenseler, başkalarının yaşamını yönlendirmemeyi, herkesin kendi kafasıyla yaşayabilmesinin olası olduğunu bir öğrenseler dünya cennet olacak. Kızmayın ama bazılarınızın şöyle dediğini duyar gibiyim: *"Hayır, tövbe de, olur mu hiç, olur mu efendim, yaşam bir yarıştan başka bir şey midir rica ederim! Herkes kendi işine baksın. Felsefe yaşamımıza girmeye başlayalı beri bir şeylerin tadı kaçmaya başladı zaten. Bırakın kendi yaşamımızı kendimiz düzenleyelim! Çocuklarımızı zehirlemeyin en azından. Lütfen!"*

ÇOCUKLUĞU ÖLDÜRMEK

Dostoyevski'nin *Karamazov kardeşler* 'inde Alyoşa, Staretz Zosima'nın görüşlerini özetlerken bir yerde şöyle bir şeyler söyler: "*İnsanın en değerli anıları aile yuvasında geçen çocukluğuyla ilgilidir. Ailede bir parçacık sevgi ve uyum varsa bu böyle olur. Hele insanın ruhunda iyi şeyleri, değerli şeyleri bulup çıkarabilecek gücü varsa düzensiz bir aileden bile değerli anılar elde edilebilir.*" En sorunlu ailede bile çocukluğu koruyup geliştiren, en azından onu öldürmeyen bir sıcaklık vardır. Bazı aileler aile olma niteliğini dıştan öyle görünmemekle birlikte iyiden iyiye yitirirler, onların çocukluk denilen duyarlılığı koruyup geliştirecek güçleri ve istekleri yoktur. Genç insanları umutsuzluğa iten, yıkıma götüren, uyuşturucuya yönelten budur.

Aileden çıktığımızda bizi bekleyen dış dünya çocukluğumuzu öldürmeye eğilimlidir. Onda bizi *büyük adam* etmeye hazır bir güç vardır. Buradaki büyüklük bir tür duyarsızlaşmadan, kaşarlanmışlıktan başka bir şey değildir. Bir tür küçülme diyebilirsiniz buna. Bıyıkları yeni yeni terleyen delikanlıya özene bezene bağladıkları o boyunbağı çocukluğu tavana asan bir ip gibidir. Göğüsleri yeni yeni kabaran genç kız adayının düzmece kadınsılığı içinize bir eziklik vermez mi? Kimilerine göre çocukluk belleğimizden silinmesi gereken, içimizden süpürülmesi gereken bir hamlıktan başka bir şey değildir. Oysa kendini bilen insanlar çocukluk belleğimizin bütün bir yaşam için güçlü bir duyarlık kaynağı olduğunu bilirler. Duyarlıklarla işimiz olacaksa...

Duyarsızlığın güçlülük gibi görüldüğü yerde çocukluk elbette yaşam için bir engel diye değerlendirilecektir. Analar ve babalar çocuklarına çocukluğun güzellikleri yerine büyüklüğün sözde verimli ussallığını kazandırmak için var güçleriyle uğraşırlar. Onları sonunda dünyadan zevk almayan ve başkalarını sevmeyen insanlar durumuna getirirler. En iyi okullarda okusun, herkesi geride bıraksın, birilerinin bilmediklerini de bilsin, harcayabileceğinden çoğunu kazansın, en iyi şeyleri edinsin... Bunun için elbette çocukluğun öldürülmesi gerekir. Hem çocukluğu derinlerimizde yaşatıp hem bu kazanımları elde edemeyiz. Olacak şey değil bu. Bu yüzden belli bir yaşa gelip hala çocukluğunu koruyan kişiye deli gözüyle bakarlar. Her ailede öyle birkaç deli vardır. Bir *başarısız* enişte, bir *şair* dayı, bir *dikiş tutturamamış* hala, bir

zıpır teyze. Onlar gerçekte ailenin yüz karasıdırılar. Aile bireyleri şu ya da bu konuda övünürken onların adı anıldığında kıpkırmızı kesilirler.

Staretz Zosima anılarını anlatırken şöyle bir şeyler söylemiştir: *“Petersburg’da askeri lisede sekiz yıl kadar okudum. Oradaki yetiştirilme biçimim çocukluk izlenimlerimden çoğunu kökten yoketmediyse bile köreltti. Onların yerine öyle yeni alışkanlıklar, öyle yeni fikirler edindim ki baştan sona bir değişimi yaşadım, yırtıcı bir budala olup çıktım. Uydurma kibarlığı, toplumsal yaşamın gerçeklerini, fransızca konuşmayı iyice öğrendim. Lise-deyken bize hizmet eden erleri öteki öğrenciler gibi ben de insan saymazdım. Hatta ben öbür çocuklardan daha duyarlı olduğum için bu konuda onları geçiyordum. Subay çıktığım zaman alayımızın onuru uğruna kanlarımızı dökmeye hazırдық ama gerçek onurun ne olduğunu bilmiyorduk.”* Subay Zosima bir gün emirlerini döver. Bunu kendine yediremez. Şöyle düşünür: *“Gerçekte ben neyim ki kendim gibi biri, Tanrı’nın benden farksız yarattığı bir insan bana hizmet etsin?”* Zosima emirlerinden özür diler, *“Afana-si, dün sana iki tokat attım. Bağışla beni”* der. Bunu yeterli bulmaz. *“Olduğum gibi üniformamla apoletlerimle emirlerimin ayak-larına kaparıverdim.*

XIX.yüzyıl rus ordusunun subaylarındaki duyarlıklar ve duyar-sızlıklar bir yana, dünya garip bir sertliğe doğru adım adım ilerliyor. Bizim toplumumuz da o yolda. Çocukluğunu yitirmeyi büyüklük sayan bireylerin oluşturduğu bir toplumun üyeleri-yiz. İnsanlar çocukluğun ne olduğunu, büyüklüğün ne olduğunu düşünmeden yaman bir yarışa gir-miş bulunuyorlar. Her kişinin kendi için yaşadığı bir toplumun mutlu olması da yaratıcı olması da olası değil. Her yanda bağırıtı çağırıtı: tele-vizyon dizilerinde insanlar birbirlerine bağırıyorlar, birbirlerine tabanca çekiyorlar; bu dizilerde aile görünimleri tam anlamında içler acısı, ba-ba oğulla, ana kızla, yeğen dayıyla kanlı bıçaklı; televizyon haberleri-nin aşağı yukarı yüzde sekseni şiddet olaylarıyla ilgili, kalan yüzde yirminin de çok önemli olaylarla ilgili olduğunu söylemek çok zor. Si-yaset adamları söylevlerini çatık kaşla veriyorlar, bunu yaparken biri-lerine meydan okuyorlar. Manken ya da oyuncu genç kadınlar zaman zaman ağlayarak başlarına geleni anlatıyorlar: sevgililerinden okkalı bir sopa yemişlerdir. Futbolu oynayanlar da izleyenler de yönetenler de gözüpeklikte bir numara. Hayırlısı!

ESTETİKSİZ TOPLUM

“Estetik” dendiğinde aklımıza ağız burun düzelten, gerdan düzelten, gerektiğinde insanın orasına burasına değişik maddeler doldurup zayıf görünen bazı organları şişiren cerrahlık geliyor. Belli ki sağduyulu halkımız estetikten daha uzun zaman bunu anlayacak. Sanatı tartışan bilim olarak estetik henüz ufukta görünmüyor. Belki de saygıdeğer büyüklerimiz onu pek de yarayışlı bir düşünce alanı olarak görmüyorlar, kim bilir belki de onun *kafayı açmak* gibi kötü bir işlevi olduğunu düşünüyorlar. Sanat öğreten yüksek öğretim kurumlarında estetik diye bir kaygı yok. Bu rahatlık doğrusu bu toplumun geleceği adına gözümüzü korkutuyor. Ne güzel, sanat öğretiyorsunuz ama sanat üzerine düşünmeyi öğretmiyorsunuz. Estetiğin bu okullarda hatta daha geniş çerçevede bütün bir toplumda bir gereksinim olarak kendini göstermediğini söyleyebilir miyiz? Türkiye’nin her yerinde genç insanların estetiğinsorunlarıyla ilgilendiğini bir gezici vaiz gibi bu toprakları karış karış dolaşan ben iyi biliyorum.

Eğitim kurumlarındaki bu ilgisizlik nereden geliyor? Nereden gelecek, doğrudan doğruya bilgisizlikten geliyor. Sanatın süslemecilikten başka bir işe yaramayacağını, onun vakit öldürmek dışında hiçbir şey getirmeyen boş bir çaba olduğunu düşünen insanların ülkesinde estetik tam tamına bir züppeliktir, başka bir şey değildir. Çünkü bu toplumun insanları genellikle sanatı doğanın ya da Tanrı’nın bir vergisi diye düşünürler. Genelde sanat şarkıcılıkla ilgili bir uğraştır. Cumhurbaşkanlığı bile belli zamanlarda sanatçı diye köşke özellikle şarkıcıları çağırır. Bu toplumda sanatçı doğduğunu sanan nice kendini bilmez *sanatçı* vardır. Doğa ya da Tanrı nedense onları bir yönden de olsa ayrıcalı yaratmıştır. Öyle olmasaydı hiç al Allah emanetini bir avazı yerde bir avazı gökte bağırان *yüksek ses* sanatçıları varolabilir miydi?

Başta edebiyat olmak üzere bütün sanatlar tehlikeli şeylerdir. Çünkü onlar insanın ya da toplumun görünmemesi gereken yanlarını “bir şekilde” açık edebilirler. (“Hayret bir şey” ve “bir şekilde” bir gün benim sebebi mevtim olurlarsa hiç şaşmayın.) Bir takım yararsız insanlar şiir yazmak ya da resim yapmak adına toplumu bu yolla kışkırtabilirler. O yüzden sanat alanlarını çok ama çok iyi denetlemek ve sanatla uğraşan ya da sanata ilgi duyan adamın gözünü açacak gibi

görünen o estetik adlı şeye göz açtırmamak doğru olur. Bol bol eğitim kurumu, özellikle yüksek düzeyde eğitim kurumu açılıyor, bu arada sanatla ilgili birimler de açılıyor, gelgelelim bu dönüşümde estetiğe yer olmuyor.

Estetikçi var mı ki estetiğe yer olsun dersiniz yerden göğe haklısınız derim. Bugün bir eğitim birimine estetik dersi koydursanız onu kime emanet edeceksiniz? Herhangi bir sanat adamına mı? Olmaz. Herhangi bir felsefe adamına mı? O da olmaz. Sanatçı ne bilsin estetiği! Felsefe adamı da okulunda az da olsa estetik adına biraz Platon'dan biraz Aristoteles'den söz edildiğini duymuştur ama o da bu konuda yeterli olamayacaktır. İşte iş gelip bu noktada düğümleniyor: bu ülkede estetikçi yetiştiren kurumlar yoktur. Bu noktada çok vahim tablolar çıkıyor ortaya. Bir öğretim üyesi bir felsefe öğrencisini bir romancının estetiğini incelemeye kalktı diye hakaret yağmuruna tutabiliyor. Bu yüzden şiirden resme, müzikten tiyatroya tüm sanat alanlarında hantallık ve beceriksizlik egemendir. Geçenlerde bir eğitim kurumunda benimle yapılan bir toplantıda genç bir sanat adamı uzun uzun bir sıkıntısını anlattı: sanat eğitimcileri kendi gibi sanat yapan yani kendilerini öykünen sanatçılar yetiştirmekten öteye geçemiyorlar yani gerçek anlamda sanatçı yetiştiremiyorlar. Bu durumda elbette öyle olacak. *Çala çala bir şeye benzetme* yöntemi yalnız sanat alanlarımızda değil bilim ve felsefe alanlarımızda da çokça geçerlidir. "*Dene-neme yanılma yöntemi*" der buna insanımız ve bu yöntemi pek sever. Bilgisayara alışırken ya da başka bir teknik yatkınlık kazanmaya yönelirken bol bol kullanabileceğimiz bu yöntem bilimde sanatta ve felsefede bizi yarı yolda bırakmakla kalmaz, ayrıca gülünç eder.

Öyle görünüyor ki biz daha uzun zaman estetiksiz yaşayacağız. Oysa dünya sanatla ilgili araştırmayı iki bilgi alanı arasında, estetik'le sanat ruhbilimi arasında çoktan pay etti. Biri yaratı nesnesi açısından sanatın sorunlarını işlerken öbürü yaratıcı öznenin sanatı gerçekleştirmedeki etkinliğini inceliyor. Bizimaklı başında görünen insanımız da ne yazık ki estetik'le sanat felsefesini aynı şey sanıyor. Estetik varmış yokmuş, kimsenin umurunda değil aslında. Estetik de olmayıversin canım. Nedir yani, yenir bir şey mi bu?

ŞEHİT DEĞİL KURBAN

Şehit değildi elbet ama kurbandı. Birilerinin onu şehit gibi görmesi belki sululuktu, en azından kendini bilmezlikti. Bazı insanların gereğinden iyi yaşaması için ya da iyiden iyiye tantanalı yaşaması için kurban olarak ayrılmıştı. Ona bunu söylememişlerdir, o da bunu sezecek yapıda değildir. Sezecek yapıda olsaydı gel dediklerinde bir kahkaha atar, haydi oradan deyip arkasını döner giderdi. O elbette öyle yapmadı. Yapamazdı. Onun bilinci bu dünyada olan bitenlerin tabanındaki belirleyicileri kavrayabilecek yetkinlikte değildi. Bu işin kurtları da zaten bir anlamda bu garip toplumun nasipsiz insanları arasından yapıyorlardı seçimlerini. O nasipsiz insanlar gerçekliği bir haz konusu olarak enine boyuna yaşamadıkları için olmadık düşlerin, kötü çağrılarının, berbat tasarıların peşine takılıp gidebilirlerdi.

Nitekim besbelli burada da öyle oldu. Düşünün, kim kolay kolay hayır diyebilir buna: bir gün eşsiz bir tasarı sizi yoksunluklarla dolu o sıradan yaşamınızdan, o umutsuzluklarla örülmüş yaşamınızdan çekip alacak ve eşsiz insanlar katına yükseltiverecek. Buna burun kıvrabilir misiniz? Mahalle muhtarına bir kimlik örneği için gidiyorsunuz, adam sizi tepeden tırnağa süzüyor, “*Zibidi, senin kimliğin olsa ne olur kimliğin olmasa ne olur!*” demek istiyor. Bakkala giriyorsunuz, orada bulunanlar sizi *yararsız adam geldi* gibilerden garip bakışlarla karşılıyorlar. Sevmeye kalktığınız karşı cinsten kişi açık açık ya da örtülü olarak çulsuz olduğunuz anımsatıyor. Ve siz bütün bu tepkiler karşısında kaynağı belli olmayan bir duyguyla onlara “*Bir gün karşımda selam duracaksınız*” demek istiyorsunuz. Hani, ne zaman, nerede? Söylemekle olmaz bu.

Derken çok önemli bir fırsat çıkıyor karşınıza: bir gün bir melek yüzlü kişi dayanıyor kapınıza, size ünlü olmanın, dolayısıyla zengin olmanın yollarını açmaya hazır olduğunu bildiriyor. Havalara uçmaz mısınız? Önünüze ilk çıkacak insanı birileri ne der diye düşünmeden sarılıp şap şup öpmez misiniz? Mahallede daha şimdiden Napolyon Bonapart gibi ya da ona benzer biri gibi dolaşmaz mısınız? Yere düşen bozuk parayı eğilip alacağınıza tekmeyle çamurun gözüne yuvarlamaz mısınız? Korka korka gittiğiniz kasaba daha şimdiden dört keçili köylü gibi kasıla kasıla girmez misiniz? Kardeşinize ya da annenize çıkmaz mısınız: “*Çabuk benim terliklerim neredeyse getirin, be-*

nim şeyimi giymeyin demiyor muyum size?” O sırada sizi alır ses-sizce bir yerlere götürüverirler. Sağa dön derler, dönersiniz. Bağır ça-ğır derler, yaparsınız. Sus aldırma derler, pekiyi dersiniz. Siz de anla-mışsınızdır iyiye giden yolların uzlaşmalardan ya da düpedüz başeğ-melerden geçtiğini.

Uzatmayalım, bütün bunlar olup bittikten kısa bir süre sonra eşek-ten düşmüşe dönersiniz. Sorarsınız kendinize: “*Ben şimdi büyük adam falan mıyım?*” İnsanlar sizinle ilgilenir olmuşlardı, şimdi sizi neredey-se ipleniyorlar. Burada bir gariplik olmalı. Bu kısa süren başdöndürü-cü gelişimden bir kazancınız oldu mu? O da olmadı. Pekiye ne oldu? Siz bence oyuna geldiniz. Benim gibi sıradan bir felsefe öğretmenine inanmıyorsanız geçmişteki büyük filozoflara danışın. Örneğin Aristo-teles’in ruhuna danışın durumunuzu. Sanırım o size şöyle diyecektir: “*Başlangıçla bitişi birleştiren dairesel devinim en yetkin devi-nimdir.*” Bacon’ın ruhuna hiç gitmeyin, bakarsınız densizlik eder, arı-ları örümceklere ve karıncalara yeğ tuttuğunu söyler. Descartes’in ruhunu görmezden gelin, “*İnsan bilgisi bir bütündür*” dedikten sonra size ağzına geleni söyleyebilir. Hegel’in ruhunu hele iyice yok sayın, arkanızdan seslense de gitmeyin, “*Felsefe oluşun kavranılmasıdır*” falan gibi boş sözler edip sinirinizi bozabilir.

İnsanlık kendini uyuşturması daha mı güzel? Kendini uyuşturmak kendini unutmak yerine geçer mi? Feleğe söv, git çarşılarda ben ünlü biriyim diye dolaş, birilerine çatıp sopa ye, geberene kadar iç ama kendini uyuşturma. Yapabilir misin bunu? Sen hep kolaya kaçtın, bu yüzden gene en kolay yolu, kendini uyuşturma yolunu seçeceksin. Sonra bir gün aptal gibi kendi elinle kendi ölümünün yolunu çizecek-sin. Keşke vaktiyle seni ünlü kişi yapmak için gelenlere şöyle derin derin bakıp “*Haydi kardeşim gidin işinize, benden başka enayi bulamadınız mı?*” diyebilseydin. Ölümün acı ölümlerin en acısıdır. Kimileri seni şehit sayarken belki bir şeyler anlatmak istemişlerdir ama ne olursa olsun şehitlik daha başka bir şey, sen doğrudan doğru-ya kurbanısın. Bayrak değil de daha başka bir şey bulmalılar üşüyen, çok üşüyen kurbanların üstüne örtmek için. Aslında hepimiz kurbanız ama sen daha çok kurbanısın.

VAKİT YETER Mİ?

Geçenlerde doktora sınıfıyla ders yaparken bir *Eskiçağ felsefesi tarihi* yazma gereksinimi duydum. “*Varolanları neden kullanmıyorsun da kendin yazmaya kalkıyorsun?*” demeyin sakın. Olsa yazmaya kalkar mıyım! Amacımız gösteri yapmak değil bir deliği kapamak. Yok işte, içinde filozofların metinleri de olan iyi bir eskiçağ felsefesi tarihi elimizin altında bulunsa ben bu işe kalkar mıyım? Bu ülkede pekçok alanda *temel kitap* yetersizliği var. Bizim alanımızda iş gören dostlarımız nedense bu gibi pürüzlü işlere kalkmazlar. Daha çok dar çerçeveli araştırma kitaplarıyla yetiniyorlar. Oysa, bugün öyle düşünülme de felsefe yapan adama felsefe tarihi bilgisi çok önemli. Felsefe tarihi dışında yani felsefe bilgisi dışında nasıl felsefe yapılabilir ben anlayamıyorum. Yapılamıyor zaten dersiniz size bir şey diyemem. Fen-Edebiyat fakültelerine sığıştırılmış felsefe bölümlerinin verimi konusunda yapılacak bir araştırma şaşırtıcı sonuçlar verebilir. Her şeyden önce şu Fen-Edebiyat ortaklığını anlayabilene aşkolsun! Yani siz kimyayla ve fizikle dilbilimi ve toplumbilimi bir kaba koyuyorsunuz. Yetmiyor, onların arasına hiç ilgisi yokken felsefeyi de yerleştiriyorsunuz.

Elimde bir güç olsa yaşamda hiçbir karşılığı olmayan bu bölümle ri kapar, felsefeyi yalnız yüksek lisans ve doktora düzeyinde tutarım. (Gerçekte bu yüksek lisans denilen şeyin ne anlama geldiğini de ben şu ufacık kafamla pek kavrayabilmiş değilim.) Eskiden felsefe bitirenler öğretmen olabiliyorlardı, şimdi kolay kolay onu da olamıyorlar. Tezsiz yüksek lisans diye bir şey icat edildi, eğer oraya üç beş kişi alırlar da siz de girebilerseniz ve ondan sonra boş kadro bulursanız... Ölme eşiğim yöntemi! Felsefe bitireni eline diplomasını verip “*Sen şimdi bu dört yıl içinde çok kafalı bir insan oldun, acayip kavrayışlı bir duruma geldin*” diye sokağa salıyorsunuz. Zaten bu felsefe işi biraz tatsız bir iş, toplumda hoş karşılanmıyor. Ne yapalım ki biz bu işi meslek seçmişiz. Felsefe okuyanın toplumda yeri olmasa da felsefe *öğreten* yerler var, biz de o yerlerden birinde eğleşiyoruz.

O durumda öğrenciye kaynak gerekiyor. Çeviri kitapların çoğuna ne yazık ki güvenemiyorsunuz. O kitapların çoğu kafaya göre çevrilmiş. Atlaya atlaya çevirenler de var. Eskiçağ felsefenin başlangıç dönemlerini içeriyor olmakla çok önemli. Eskiçağ’ı ayrıntılarıyla kav-

ramadan Yeniçağ'ı kavradığını sanalar olsa da bu iş böyle: başlangıç koşulları sonraki gelişimlerin belirleyeni olarak çıkıyor karşımıza. Es-kiyi ne kadar iyi bilerseniz yeni zamanları o kadar iyi kavrarsınız. He-men herkes kısa yolcu olduğu için bu gereksinimi duyanların sayısı çok az. Olabilir. Ben eğitim yaptırdığım sürece ödün vermem: avanta yok, dizini kırıp çalışacaksın. Felsefe yapmak bir takım kavramlar üze-rine solcu ayakları atarak ileri geri konuşmak değildir. İşte bu yüzden gerçek anlamda kaynak kitaplara gereksinimimiz var. İyi bir eskiçağ felsefesi tarihi felsefe alanının görünümünü değiştirecektir.

İyi de ben yorgunum artık. Bu yorgunlukların büyük bir bölümü çeşitli tembelliklerin ve hırsların peşinde gidenlerle takışmaktan gelen yorgunluklardır. Ne olursa olsun, belli bir yaşa gelince köşeye çekil-meyi bilmeli insan. Dün akşam eve taksiyle dönüyordum. Genç şoför benimle konuşmak istedi. Mobilya cilasası ustasıymış. Boş zamanların-da direksiyona geçiyor. Erkence evlenmiş, çocuğu da varmış. Erken evlenmenin sıkıntısını yaşıyor: *"Amcacığım, gencim, manitayı alıp şöyle bir çay bahçesine gitmek istemez miyim?"* diyor. Emekli olmadığımı öğrenince şaşıtı kaldı. *"Yeter amcacığım, gençlere bırak artık!"* dedi. Haklı. Ben de daha eskiçağ felsefe tarihi yazmaktan söz ediyorum. *"Gez, dolaş, dinen, eğlenmene bak, bu kadar çalış-mışsın yeter!"* Her şey bir yana, kara kara düşündüm geçen gün, benim böyle bir çalışmayı bitirmeye ömrüm yeter mi diye. Her şey bir yana, özellikle Platon'u ve Aristoteles'i yeni baştan okumak zorunda-yım. Yapmalı mıyım bunu? Öte yandan bu işe başladım bile. Şoför yeğenime söylemedim böyle bir işe sıvandığımı, söyleseydim biliyo-rum bana demediğini koymazdı. Sanırdı ki para için yapıyorum, *"Am-cacığım senin de amma doymak bilmez gözün varmış, ne diyeyim toprak doyursun!"* der çıkardı. Belki şuna benzer şeyler de söyler-di: *"Ne uğraşıp duruyorsun bu saçmalıklarla, al manitayı çık so-kağa, Boğaz'a git, efendim, ne bileyim, adalara git, düş bir sa-bah erkenden yola, git Havran'dan kelle peyniri al gel. Ben se-nin yerinde olsam..."* Birilerinin yerini özleye özleye göçeceğiz bu dünyadan dostlarım. Belki de bu eskiçağ felsefesi tarihi davasından vazgeçmek iyi olacak. Başımdan büyük bir işe kalktım gibi geliyor bana.

BAĞIRIP ÇAĞIRMAK

Sokakta insanlar birbirleriyle takışıyorlar. Televizyon dizilerinde gencecik kızlar bir avazları yerde bir avazları gökte birbirlerine ya da birilerine demedik söz bırakmıyorlar. Haberler neyin haberleri? Polis bağıyor, kapkaççı bağıyor, yurttaş bağıyor. Otomobilden çıkan sarhoş sosyete kadını ona buna saldırıyor. Öğretmen öğrenciye giydiriyor. Koca karısını hırpalıyor. Kadın kocasını eziyor. Kiracı ev sahibine kurşun sıkıyor. “Taraftar” diye adlandırılan garip adam önüne gelene saldırıyor. Futbolcu hakeme yükleniyor. Şiddetin her biçimi toplumun her kesiminde geçerli. Cinsel saldırıları, aile içi cinselliği, tecavüz yöntemlerini de işin içine katarsanız şiddetin ne gibi bir belirleyici ağırlık kazanmış olduğunu pek güzel görürsünüz.

İnsanlar bu durumdan sıkılmış görünmüyorlar. Tersine şiddete yatkınlık toplumun doğal bir özelliği gibi algılanıyor. Bir de bakıyorsanız nasıl bir araya geldiği belli olmayanların oluşturduğu bir topluluk linç etmek adına birinin peşine koşuyor. Bir de bakıyorsunuz belediyeciler yoksul insanların arabalarını buldozerlerle parçalıyorlar. Bir de bakıyorsunuz bir bıçkın eline geçirdiği demir parçasını öfkelenildiği bir adamın kafasına indiriveriyor. Bütün bu oluşumlar içinde terbiyesizlik doğal bir koşul gibi algılanıyor. Haklı olmak terbiyesiz olmayı gerekli kılar gibilerden bir anlayış her yerde yayılıyor.

İncelikli davranan insanlar alaya alınıyorlar. Ayaktakımından birileri ince davranan birilerini gördükleri zaman yılışmaya başlıyorlar. “*İncelikli davranış her kapıyı açan bir anahtardır*” diyen eskiler bugün yaşasalardı belki de şöyle diyeceklerdi: “*İncelikli davranış her kapıyı kapayan bir kilittir.*” İncelik bir seçme sorunu değil bir eğitim sorunudur. Yani insan ince olmalıyım diyerek ince olmaz, ince olduğu için incedir. İncelik bir eğitim sorunudur. Çocuk babasından annesinden ve öbür yakınlarından incelikli davranışlar görürse ancak ince bir kişi olabilir. Bir avazı yerde bir avazı gökte bağırın bir babanın, durmadan zırlı zırlı ağlayan bir ananın, ağzına geleni söylemekte sakınca görmeyen bir dedenin ve kendinden küçüklere demediğini bırakmayan bir ninenin elinde büyüyen çocuğun incelikli bir insan olması beklenebilir mi?

Beni sinir eden şeylerden biri yapay inceliklerdir ki bu tür incelikleri nasıl oluyorsa kendini üst kesim insanı olarak belirlemiş kimseler-

DÖRDÜ BİR YERDE

Ayrı ayrı dururlardı. Ezilmiş, yıkılmış, yıpranmış, yıpratılmış insanların düş dünyasına dört koldan girdiler. Fotoğrafları çok iyi çıkıyordu, devinimli fotoğraflarda da çok iyi çıktılar. İnce uzun, boylu poslu, herbir davranışı anlamlı, özgür ve demokrat, onurlu aşkların her çeşidine her zaman yatkın, bakışlarıyla gönülleri delen, biraz dalgacı biraz filozof batılı kadın tipine uygun değillerdi ama olsun bize yakındılar. Hatta itici duygular uyandıracak biçimde “erkek kadın” diye anılan bize özgü kadın tipine iyiden iyiye uyuyorlardı. Kadının kadın, erkeğin erkek olması güzel olan bir dünyada onlar bir takım göreneksel yasakların yasal simgeleri gibiydiler. Kızlarını acayip bir salaklıkla “*Benim kızım erkek gibidir*” diye yetiştiren bir toplumda açık ya da örtülü bir biçimde mutsuz ve soğuk kadını canlandırdılar. Çok zaman kahkahalarında bile buzdağlarının ağır ağır geçişine benzer bir ürkütücü görünüm vardı. Sevinçleri de acıları gibi soğuk ve yapmacıktı. Yalnız dudaklarıyla gülüp yalnız gözleriyle ağlıyorlardı. Bazen kemik gibi bir gülüş ağlamış gibi duran gözlerle garip bir birliktelik kurarken insana tedirgin edici duygular esinliyordu.

Kendilerini erkekten korudukça ve bu arada kadınsılıktan uzak durdukça kadın sayılan kadınların çoğunlukta olduğu bir toplumda onlar varlıklarıyla ve oyunlarıyla zorunlu bir gerçekçiliğin gerçekleştiricileri oldular. Hangi açıdan baksanız edilgindiler ve birer toplumsal kurban gibiydiler, kafa tutmaya kalkarken bile öyleydiler. Değerler açısından gerçeğe, toplumun kaba gerçeklerine epeyce uyuyorlardı ama geleceğe kapalı varlıkları onları büyük insanlıkla buluşturmaya yetmiyordu, hatta genel insanla onlar arasında bir *gerçek olan* ve *yapay olan* karşıtlığı var gibiydi. Evrensel insana kavuşmak biraz da onun dününü bilmek ve yarınını tartışmak değil midir, gündeliğin görünümle-ri arasından geleceğe keskin ya da etkin bir bakışla bakmak değil midir? Bu topraklar üzerinde romanın bile yapamadığı bu şeyi onlardan ve onların sahneye koyucularından beklemek aşırı iyimserlikten başka ne olabilirdi?

Salonlar küçülmeden önce, nemli ve soğuk salonlara mendili cebinde hazır gitme rahatlığı içinde insanlar onların bile isteye çarpıttığı yaşam gerçekleriyle yüzyüze gelip sonunda “*çok şükür halimize*” diyebilmek için bir takım saçmaları doğru şeyler gibi izlerlerdi. “Sınıf”

sözünün bile insanı fişlemek için bir bahane olabileceği günlerde onlar bol bol zengin ve yoksul karşıtlığını işlediler. Hele yoksulun zengine büyük onur gösterileri içinde kafa tutması, bir fabrika işçisinin patrona bağıra çağıra ahlak değerlerini anımsatması görülecek şeydi. Heyecanlarını kötü şarkıcılara ve boğaz gazinolarına kaptırmış bir toplumun kan kaybeder gibi değer kaybettiği günlerde onlar birdenbire “keşfedilmiş” yoksul şarkıcıları oynadılar. Gazino yeni ahlakın kutsal toprağı durumuna gelirken, aptal kızlar ve toy oğlanlar hiçbir emek vermeden yaşamın en ballı yerine oturabilmek için evlerinden kaçarken onların birdenbire ünlenen şarkıcıyı oynamaları kadar anlamlı bir şey olamazdı.

Dördünün varlığı da bir değer kargaşası içinde çalkalana çalkalana gelişen bir toplumda bir yarım yüzyıl boyunca gerçekçilik adına insanın gözlerini gerçeklere kapamak işleviyle belirgindir. Kendileri göreneklerin katı kurallarına uymasalar da insanlara bu kurallara uymaları için telkinde bulunurken onların gerçekte *varolmak için dönmüşmek zorunda olmayan düşsel bir dünya* tasarısını bilinçlere kazımak gibi bir yükümlülükleri vardı. Elbet bunu onlar bile bile yapmadılar. Gerçekte dördü de birdi, dördü de bir kişiydi. Belki aynı kişilik şemsiyesi altına konulabilecek kırk dokuz bin kadın vardır. Ben bilemem. Ama onlar, bu dörtlü, o kırk dokuz bin kadının da, milyonlarca kadının da pek ilginç olmayan örnekleri gibiydiler. Gerçeklikle ilişkileri ne olursa olsun, insanı kültür düzeyinde kavramalarının ölçüsü ve değeri ne olursa olsun bu kadınlar gerçektiler, bu toplumun kadını onlardan daha iyi kim temsil edebilirdi! Varken yok gibi olabilmek ya da yokken var gibi olabilmek kolay mı!

İleride türk kültür tarihini yazarlar elbette sinemaya ayrı bir yer verecekler. Çünkü bu ülkede hiçbir sanat, roman bile, insana bu kadar yakınlaşmadı, insanla bu ölçüde içli dışlı olmadı. Gerçekte bütün olumsuzluklarıyla ve gerçekdışı görünümleriyle türk sineması bir dönemi insan aklını sarsacak ölçülerde çok iyi anlatıyor. İlerde bu filmleri izleyecek olanlar onlardan bu ülke insanının bugünkü yaşam koşullarını öğrenemeseler de onun bu dünyaya nasıl garip baktığını öğrenecekler.

FELSEFE NEDEN VERİMSİZ?

Felsefe bilmeden felsefe yapmak bu toplum aydınlarının alışkanlıkları arasında önemli bir yer tutar. Felsefe kimsenin tekelinde değildir ama kimse de felsefeyi bildiği gibi ırgalamak hakkına sahip değildir. Gündelik anlamda felsefe yapma hakkını kimsenin elinden almazsınız. Çarşıda, pazarda, evde, handa, hamamda, tarlada yapılan felsefe sağduyulu halkımızın insan sorunları karşısındaki duyarlılıklarıyla ilgidir. Bu felsefe toplumun bilincini besler, sanata, bilime, felsefeye kan olur. Ama onunla üst düzeyde felsefe yapamazsınız. Felsefe yaparken halkın dilini kullanıyoruz, ama felsefe yapmak bu dille evrensel sorunlara açıklık getirmek anlamına gelmelidir. Halk insanı elbette üst düzeydeki felsefeden anlamaz. Ne diye anlasın! Ama o üst düzeydeki felsefeye ruhunu verir. Üst düzeyde felsefe yapanlar halkın değerlerine yakınsalar düşünce dünyaları dünyalar kadar verimli olacaktır.

Bir toplumun insanı olmak bir dünyanın insanı olmayı engellemez. Gerçek felsefe adamı dünya insanının ve onu temsil eden filozofların nasıl düşünmüş olduklarını aşama aşama bilmekle yükümlüdür. Kimileri bu konuda gülünç bir duyarlık içindedirler: efendim, felsefe denince Batı'daki felsefe anlaşılmış, onun bizimle ne ilgisi varmış! İnsanın insanla ilgili her şey seni ilgilendirecektir. Batı'daki filozofları okumazsan nerenin filozoflarını okuyacaksın? Varsa başka yerlerin filozoflarını da oku. Gerçekte adamın okumaya eğilimi yoktur, sorun tümüyle bundan kaynaklanmaktadır. Bizim öğrenciliğimizde felsefe tarihi derslerimiz vardı. Rahmetli hocamız Macit Gökberk baştan sona felsefenin serüvenini bize bir güzel özetlerdi. Bizler felsefe tarihi bilerek yetiştik. Montréal'deki felsefe öğrenciliğim sırasındaki deneylerimi burada bir kenara bırakacağım, işi bulandırmamak için. Ancak şu kadarını söyleyeyim: papaz cüppesiyle derse giren din adamı profesörlerin felsefe tarihine candan yürekten yakın olabileceğini düşünmezsiniz sanırım. Descartes'ın, Bacon'ın, Comte'un, Spinoza'nın, Marx'ın adını duyunca iğne batırılmış gibi olan adamların felsefe tarihi sevgisi biraz garip olmaz mıydı? Macit beyin ölümünden sonra felsefe tarihi için bir ölüm buyruğu çıkarıldı. Sayıları hızla artmakta olan felsefe bölümlerinde zaten felsefe tarihi diye bir alışkanlık yerleşmedi. Bugün de böyle bir alışkanlık yoktur ve kurulu düzenin de öngörü-

leri çerçevesinde felsefe dediğimiz iş felsefenin çeşitli konuları üzerine gevezelik etmek kolaylığına indirgenivermiştir.

Felsefe tarihi bilmeden nasıl felsefe yapılabileceği konusunu çok değerli meslektaşlarımla konuşmuş ama hiçbir doyurucu yanıt alamamışımdır. Düşünün dostlarım, İonia okulunu, Elea okulunu, Atomcuları, Sofistleri, Sokrates'i, Platon'u, Aristoteles'i, Descartes'ı, Leibniz'i, Spinoza'yı, Hobbes'u, Locke'u, Hume'u, Rousseau'yu, Kant'ı, Marx'ı, Hegel'i, Comte'u ve daha başkalarını tanımıyorsunuz ama felsefe biliyorsunuz. Sizin bilginize, beni bağışlayın ama, bu ilginç durumda yalnız insanlar değil kurtlar ve kuşlar bile değişik organlarıyla katıla katıla gülerler. Felsefe tarihi bilmek, hatta daha da öteye geçip düşünce tarihi bilmek felsefe eğitiminin temelini oluşturur. Felsefe tarihinin dışında yani felsefe tarihinden soyutlanmış felsefe yoktur. Şimdi bazı arkadaşlarımız derler ki, efendim ben ne diye felsefe tarihi bilecekmişim, bana gerektiği zaman ilgili kişiyi açar okurum. Spinoza mı gerektiği? Açarım Spinoza'yı, bir güzel okurum. Evet, dostlarım, buna gerçekten gülünür.

Bu genelde alttan alta çok iyi düşünülmüş tutucu bir kültür siyasetinin bazı ağızlarda sinsice dile gelmesinden başka bir şey değildir. Önemli olan felsefe bilir gibi yapmaktır. Gençlerin bilinci gerçek felsefe bilgisiyle donanırsa yarın o insanlar hayır diyen, ayak direyen, olmaz diye tutturan insanlar olmazlar mı? Elbette olurlar ve bizim de zaten böyle insanlara gereksinimimiz var. Cumhuriyet tarihi boyunca yeteri kadar sallabaş yetiştirdik. Kaldı ki iyi bir felsefe eğitiminden geçmiş olan insan belki hayır demeyi bilir ama evet demeyi de bilir, ayak diremeyi bilir ama ortaklaşmayı da bilir, olmaz diye tutturduğu yerler de vardır olsun diye tutturduğu yerler de. Cumhuriyet'in kurulduğu yıllardan bu yana bu toplum yüz tane doğru dürüst felsefe adamı yetiştirmiş olsaydı durumumuz çok daha parlak, görünümümüz çok daha pırıltılı, geleceğimiz çok daha açık, şimdimiz çok daha düzgün olurdu. Ama siz tam tersine kendi kafanıza ve kendi ahlakınıza göre bir felsefe eğitimi düşündünüz ve bunu gerçekleştirdiniz. Böyle bir felsefe eğitimi için elbette felsefe tarihine de, ahlak öğretileri bilgisine de, çağdaş estetiğe de gereksinim duyulmayacaktı. İki satırı yan yana getiremeyen bir gençler ve orta yaşlılar toplumunda bundan sonra felsefe tarihini falan boşverip çalmak ve oynamak zamanıdır.

FLAUBERT'İ DÜŞÜNMEK

Sevdiğimiz yapıtlarla içli dışlı olurken çok zaman onları yaratanların kimler olduğunu düşünmüyoruz bile. *Madam Bovary* 'yi birçok defa severek okumuşumdur. Ama Flaubert kimdi, neciydi, nasıl biriydi pek düşünmemişimdir nedense. *Madam Bovary* 'yi okumamış hatta duymamış pekçok aydının ellerini kollarını sallayarak aramızda dolaştığını düşündükçe tüylerim diken diken oluyor. *Karamazov kardeşler* 'i bile okumamış nice aydınımız vardır sözüm meclisten dışarı. Albert Thibaudet, daha önce Taine 'in yaptığı gibi, *Madam Bovary* 'yi Merimée 'nin *Colomba* 'sı ve Turgenyef 'in *Babalar ve oğullar* 'ıyla birlikte romanlar rafının en üstüne yerleştirir. Bu üç roman için Thibaudet şöyle der: “*Bunlar zamanda bozulmadan kaldılar, ne bir yapıtları soldu ne bir dalları kırıldı.*” Düşmanlarının bile büyüklüğünden kuşku duymadığı Flaubert öbür yapıtlarını iyiden iyiye gölgede bırakan bu yapıtıyla neredeyse tek yapıtlı bir yazar gibi algılanır. Dün akşam kitaplığımda Flaubert 'le ilgili bir kitap olduğunu anımsadım ve buldum. Yıllar önce La Varende 'in *Flaubert* 'ini okumuşum. Altını çizdiğim yerlere bakarak onun dünyasında şöyle uzaktan da olsa küçük bir gezinti yapalım sizinle isterseniz.

Flaubert bir hekimin oğludur. Kavrayışı biraz zayıf diye düşünüldüğünden eğitimi biraz geç kalmıştır. O küçük yaşlarından beri kavgacı ve gururlu bir kişidir. Herkesin gözü Paris 'deyken o bu kentten nefret eder, Rouen 'dan ayrılmak istemez. Tam bir taşralıdır ve bu yanını gizlemeye kalkmaz. Onun için en önemli şey birkaç candan dostun varlığıdır. Kendisine en yakın duyduğu kişi kızkardeşidir. Kızkardeşi edebiyata uzak da olsa onun yanındadır hep. Flaubert 'in yontu sanatçısı Pradier 'yle de yakınlığı vardır ve Bayan Pradier 'de Emma Bovary 'yi anımsatan bir şeyler var gibidir. Flaubert 'in kardeşten yakın tek dostu Turgenyef 'dir. Guy de Maupassant 'ı kendi çocuğu gibi sever. Çokları Maupassant 'ın onun yasadışı çocuğu olduğunu söylerler. Gerçekten böyle bir sevgiyi insan öğrencisi konumunda birine değil kendi çocuğuna gösterebilir.

Flaubert saralıdır ve sinirlidir. Gece gündüz tütün içer, bol alkol tüketir. Kimilerine göre daha otuz beşinde damar sertliğine tutulmuştur. Uzun uzun ögle uykuları uyur. Onu mutlu kılan tek şey çalışmadır. Burjuvalardan nefret eder ama tam bir burjuva yaşamı sürdürür. O

çok şeyden nefret eder, plastik sanatlardan bile. Emile Bergerat “*Flaubert resimden korkardı*” der. Onun dünyasında her şey insan gerçeğini bütün incelikleriyle araştırmaya adanmış gibidir. Denebilir ki o tam bir gerçekçidir ya da tam bir gerçeklik uzmanıdır. Emma Bovary’nin intiharını yani romanının sonlarını yazarken zavallı kadının ağzındaki zehirin tadını kendi ağzında duymuştur. İşin ucunda ölüm olmasa gidip zehirin tadına bakabilir.

Garip bir adam olarak tanınır. Her şeyi alabildiğine abartır ama hiç yalan söylemez. Üsluba çok önem verir. *Madam Bovary*’yi okurken gözümüze çarpan ilk şey üslubun inceliğidir hatta biraz özentili, hatta biraz yapmacıklı gibi duruşudur. Az yazar ve özenerek yazar belli ki. Gözüne takılan her şeyi en küçük ayrıntısına kadar anlatmadan edemez. İnce ruh ayırtıcıları yapar. İnsanların davranışlarını tüm ayrıntılarıyla gözlemler. Sanki hiçbir şeyi, hiçbir gerçekliği dışta bırakmamak ister. Romanında yer alan sıradan kişiler bile enine boyuna tanıtılmıştır. Hiçbir kahramanının hakkını yememek için çırpınmakta gibidir. Bu yüzden *Madam Bovary* pek de hızlı okunabilecek bir roman değildir. Evet, Flaubert üsluba çok önem verir, bu yüzden elyazmaları karalamalarla doludur ve çok zaman okunamayacak kadar karmaşıktır.

Madam Bovary kadar acıdır o. Kendini Madam Bovary’ye benzetmesi anlamlıdır. Gülüp söylemekten anlamaz, şaka yapmayı bilmez, fıkra anlatmayı sevmez, muhabbetle hiç işi yoktur. Bununla birlikte alaycıdır, taşı gediğine koyuverir. Yaşlandıkça sinirli ve tedirgin yanı iyiden iyiye ortaya çıkar, giderek son derece huysuz ve uzlaşmaz olur. O kendiyile bile kavga eden biridir, yalnız kaldığı zamanlarda da hiç dingin değildir. Bir insan kaçkındır sanki. Bununla birlikte edebiyat kavgalarını uzaktan izler. Ne salonlarda yeri olmuş ne kadınların ilgisini çekmiştir. Bazen tam anlamında karamsar olur, içinin bulutları toplandıkça ağzını bıçak açmaz, iyiden iyiye umutsuzluğa düşer. Çalışır, durmadan çalışır, deli gibi çalışır. Onun gözünde yaşamın çalışmaktan başka bir anlamı yok gibidir. Çalışırken de sevinçli değildir. Dünyadan kopmuşluğunu belki de çalışarak unutmak ister. Belki de tembelliğini kalın bir çalışkanlık örtüsü altında gizlemeye çalışmaktadır.

HEPSİ ONLARIN OLSUN

Ben bir şey istemiyorum, hepsi onların olsun. Bu duygu bana göredünyanın en güzel, en seçkin, en dinlendirici duygusudur. Hırsları hırslılara bırakıp çıkmak diyebiliriz buna. Biri ün istiyor. Verin. Gitsin orada burada boy göstere, ufak aklıyla deha yerine alınsın, onu yolda görenler parmak ısırırlar, sarılıp ellerini ya da yanaklarını öpsünler. Çok bir şey yapması gerekmez, soytarılık etse yeter. Zaten üne götüren en güvenli yol soytarılık yoludur. Bir başkası para istiyor. Ona da verin. Geberene kadar yemesi için verin. Benim hakkımı da ona verin. Yesin. Yarasın. Her yarım saatte bir kafasını masmavi göklere doğru kaldırıp *“Keremine bin şükür!”* diye bağırılsın. Bir başkası onun bunun koltuğu altında, dingin ve verimli bir ortamda güvenceli bir yaşam istiyor. Ona da verin istediğini. Bu kadar güvenceye ne gerek var, hep şey atacak olduktan sonra zara ne gerek var demeyin, bütün yüzleri altı noktalı zarlar verin eline. Atsın, oynasın ve her seferinde kazansın. Biri kadın peşinde mi? Ona da boy boy, renk renk, biçim biçim kadınlar verin. Biriyle eğlensin, öbürüyle sevişsin, daha öbüründen bir başka anlamda yararlanılsın.

Daha çocuk yaşlarımda gördüm ki insanlar ne olduklarını iyi bilmedikleri bir şeye doğru koşuyorlar ve koşarken birilerine ya da bir şeye çarpıp bir yerlerini incitiyorlar, bir şeyleri deviriyorlar. Çocukluklarını yokediyorlar, çocuklarını bitiriyorlar. Kendilerine yazık ettikleri yetmiyormuş gibi o gencecik insanları da hırslar içinde tüketiyorlar. İnsana yaraşmaz bir koşu bu. Çakmak çakmak olmuş gözler Amerika'lara, Avrupa'lara, Avustralya'lara çevrilmiş. Daha çok mutluluk için daha büyük istemek gerekiyor. Esinliyorlar: ne kadar büyük istersen o kadar büyük elde edersin. İstedikleri şey büyük olsa doğru. Küçük şeyleri büyük bellemişler. Onların gözünde lüks yelkenliler büyüktür, kotralar büyüktür, villalar büyüktür... Bunların büyük olduğunu anladıkları oluyor mu? Zaman zaman evet. Kazanmak adına canlarını dişlerine takıp girdikleri koşuda ayakları iyiden iyiye sürçtüğü zaman değmezmiş dedikleri oluyor. O bile bir kazançtır. Bunların büyük bir çoğunluğu yaşamlarını nasıl boşa harcadıklarının bilincine varmadan ölüp gidiyorlar.

Yaşamları şöyle özetlenebilir: doğuyorlar, büyüyorlar, iyi besleniyorlar, çoğalıyorlar ve ölüyorlar. Ben onları biliyorum, kafalarının için-

de hep o duygu var: şu ölüm denen şey de olmasaydı. Felsefeden sorumlu sözde büyük adam televizyonda vaaz veriyor, belli ki bir yandan şeyhinin bir yandan efendilerinin öğrettiklerini ya da ezberlettiklerini yineliyor ve ikide bir sevgi denen şeyin büyüklüğünden söz ediyor. İkide bir kafasını göklere doğru kaldırarak bir şeyler anlatmak istiyor. Utanmasa daha açık konuşacak ama o kadarını yapamıyor. Parabası parasızlıktan yakınıyor, ah şu vergi denen şey hiç olmasa da biz şöyle rahat bir soluk alsak demek istiyor. Hiç işçisi olmayan fabrikalar düşlüyor. Ağzı sakızlı kenar mahalle kızı yılışa yılışa bir şeyler anlatıyor, şarkı söylemek adına gariplikler etmeye, kötü sesler çıkarmaya başlıyor, arada dinlenirken biz sanatçılar diyerek kim olduğunu anımsatmaya çalışıyor. Sözde siyaset bilimcisi insan belleğinin unutmaya sakatlanmış olduğuna güvenerek esip savuruyor, parmak ısırtıyor düpedüz; söylediklerinden yakın zamanda hiçbir şey anımsanmayacak, anlattıkları üç beş gün içinde unutulacak, ama onun yüzü belleklerde *bilen adam* yüzü olarak kalacak. Siyasetçi bas bas bağıyor, onun her sözünün altında açık açık söylenmemiş bir *sevgili koyunlarım* seslenişinin zonkladığını duyuyorsunuz. İstiğfar etmiş bir solcu yazar o güzelim gazetelerin bir köşesine kurulmuş şu insanoğlu denen şeyin neden bu kadar akılsız ya da enayi yaratıldığı konusunda görüşler öne sürüyor.

Vaktiyle hırslı mıydım neydim, bütün bu olan bitenler kanıma dokunurdu, birilerine çok kötü öfkelenirdim, birilerini sanki boğmak isterdim. Hele benim ayağımın altına karpuz kabuğu koyanlar, birilerinin maşaları olmak sıfatıyla, sanki düşmanımdı benim. İkide bir “*Sen ne sanıyorsun kendini salak herif, önce dilini düzelt!*” diye çığlıklar atardım. Şimdi bunlara gülüp duruyorum. Sabah kitaplarımın, kağıtlarımın başına geçiyorum. Yürüyüşe çıkıyorum, yürüyüşü bazen uzatıyorum. Yayımlanır mı yayımalmaz mı diye düşünmeden bazen romanlar ya da öyküler tasarlıyorum. Tezgahtaki çalışmayı sürdürüyorum. Bazen peynir ekmek alışkanlığını aralayıp değişiklik olsun diye sebze yemeği ya da çorba pişirmek için mutfığa giriyorum. Okul olmadığı günler derin öğle uykuları uyuyorum. Eskiden topluma zarar veriyor diye düşman gözüyle baktığım insanlara, acıma duygusunun insana yaraşır bir duygu olmadığını bile bile, yüreğimin en duyarlı yerleriyle acıyorum. Kimseleri aramak içimden gelmiyor. Beni konuşma yapmaya falan çağırmasınlar istiyorum.

Türkiye'nin bugünkü sıkıntılarının aydın yokluğundan ya da eksikliğinden geldiğini kimsecikler anlamak istemiyor. Aydın dendiği zaman özellikle bir üniversite ya da yüksek okul diploması almış kişi anlaşılıyor. Sağduyulu halkımızdan birine kimler aydındır söyle bakalım desek hazret hemen en başa profesörleri koyacak ve arkasından öbürlerini saymaya başlayacaktır: doktorlar, mühendisler, avukatlar, öğretmenler... Sanayi ve ticaret erbabıyla siyasetçileri de bu listeye pek güzel katabilir. Oysa aydın olmak diplomayla, ünle, unvanla, yapılan işle belirlenebilecek bir şey değildir. Tersine, aydın olmak bütün bunların ötesinde bir takım nitelikleri kişiliğinde barındırıyor olmakla belirgin bir *üst düzeyde özellikli insan olma* durumudur. Bana göre aydının kolay kolay elde edilemeyecek nitelikleri vardır. Bunlar dıştan benimsetilebilecek nitelikler değildir, her kişinin kendi çabasıyla elde edebileceği niteliklerdir. Öyleyse aydın nedir diye düşünelim. Aydın niteliklerini saptarken kişisel ayrılıklarımız olacaktır elbette. Ancak bunlar üç aşağı beş yukarı ortak ya da birbirine yakın nitelikler olacaktır.

1. *Aydın kişi öncelikle bilinçli oluşuyla dikkatimizi çeker.* Bilinçli olmak kafasına alabildiğine bilgi yığmış olmak demek değildir. Bilinçli kişi bir dünya görüşü oluşturabilecek biçimde genel insanın bilgisiyse donanmış kişidir. O hangi yüzyılda, hangi koşullarda yaşadığını bilen ve bu bilgisini de insanlığın ortak tarihinin verilerinden getiren kişidir. O kendi kişisel tarihiyle büyük insanlığın tarihine tam olarak ve doğru bir biçimde yerleşmiş kişidir.

2. *Aydın kişi kültürün temel alanlarından birinde bir meraklı düzeyinde de olsa uzmanlaşmış kişidir.* Buna göre aydın her şeyden önce ya bir bilim adamı ya bir sanat adamı ya da bir felsefe adamı olacaktır. Burada diplomaların ve unvanların ötesinde bir meraklı insan kişiliğinin varlığı önemlidir. Aydın kişi bir alandaki derinliğini mutlak bir biçimde bir takım etiketlerle doğrulamak zorunda değildir. Aydın, *ben kimim* sorusunu yanıtlamak isteğiyle seçilir.

3. *Aydın kişi bir kimseye, bir duruma ya da bir kuruma ege-men olma isteği taşımayan kişidir.* İnsanın ya da daha doğrusu gelişmemiş insanın temel özelliklerinden biri iktidar tutkusudur. Bir şeyin başı olmak ve birilerine buyruk vermek gelişmemiş insanın fotoğrafında gözümüze ilk takılan şeydir. Yönetme tutkusu pekçok insanda yet-

kinliğin değil yetersizliğin belirtisidir ve insan kendi derinlerinde duyduğu eksiklikleri yönetici olma istemiyle kapamaya çalışır. Kendi küçüklüğünü görmemek ve göstermemek için başkalarını ezmek istemek de diyebiliriz buna. İnsan küçüklüğü ölçüsünde büyük görünmek ister.

4. *Aydın kişi 'ben'ini öldürmüştür.* İnsanoğlu doğuştan bencil-
dir ve bu yanıyla her şeyi kendine yontmak, kendi yararına kullanmak
ister. Bencillik insanın doğallığından gelen, öbür hayvanlar gibi bir hay-
van, bir memeli hayvan oluşundan gelen ve insanlaştıkça uzaklaştığı
bir duygudur. Gerçek insan mutluluğun bencillikte değil özgecilikte,
başkalarına adanmışlıkta olduğunu bilir. Aydın insan buna göre ben'ini
öldürmüş ya da adam etmiş insandır.

5. Aydın kişi mutlak biçimde ahlaklıdır, ancak toplumun ahlak kalıplarına değil kendi bilincinin ahlaki öngörülerine uyan insandır. Gerçek anlamda bilinçli kişi zorunlu olarak ahlaklıdır. Ahlaklılık elbette bir seçim işidir ama gerçek ahlaki seçimleri toplumun kalıplarını öykünen yetersiz kişiler değil gerçek anlamda bilinçli kişiler yapabilirler. Buna göre aydın insan gerektiğinde toplumun koyduğu ölçülerin dışına çıkmakta sakınca görmeyen kişidir.

6. *Aydın kişi sürü ahlakından uzak durur.* Aydın kişi bilinçli yani özgür bir birey olarak toplumda tek kişilik yerini almıştır. Aydın kişi yüksek düzeyde toplumsallaşmış hatta insanlığa kavuşmuş olmakla *kendi* olmanın sevincini ve verimini büyük boyutlarda yaşar. O kim-senin adamı değildir, ödünlerle örülmüş ilişkiler ona göre değildir. Aydın kişi yüksek düzeyde bağımsızlığın o mutlu teklikte olduğunu bilir, öte yandan her zaman başkalarıyla en uygun koşullarda bir araya gel-menin tadlarını yaşamaya hazır duyar kendini.

7. *Aydın kişi aykırı kişidir.* Aydın kişi sürü ahlakının dışında kalmakla yetinmez, gerçek bir toplumsallık kavrayışı içinde gerçek bir eylem adamı olarak kendini ortaya koyar. O bir sallabaş değildir ve ondan “*Ben bilemem, bunu büyüklerimiz bilir*” gibi sözler duymazsınız. O birilerinin kuyruğunda yaşayan bir yaratık olmayı insan olmanın bittiği yer olarak görür. O yetkin bir savaşım insanıdır ve doğrular adına bir takım yitimlere uğramayı gönül genişliğiyle göze alır.

Eskiçağ felsefesiyle ilgili yeni bir çalışmaya başlarken Pierre Miquel'in *Eskiçağ* adlı kitabını yeniden okuyorum. Kitabın yunan toplumunu anlatan bölümlerinde ilginç bir öykü var. Bunu size de duyurmak istedim. Bugünkü İranlıların ataları Persler büyük bir imparatorluk kurdular ve M.Ö. VI. yüzyıldan sonra Batı'ya doğru yayılmaya başladılar. Onların kolay kolay altedilemez güçleri, yenilmez diye bilinen orduları vardı. Tarihçi Herodotos onlara tanrıların yardım ettiğini söyler. Perslerden en çok korkanlar Yunanlılar olmuştur. Persler sonunda Batı Anadolu'ya girdiler ve Sardes'i ele geçirdiler. Lydia kralı Kroisos ya da Krezüs ya da bizim dilimizle söylersek Karun, dünyanın en zengin adamı, Perslerden korkup Yunanlıları yardıma çağırıyordu ama Sparta da içinde hiçbir yunan kentinden yanıt alamadı. Yunanlılar korkmuş ve sinmişlerdi. Sardes yalnızca on dört günlük bir kuşatmadan sonra düştü.

Umutsuzluğa kapılan Krezüs vaktiyle Delphoi kahininden yardım istemiş olduğunu anımsadı. Dilsiz bir oğlu vardı ve onun dili açılsın diye Pythia'ya başvurmuştu. Bunları Herodotos'dan öğreniyoruz. Pythia denen rahibeler Delphoi'de gelecekte haber verirlerdi. Krezüs'ün başvurduğu rahibe ona oğlunun dili açılacak ama mutsuz bir günde açılacak demişti. Pers askerleri Krezüs'ün çevresini sarmışken ve onu öldürmeye hazırlanırken oğlunun bağıra bağıra koştuğu görüldü. Dili çözülen çocuk "*Asker, Krezüs'ü öldürme!*" diye haykırıyordu. Delphoi kahini o zaman ayrıca Krezüs'e koca bir imparatorluğa son vereceğini söylemişti. Krezüs kendi imparatorluğuna son vermiş oldu.

Pers kralı Kyros odunlardan bir tepecik yaptırdı, Krezüs'ü on dört Lydia'lıyla birlikte odunların üzerine çıkardı. O sırada Krezüs durmadan "*Ah Solon ah!*" diye bağıırıyordu. Pers kralı odunları ateşe verdirmeden önce merakla "*Kim bu Solon?*" diye sordu. Krezüs Solon'un Atina'lı bir bilge olduğunu, "*Kimse mutlu değildir*" diye bir söz söylemiş olduğunu bildirdi. O zaman Kyros kendinin de bir insan olduğunu, bir gün yazgının elinde ateşe atılabileceğini düşündü ve ateşi hemen söndürmelerini, Krezüs ve adamlarını odun yığınının tepesinden indirmelerini istedi. Tarihçi Herodotos Perslerin yenilmez savaşçılar olsalar da kulaklarını bilge sözlerine kapamayan insanlar olduklarını yazar. Tarihçi Pierre Miquel bunları anlatırken Perslerin es-

tirdiği korku rüzgarının aynı zamanda Yunanlıları büyülediğini söyler. Buna göre Yunanistan'da Sardes'in ele geçirilmesiyle ilgili pekçok öykü anlatılmıştır. Seramikleri süsleyen resimlerde Krezüs oyunların üzerinde gösterilmiştir. Şair Bakkhylides Krezüs olayını konu edinen şiirler yazmıştır. Yunanlılar onu edebiyatlarına katmışlardır, buna göre Krezüs'ü yanmaktan Apollon kurtarmıştır.

Zenginlik sözkonusu oldu mu biz onu Krezüs diye değil Karun diye biliriz. *Karun gibi zengin* diye övmezler mi zengin birilerini. Annem dayımın da teyzemin de Karun gibi zengin olduğunu söylerdi. Ben merak ederim, Karun o zenginliğiyle nasıl yaşıyordu? Ya da Karun'lar ne yer ne içerler? Günde beş öğün en seçkin yiyeceklerle beslenseler, dünyayı görmeye gitseler, en pahalı yerlerde kalıp en pahalı yerlerde eğlenseler varlıklarını gene tüketemezler. Sonra insan onu da yemeliyim, onu da görmeliyim, onu da sevmeliyim telaşı içinde ne duruma gelir? Böyle bir insan kendinden çıkmaz mı? Karun bize yalnız zenginliğin simgesi olarak görünmez, değişen yazgının simgesi olarak da görünür: bir günün içinde tepetaklak gidebilir insan. Yazdıysa bozsun!

Yazgı dediğimiz şey yaşamın bize dayattığı koşullardan daha başka bir şey midir? Birinin Nişantaşı'nda bir başkasının Kayseri'de doğmuş olmasından başka bir şey midir? Birimiz Oya ve Tanju'dan doğmuşuz, öbürümüz Yaşariye ve Rüstem'den. Aziz Augustinus saçımızdan bir kıl düşse bunu Tanrı'dan bilmemiz gerektiğini söylüyordu. İncil'de (Matta) şöyle yazar: "*Başınızdaki tüm saçlar sayılmıştır.*" Bunu okur okumaz şöyle bir duyguya kapılırız: o zaman dünya bu kadar kalabalık değilmiş, bugünün dünyasında kargaları saymak bile kolay iş değildir. Gene de bunlar derin konulardır, bizim bunlara aklımız yetmez. Ama, belki inanmayacaksınız, yarı aç yarı tok yaşadığım o çok uzun yılların anılarına dönmeyi sevmemekle birlikte, zengin bir ailede doğmadığıma yatıp kalkıp şükretmişimdir. Hele öyle Karun olmak, oyunların üzerine çıkarılmak, orada Solon diye bağırarak, oradan bağışlanıp indirilmek... Bunlar benim yapabileceğim şeyler değildir. Benim işim çok kolay dostlarım. Ne yükselme hırısı ne elde etme hırısı. Bir dilim beyaz peynir, çıtır çıtır kızarmış bir tabak istavrit, üç beş tane anasonlu galeta, iyice lükse kaçmak gerekiyorsa üç beş dilim kalamar... Ama ille de beyaz peynir. Karun'lara selam olsun!

MOZART'IN ACILI DÜNYASI

Mozart'ın iki yüz ellinci yılında müzikçiler neler düşünürler bilemeyiz. Müzik adamları sudan korkar gibi kaleminden kağıttan korkmasalardı bize böyle büyük bir dehanın bugünün gözüyle nasıl görüldüğünü anlatırlardı da bizler pek sevinirdik. Mozart şimdilerde pek görülmeyen nedense o dönemlerde sık görülen erişilmez dehalardandı. Leibniz'in felsefesini on beş yaşında kurduğunu düşünsenize. Ya da Pascal'ın yaptıklarını. Mozart daha dört yaşında beste yapmaya değil ama sesleri yan yana getirmeye başlamıştı. Salzburg'lu besteci baba Leopold Mozart her iki çocuğunun, hem Wolfgang'ın hem ondan dört buçuk yaş büyük ablası Maria Anna'nın müzik eğitimiyle ilgilendi. Besteci bir babanın çocuğu olmakla müziğe yatkınlık bir araya gelince o büyük müzik dehası, Wolfgang Amadeus Mozart ortaya çıktı. Wolfgang ve Maria Anna babalarıyla ilk konser turnesine gittiklerinde çok küçüktüler: biri altı öbürü on buçuk yaşındaydı. Altı yaşında bir çocuğun sarayda piyano çalması dile kolay bir iştir. Daha sonra başka yerler gezildi: Paris, Londra... Bu yolculuklar sırasında Wolfgang boş durmadı, keman-piyano yapıtları besteledi. Ayrıca piyano parçaları yazdı, ilk senfonilerini tasarladı. Piyanoda derinleşmişti ama keman ve org da çalışıyordu.

O bir okulun değil bir babanın yaratısidı. Bir de gezip gördüğü yerlerdeki sanat değerlerinin. Napoli'ye kadar uzanan İtalya yolculuğu ona çok şey kattı. Verona, Mantova, Milano, Floransa, Roma... Gezginci gibi dolaşmanın yorucu koşullarına karşın Wolfgang müzik çalışmalarını özenle sürdürdü. Onunla ilgili olarak şimdi burada söylenebilecek tek şey belki de yapıtlarının tarih sırasına göre listesini vermek olur. Kısacık ömre sığdırılmış dağ gibi bir yaratı toplamı. Aralıksız yaratma istemi tüm dehalar gibi Mozart'ın da başlıca özelliğidir. Tüm dehalar gibi o da bütün dünyaya gözlerini ve kulaklarını açmıştır, tüm yetkin kaynaklardan alabildiğine yararlanmayı bilmiştir. Haydn'ın olgunluk dönemi yapıtlarının Mozart üzerinde çok büyük bir etkisi olduğu bilinir. 1782-1785 arasında Mozart altı tane dörtlü yazmış, bu dörtlülere Haydn'a armağan etmiştir.

Haydn gibi Mozart da senfonik yapıtlarında italyan kaynaklarından çokça etkilenmiştir. Ayrıca Mozart'da Johann Christian Bach'ın da etkisi görülür. Ancak Mozart ne Haydn'ın ne başkalarının çizgisine

yapışıp kalmıştır, ne onu ne başkalarını öykünmüştür. Tersine, onlardan aldığı değerleri dönüştürerek müzikte yeni seziler, yeni duyular, yeni anlamlar yaratmıştır. İnsanlığa o büyük dehayı, Beethoven'ı getirecek olan yolu açan Mozart'dır. Dehaların en büyük düşmanı elbette erken ölümlerdir. Nice sanat adamı gerçek anlamda gelişimini tamamlayamadan, henüz ustalık döneminin başlarında yaşamını yitirmiştir. Elbet aklımıza ters gelmemekle birlikte duygularımızı zorlayan şeylerden biri de doğanın insan yaşamına ilgisiz oluşudur. Mozart otuz beş yıl değil de bir yetmiş yıl yaşasaydı müzik ülkesindeki yeri elbette en usta düşünün bile düşünüy kuramayacağı bir yer olacaktı.

Mozart yaşamının son yıllarını Viyana'da geçirdi. En verimli yapıtlarını bu sırada yazdı. O yıllar onun büyük para sıkıntısı içinde kıvrıldığı yıllardır. Sanatın para ettiği bir dönemde yaşıyordu ama ne olursa olsun birilerinin ona bir şeyler ısmarlaması gerekiyordu. Mozart bir yandan besteci sorumluluğunu sürdürüyor, öte yandan hastalıklı bir kadını yaşatmak için elinden geleni yapıyordu. Bir yandan da büyük bir kıskanç insanlar çetesiyle uğraşıyordu. Bu yeteneksiz hırslılar topluluğu işlerini güçlerini bırakmış, Mozart'ı yaşamdan silmenin yollarını arıyordu. Mozart bir zaman sonra sarayın bestecisi unvanını aldı ama bu ona çok bir şey kazandırmadı. Yoksullukla ve ağır çalışmalarla yıpranan yüreği 1791 yılının 15 aralığında durdu. Yoğun kar yağışı altında ancak birkaç dostun katılımıyla kaldırılan cenazesi toplu mezar olmak üzere açılan bir çukura bırakıldı.

Bugün insanların dışarıda lapa lapa kar yağarken sıcak şaraplarını yudumlayarak dinledikleri, kimilerinin canım o da besteci mi zır zır zır aynı şeyleri çalıyor diye küçük görmeye çalıştıkları Mozart böyle bir Mozart'dı işte. Keşke müzik bilgim yeterli olsaydı da size onun yapıtlarındaki anlamları, ruh inceliklerini, düşünce fırtınalarını anlatabilseydim; dörtlülerini ayrı, senfonilerini ayrı, konçertolarını ayrı ele alıp herbirinde karşımıza çıkan insan ruhsallığını tüm özellikleriyle önüne serebilseydim. Keşke size Mozart'da yansıyan değerlerin neler olduğunu anlatabilseydim.

ÖNCE SEMAVER DELİNDİ

Semaver çok önemliydi. Çay ya da kahve için değil insanların sevinçle bir araya gelmesi için önemliydi. Dışarıda rüzgar ve yağmur ortalığı kasıp kavururken bir bardak çay doldurmak, akşam nasıl döneceğiz diye düşünürken oturup iki taşın ara yerinde arkadaşlarla sohbet etmek... Önemli olan sevinçle bir arada olmaktır, ikiyüzlülüklere başvurmadan, oyun oynamadan, egemenlik numaraları yapmadan. Ama nasıl olacak bu? Bunun için kaynaşmak gerekir, birlikte sevinmeyi bilmek, istemek gerekir. Semaver bunun için çok önemliydi. *"Kahve bitmiş"* derdi biri. *"Yarın ben getiririm"* derdi öbürü. *"Haydi bugün de çay içelim."* Bir başkası bir başka ses verirdi: *"Bende ıhlamur da var isterseniz."* Hep birlikte yemeğe çıkmak da önemliydi. Öyle yapardık. O sıra çalışır durumda olmayanların hep birlikte bir masa başında güle oynaya bir şeyler yemesi çok güzeldi. Acıkan yemeğe gider formülü hoş değildi. Ailelerde yemek saatinde bir araya gelmek hoştur, kendini bir aile sayan topluluklarda da.

Ama semaver yemekten de önemliydi. Onun su kaynatırken çıkardığı ses bile önemliydi. Bir kahve kokusunun ortalığa yayılmasındaki sevinç. Semaveri ben almıştım. Ama o bizim semaverimizdi. Evlerde de öyledir, doğru dürüst evlerde de öyledir, kimse semaver ya da tencere benim demez. İyi evlerde oğlan yedi oyuna gitti çoban yedi koyuna gitti ortaklığı geçerli değildir: bireyler kaynaşmış bir bütün oluşturur, büyüklere saygı vardır ama ortalıkta bir eksen ya da egemen yoktur. Semaver hepimizin semaveriydi. Kapıyı ilk açan içeri adımını atar atmaz semaverin fişini takardı. Aslında semaverin elektrikli si her zaman bana pek yapay görünmüştür. Semaver dediğin püf püf kömür ateşi ister. Ama biz burada onunla uğraşamayız. Yaşam değiştikçe bir takım nesneler garip görünüm alabilir, ne yapalım!

Seziyordum semaverin birilerini tedirgin ettiğini. Ama aldırımıyordum. Çünkü semaver gerçekten çok önemliydi. Biz o ortaklığı, o sevinçli havayı yakalarken semaver bize çok yardımcı olmuştu. *"Yarın birimiz şeker getirelim, şeker bitmiş!"* Güzel şeyler göze batır, özellikle ruh sefilliği nedeniyle güzellikler yaratma yatkınlığı olmayan insanların gözüne batır. Güzele düşman insanlar vardır, bunlar ciddi olmak adına dünyayı biçerler. Bizim semaver de birilerinin gözüne batı-

yordu. Hatta aramızdan birilerinin. Yaşamın gerçek anlamını asık suratlılıkta gören zavallı insanlar gereksiz ciddiliğin sululuktan başka bir şey olmadığını düşünemediklerinden insan olmak açısından en büyük verimin hortzortla elde edileceğini sanırlar. Zavallılar! Oysa hortzort hiçbir düzeni düzen yapmaya yetmez. Semaverimiz güle oynaya su kaynatırken birilerinin tedirginliği arttıkça artıyordu.

Bir gün semaveri dolabın üstüne tırmanmış gördüm. “*Senin orada ne işin var yaramaz?*” Semaver ağlamaklıydı: “*Delinmişim, öyle diyorlar.*” Kimse bana semaverin delindiğini söylemedi. Sorduğumda delindi dediler. Delindiyse onu lehimletmek ya da sahibine vermek gerekmez miydi? Zaman zaman konuşuyorduk onunla, yeni durumundan hiç hoşnut değildi. Onu bana geri vermek yürekliliğini ya da efendiliğini gösteremediler. Ve benim zavallı semaverim bir gün dolabın üzerinden alınıp götürüldü. Bir daha birbirimizi görmedik. Oysa onu bana vermeleri gerekirdi. Bana hiçbir şey söylemeden onu alıp götürmüşler. Ne kadar ayıp! Götürdüler, çünkü delinmemişti.

Çözülme ondan sonra başladı dostlarım. Önce semaver delindi. Garip olan, kimsenin semaveri arayıp sormamasıydı. Birilerinin “*Getirin semaveri!*” demesini bekledim. Ben sustum, ama bunu bekledim. Kuzuların semaverden çay içmeye hakkı var mı diye bir tartışma olsa ben olumsuz yanıt verenlerden olurum. Kuzular her zaman kurt postuna bürünmüş koyunların oyuncağı olurlar. Bir yapı böyle çöktü. Ben size birinci evreyi anlattım. Birinci evre semaverin delinmesi evresidir. Önce semaver delindi, sonra neler oldu neler. Sonra ben boşverdim. Aldırmaz oldum diyebiliriz, nasıl isterseniz. Ben aldırmam böyle şeylere. Aldırmam desem de siz inanmayın. Çok sevdiğimiz bir bardağı elimizden düşürdüğümüzde duyduğumuz duyguya benzer bir duyguyu o sırada yaşamadım dersem yalan söylemiş olurum. Ama semaverin delinmesi olacakların çok açık bir belirtisiydi. Ben kendine yeten biriyim. Bu topraklarda güzel şeyler yapmanın, gerçek sevinçler yaratmanın, gerçek dostluklar kurmanın iyi karşılanmadığını bu yaşıma kadar öğrenmediysem ne zaman öğreneceğim. Gene de sizi bırakıp giden sevgili, çirkin ve pasaklı da olsa sevgilidir, yüreğinizin bir yerinde izi kalır. Zaman zaman semaveri düşünürüm. Nerededir acaba? Beni arayıp soruyor mudur? Hiç sanmam. Beni çoktan unutmuştur.

İNSAN GÜZELLİĞİ

Bakın yanınıza yörenize, herkes hem doğaldır hem doğal olandan yanadır. Hele “hormonlu” sözü çıktı çikalı millet bilir bilmez doğalın peşine koşturuyor. Doğal davranış dedikleri şey yok gibidir, ama kime sorsanız doğal davrandığını söyler. Doğal davrandığını söylemekle kalmaz, birilerini doğal davranmamakla suçlar. Pekiyi, doğal davranıyor-sun da a benim canım ablam, dudakların ince diye dudak boyasını hem alttan hem üstten ne diye taşırdın böyle? Doğalsın da sevgili eniştem, bu pırasa bıyıkları ağzının üstünde ne diye gezdiriyorsun? Teyze-ciğim, doğallığın başımla birlikte, yılların akışı içinde popoyu büyüttükçe büyüttmüşsün, haydi buna da doğal diyelim, saçları öyle irin sarısına boyatmakla ne yapmak istedin, üç tel beyaz saç onuruna mı dokundu? İnsanlar doğala tutkundurlar ama dudaklarını büze büze konuşmalarıyla, seslerini kalınlaştırarak bilgi kusmalarıyla, alaylı bakışlarıyla, bil-medikleri bir dünya ve tanımadıkları bir toplum üzerine ileri geri sözler söylemeleriyle, hele hele yalancılıklarıyla doğalın kapısından geçmiş değillerdir.

Trende ya da vapurda giderken bir de bakarsınız adamın ya da kadının biri karşınızda tam bir doğallık örneği gibi duruyor. Kapkara saçlarının aralarından fırlayan beyaz telleri kesmeyi ya da boyamayı düşünmemiş. Ne ceket, ne gömleği, ne kunduraları herhangi bir özellik gösteriyor. Duruşunda bakışında da herhangi bir özellik yok. Elindeki torbaya bakılırsa belki de Mısırcarşısı'ndan geliyor ve eve gidiyor. Elinde bir gazete bile yok. Hiçbir anlam veremediğiniz bakışlarla uzakları gözlüyor. İşte doğal biri, diyorsunuz. Diyorsunuz ve tedirgin oluyorsunuz. Belki de doğallığı sizi tedirgin ediyor. Saçlarının beyazını yoketseydi, üstüne şöyle gözalıcı bir şeyler giyseydi, ayakkabıları ilginizi çekseydi böyle olmayacaktı, saman koklamış gibi olmayacaktınız? Pekiyi nedir bu bizim durumumuz? Doğal olmayandan hoşlanmıyoruz, doğal olandan da hoşlanmıyoruz, biz ne istiyoruz dostlarım?

Yapmacık olan şeyler insana ne kadar aykırıysa doğal olan şeyler de insana o kadar aykırıdır. Biz insanlar özellikle doğal olanı ya da özellikle doğal olmayanı değil insani olanı amaçlamalıyız. Kulaklarımızdan sarkan herbiri iki yüz elli gram çeken küpeler de bizi güzelleştirmiyor, çenemizin altına kuş sığınmış gibi kondurduğumuz o sakal bozuntusu da... Doğanın verdiklerini üstüne hiçbir şey koymadan salak

salak, bön bön gezdirmek de. Güzel olan her şey insani olanla ilgilidir dostlarım. Bir insandaki gerçek güzellikler duruşun, bakışın, yürüyüşün, ama ille de bakışın verdiği güzelliklerdir. Bakışın güzelliği de, duruşun güzelliği de, söz söyleyişin güzelliği de, öfkelenmenin güzelliği de iyi düzenlenmiş bir belleğe dayalı yetkin bir bilincin ürünüdür.

İngrid Bergman *Yaşamım* adlı kitabında Charles Boyer'yle ilgili bir anısını anlatırken bu konuda bizim söylemek istediklerimizi doğrulayacak sözler söyler. İngrid Bergman bir Charles Boyer hayranıdır. Kendisi boylu posludur, Charles Boyer'yse ufak tefek, koca kafalı, yüzü gözü pek düzgün olmayan biridir. Amerika'da bir akşam İngrid Bergman Charles Boyer'nin oynadığı bir oyunu izlemek için tiyatroya gider. Oturur ve perdenin açılmasını bekler. Ancak bir öndeki sırada oturan iki kadın onu iyiden iyiye rahatsız eder. Kadınlar Charles Boyer'nin sözde çirkinliğiyle alay etmektedirler. İngrid Bergman "*Bana bakın...*" diye başlar söze ve Charles Boyer'nin insan olarak bütün güzellikleri kendinde toplamış biri olduğunu biraz sonra perde açılır açılmaz görececeklerini kadınlara biraz sert bir dille bildirir. Gerçekten Charles Boyer'yi ilk olarak etiyle kanıyla karşılarında gören kadınlar oyun boyunca kendilerini ondan alamazlar.

Önünüzden bir kadın geçiyor. Doğa ona insan türünün en seçkin örneklerinden biri olma özelliğini vermiş. Belli, ondan hiçbir şeyi esirgememiş. Evet ama yere neden böyle deve gibi basıyor bu? Yuvarlanan teneke gibi sesler çıkararak konuşmaya çalışan da o mu? Ta kendisi. Ne duruşunda bir hoşluk ne bakışında bir çekicilik var. Hanım kızımız belli ki doğanın kendisine al kullan diye verdiği olanakların hiçbirini kullanmamış. Belki ağzını hiç açmasa, elini kolunu hiç sallamasa, yürümese ya da koşmasa çok daha güzel olacak. Şimdi hiç güzel değil, şimdi çirkin. Tavuklar, serçeler, kediler, kangurular nasıl bakıyorsa dünyaya o da öyle bakıyor. Baktığını görüyorsunuz ama gördüğüyle ilgili, görebildiğiyle ilgili hiçbir kanıt yok elinizde. Hele bir öfkelenirse ne yapar acaba diye düşünüyorsunuz. Dur şunu bir öfkelendirelim de ne yapacağını anlayalım. Ayakkabısını ayağından çıkarıp size fırlatırken bağılıyor: "*Benim gibi ünlü bir sanatçıya sen nasıl böyle şeyler söylersin köpek herif. Ben senin...*"

AMAN NE İYİ

Otuz beşinde profesör olmuş hanım kardeşimiz. Aman ne iyi. Keşke biraz daha erken davransaydı. İnsan otuzunda falan da profesör olabiliyordur. Bu ülkede sağduyulu halkımız bütün olmazları olur etmiştir. Bendeniz geri kalmış bir adam olduğum için anca ite kaka elli beş yaşında profesör olabilmıştım. Dostların ısrarı olmasa yani bana kalsa ben doçent de olmayacaktım. Neyse, onu şimdilik karıştırmayalım. Otuz beş yaşında profesör olmuş hanım. Allah tamamına erdiresin diyecektim, tamamı ne olabilir diye düşündüm, bulamadım. Dekan ya da rektör olabilir ya da milletvekili hatta kadından sorumlu devlet bakanı. Neyse, bu onun bileceği iş. Bize bilgileriyle ışık tutsun yeter.

O ışığı da tutmuş zaten. *“Akıl çocuğa anneden geçer”* diyor. Şaşıtm kaldım. Benim rahmetli anacığım ikide bir boynunu bükerek, *“Ben çok akılsız bir kadınam”* derdi. Okutmamışlar, genç kız havası geldi diye dördüncü sınıftan eve almışlar. Keman çalmak istemiş, olur demişler, hoca tutmuşlar, kemanı hiç becerememiş. Biz zorlardık da kırk yılda bir kemanıyla *“rast peşrevi”* diye bir şey çalardı. Doğru mu çalardı artık yanlış mı çalardı bilemem. Hiçbir işte çalışmadığı için dünyayla pek ilgisi yoktu. Yaşamının son zamanlarında İran sarayındaki ayak oyunlarına merak saldıydı, özellikle Süreyya'nın yaşamı onu çok ilgilendiriyordu. Gerçekten akıllı kadındı, benim ne duyup ne düşündüğümü bilmezdi ama Süreyya'nın hatta Şah'ın duygu ve düşünce dünyasını doğrusu iyi tanırdı. Bize zaman zaman İran sarayından olaylar aktarmıştır. Bu bilgileri hiç kitap ve gazete okumayan rahmetlinin nereden aldığını bilemiyorum. Sanırım gün yirmi dört saat yanından ayırmadığı radyosundan öğreniyordu. Dayım ve teyzem gibi kendini dine adanmış olmadığından çok vakti vardı. Hele gençlik yıllarında. Evin tüm işlerinden, evin tüm girdisinden çıktısından anneannem sorumlu olunca ona daha çok komşu gezme sorumluluğu kalıyordu. Annemin bu sorumluluğu hakkıyla yerine getirmiş olduğunu övünerek söyleyebilirim.

Bu yüzden hiç şaşmadım profesör kardeşimizin görüşüne. Kardeşimiz kendisiyle yapılan bir görüşmede profesörlüğün çok önemli bir iş olduğunu da söylüyor. Profesörlük önemli olmaz mı hiç. Gazeteci arkadaş profesörlüğün sorumluluğuyla ilgili sorusunu patlatınca hanım kardeşimiz çok önemli bir yanıt veriyor: *“Müthiş bir sorumluluk, kendini bilime adanmalısın. Fiil, adamak yani. Profesörlük adanmış bir hayat demek. Sabır demek, yıllarca çalışmak de-*

mek, kendini sürekli yenilemek, geliştirmek demek. (..) Mesela pekmezın kan üzerindeki etkileri. Bir bilim adamı olarak ben uçuk şeylerin peşinde koşmam. Gözümüzün önündeki somut fayda sağ-layacak gerçeklere yönelmeyi tercih ederim..." İşte bu. Gerçek bir bilim adamının ağzına yakışacak sözler. Bizim de yıllar içinde edin-diğimiz izlenim budur. Bendeniz de yıllardır kıyısından köşesinden üni-versite yaşamına bulaşmış bulunuyorum. Benim de bugüne kadarki gözlemlerim kardeşimizinkiyle aynı oldu. Profesörlük müthiş bir so-rumluluğu gerektiriyor ve çeşitli koşuşturmalar arasında meslektaşla-rımızın bu müthiş sorumluluğu hakkıyla yerine getirdiklerini görüyo-ruz. Alnının damarı çatlıyor arkadaşlarımızın çalışmaktan. Bilim baş-ka türlü nasıl gelişecek!

Konuşmanın bir yerinde genç bilim kadını arkadaşımız bilim ada-mı olarak değil ama yetmişine merdiven dayamış bir dünya insanı olarak, ahlaka aykırı olmamak koşuluyla yetmiş iki buçuk işe girip çıkmış biri olarak katılma olanağı bulamadığımız bir görüş ortaya atı-yor: *"Bir kadın, çocuğu olsun olmasın, her zaman potansiyel bir anne bence. İçgüdüsel olarak çocukları anlar ve algılar."* De-ğerli arkadaşım, ne dedinse evet dedik ama orada lütfen biraz duru-ver. Evet, mantıksal olarak bir kadının potansiyel yani gücöl bir anne olduğu doğrudur. Erkekler doğuramadığına göre bu işi kadın haklarına ters de düşse kadınlar yapıyor. İyi ama biz ne anneler gördük, çocu-ğunu teyzesine bırakıp kaçan anneler, çocuğunu zehirli iğneyle yavaş yavaş öldüren anneler, küçücük kızlarını paralı erkeklere satabilmek için piyasa kollayan anneler, küçücük kızlarını fuhşa itip ceplerini dol-durmaya çalışan anneler...

Anneme cepten para ödeyerek çıkardığım ilk şiir kitabımı heye-canla gösterdiğimde şöyle önüne arkasına bir bakıp *"Hayırlı kazançlar olsun evladım"* deyivermişti de ben ağlamaklı olmuştum. Bugün bile anımsadıkça içim titrer. Gene de annem akıllı kadındı, zor zamanları-mızda, yarı aç yarı yok zamanlarımızda, çocukluğumuzda da evli barklı adam olduğumda da beni çok ama çok destekledi. Üç kuruş dul maa-şını biz aç kalmayalım diye bakkala verir çıkardı. O akıllıydı, pekiyi ben neden aptal oldum? Ben neden hiçbir çıkarını kollamayan, ünler-den unvanlardan nefret eden, ya bir gün raslantıyla zengin oluverir-sem diye korkulara kapılan biri oldum? Annem benim bu tür aptallık-lar etmemem için çok uğraşmıştı. Bari bir eczacı ol dedi ama ben yapamadım.

BİR BAŞBAKAN ÖRNEĞİ

Ömrümde hiç başbakan görmedim. Toplu topu birkaç tane bakan, bir de eski bakan gördüm. Eski bakan dediğim kişi Montréal’de sevgili dostumuz mühendis Galip’in babası Şevket Adalan’dı. Siyaset ortamında dolaşmadığımız sürece başbakan görme şansımız pek yoktur. En azından alanlarda parti toplantılarını izleyeceksin ki bakan ya da başbakan görebilesin. Görmek dediğim zaman ben biraz da bir yakınlığı anlıyorum, kürsüde benim iki yüz otuz metre uzağımda söylev veren ya da korumaları arasında on beş metre ötemden geçen adamı görmüş olur muyum! Bir başbakan görmek demek onun anlattıklarını yüzyüze dinlemek demek, ona bir şeyler sormak demek, onunla hatta tartışmak demek. Bu konuda muradıma eremediğimi düşünüyorsanız yanılıyorsunuz, öyle bir muradım olmadı doğrusu. Ama gene de yakından bir başbakan ya da hatta bakan görmeyi isterdim. Onun nasıl bir kişi olduğunu dünya gözüyle görmek isterdim. Tarihte ilginç başbakanlar ve bakanlar vardı belki de. Siyaset bilimiyle uğraşanlar onların en azından kimler olduğunu biliyorlardır. Benim kitaplardan tanıdığım tek başbakan Lamartine’dir. Lamartine biraz da benim kafamdaki başbakan tipine yakındır. Bir eli yağda bir eli balda siyaset adamlarından her zaman korkmuşumdur da ondan biraz da. Başbakan ya da değil, kolu koltuğu dolu insanlardan nedense çocukluğumdan beri korkarım. Dayıma ve teyzeme uzak kalışında bu korkunun payı vardır belki de. Size biraz Lamartine’i anlatayım. Lamartine benim aklıma yatan bir başbakan imgesi oluşturuyor.

Alphonse de Lamartine 1790’da Mâcon’da doğdu. On yaşına kadar Milly köyünde yaşadı. O köyde babasının küçük bir toprağı vardı. Ailesi inançlarına oldukça bağlıydı. Lamartine bir cizvit kolejinde okudu. Orada özellikle inançlı yazar Chateaubriand’ın yapıtlarıyla ilgilendi. Chateaubriand Lamartine’den yirmi iki yaş büyüktü ve duyguculuğun o günlerdeki en büyük adıydı. Lamartine koleji bitirince köyüne döndü. Orada 1808-1811 arasında bir işsiz yaşamı sürdürdü. Yaşamını renklendirmek için 1811-1812’de İtalya yolculuğuna çıktı. Napoli’de bir genç kızla tanıştı, onu *Graziella* (1849) adlı romanında anlattı. Bir ara Paris’de resmi bir görev aldıysa da bunu çok sürdürmedi, yeniden Milly’e döndü. Bir süre sonra Paris’in yolunu tuttu ve orada boğazına kadar borca battı.

Lamartine'in şiir kitabı *Première méditations* (İlk düşünceler) [1820] büyük ilgiyle karşılandı. O bu kitabına aldığı şiirlerde Elvire adlı bir kadını anlatıyordu. Elvire adıyla ölümsüzleştirdiği kadın 1816 güzünde sağlığını kazanmak için gittiği Aix-les-Bains'de rasladığı verimli Julie Charles'dır. Lamartine ve Julie, Bourget gölü kıyılarında ateşli bir aşk yaşarlar. Kadının ruhsallığı ölmeye hazırlanan bir hastanın ruhsallığıdır. Lamartine ve Julie ertesi yaz aynı yerde buluşmak için sözleşirler. Ancak bu buluşma gerçekleşmez: Julie son günlerini yaşamaktadır: 1817'nin aralık ayında Paris'de ölür.

Yaşadığı bu olay Lamartine'e dünya şiirinin en seçkin örnekleri arasında yer alan *Le Lac* (Göl) şiirini yazdırmıştır. Ünü resmi çevrelerce de bilinen Lamartine atase olarak Napoli'ye gönderilir. O bu sırada 1819'da Chambéry'de tanışmış olduğu Mary-Anne Birch adlı bir ingilizle evlenir. Yeni evli çift Güney İtalya'da doğanın tadını çıkarırlar, biraz İngiltere'de kalıp (1822) Fransa'ya dönerler, bazen Paris'de bazen Lamartine'e drahoma olarak gelen Saint-Point şatosunda yaşarlar. Lamartine bu sırada birçok yapıt verir. 1825'de Flaoransa'da elçilik yazmanı olur. Diplomatlıkta oldukça başarılıdır, kendisine bir bakanlık görevi önerilir, o bunu istemez ve Saint-Point şatosuna döner. Orada kendi deyişiyle bir kır soylusu olarak yaşayacaktır.

Doğu'ya yolculuğa çıkar: Yunanistan, Türkiye, Filistin, Lübnan... 1830'da Fransız Akademisi'ne alınır. Yolculuğu sırasında dokuz yaşındaki kızı Julia'nın ölümünü haber alınca yıkılır. 1833'de milletvekili seçildiğini öğrendiğinde yolculuğunu sürdürmektedir. 1851'e kadar milletvekili kalır. Bu arada herhangi bir partiye girmekten kaçınır ve partilerüstü konumunu özenle korur. Bir süre bakanlık görevinde bulunur. 1848 devriminde geçici hükümetin başbakanı olur. Az sonra siyasetten çekilir. Ömrünün son yirmi yılı para sıkıntısı içinde geçer. Babadan kalma toprağı elden çıkarmak istemez: orada anıları vardır. Devletin para yardımı önerisini geri çevirir. 1869 şubatında ölür. Ailesi devlet töreniyle gömülmesini istemez: Saint-Point'de ailenin yer altı mezarlığında toprağı verilir. Son günlerinde şöyle demiştir: "*Yüreğimi sünger gibi sıksalar yaşayan kimselerden hiçbirinin üstüne tek damla kin ya da hınç düşüremezler.*"

KOLAY SÜRÜ FİLOZOFLUĞU

Kurulu düzenler felsefe tarihini hiç sevmezler. İki nedenle sevmezler. Birincisi insana insan bilincinin evrimini pek güzel gösterdiği için ve *Yunan'da filozoflar her şeyi söylediler* gibi ya da *Yunanlılar felsefeyi Sümerlerden çalmışlardı* gibi yalanları silip attığı için, ikincisi bu evrimin karşısında duran ve dünyayı bir durallıklar ortamı olarak gösteren felsefeler yanında insanı dünden yarına götüren felsefeleri barındırdığı için. Kurulu düzenler *kötü felsefeleri ayıklama olanağı vermeyen* o felsefe tarihi adlı şeyi ellerinden gelse bir kaşık suda boğarlar. Nitekim ellerinden geldiği zaman bir güzel boğuyorlar da. Kurulu düzenler estetiği de sevmezler, çünkü sağlam bir estetik bilinci iyi sanatın ne anlama geldiğini insana ne yapar yapar öğretir. Bu yüzden onlara göre estetiği de defterden silmek gerekir. Estetik bilinci olmayınca doğru dürüst sanat yani insanı insana gösteren sanat da olmayacaktır. Böyle bir sanat her şeyden önce geceyi gündüze katabilen insanın işidir.

Oysa bugün dünyanın her yerinde *kolay sanat* diyebileceğimiz bir sözde sanat anlayışı geçerlidir. Böyle bir anlayış kurulu düzenlere ters düşmediği gibi her türlü kafa karışıklığını sağladığı için ilaç yerine geçer. Hamakatla hamaseti yüzde elli yüzde elli oranında karıştırıp iyice çalkaladıktan ve üç gün serin bir yerde beklettikten sonra gece yatarken bir tatlı kaşığı içince kötü sanat bilincini elde etmiş olursunuz ki gerçekte kurulu düzenler için bundan iyisi can sağlığıdır. Zaten biliyorsunuz şimdi her şeyin kolayı bulundu ya da yapıldı. Eski hanımlar buğdayı iki akşam önceden ıslatadursunlar şimdi her isteyen elindeki tozu sıcak suya boşaltarak bir buçuk dakikada çorba elde edebiliyor. Efendim? Aynı kolaylıkta yapılabilecek başka şeyler de vardır. Çorba pişirmekten sevgili bulmaya kadar her şey bir kolaylığın konusudur bugün. (Sonra o uygunsuz sevgiliyi kırk yerinden bıçaklamak ya da onunla esrara alışmak konusuna ayrı bir yazıda değinebiliriz.) Bu durumda Flaubert bazen haftada yalnızca iki sayfa yazmışsa elbette enayilik etmiştir. La Rochefoucauld bir ömrün birikimini küçücük bir kitaba sığdırdıysa aptallığına doymasın. Kendini bilen insan böyle akılsızca işler yapmaz. Çünkü önemli olan anlatım biçiminiz değil anlattığınız şeydir. Yazık bugün böyle düşünülüyor.

Zaman zaman şaşıyorum. Diyorum bu ülkede tek aykırı adam

ben miyim? Herkes bir şeylerden sabahtan akşama yakınsa da herkes her şeyden hoşnut görünüyor. Yaşadıkları toplumsal düzeni ya da kargaşayı sözde eleştirirken onu incitmemeye bakıyorlar. Bir şeye bir eleştiri yöneltirken bin kere özür diler gibiler. En muhalifimiz iyi bir münafık değilse iyi bir muvafıktır. Eleştiri en çok korkulan şeylerden biri. Toplum birçok parçaya bölünmüş. Her parçanın ya da topluluğun kendine göre bir düşünce kalıbı var. Bu topluluğun içindeki insanlar bu kalıpla düşünüyorlar. Bu benim tepemi attırır. Yıllar önce Türkiye İşçi Partisi' ndeyken bir toplantıda rahmetli Mehmet Ali Aybar' ın bize sert bir dille *"Programı tartışmaya yetkili değilsiniz"* demesi üzerine *"Bu içine yandığım kutsal kitap mı?"* diye bağırıp istifayı bastığımı dün gibi anımsarım.

Adamın kafasına bir ulusçuluk kalıbı yerleştirmişler. Zavallı, çok da genç üstelik. Bu yaşta kafanı kalıplarsan yakında seni paketleyiverirler. Konuşmamı bitirdim, büyük bir havayla ayağa kalktı. Dersini iyi ezberlememiş, elindeki kağıttan bir şeyler okuyor. Benim altmış yedi yıllık yaşamımda elde ettiğim bilgileri önderlerinin ve yandaşlarının ürettiği yalan yanlış fikirlerle bir çırpıda çürütecek. Bana eski Yunanistan' ın felsefede hiç de etkin olmadığını, her şeyin Sümerlerde başlayıp bittiğini anlatmaya kalkıyor. Sanırsın Sümerler de bir türk toplumu. Oturttum yerine. Oturttum ama içim acıdı. Keşke susturmasaydım, onuru mu kırıldı acaba? Böyle düşündüm. Ama bu adamın birilerinin yalan yanlış ürettiği bilgileri uluorta saçmasına izin veremezdim. Ya da onun her söylediğini çürüterek onu eşekten düşmüşe döndürecektim, o daha yazıktı.

Düşünün, ulusçuluk adına zavallı genç Sümerler üzerinden Yunanlıları siliyor. Bense o toplantıda yunan kültürünün kökeninde eski doğu uygarlıklarının ne büyük bir etkisi olduğunu anlatmışım, yunan düşüncesinin altında özellikle mısır ve hitit değerlerinin olduğunu söylemişim. Sonradan gence biraz sert çıktığım için üzülmemeye karar verdim. Okumuyorlar. Kulaktan dolma bilgilerle, efendilerinden öğrendikleri doğru yanlış şeylerle kafalarını dolduruyorlar. Elllerinde kitap yok ama çeneleri işliyor. Ah düşünce tarihi ya da felsefe tarihi, neredesin? Ucuz partizanlıkları, hiçbir işe yaramaz muhaliflik gösterilerini bir gün gerçekten bırakmaya doğru giderse bu toplumun insanları, birileri gerçekten felsefe okumaya, tarih okumaya, ruhbilim okumaya, toplumbilim okumaya başladılar demektir.

UYGARLIKLAR ÇATIŞMASI MI?

Medeniyetler çatışması deyip durdular. Bir adam XXI.yüzyılın başlarında hala “medeniyet” diyebiliyorsa ona hayır dua etmekten başka bir şey gelmez elimizden. Güzelim “uygarlık” dururken “medeniyet” diyebilmek için insanın estetik duyarlıktan ve dil bilincinden ileri derecede uzak olması gerekir. Bu işin bir yanı. İkinci yanı da birinci yanı kadar göz yaşartıcıdır. Neden açık açık söylemiyorsunuz, söyleyin de anlayalım, hangi uygarlıkla hangi uygarlık kapışıyor? İslam uygarlığıyla hristiyan uygarlığı mı? Öyle mi? Pekiyi bu iki uygarlık hangi değerler çerçevesinde birbiriyle uğraşılıyor? Senin peygamberin benimkinden daha yakışıklı diye bir konu çerçevesinde mi örneğin? Neyi alıp veremiyorlar? Yoksa kimilerinin sandığı gibi iki dünyanın cahilleri arasında patlak veren anlamsız bir kavga mı bu? Pekiyi ne? Profesörler konuşuyor, büyükelçiler konuşuyor, uzmanlığı kendilerinden menkul gazete yazarları konuşuyor. Sorun bulandıkça bulandı. Son derece belirgin bir olayın altında sağlam somut nedenler olmalı, değil mi? Bizim çok bilenlerimiz bize böyle nedenler göstermiyorlar. Sorun şu noktaya indirgenmiş durumda: bir yerde iki üç karikatürcü bozuntusu denizlik ediyor, dünyanın bir takım cahil insanları da buna tepki gösteriyor.

Baylar, sorunun bu kadar basit olduğu konusunda benim büyük kuşkularım var. Tarihe baktığımızda, iktisadi nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmış savaşların din savaşları örtüsüne büründüğünü hepimiz biliyoruz. Her savaş kendi çirkinliğini örtebilmek için bir ya da birkaç yüce değer arkasına sığınır. Bugün bize uygarlıklar çatışması diye sunulan şeyin de temelinde doğrudan doğruya iktisadi-toplumsal etkenlerin yattığını söyleyebiliriz. Uygarlık etkinlikleri M.Ö.VIII.yüzyıl dolaylarında Batı’ya kaydı ve Mezopotamya, Mısır, Pers, Hitit, Fenike, Girit uygarlıklarının yerini yunan-latin uygarlığı aldı. Sonraki Batı ya da Avrupa uygarlığı bu oluşumun sonucudur. Batı’nın uygarlığı ya da uygarlıkları güçlerini sömürgecilikten almışlardır. Tarihin ilk büyük sömürgecileri eski Yunanlılardır, ikinci büyük sömürgecileri de yeni Batı Avrupalıdır. Özellikle bu ikinci sömürgecilik Batı’nın kalkınması adına bütün bir dünyaya gözyaşları döktürmüştür. Batılılar Sanayi Devrimi’ne, oradan da bugüne uzanan gelişim çizgisi boyunca yalnız başka toplumları değil kendi toplumlarını da acımasızca sömürdüler.

Bu sömürünün insanlığa kazandırmış olduğu tek şey çok büyük sanat, felsefe ve bilim adamlarının, Shakespeare'lerin, Descartes'ların, Bacon'ların, Leibniz'lerin, Spinoza'ların, Newton'ların, Rousseau'ların ve benzerlerinin varlığıdır.

Bu değerler yalnız Batı'da değil bütün dünyada gerçek anlamda kendini insanlığa adanmış bir avuç insanın konusudur. Sanırım, bugün Bacon'ın kim olduğunu bilen İngilizlerin sayısı onun kim olduğunu bilmeyenlerin sayısından daha çok değildir. Sanatın, felsefenin ve bilimin ortaya koyduğu değerler, müzeleri yarım kafayla dolaşan gezginlerin ilgisi bir yana, insanlığın bütününe işlemiş değerler değildir. Batı Avrupa, sonra da onun türevi olan Amerika uzun yüzyıllar boyu öbür dünyayı, ikinci dünyayı, öbür insanlık kuşağını alabildiğine sömürdü. Yaşamakta olduğumuz zaman dilimi bu sömürünün bitiş işaretlerini veriyor. Tarihte hiçbir dönüşüm bir günde gerçekleşmez ve gerçekleşen bir dönüşümü geriye döndürebilecek hiçbir güç yoktur. Batı'nın sıkıntısı buradan geliyor. Taşkafalar Sovyetler'in ortadan kalkmasıyla dünyanın Amerika'nın malı durumuna geleceğini sandılar. Oysa bugün uyanan bir dünya var. Bir Afrika var, bir Çin var, bir Hindistan var, hele hele bir Güney Amerika var. Güney Amerika dünün Güney Amerika'sı değil, Şili bile Allende'nin dünkü Şili'si değil. Basınımız titizlik gösterip bize dünya haberlerini günü gününe ve ayrıntılı bir biçimde verebilse durumun Batı Avrupa ve Amerika açısından ne kadar iç karartıcı olduğu görülecektir.

Daha birkaç yıl önce "*Acaba A.B.D. Irak'ı kaç günde alır?*" tartışması yapan safdiller bugün olup bitenleri de kendi deyişleriyle bir "*medeniyetler çatışması*" olarak görüyorlarsa tarihe bakmayı bil-mediklerindendir. Kurulu düzen insanların hiç sevmediği tarih bilimi bize dönüşümlerin önüne geçmenin olanaksız olduğunu öğretiyor. Bugün giderek ortak sorunlarla donanan bir dünyada birbirinden iyiden iyiye ayrı uygarlıkların, hele hele iki ayrı uygarlığın olduğunu söylemek çocukluk olur. Savaş doğrudan doğruya sömürülen toplumlarla sömüren toplumlar arasındaki yazgı savaşıdır. Dönüşen bir dünyanın doğal bir oluşumudur yani. Bir ezenler ve ezilenler savaşı.

Televizyondaki eğitim programlarını pek izlemiyorum. Neden dersiniz, bu programlar varolan eğitim dizgesini eleştirmek yerine onun içinde bireysel çıkış yolları bulmak kurnazlığını öngörüyor. Tepeden tırnağa çöküntüye girmiş bir eğitim dizgesini sağına soluna çivi çakarak ayakta tutmaya kalkmanın hiçbir umut verici yanı yoktur. Bu programlara gençleri de alıyorlar ve işe böylece demokratik bir hava vermeyi de pek güzel beceriyorlar. Bir programa gözüm takıldı. Öğrenciler kopya çektiklerini söylüyorlar. Bunu söylerken çok ama çok rahatlar. Kişiliği gelişmiş insanların hiçbir zaman yapamayacağı ölçüde rahatlar. Bir hanım kızımız yakınıyor, bu toplumun her kişisi gibi yakınmakta usta: *“Bazı günler birden çok sınav oluyor, o durumda tarih gibi felsefe gibi ezber derslerde kopya çekmek zorunda kalıyoruz.”* Vay başımıza gelenler, biz bunları da mı görecektik! Bunları da mı duyacaktık biz!

Ben zaman zaman şaka olsun diye kopya çekmek öğrenciliğin onurudur derim. Olur mu öyle şey! Yalan değil, hepimiz kopya çektik. Ama kopya çekişimiz bizi yüceltti mi? Kopya çekmek insanlığın onurudur derken ben daha çok bugünün gençlerinde yok olup gitmiş bir güzel alışkanlığı, dayanışma alışkanlığını özlediğimi duyurmaya çalışıyorum. Yoksa artık kişiliği oturmuş olması gereken bir genç adamın kopya çekerkenki görünümü çirkinin çirkinini bir görünüm değil midir? Neyse, ne yapalım, kopya çekerlerse çeksinler. Benim aklıma doku-nan şey genç kızımızın tarih gibi felsefe gibi dersleri ezber dersler diye nitelemesi oldu. Tarihi ve felsefeyi ezber ders diye bellemiş bir öğrencinin kopya çekmekten başka yapacağı bir şey yoktur. Acı olan şey bu iki bilgi alanının ezberlendiği zaman insana bilinç bozukluğundan başka bir şey getirmeyecek bilgi alanları olmasıdır. Düşünün, kafanıza onca olayı ve onca öğretiyi resim gibi alıyorsunuz, ama onları bilincinizle bütünleştiremiyorsunuz. Makineye döndürmüşsünüz kendinizi. Düğmeye basıyorlar: Mercidabık savaşı. Bunun üzerine bülbüller gibi ötmeye başlıyorsunuz. Gerçekte konuşmuyorsunuz da kafanızdaki fotoğrafı okuyorsunuz. Daha acı olan nedir? Siz bu okumayı yaparken eğitimcinizin kolları kabarıyor. *“Aferin evladım ne güzel ezberlemiş”* diyor dudaklarının arasından.

Bizim öğrencilere doksan kere söylüyorum: *“Evladım, sınavda*

*kitap açmaya kalkmayın, boşuna vakit yitirirsiniz. Benim size sor-
duklarımın kitabımda karşılığı yoktur. Kitaptan bir şey yazmaya
kalkarsanız zararlı çıkarsınız. Ben size öğrettiğim şeylerin sizce
özümlemede özümlemediğini anlamak için size bir sorun veriyor-
um. Onu edindiğiniz bilgilerin ışığında kendi kendinize tartışa-
caksınız. Yani küçük bir makale yazacaksınız. Bu sizin kendi ya-
zınız olacak.” Sen söyle sen işit. Soru dudaklarında hazır: “Sınavda
kitap açacak mıyız?” Anlatamayınca ne yaparsınız? Son zamanlar
belki daha iyi anlatırım diye şöyle diyorum: “Bu sınavda istediğiniz
kitabı açabilirsiniz. Benim kitabımı açtığınız gibi başka kitapları
da açın. Hatta sizin yerinizde olsam şöyle iyisinden bir iki ansik-
lopedi de getiririm. Ama özellikle benim kitabımı açın ve elli da-
kika içinde hem okuyun hem yazın. Örneğin size kişilikle ilgili
bir şey mi sordum, sizin yapacağınız şey elli dakikanın içinde o
yirmi sayfalık bölümü bir okuyuverin. O tek başına yetmez soru-
yu karşılamanıza. Felsefenin temel kavramları bölümünü de oku-
yun. Sonunda otuz sayfadan az bir bölümdür...”*

Eğitimci kardeşlerimiz eğitmekten çok belletmeye yatkınlar. Kö-
tü eğitimci bir belleten olmanın ötesine geçemez. Öğrenciler ne yap-
acaklar? Eğitimcinin verdiğini aynen eğitimciye geri gönderecekler.
Sınav dediğinin anlamı budur. Yakın zamanda kökten unutacağım on-
ca saçmalığı kafamda tutacağım defterimde ya da kitabımda tuta-
rım, zamanı geldiğinde oradan bakıp kağıda geçiririm. Kopyacılık bu
durumda olağan olmuyor mu? İstanbul Üniversitesi’nin Felsefe Bölü-
mü’nde okuduğum yıllarda ben kopya çekmezdim de aklıma hiç yat-
mayan şeyleri ezberlerdim, sınavdan sonra unutmak üzere ezberler-
dim. Sonra onu sınavda kafamdaki resimden ya da fotoğraftan kopya
çekme yoluyla kağıda aktarırdım. Ha kitaba bakarak yazmışım ha
kafamda özümlemeden duran söz yığınının bakarak yazmışım, ne fark
eder!

Dostlarım, eğitimcilerin eğitim sorunlarını, bu arada eğitim yön-
temlerini enine boyuna ve bütün ayrıntılarıyla tartışmaları gerekiyor.
En başta da nitelikli eğitimci yetiştirme sorununu tartışmak gerekiyor.
Bu yaptığımız şeye dünyanın hiçbir yerinde eğitim demezler. Gençler-
le kopya çekmek konusunun tartışılması da bize iyiden iyiye garip gö-
ründü. Gerçekte ne eğitenin büyük bir sorunu var ne eğitilenin büyük
bir sorunu var. Alan razı satan razı. Haydi hayırlısı.

DÜŞÜNMEYE YARAR MI?

Romancı kardeşimizin kocaman bir boy fotoğrafı. Kocaman başlık: “*Arkadaşım kocamı ayarttı.*” Bak sen. Olacak şey mi! Ne insanlar var... İyi de bu nereden çıktı şimdi? Dünya çapında yirmi otuz zengini olan ve bununla birlikte açlıktan dökülen bir ülkede bir önemli sorun da bu mu? Yoksa romanlar satmaz mı oldu? Kitaplar durgunlaşınca toplumda bir çevrinti yaratıp ilgiyi çekmek eski bir alışkanlıktır. En kolayından aykırı bir demeç vermek ya da bir örgütten gürültü patırtı çıkararak istifa etmek de olabilirdi. Ayakkabı eskitir gibi romancı ve oyuncu eskiten bu ülkede suda daha hızlı sürüklenmemek için bir şeylere tutunmak gerekmez mi? Adamın biri geçenlerde televizyon ülüsü iki kişiyi otomobilde öpüşürken yakaladı. Kıyametler kopuyor. Anahtar deliği ya da pencere aralığı meraklısına kimse bir şey demedi de ahlakçılar bu iki insana demediklerini koymadılar. Sağduyulu halkımızın safça kesiminden birileri işi iyice garipleştirdiler, öpüşen kadına değil de nasıl oluyorsa onun dizide oynadığı kişiliğe küstüler. Eskiden olsa ben bunun üstüne bir ufak rakı içerdim, şimdi çay bile içmedim. Adamın helali de bütün bu olanlar üzerine ayrılma yolunu seçti. Kıyametler kopmasa belki böyle yapmaz, işi ağır bir sözle tatlıya bağlayıverirdi.

Bundan epeyce önce bu sayfalarda bir yazı yazmıştım. Yaşım ilerliyor, kendi dünyama kapanıyorum, kadınların oyunlarından da bundan böyle uzak kalacağım gibilerden bir yazıydı. O zaman da kıyametler koptu. Benim şiirimle, romanımla, düşünce yapıtlarımla hiç ilgilenmemiş olan basın kapıya dayandı. Telefon susmak bilmiyor. Gelen birilerine işin doğrusunu anlatmaya çalışınca bu iş burada bitti diye düşünmüştüm. Ne gezer! Televizyonlar ayrı, gazeteler ayrı, dergiler ayrı çalışıyor. Direndim. Elbette beni aptal yerine koymuşlardır. Adama biz ünlü olmanın kapısını açtık, adam kapıdan girmiyor. Bense ünden ve zenginlikten nefret ederim. Neyse, bir şeyleri unutturana kadar alnımın damarı çatladı. Özel yaşam ticaretine konu olacağını bilseydim yazdıklarımın, elime kalem alırmıydım!

Bu toplumun insanı aşkı dilinde gezdirir, yaşamına sokmaz. Cinselliği de genelde biyolojik bir güç olarak değerlendirir, bununla birlikte nasıl oluyorsa bu gücü bir onur olarak yaşar. Buna karşılık cinsellikle ilgili bilgileri son derece zayıftır, cinsellikle ilgili duyarlılıkları da dolaylı-

sıyla yok gibidir. Bir erkeğin bir kadını gerçek anlamda sevmesi, bir kadının bir erkeğe kendini adanması çokça görülmüş şeyler değildir. İyi anlaşılmamış bir kadıncılık kadının sevdiğine kendini sonuna kadar vermesini engeller, hıyarlık kokan bir erkeksilik de erkeği kadına bir değer varlığı olarak yönelmekte eksik bırakır. Bununla birlikte yaşam neredeyse tümüyle erkek ve kadın ilişkilerinin en bozulmuş biçimleriyle karalanmıştır. Evliliğin bir ticaret ya da kurtuluş kurumu gibi görülmesi, evliliği güçlendirmek adına dünyaya getirilen çocukların aile dağılırken ona buna bırakılması, evlilik ya da cinsellikle ilgili olumsuz tutumların adam öldürmeyle cezalandırılması, erkekle kadın arasında kalın duvarlar bulunması nedeniyle aile içi cinselliğin belli ölçülerde de olsa geçerli olması gibi sorunların varlığı içinde bulunduğumuz toplumun oldukça sıkıntılı bir toplum olduğunu gösteriyor.

İlkel insan için yaşam üreme ve beslenmenin dışında ciddi bir anlam taşımaz. İlkel insan her anlamda doğallıkların insanıdır, onu doğallıklarından öteye götürmek, doğallıklarını insan olma koşulları yaratmak adına kullanmak isterseniz çok kötü tepki gösterir. O yüzden az gelişmiş toplumlarda insanlar bu doğal ikilinin baskısı altında yaşarlar. Biraz daha üst bir kültür düzeyi tutturmuş olanlar bu doğal yaşam biçimini bir şeylerle süslerken alt kesimden insanlar bu konuda süslemeci olma gereği duymazlar, süslemeci olma olanağı da bulamazlar. Dünya bu ikili basitliğin perişanlıklarını vazgeçilmez bir yaşam biçimi olarak benimsemeye doğru gidiyor. Geçenlerde bir televizyon kanalında yılışık bir gazetecinin Fidel Castro'yla uzun bir görüşmesini yayımladı. Gazeteci Castro'ya "Viagra"yı tanıyıp tanımadığını soruyor. Castro'nun yanıtı balyoz gibi bir yanıttı ama adam pişkin olduğu için hiç kılını kıpırdatmadı. *"Nedir o dediğin şey? Düşünmeye yarar mı?"* Bırakın belden aşağınızla uğraşmayı da insan gibi yaşayın. İnsan gibi düşünün, insan gibi duygulanın, insan gibi merak edin ve insan gibi ölün. Gazeteci anladığı mı bilmiyorum ama ihtiyar kurt sanırım bunu söylemek istiyordu. Cinsel gücüyle övünen bir insanlığın geleceği maymunların, develerin, kurtların, köpeklerin, çakalların yaşamına benzecek.

ÖLÜMÜ KONUŞTUK

Geçenlerde doktora sınıfında bir dinlenme sırasında gençlerle ölümlü konuştuk. Bana göre ölüm doğanın bir armağanıdır, bir mürüvettir. İyi ve doğru yaşanmış bir yaşamı bitiren bir güzelliştir. Toprakten gelip toprağa gitmektir. Epikuros ölümden korkmak gerekmez derken haklıydı: başkalarının ölümünü yaşama olanağımız yoktu, kendi ölümümüze gelince, zaten ölüm geldiği zaman biz gitmiş oluyorduk. Ölüm mutlak dinginliğe kavuşmaktır. Artık yalancıların, alçakların, iki paralık büyük adamların olmadığı bir yerdesiniz. Biraz gülümseyerek selam verdiniz diye bana sulandı diye tutturan kadınlar yok orada. Yükselmek hırsıyla onun bunun ayağına karpuz kabuğu koyan ve pisliğe hizmet etmek adına sokak kadınlarının bile aklına gelmeyecek alçaklıklar düşünen o sefiller de yok. Orada ne ihanet var ne ikiyüzlülük, ne terbiyesizlik var ne ahlaksızlık...

Gençler benim gibi düşünmüyorlar doğal olarak. Ölüm ürperti veriyor onlara. Bilinmezliğiyle tadını kaçırıyor onların. Bu yüzden ölümlü düşünmek istemiyorlar. Ancak ona benim gibi bakmadıklarını da söyleyebiliyorlar. Haklılar elbet. Ölüm yaşlı adamın gözünün önündedir, genç adam için ölüm uzaklarda bir yerlerde duran garip bir yaratıktır. Gençler ölümlü düşünmek isteseler de düşünemezler. Henüz yorulmuş değiller, mutlak bir dinlenişe gereksinim duymuyorlar. Çalışacak çabalayacaklar, canla başla çocuklarını yetiştirecekler, umutlanacaklar, umut kırıklıkları yaşayacaklar, başkaldıramadıkları için acılar çekecekler, belki onlar da bu işin raconu böyledir diye bir takım kirli ilişkilere girecekler, bu yüzden belki gün gelip kendilerinden sıkıldıkları olacak. Böyle böyle yaşamı bitirecek ve ölümlü yüzyüze gelecekler. Şimdi ne olursa olsun ölümün bir mürüvvet olduğunu benimsemeye yatkın değiller. Doğrusu da bu. Bir gün gerçekten yaşlanıp lekesiz ama tam anlamında lekesiz bir ömür geçirdiklerinin duygusuna varırlarsa ölümden hiç mi hiç korkmayacaklarına inanıyorum. Publilius Syrus'un dediğini diyecekler: *“Ölüm büyük bir iyiliktir, çünkü kötülük değildir.”* Her şey bir yana, ölüm kendisinden kaçanı da alıp götürüyor kaçmayı da. Horatius ne demişti: *“Ölüm kendisinden kaçanı yakalar.”*

Herkes kendine yaraşan bir ölümlü ölecek demek kolay mı? En azından şunu söylemek doğru olur: herkes kendine yaraşır bir ölümlü

ölmeli. Zaten de hep öyle oluyor sanıyorum. Köpek gibi yaşayanların köpek ölümüyle öldüklerini çok gördük. Cimri, yüz­süz, sinsi tiplerin cenazelerinde gözlemler yaptınız mı? Yapmamışsınızdır. Onların cenazelerinde her şey donmuş gibidir: ne doğru dürüst acı çeken vardır ya da en basitinden üzülen vardır ne de bir görüş bildiren. Hazret toplumda biraz yükselmiş biriyse soğuk gösteriler yapılır, değilse kolayından alır götürürler. Ölümümüz bizim bütün bir yaşamımızın özeti gibidir, onda ne olduğumuzu ve ne olmadığımızı pek güzel görebilirsiniz. Her zaman kendini toplumda maskeler arkasına gizleyen kişi ölümünü gizleme şansına sahip değildir. Hele bir de fısıltıları duysanız: *“Ne oldu? Öldü gitti işte. O kadar hırsa değer miydi? Gülünç etti, rezil etti kendini. Hele kızına yaptıkları. Hele kardeşine çek­ti­diği acılar...”*

La Fontaine’in dediği gibi ölüm bilge kişiyi şaşırtmaz, çünkü bilge kişi her an gitmeye hazırdır. Güç olan ölüm değil kötü yaşamdır. Öle­meyenler, ölmeyi bilmeyenler, ölüm denince tir tir titreyenler kötüler­dir. Onlar boş şeyler adına ziyan edilmiş bir yaşamın arkasından ağla­yarak ölüme giderler. Giderler mi? Gidemezler aslında. Ölüm onları sürüklemese bir yere gidecekleri yoktur. Biraz daha yaşamak isterler, biraz daha yaşasalar pişmanlıkları olmayan bir yaşam parçası ekleye­ceklerdir sanki yaşamlarına. İnsanın kendi yaşamından özür dilemesi gibi bir şey bu. Ama olmaz. Altmış yıl çirkinliklerle örülmüş bir yaşamı yirmi yıl güzelliklerle bitirebilir misiniz? Hem öyle de olsa o yirmi yıl altmış yılın küçüklüklerini, zavallılıklarını, beceriksizliklerini, boşlukla­rını, alçaklıklarını silip atabilir mi, en azından unutturabilir mi?

Evet, iki taşın ara yerinde gençlerle ölümü konuştuk. Onlar ölü­mün olağan koşullarda kendilerine çok uzak olduğunu bilemenin ra­hatlığında da olsalar ölüm karşısında tedirginler. Adını bile duymak istemiyorlar haklı olarak. Benim ölüm karşısındaki rahatlığımı da belki bir kendini kandırma olarak değerlendiriyor olabilirler. Ancak benim geç kalmış bir Stoa’cı olduğumu bildikleri için çok da yadırgamıyor olabilirler görüşlerimi. Çünkü onlar, dedik ya, henüz yorgun değiller. Önlerinde kocaman bir yaşam var, ne güzel. Dilerim o önlerindeki uzun yaşamı onurlu insanlara yaraşır biçimde yaşarlar. O zaman be­nim yaşıma geldiklerinde ne ölümden ne de başka bir şeyden korka­caklar, kendilerini ılık suya bırakır gibi zamanın kollarına bırakacaklar­dır.

ŞİDDET DOĞURGANDIR

XVIII.yüzyılda Jean-Jacques Rousseau bize çocuk dünyasıyla büyük insan dünyasının apayrı dünyalar olduğunu, bu iki dünyanın apayrı özellikler barındırdığını bildirdi. Bu elbette çocuk eğitimi açısından büyük bir devrimdi ve her şeyden önce *bugünün küçükleri yarının büyükleridir* kolaylığını ortadan kaldırıyordu. O zamana kadar insanlar çocuk ruhsallığının büyük insan ruhsallığıyla örtüştüğünü düşünüyorlardı. Bugün de dünyanın geri kalmış kesimlerinde bu düşünce geçerlidir. Çocuk dünyasıyla büyük insan dünyası özdeşse çocuklukta geçen zaman gerçek anlamda ziyanlıktır. Nitekim klanda çocukluğu uzun sürmemesi gereken bir dönem olarak görürlerdi. Çocuk bir an önce büyümeli ve yaşama katılmalıdır yani işe koşulmalıdır, bir başka deyişle *yararsız tüketici* olmaktan çıkmalıdır.

Rousseau'dan bu yana gelişen eğitim kavrayışında oyunun çocuk eğitiminde büyük bir önemi olduğu gösterildi. Artık şunu çok iyi biliyoruz: çocuk oynayarak dünyayı tanır, oynayarak dünyaya yerleşir, dünyaya alışır. Oyunun yerine klan'da olduğu gibi *erkenden adam olsun ve hem de büyük adam olsun* telaşını koyduğunuz zaman çocukluk zedelenir, çocuğun oluşmakta olan kişiliği çarpılır ve bütün bir ömrü tutacak biçimde yaralanır. Bir başka deyişle engellenmiş çocukluk ruhsal bozuklukları kendiliğinden getirir. Çocukluğunu yaşayamamış çocuk ya içine kapanır ya da şiddete eğilimli olur. Çocuğa kaldırmayacağı kadar yük yüklediğinizde ondan olumsuzluklar biçersiniz.

Analar ve babalar çocuklarını alabildiğine zedelerken bu arada onlarla ilgili garip öğretilerde gelişmişlerdir. Çokbilmiş bir takım ana-babalar erkek çocuklarına tabancayla oynamayı yasaklamışlardır, hatta yalana alışmasın diye onlara masal anlatmaktan bile kaçınırlar. Çocuk büyüklerin sandığı gibi aptal değildir ve oyunla gerçeği pek güzel ayırır. Çocuk tabancayla ya da kılıçla oynadığı için değil engellendiği ya da istemediği şeylere zorlandığı için yani yoksun bırakıldığı için şiddete eğilimli olur. Çocuğu iyiye yönlendirecek en önemli güç iyi örneklerin oluşturduğu güçtür. Kötü baba kötü örnektir, kötü ana kötü örnektir. Onların çocukları ancak tepki olma koşullarında iyiye yönelebilirler, bu da çok görülen bir durum değildir. Terbiyeli bir annenin ve terbiyeli bir babanın çocuğunun terbiyesiz olması olası değildir.

Çocuğu şiddete iten özellikle evde gördüğü şiddettir. Bu şiddet

dayak ve hakaret biçiminde olduğu gibi okşamalar biçiminde de olur. Baba kızını okşar ve onun hiçbir zaman kötü şeyler yapmayacağını söyler. Bu tutumun altında bir *yap da görelim* tehdidi gizlidir. Benim kızım akıllıdır, derslerinden başka bir şey düşünmez. Düşünsün de görsün. Kötü öğretilen matematik şiddettir, yalan yanlış belletilen tarih şiddettir, verilemeyen harçlık şiddettir, verilen bol para şiddettir, babanın yetersizliği şiddettir, annenin vızıltısı şiddettir, babaannenin kendine göre uygulamaya kalktığı eğitim yöntemi şiddettir, anneannenin suç gizleyicisi rolünü oynaması şiddettir. . .

Demokratik aile tipi yaşama geçmedikçe şiddet eksilmeyecektir. Baba genellikle her şeyi koşullayan bir zordadır. Herkes onun öngördüğü gibi yaşamak zorundadır. Kızın kimle evleneceğine, oğlanın hangi mesleği seçeceğine, karısının etek boyunun kaç santim olacağına o karar verir. Öbürleri iyiyle kötüyü ayıramadıkları için onun yol göstericiliğine her zaman gereksinim duyacaklardır. Baba böyle düşünür ve bu yüzden kendine göre gerektiği zamanlarda şiddet uygular. Onun şiddet uygulaması başta çocuklar olmak üzere aile bireylerini bunaltmaktan ve yalana alıştırmaktan başka bir işe yaramaz. Babanın güdümünden kurtulabilmenin tek yolu yalan söylemektir. Bu durum aileyi parçalanmış aile durumuna getirir. Parçalanmış aile ille de babayla annenin boşandığı aile değildir, aile bireyleri arasındaki sevgi ve saygı bağlarının ortadan kalkmasıyla da parçalanmış aile oluşacaktır. Bu tip ailede bireyler birbirlerine çıkarları gereği katlanırlar. Katlanmanın sonuna kadar gitmediği yerde korkunç patlamalar olur. Aile bireylerinin ruhsal durumu bozulur, gençlerin gelişmekte olan kişilikleri sakatlanır. Bu sıkıntılı durumdan babanın da pay alması elbette doğaldır. Baba bu durumda belki içkiye düşecek, belki evin dışında bir yerlerde avunmak isteyecek ve ne olursa olsun her zaman değeri bilinmemiş özverili insan ruhsallığıyla kendine acıyan biri olup çıkacaktır. Çok az kişi bu gibi koşullarda kendini sorguya çekmeyi ve nerede ne gibi yanlışlar yaptığı konusunda araştırmacı olmayı düşünecektir.

YÖNETME ÇILGINLIĞI VE EĞİTİM

Demokrasi bilincinin gelişmediği, buna göre demokratik aile tipinin oluşmadığı, demokratik kurumların tam tamına sözde demokratik olduğu toplumlarda genel bir yönetme tutkusu hemen hemen tüm bireylerin karşı konulamaz hevesi durumuna gelir. Demokrasi bilincine ulaşamamış toplumlarda her demokratik uygulama bir çoğunluk elde etme hesabına dayanır. Gerçek anlamda demokrasi bilinci her şeyden önce tartışma ve görüş üretme anlayışıyken sözde demokrasilerde tüm dikkatler parmak hesabına odaklanmıştır. İki de bir *oylayalım* çığlıkları atılır. Bu gibi demokratik uygulamalar insanın burnunu pislikten kurtaramadığı uygulamalardır. Yönetme tutkusu ya da hastalığı bu koşullarda hemen herkesin ama özellikle birilerinin tüm bilincini tutar.

Gerçekte yönetenler ya da yönettiğini sananlar kendi kendine giden bir dünyanın bir yerine bırakılmış yalnızlardır. Her yönetmeye kalkışlarında insan ilişkilerini bir kere daha bozlarlar. Yönetmeye çok meraklı kişilerin bir kurumu yönetmeye başladıklarında orayı içinden çıkılmaz sorunlarla donattıkları görülür. Gerçekte yönetmenin en iyi biçimi yönetmemektir. Bir yönetici kişi başında bulunduğu kurumun her üyesine sorumluluklarını anımsatacak biçimde sevecen davrandığı zaman yönetim en iyi koşullarda gerçekleşmiş demektir. Ama bu durum yönetme hastalığına tutulmuş insanı doyurmaz. Onun ille bir şeylere çomak sokması, birilerini incitip yaralaması, birilerinin onurunu kırması gerekmektedir. Öyle yapmalıdır ki içindeki yılanın, aşağılık duygularından ve kişilik bozukluklarından oluşan yılanın keyfi yerine gelsin.

Bu yönetici kişi yönetmekte gösterdiği istekliliği yönetilmekte de gösterir. Büyükleri karşısında her zaman boynu kıldan incedir. Büyüklerim dediği büyük mü küçük mü olduğu belli olmayan insanların tüm buyruklarını yerine getirebilmek için çırpınır. Onların öngörülleriyle ahlak dışı yollara başvurabilir. Onların her istediğini yerine getirecektir ki onlar da ona gerektiğinde istediği şeyleri versinler. Bu zavallı yönetici yönettiğini sandığı insanları böylece kendine düşman etmese bile kendinden uzaklaştırır. Olsun. Onların tümüne gereksinimi yoktur zaten. Onlardan bir ya da iki tanesini öbürlerini denetlemekte pek güzel kullanılabilir. Bu da yeterlidir.

Kısacası, dostlarım, gelişmemiş toplumlarda yönetme paylaşma-

nın yerini alır. Bu gibi toplumlarda herkes bir yönetme tutkulusudur. Baba yönetir, anne yönetir, müdür yönetir, öğretmen yönetir, abla yönetir, ağabey yönetir, şef yönetir, muhtar yönetir, apartman sorumlusu yönetir, hatta özel durumlarda kapıcı yönetir. Gerçekte bunların hiçbirisi yönetmezler, yönettiklerini sanırlar. Çünkü şu kavanoz dipli dünyada kimse kendini bir başka insanın istemine bırakmaz. Dolayısıyla yönetenler yönettiklerini sanırlar. Yönetmek paylaşmaktır ve demokratik uygulamaların dışında tüm yönetme çabaları boş çabalar. Kral olursunuz, falancanın kellesini vurdurursunuz. Yönettiniz mi, yoksa cınayet mi işlediniz?

Ailede demokratik yaşam düzenini erkenden kurmak ve altı yaşındaki çocuğa da danışmak gerekir. Eğitmekle yönetmek arasında hiçbir ilişki yoktur. Eğitmek yönlendirmek değil bireyin yeteneklerini ortaya dökmesine ve geliştirmesine yardımcı olmaktır. Demokratik bir yaşam düzeni kurmak istiyorsak buna ailede başlamamız gerekir. Çocukları birbirleriyle ölçmeden ve birbirleriyle yarıştırmadan doğal eğilimlerine ve doğal gelişimlerine bırakmak gerekir. Jean-Jacques Rousseau *“Hiç öğrenmeyen çocuğu kıskançlıkla ve kendini beğenmişlikle öğrenen çocuğa yeğ tutarım”* diyordu. Çocuğun yöntemli, dikkatli, zamanı iyi kullanabilen, iyi ilişkiler kurabilen, üretmekten ve hatta yaratmaktan hoşlanan, özverili, kıskançlık nedir bilmeyen sağlıklı birey olabilmesi ancak ve ancak demokratik yaşam koşullarında olasıdır. Öte yandan büyük adam olsun ayağına çocukların belleğini çöp kutusuna dönüştürmemeye özen gösterebildiğimiz gün gerçek anlamda üretici ve yaratıcı olabilecek insanlar kendilerini ortaya koymaya başlayacaklardır. Çöp kutusuna dönüştürülmemiş ve buna göre özenle iyi düzenlenmiş bir bellek sağlıklı kişilik oluşturma temel koşuludur.

Çocuklarımızı kafamıza göre yönlendirdikçe, onların eğilimlerini hiçe sayıp onlar için yaşam biçimleri tasarladıkça, onlara kötü örnek oldukça, hele hele kafalarını ilerde büyük adam olmak adına boş bilgilerle doldurmayı sürdürdükçe onlar şiddete eğilimli olacaklardır. Hem şu soruyu sormanın bence tam zamanıdır. Kimdir büyük adam? Toplumda kendine bir yer edinmiş tembel, ikiyüzlü, çıkarıcı, onursuz biri mi?

DOSTLAR VE DOSTLUKLAR

Arkadaşlık beni hiç ilgilendirmedi, benim için her zaman dostluk önemli oldu. Dost seçerken cinsellik ayrımı yapmadım. Dost olmayan bir kadının benim gözümde sevgili olması olası değildi. Aşklarımı da böylece dostluklar üzerine kurdum. Hiçbir kadın beni önceden kadın olarak ilgilendirmedi. İsterlerse aptallık sayınsınlar, bir kadını öncelikle kadın olarak değil de insan olarak görmek istedim. Bazı kadınlarla dostluğumuz derinleşti ama aşka dönüşmedi. Bazen de yavaş yavaş aşkın kapıyı çalmakta olduğunu sezdim. Yani ben insanları bir görüşte bir yerlere yerleştirdimse de hiçbir kadına bir görüşte tutulmadım. Üstelik kadınlara yönelişim hep yavaş olmuştur, iki adım ileri bir adım geri. Bu yavaşlık bazen onların öfkesini uyandırmıştır. Ama ben kadın olsun erkek olsun, insanlara yavaş yavaş yaklaşıyorum. Neme gerek, sonra eyvah demektense...

Erkek dostlarımdan çok kadın dostlarım oldu. Belki de erkeklerdeki o yapay kendine güveni hiç sevmediğimdenidir. Kadının iyisi her zaman anlayışlıdır, dost olmaya yatkındır. Erkekten kolay kolay dost olmaz ama kadın dostluk için yaratılmış gibidir. İlk bakışta ya da ilk karşılaşmada etkili olmaya çalışan, bunun için oyunlar oynamaya kalan kadınlar da gördüm. Foyalarının ortaya çıktığını gördüklerinde kaçıp gittiler. Dost görünümünde sinsi kadınlar da gördüm. Sinsilik kadına hiç yaraşmıyordu ama onlar binbir hespla bu sinsiliği sürdürmek durumundaydılar, bunu yaparken beni aptal yerine koymaları için cabası. Onlara da istedikleri aptal oyununu zaman zaman içimden kahkahalar atarak oynamışımıdır.

Benim için çok zor olan şeylerden biri bir dostluğu bitirmektir. Dünyalarımız ayrılınca birimizin bir yana öbürümüzün öbür yana gitmesi doğaldır. Dost diye bağrınıza bastığınız adam ya da kadın bir de bakarsınız başka bir havayla oynamaya başlamış. Anlarsınız, buna bir yerlerden iyilikler gelmiştir. O bu iyilikler içinde, şimdi biraz da yukardan bakarak eski dostluğu sürdürmek istemektedir. Hatta bir koşul öne sürmektedir: onun bu yeni durumunu candan yürekten onaylayacak ve ona hiçbir şey olmamış gibi davranacaksınız. O durumda dostluğu paketleyip rafa kaldırmaktan başka yapacağınız bir şey yoktur. Zaman zaman kendime bakarım, içimde kocaman bir dostlar mezarlığı bulurum. Hatta zaman zaman o mezarlığı gezerim. Orada “Ben

artık bu ilişkiyi kaldıramıyorum ya evlenelim ya da ben gidiyorum” diyen kadınlar çoğunluktadır. Orada insan gibi yaşamak yerine çanak yalayıcı olmayı seçmişler de vardır. Orada iyilikleri hainlikle ödemiş olanlar da...

O zaman yeni dostların varlığına karşın bu eski dostlar mezarlığı bana bir yapayalnız kalmışlık duygusu verir. Bu gerçekte yalnız kalmışlık falan değil düpedüz tek kalmışlıktır. Nietzsche’nin şu sözleri her zaman aklıma yatmıştır: *“Yepyeni dostlara açık bırak kapını! / Eskileri at gitsin! / Bırak eski anıları! / Eskiden gençtin, şimdi eskisinden çok daha gençsin.”* Şimdi eskisinden çok daha genç olmadığım için yeni dostlara kapımı aralık bırakmakla birlikte bir yerlerden gelecek yepyeni dostlar bekliyor da değilim. İnsan belli bir yaştan, daha doğrusu belli bir yaşamdan sonra hiçbir şey istemeyecek duruma geliyor. Bunda acınacak, insan yüreğini kanatacak bir şey yok. Bu bir doymuşluk duygusudur. Hala bir takım küçük hesapların peşinde koşuran, hala şurada burada kendini göstermek için çırpınan, eskimiş ve yıpranmış ve zamanla bütün sıcaklığını yitirerek yamalı bohçaya dönmüş yüzünü televizyon ekranlarında gösterebilmek için yedi mahallenin güçlü kişilerine kuyruk sallayan bazı eski dostlara benzesek daha mı iyi?

Dokunmak güzeldir, ama dostum olmayan bir kadına dokunmak benim için cansız et yığınının dokunmak gibi bir şeydir. Boyalar, sürmeler, takılar da bu duyguyu yok etmeye yetmez bende. İlle dupduru bir günde kan kırmızı bir bardak çayın önünde ona bir şeyler anlatmalı, ondan bir şeyler dinlemeliyim. Elleri ellerime değdiğinde bir tuhaf olabilmeli, saçlarının kokusu bana kadar geldiğinde ölmekle yaşamak arasında bir yerlerde durduğumu sezebilmeliyim. Ben on sekizimde de böyleydim, bugün de böyleyim. Bugünün o günlerden ayrıldığı tek nokta şudur: şimdi kendimle kalmayı daha çok seviyorum. Yaşanmadan kalmış bir şeyler yok içimde, acı acı özlemler yok. Şunun bunun elinde oyuncak olmak hiç işime gelmez. İnsan kendiyle dost olabildiği zaman paçayı kurtarmış demektir. Yalnız başıma ölürsem de cesedim kokarsa diyenlere de karnımı tuta tuta gülerim. Burnunu kapamak zorunda olanlar düşünsün, sana ne! Sen yatmana bak. Çürümüş ceset misk kokacak değil ya.

ÇOCUKLAR HARCANIYOR

Çocuklar harcanıyor. Olan sonunda onlara oluyor. Toplumun bu duruma gelmesinde onların hiç suçu yok. Onlar babalarının, annelerinin, dedelerinin, yedi göbek ötedeki atalarının yaptıklarını ödüyorlar. Yaptıklarını mı ödüyorlar yoksa yapmadıklarını mı? Daha çok da yapmadıklarını. Bizim sıkıntılarımız yapmadıklarımızdan geliyor genelde. Yaptıklarımızın arkasında ya da olumsuz eylemlerimizin arkasında yapmadıklarımız var. İnsan yapabiliş de yapamadıklarıyla yitirir insan olma olanaklarını. Korkular, kolaycılıklar, üçkağıtçılıklar bizi bizden çıkarıyor. Kötülüklerden kendine iyilikler süzmeye çalışanların zavallılığı. Kirlettiği ortamda temiz kalabilir mi insan? Çöpleri bahçenizin dışına döktünüz, rahat mısınız? Bahçeniz temiz kaldı, değil mi? Siz öyle sanın, dışarı attığınızı sandığınız bütün pislikler gelip sizi bulacaktır.

Adam felsefe yapıyorum adına soytarıllık ediyor. Nelerden sözetmiyor ki! Akılınız durur. Yahu bu adam düz filozof diyorsunuz. Onu dinlerken biraz uyukluyorum biraz da felsefenin başına bir taze bela daha geliyor diye düşünüyorum. Üst düzeyde saçmalıyor adam. Ne olacak, saçmalarsa saçmalasın diyeceksiniz. Bilinçleri karartacak, taze bilinçlere felsefenin anlaşılmasız bir giz olduğunu benimsetecek. Onlar da onun gibi kuş diliyle derinden konuşmaya başlayacaklar. Felsefe öncelikle bir ahlakıdır. Ona da kızamıyorum, o da toplumun sillesini yemiş çocuklardan biri. O tiner çekmemiş, esrar içmemiş, felsefeye merak salmış. Merak mı salmış? Yani felsefeyi kullanıyor. Kendimi yokedeçeğime başkalarını yokederim ruhsallığı içinde saçma saçma görüşler üretiyor. Kollarını sallıyor, ellerini açıp kapıyor, sesini yükseltip alçaltıyor ve tam anlamında bir filozof görünümü taşıyor. Felsefe falan bildiği yok. Enayi mı bilgiyle falan uğraşsın. O zaten doğuştan bilge. İşte bütün bunları çocuklar ödüyor, hep onlar ödüyor.

Kötü siyasetçinin ahlaksızlıklarını çocuklar ödüyor, kötü eğitimcinin zavallılıklarını çocuklar ödüyor, kötü anababaların pisliklerini çocuklar ödüyor, her şeyi çocuklar ödüyor. İlkın ahlaklarını yitiriyorlar. Tıpkı bizim filozofumuz gibi. Hepsı filozof olma olanağı bulamıyor ama. Çocuklarımız sokakları dolduruyorlar, hapishaneleri dolduruyorlar, hırsızlık için evlere giriyorlar, hiç tanımadıkları adamlardan para istiyorlar. En iyileri kolay yollardan şunu bunu olabiliyorlar, ama onlar da mutsuzlar. Kötü filozof olmanın yapay bilinciyle onu bunu düşünce

düzeyinde kazıklamaya çalışan gencin olanaklarına ulaşabilen çok az. Kısacası olan çocuklara oluyor. Onlar ne bedenlerini ne ruhlarını doyurma olanağı elde edebiliyorlar. Ayrıca esrardan daha az kötü olmayan bir şeye, tembelliğe alışıyorlar. İktisatçı iktisat tarihini bilmiyor, felsefe adamı filozofları tanımıyor.

Öğrenci tam bir kendine güven duygusu içinde karşınıza dikiliyor, “*Ben çok iyi yazmıştım, kötü not aldım, anlayamıyorum, kağıdıma bir defa daha bakar mısınız?*” diyor. Dersimiz estetik. Sınıfta herkesin önünde o gencin kağıdını okuyorsunuz. Kağıttan çok bir kargaşa belgesi. Pekiyi diyor, başını önüne eğiyor. Bütün sınıfa soruyorsunuz: “*Benim Estetik kitabımı okuyanın var mı?*” Hepsini başlarını öne eğiyorlar. Bir iki öğrencinin elinde kitap var. “*Kitabı sonuna kadar okumuş olan var mı?*” Tıy yok. “*Pekiyi, üçüncü sınıfı bitiriyorsunuz, benim Düşünce tarihi adlı kitabımı okudunuz mu? Ya da bir benzerini, örneğin rahmetli hocam Macit Gökberk beyin Felsefe tarihi adlı kitabını okuyan var mı?*” Çıt yok. Birkaçının yüzünde alaycı rüzgarlar esiyor. Onların böyle saçma şeylere gereksinimi yok ki. Onlar kurnaz. Bir gün onlar da kürsüye çıkıp kafalarındaki saçmaları bilgi diye kusarlar, kusacaklar. Alkış alırlar. Hatta onları göklere çıkaranlar olur. İlişki kurmayı becerebilirlerse neler neler olmazlar...

Sonra onlar bilgisizliklerini genç insanların beynine akıtacaklar. Olanlar gene çocuklara olacak. Sınıf ayrımı sözkonusu olmaksızın bütün çocuklar zedelenecekler. Paralılar başka türlü parasızlar başka türlü çalkalanıp duracak, toptan mutsuz, umutsuz, isteksiz olacaklar. Evet dostlarım, olan çocuklara oluyor. Hep birlikte tutmuş olduğunuz yol gerçekten yol değil. Bir yandan genç insanları felsefe yarışlarına sokuyorsunuz, felsefe yarış konusuymuş gibi, öte yandan felsefe diye insanlara yalanı öğretiyorsunuz. Ve bütün bunları, çok iyi biliyorum, siz de çok iyi biliyorsunuz, bilmez gibi yapmayın, biliyorsunuz, insan tüketen bir düzeni ayakta tutabilmek için ya da en azından bu düzende ayakta durabilmek için yapıyorsunuz. Tek başınıza ayakta duramazsınız. Nitekim duramazdınız. Çocuklarınızı başka çocuklardan daha iyi yetiştirmek adına yalnız kendi çocuklarınız için çok iyi eğitim veren özel kurumlar oluşturma düşleri kurdunuz ama bu düşününüzü bile gerçekleştiremediniz. Olanlar çocuklara oluyor.

Afşar Timuçin'in Özgeçmişi

Afşar Timuçin 1939'da Akhisar'da (Manisa) doğdu. Fevzipaşa bucağı (Gaziantep) ilkokulunu, Adana Tepebağ Ortaokulunu bitirdi. Adana Erkek Lisesi'nde başladığı lise öğrenimini İstanbul Erkek Lisesi'nde tamamladı. 1959-1960 ders yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Fransız Dili ve Edebiyatı bölümünde ve Felsefe bölümünde başladığı yüksek öğrenimini 1967'de Kanada'nın Québec eyaleti Montréal kentinde Montréal Üniversitesi Felsefe Fakültesi'ni bitirerek tamamladı. 1968-1970 arasında Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde Fransızca okutmanlığı yaptı. 1968'de İstanbul Üniversitesi Felsefe bölümünde Prof. Macit Gökberk'in danışmanlığında başladığı "Descartes'çı bilgi kuramının temellendirilişi" adlı doktora çalışmasını 1970 ilkyazında sona erdirdi.

O yıl Erzurum'dan İstanbul'a dönen Afşar Timuçin 1975'e kadar çeşitli yayınevlerinde çalıştı, redaktörlük ve çevirmenlik yaptı. 3.3.1975'den başlayarak İstanbul Devlet Konservatuvarı'nda ücretli olarak felsefe, estetik, psikoloji, ahlak gibi dersler okuttu. Bu geçici işinden 1976'da kendi isteğiyle ayrıldı ve yayımcılık yaptı. İki yıl sonra İstanbul Devlet Konservatuvarı felsefe öğretmenliğine kadrolu olarak atandı. Doktorası gibi doçentliğini de "dışarıdan" elde etti, "Descartes felsefesine giriş" adlı yayımlanmış çalışmasıyla 29.4.1981 tarihinde doçent oldu.

İstanbul Devlet Konservatuvarı'nın Devlet Konservatuvarı adıyla Mimar Sinan Üniversitesi'ne bağlamasından sonra bu kurumda lisans, yüksek lisans ve yeterlik-doktora düzeyinde düşünce tarihi, eğitim-bilim, estetik gibi dersler okutan Afşar Timuçin 1992'de profesörlüğe yükseltildi. Afşar Timuçin 2001'de Kocaeli Üniversitesi'ne geçti. 2006'da bu üniversiteden emekli oldu.

Felsefe ve edebiyat konularını içeren üç aylık "Felsefe Dergisi"ni aralıklı olarak on altı sayı çıkaran Afşar Timuçin "Böyle söylenmeli Bizim Türkümüz" adlı şiir kitabının birinci bölümünü oluşturan "Ayrılıkta söylenmiş bir yaz türküsü"nde yer alan şiirleriyle Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu 1970 Sanat Ödülleri yarışmasında başarı ödülünü kazanmış, Nazım Hikmet'in şiir sanatıyla ilgili ayrıntılı bir inceleme kitabı olan "Nazım Hikmet'in şiiri"yle de Türk Dil Kurumu eleştiri ödülünü almıştır. Afşar Timuçin'in birçok şiiri Fransızca, İspanyolca, Portekizce, Rusça, Bulgarca gibi dillerde yayımlanmıştır.

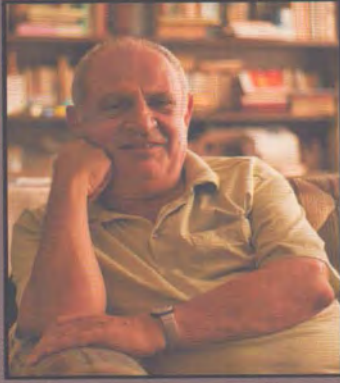
Felsefe Araştırmaları ve Denemeleri

Descartes Felsefesine Giriş
Descartes'çı Bilgi Kuramının Temellendirilişi
Felsefe Sözlüğü
Felsefeye Giriş
Düşünce Tarihi 1.cilt
Düşünce Tarihi 2. Cilt
Düşünce Tarihi 3.Cilt
Estetik
Estetik Bakış
Özgür Prometheus
Felsefe Bir Sevinçtir
Aşkın Diyalektiği
Ölesiye Sevmek
Demokrasi Bilinci
İçimizdeki Deprem
Erken Ölümler
Kendimle Konuşmalar-Ahlaksızlık Üzerine
Bilim ve Felsefe Açısından Ruhsallık Bilgisi

Şiir ve Romanları

Çöl - 1
Destanlar - 2
Böyle Söylenmeli Bizim Türkümüz - 3
Savaşçı Türküleri - 4
Boş Beşik - 5
Ey Benim Güzel Sevdalım - 6
Bu Seveda Böyle Gider - 7
Arınmalar - 8
Akşam Türküleri - 9
Bulutlar Deniz Kokar - 10
Nazım Hikmet'in Şiiri (Şiir İncelemesi)
Yeni Şiirimizin Kısa Romanı (Şiir İncelemesi)
Yarına Başlamak (Roman)
Kıyıları Durulunca (Roman)
Gece Gelen Eski Dost (Roman)

Felsefe Dizisi

Ölümü geciktirmek de genel olarak insanların bir türlü vazgeçemediği bir tutumdur. Ölümcül hastayı, ölümün eşiğine gelmiş kişiyi acılar içinde biraz daha kıvrandırmak bencilliğimizin yani zayıflığımızın bir sonucudur. Özellikle yaşını başını almış ve gitme zamanı gelmiş insanlar için ölümü yalnızca doğanın kaçınılmaz bir buyruğu olarak görmek ve bunu zorla ileriye atarak kendimizi rahatlatmak bana pek insana yaraşır bir tutum gibi görünmez.

ISBN 975-286-275-3

www.bulut yayin.com

